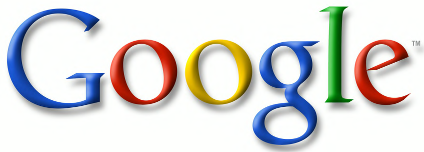

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

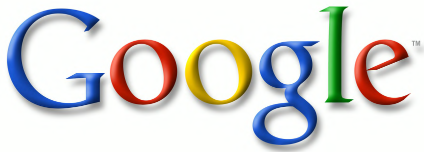
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

A 797,700

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

PT
76
.B

OTTO BORCHSENIUS

HJEMLIGE INTERIØRER

BIDRAG

TIL

DANSK LITERATURS HISTORIE

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.
Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover)
1894

M. GOLDSCHMIDT:

Fortællinger og Virkelighedsbilleder. Ny Samlin
4 Kr. 50 Øre; eleg. indb. 6 Kr.

Kjærlighedshistorier fra mange Lande. 3die Opla
2 Kr. 50 Øre; eleg. indb. 3 Kr. 75 Øre.

Smaa Skildringer fra Fantasi og fra Virkelighed. 3 Kr
eleg. indb. 4 Kr. 50 Øre.

C. HOSTRUP:

Eva. Skuespil. 2det Oplag. 2 Kr.; eleg. indb. 3 K
25 Øre.

Folkelige Foredrag. 3die Oplag. 3 Kr.; eleg. ind
4 Kr. 25 Øre.

Opstandelsen og Livet. **Nye Prædikener.** 4 Kr.; s
indb. 5 Kr. 50 Øre.

Sange og Digte fra de senere Aar. 2 Kr.; eleg. ind
3 Kr. 25 Øre.

Karens Garde. Skuespil. 2 Kr. 25 Øre; eleg. indb. 3 K
50 Øre.

Under Snefog. Lystspil. 2 Kr. 50 Øre; eleg. indb. 3 K
75 Øre.

Komedier. 5te Udgave. 3 Dele. 6 Kr.; eleg. ind
10 Kr.

Efterladte Digte. 2 Kr.; eleg. indb. 3 Kr. 25 Øre.

Erindringer fra min Ungdom. 4 Kr.; eleg. indb. 5 K
50 Øre.

Senere Livserindringer. Udgivne af *Elisabeth Hostru*
Med et Tillæg af Udgiverinden og to Portraiter. 3 Kr.
eleg. indb. 4 Kr. 50 Øre.

HJEMLIGE INTERIØRER

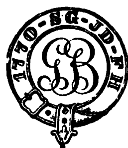
Frederik Christian William
OTTO BORCHSENIUS

HJEMLIGE INTERIØRER

BIDRAG

TIL

DANSK LITERATURS HISTORIE

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. (M. A. HANNOVER).

1894

PT
7660
.B73

FORORD.

Flere af denne Bogs Partier, der tidligere har været offenliggjorte i forskjellige Blade og Tidsskrifter, er her — f. Ex. Afsnittene om M. Goldschmidt og Kr. Mantzius — dels omformede, dels betydelig forøgede med hidtil utrykte Breve og Aktstykker. Andre Afsnit, f. Ex. om F. L. Liebenberg og C. Hostrup, er i alt væsenligt helt nye.

Som Titlen *Interiører* angiver, har jeg ikke lagt an paa i sammenhængende Helhed at tegne de her omhandlede Personligheders Levnedsskildring — hvad jo ogsaa er gjort andensteds — men under de hjemlige og mig personlig kjendte Omgivelser at give — helst hidtil utrykte — nye Bidrag til vedkommendes Karakteristik eller deres Livs og Værkers Historie.

Maj 1894.

Otto Borchsenius.

INDHOLD.

M. Goldschmidt.

Budskabet om Professor *M. Goldschmidts* uventede Død den 15de Avgust 1887 vakte stor og almindelig Deltagelse over hele Norden, saavel som overalt, hvor han i Evropa enten var kjendt og skattet som Forfatter eller hvor han paa sine hyppige Udenlandsrejser havde vundet hengivne Venner. Det var en af vort offenlige Livs mærkeligste Mænd, der havde afsluttet sin Virksomhed, en af vor nyere Literaturs betydeligste Forfattere og sikkert den danske Journalistiks ypperste Pen. M. Goldschmidt døde et Par Maaneder før han kunde fejre 50 Aars Dagen for sin ungdommelige Debut i den danske Presse, en Debut, som danske Journalister trods al anden Uenighed dog maaske havde kunnet komme overens om at mindes i Fællesskab. Det var i en lille Provinsavis, det første Skridt blev

gjort, og nu halv Hundrede Aar derefter stod vi overfor en Forfattervirksomhed, der ikke blot er stor og rig, men ogsaa spænder over mange aandelige Omraader. M. Goldschmidt har grebet afgjørende ind i sin Samtid, som Stridsmand særlig i de to første Tiaar af sin offenlige Virksomhed, som Digter og Tænker væsenligst Resten af sit Liv. Nu og da kunde det synes, og Goldschmidt kunde selv udtale Følelsen deraf, som om hans Livs Gjerning havde sat færre Spor for andre, end det efter den aandelige Indsats havde været at vente, men en opmærksom Iagttager vil nok en Gang vide at finde og fremdrage de mange skjulte Traade, der fra hans saavel politiske Kampe som literære Arbejder fører til det nuværende yngre Slægtleds hele sociale og aandelige Holdning. Hans Kampstilling overfor de raadende og toneangivende Kredse i den første Halvdel af hans offenlige Liv gjorde ham isoleret, og i den største Del af de sidste tyve Aar indtog han med Vilje en stærkt personlig tilbagetrukken Stilling. Naar han om Middagen gik sine lange Spaseretture rundt om Søerne, var han som oftest alene. Hans Omgang var yderst begrænset, og skjønt hans Hjem stod aabent for alle, naaede de fleste besøgende kun til Samtaler i hans Studereværelse. Til Hjemmet og Familielivet havde kun faa nærmere Adgang. Hvor gjærne han endogsaa

lyttede til Fortællinger udefra og hvor interesseret han end kunde være, naar det, han levede i og aandede for — i de senere Aar særlig hans Nemesis-Lære — vakte sympathetisk Gjenklang og fandt Forstaaelse, selv greb han kun lidet aktivt ind, og den utrættelige Bekriger fra de unge Aar var paa sine ældre Dage bleven en stille Fredens Mand. »Jeg har været nok i Ilden,« kunde han saa sige, naar nogen vilde have ham ud paa ny, »jeg maa have Lov til nu at hvile, læse og tænke.« Med aandeligt Arbejde var han ogsaa sysselsat til det sidste, Bøger paa de evropæiske Hovedsprog laa altid paa hans Bord, og han læste sin »Times« hver eneste Dag.

Det er mer end vanskeligt blot at trække Grundlinjerne af dette mærkelige Forfatterliv, saa meget mere som Literaturhistorier og Monografier endnu kun har fremstillet enkelte Led deraf i større Udførlighed.

M. Goldschmidts Ungdomsdaad var „*Korsaren*“. Kun 21 Aar gammel kastede den unge Jøde sig dristigt midt ind i det politiske Liv, som med Kristian VIII's Tronbestigelse havde antaget nye og bestemtere Former, og ser vi nu tilbage paa det berømte Vittighedsblad, der med lige saa megen Dygtighed som Uafhængighed stræbte at være »Folkets Samvittighed under de stridende Partiers Vandring imod ufødte Tider«, staar »Korsaren« i dens sex Goldschmidtske Aar

fra Oktober 1840 til Oktober 1846 som en af de mest karakteristiske Afskygninger af Datidens sociale og aandelige Brydninger. Jeg har i »Fra Fyrrerne« vist, at hvad »Korsaren« vilde, var en ideel Socialisme, der med den republikanske Statsform som det foreløbige og praktisk opnaaelige Maal kom til at danne den internationale Modsætning saavel til den samtidig fremrykkende Liberalisme som til Fyrrernes ideelle Demokratisme, saaledes som denne ved sine paa én Gang kongelige og nationale Sympathier især fik sit Udtryk gjennem Grundtvig og Blicher. I Begyndelsen kæmpede vel den akademiske Del af den liberale Opposition Side om Side med »Korsaren«, men da de Liberale gjorde de Nationales Program til deres, fandt Bruddet hurtigt Sted, og »Korsarens« Valgsprog lød fra nu af paa, at »hans Haand skal være imod alle, og alles imod ham«. Det var den unge Friheds-mands Maal: ubunden af alle underordnede Hensyn, frit at udtale sin inderste Overbevisning og kun denne. Derfor kastede han sig med samme Uforfærdethed mod den gamle Tids Enevælde og Aristokratisme som mod den nye Tids Egoisme og Avtokrati. Han havde tidlig Blik for, at de Liberale fuldt saa meget vilde have Konstitutionen for deres egen tilkommende Magts Skyld som for Frihedens, og mod »de liberale Patricie-Aspiranter« sendte han mangen

en vinget Pil, hvis Spids endnu er skarp og blank. Myndighedernes Forfølgelse bar han med let Sind, og selv med sin Vand- og Brødstraf spøgte han i ungt og modigt Lune. Derimod har han med Rette hævdet, at »Korsaren« aldrig krænkede Privatlivets Fred, ligesom at han selv aldrig i Bladet tog privat Hævn over nogen Modstander.

Det var først Sammenstødet med Søren Kierkegaard, der gav Goldschmidts satiriske Kamplyst Grundskuddet, og P. L. Møller, der saa ofte havde peget ud over »Korsaren« paa en større, digterisk Virksomhed, fik nu Ret. Allerede under Korsartiden kom »En Jøde« og det Bind Fortællinger, hvori-bl. a. »Erindringer fra min Onkels Hus« stod, og Blichers Arvtager som Nutidsfortæller og Virkelighedsskildrer havde med ét Slag vundet fast Fodfæste i den danske Literatur.

Saa fulgte efter »Korsarens« Opgivelse den mærkelige aarlange Rejse fra Oktober 1846 til Oktober 1847 ud i det revolutionsgjærende Evropa. Det daværende unge Danmark kunde ikke have sendt nogen Mand af Sted, der med mere følsomme Nerver kunde opfatte Tidens Pulsslag. Hvad han saà og lærte derude, véd vi af »Nord og Syd«, saavelsom af hans fortællende Hovedværk »Hjemløs«, og medens han træffer en ny tysk Vittighedspresse, »Kladderadatsch«, groet op i »Korsarens« Fodspor, rejser han selv »for at blive af med Vittigheden«. Fra

nu af er det Brydningerne mellem Frihedskampen og Nationalitetsideen, der kommer til at fylde en Række af hans bedste Manddomsaar.

Næppe hjemkommen, udsender Goldschmidt i December 1847 det første Hæfte af *„Nord og Syd“*, hans anden Hovedbedrift i det Tiaar, der gaar forud for vor fri Forfatnings Indførelse. Men det række langt ind i den ny Tid, lige op til Dørtærskelen af det Aar, 1864, der sætter det første Skjel mellem gammelt og ungt herhjemme, set fra vort Synspunkt. Og som Goldschmidt havde baaret »Korsaren« i alt væsenligt alene, bærer han maaske i endnu højere Grad »Nord og Syd«. Vore Dages Journalistik er en broget Blanding af forskjelligartede Kræfter. Goldschmidt tog som en anden Atlas alt paa egne Skuldre. Han skrev Politik og Æsthetik, han polemiserede og recenserede, strejfede ind paa exakt Videnskab og paa de bildende Kunster, og alt imellem fik han Tid til at gjøre lange Evroparejser og til at skrive store Romaner som »Hjemløs«. En saadan Arbejdskraft, som Goldschmidt overhovedet udfoldede fra 1840 til 1860, er enestaaende herhjemme, og »Nord og Syd« har ikke delt Skæbne med Datidens Aviser. Hvor meget de ledende Dagblade den Gang end forkjætrede Maaneds- og Ugeskriftet, er det nok dem, der nu selv er glemte, medens »Nord og Syd« lever og sikkert vil leve en rum Tid endnu.

Først var »Nord og Syd« »den Skygge, som Regeringen og Folket kastede foran sig, idet de bevægede sig frem til Frihed«, men Maanedsskriftet kom ikke langt ind i selve den vundne Friheds forjættede Land, førend man vilde jage baade det og dets Redaktør ud igjen i Ørkenen. Med dobbelt Front maatte det kæmpe, snart mod Grundtvigs Nationalisme, snart mod det sejrrige nationalliberale Partis almægtige Hegemoni. At udrede Kampens enkelte Traade, de stridende Parters Ret og Uret, vilde være det samme som at fortælle et helt Decenniums politiske og aandelige Historie. Talentet, Udholdenheden, Troen paa sin Sags Sandhed, Vaabendygtigheden, intet af alt dette vil kunne frakjendes Goldschmidt.

Som Politiker tabte Goldschmidt i Kampen mod de National-Liberale, men som Digter forsonedes han med dem i den sidste Halvdel af Treserne. Han skrev i sin gamle Modstander Plougs Blad, og selv det personlige Forhold blev — som jeg senere skal komme tilbage til — godt imellem dem. Her maa det være nok at minde om, at Goldschmidt i disse Aar udfoldede en betydelig Forfattervirksomhed, baade hvad dens Omfang og dens Indholdsværdi angaar. Jeg skal kun nævne saadanne Arbejder som »Dagbog fra Vendsyssel og Thy«, »Hederejse i Viborg-Egnen«, den ypperlige Roman »Ravnen«

og de mange ikke mindre ypperlige smaa Fortællinger, »Maser«, »Den flyvende Post« m. m. fl. Ogsaa Skuespillet »En Skavank« frembyder flersidig Interesse, set ved Siden af Hostrups »Tordenvejr« som en Bebuder af og Forgænger for det nye norske Samfundsskuespil.

Men gjemt er ikke glemt, og mindst af alt, naar det gjælder Politik.

* * *

Nogle faa Dage efter Goldschmidts Død bragte »Dagbladet« (Nr. 195 for 21de August 1887) en Artikel af »en gammel Nationalliberal« om „*Goldschmidt som Politiker*“. Det var maaske ret korrekt, at Forf. ikke skrev under Navn. Den af ham fældede Dom om en væsenlig Side af Goldschmidts Livsvirksomhed var ikke blot en Enkeltmands, men et Partis. Det nationalliberale Parti fældede Dommen for over en Menneskealder tilbage, og tro mod Partiets Traditioner havde den »gamle Nationalliberale« i »Dagbladet« nu ladet Solen gaa ned over sin Vrede. Højt og lydt skulde det lyde over den nylig tilkastede Grav:

„*Goldschmidt har aldrig været Politiker, men kun en politisk Ræsonnør.*“

Sagen er nemlig den, siger Forf., at »Korsarens« Udgiver efter 1848 i politisk Henseende

havde tilsat den Indflydelse, han tidligere havde erhvervet sig. Naar Goldschmidt fra 1840—46 havde været med til at underminere Enevælden, »der jo forøvrigt var ved at falde sammen af sig selv«, saa raabte han efter Frihedens Indførelse »som en enlig Røst i Ørkenen«.

Der kunde allerede være adskilligt at indvende mod disse den gamle Nationalliberales første Ord. De Nationalliberale plejer hverken at underkjende Enevældens Modstandskraft, af den simple Grund at de dermed forringer deres egen Sejr over den; ej heller at yde »Korsaren« saa megen Lod og Del i Frigjørelseskampen. Forf. i »Dagbl.« henviser jo selv til mine Skildringer i »Fra Fyrrerne«, og jeg skal derfor kun kortelig paa ny minde om, at ihvorvel den akademiske Del af den liberale Opposition til en Begyndelse kæmpede sammen med »Korsaren« (og »Kjøbenhavnsposten«), fandt som sagt Bruddet hurtig Sted imellem Forbundsfællerne, og Sammenstødene mellem »den demokratiske Korsar og det aristokratiske Fædreland« havde ikke blot i alt væsenligt den samme Karakter som de senere Sammenstød mellem »Nord og Syd« og de Nationalliberale (»Fædrelandet« og »Dagbladet«), men var med Hensyn til de personlige Sandheder, man sagde hinanden, og som længe efter Kampens Afslutning plejer at blive siddende tilbage som Brodde i Sjælene, i alle Maader

paa Højde med senere Tider. Netop fordi Forf. i »Dagbl.« nævner *Orla Lehmann* og søger en af Grundene til Goldschmidts »Bitterhed« i Følelsen af, at han aldrig i politisk Indflydelse kunde naa Lehmann, »den populæreste Mand i Danmark, hvem Skæbnen havde forlenet med alle de Egenskaber, en offenlig Personlighed kunde ønske sig,« er det værd at komme i Hu, at Goldschmidt allerede saa tidlig som i 1842, da Orla Lehmann efter Højesteretsdommen over ham stod paa sin »Popularitets« Højde, gjør et Spørgsmaal af Sibbern til sit, nemlig om Lehmann er *Middel eller Maal.* Et nyttigt Spørgsmaal til alle Tider overfor politiske Førere, ligesom ej heller Goldschmidts Svar endnu har tabt sin Sandhed: »Skulde Lehmann virkelig være andet end et Middel? Skulde han være Sagen selv? Skulde vi kæmpe for Friheden, for, efter at have sejret, at skjænke ham den, gjøre os selv til hans Trælle? Nej, Lehmann er et Middel, saaledes som vi alle er det, saaledes som alle Mennesker er det, naar det gjælder en almen Sag, saaledes som hele Generationer er Midlet til de paafølgende Generationers Lykke. Ja, Lehmann er et Middel, et Redskab, og alt, hvad der er skjønt og udmærket ved ham, gjør ham blot til et skjønt og udmærket Middel.« Om Lehmann forandrede Goldschmidt næppe senere sin Mening.

Til *Ploug* blev derimod Forholdet vexlende i Tidens Løb. »Korsaren« havde, som ovenfor berørt, fra første Færd af holdt skarpt Udkig med »de liberale Patricie-Aspiranter«, der vilde indskrænke *Kongens* Magt, for at udvide deres *egen*, og da det nu lød fra baade »Fædrel.« og Schouws »Dansk Ugeskrift«, at Slesvig var det overordnede og Konstitutionen det underordnede, samt at Forfatningssagen burde stilles i Bero, for at anvende alle Kræfter i den mere paatrængende Nationalsags Tjeneste, da stod Goldschmidt overfor det samme Spørgsmaal, som atter og atter mødte ham i hans Liv, Spørgsmaalet om Nationalitetssagens Berettigelse eller Mangel paa Berettigelse ved Siden af den demokratiske Sag. Spørgsmaalet træder ham i Møde paa hans store Udenlandsrejse efter »Korsarens« Opgivelse, da han i Schweiz træffer sammen med Mænd, der havde vovet Livet i Frihedskamp, men ikke Nationalstrid, og Goldschmidt føler med dyb Bekymring, hvorledes meget af det, han saá og oplevede, gjorde ham fremmed i hans Fødeland og lod ham voxe skjævt til Hjemmet. (Se bl. a. en Dagbogsnotits for 7de Juli i »Nord og Syd«, 1855). Saa længe — hedder det et andet Sted i »Nord og Syd« — vi i Tanken maatte gaa til Frankrig, for at se Liv og Bevægelighed, Frihed og Folkeværdighed, var dette Land i mange Henseender vort aandige Hjem, og

Danmark var ikke fuldstændigt vort Fædreland, fordi en væsenlig Del af vor Bevidsthed ikke kunde finde sin Bopæl deri. Derfor maatte ogsaa Goldschmidt støde sammen først med Nationalismen (Grundtvig) og senere med Liberalismen, da denne havde gjort Nationalismens Program til sit og var begyndt at forme sig som det nationalliberale Parti. I saa Henseender er der god »Sammenhæng« nok i Goldschmidts Liv.

Det er derfor dobbelt overraskende, at Forf. i »Dagbl.« stiller sig venlig til »Korsaren« i Modsætning til »Nord og Syd«. Man skulde tværtimod have ventet det modsatte. »Korsaren« (og »Kjøbenhavnsposten«) erklærede overfor den ovennævnte Vaabenstilstand med Regeringsmænd, i hvem Oppositionen hidtil havde set Frihedens mest forbitrede Fjender, at »Fædrelandet« havde forraadt Frihedens Sag ved at paakalde Absolutismen. Allerede nu udtalte Goldschmidt om det liberale Parti, at det med sit Sind var gaaet ind i Absolutismens Skind og vilde *tvinge*. Og naar Forf. i »Dagbl.« kun dvæler ved Goldschmidts Fordring paa Kasinomødet d. 11te Marts 1848, om at Slesvig ikke skulde tvinges, men spørges, og har mange Ubehageligheder til Goldschmidt herfor, saa glemmer Forf., at allerede »Korsaren«, som jo baade har hans Sympathi og politiske Agtelse, for længst havde hævdet det samme: at

man ikke kunde kue Slesvig med Kavalleriregimenter eller theologiske Kandidater, »men vi har selv en Fremtid; lad os gjøre den rig og tillokkende, og lad os skynde os at komme førend Tyskerne.« Forf. i »Dagbl.« har glemt, at netop denne Korsarartikel fra Jan. 1843 senere i 1848 af »Dansk Folkeblad« blev nævnet som en af Maaderne, hvorpaa Goldschmidt havde haanet den nationale Idé. Det var ikke for intet, at Goldschmidt baade i »Nord og Syd« og senere i sine Erindringer atter og atter erklærede, at han fremdeles tog »Korsaren« med dens Egenskaber og dens Fejl paa sig. Goldschmidt holdt paa, hvad han Dagen efter Kasinomødet udtalte i Hippodromen, at hvis vi havde sendt Slesvigerne Friheden som Arkens Due, vilde den være kommet tilbage til os med Fredens Olieblad. Muligt, at Forf. i »Dagbl.« har Ret til som overlegen Politiker at ryste paa Hovedet deraf, men hans Udtalelser om Forskjellen mellem Goldschmidts »politiske Indflydelse« før og efter 1848 gjør ham unægtelig ikke til særlig troværdig Dommer. Jeg er bange for, at hvis der i vor Literatur forelaa en upartisk og dokumenteret Redegjørelse for Tankegangen i hele »Nord og Syd«, vilde adskillige nu med andre Øjne se paa de Nationalliberales og Goldschmidts altsaa endnu uopgjorte Mellemværende.

Mindst af alt klæder det Forf. i »Dagbl.« tilmed at fremsætte saadanne Paastande, som at Goldschmidts »højst mærkelige Naivetet og denne Mangel paa Forstaaelse af Tidens Krav hidrører ikke fra bristende Aandsevner, men fra en Tilbøjelighed til at være superklog og aparte«. Goldschmidt skulde i henved en Menneskealder, fra 1840 til et Stykke ind i Treserne, have kæmpet mod de Nationalliberale under deres forskjellige Tidsformer, for at være »superklog og aparte«! Og hvad angaar det »tillokkende«, Forf. i »Dagbl.« kan næsten sige »bedaarende«, ved denne aarlange »Særstilling«, saavel som Formeningen om, at »Martyriet« ogsaa havde sin Sødme for Goldschmidt, saa modsiges dette af alle Goldschmidts egne Udtalelser om dette Punkt, lige til hans alvorlige Opgjør i »Erindringer og Livsresultater« med sig selv og sin Samtid. Goldschmidt havde mer end tilstrækkeligt faaet at føle Sandheden af de Ord, han i »Hjemløs« lægger en af Personerne i Munden: »Hvo der holder mest af Ideen, faar undertiden det mindste Stykke af Lykkens Æble!« Hvor sødt et Martyrium mulig kan være, i Længden — her altsaa en 20—25 Aar, hvis man ikke vil sige det meste af 50 Aar, thi Følgerne strakte sig i Grunden over hele Goldschmidts Liv — falder dog vist Sødmen bort.

Det er ogsaa i altfor høj en Grad at regne med den lille Tabel, naar en navnløs gammel nationalliberal Partigænger, der tilmed er ærlig nok til at indrømme, at Goldschmidt, da 1848 kom, mer end de fleste af sine Landsmænd var rustet til at tage imod den nye Tid med Forstaaelsen af dens Krav, tror at kunne gjøre det af med Goldschmidt som Politiker med nogle Ord om, at Goldschmidt manglede en for en Politiker uundværlig Egenskab: »han kunde ikke underordne sig; enten vilde han selv kommandere, eller ogsaa meldte han sig fortrydelig og gav sig til at kriticere, hvad de andre udrettede.« Der maa sikkert mere til, for at faa Bugt med Goldschmidts Kritik over det nationalliberale Parti.

Goldschmidt har selv ofte nok imødegaaet alle Partiets saavel som sine enkelte fremtrædende Modstanderes Indvendinger og Angreb. Saaledes siger han etsteds i en politisk-æsthetisk lille Pjece om Ploug og Clemens Petersen (»Nogle politiske Bemærkninger og Notitser«, 1864) bl. a. følgende:

»Folk er slet ikke saa dumme eller uretfærdige, som det ofte kan se ud til offenlig. Mange af det nationalliberale Parti, med hvem jeg stod paa en venskabelig Fod eller traf sammen selskabelig, saa' meget godt min Stilling, men forsvarede deres Partis Blade med, at de

ikke kunde handle anderledes, fordi én, der kom Partiets store Formaal i Vejen med sin Kritik og gav sig *air* af at tale paa Idealets Vegne, gjorde Skade. Jeg kunde have Lov til at stille mig saadan som Poet, mente man, men ikke som Politiker. Man maatte saaledes under Krimkrigen gjøre mig til en Ven af Russerne, uagtet jeg holdt med Vestmagterne. Jeg erindrer endnu med Fornøjelse, at Hr. Rimestad gjorde mig den Ære at sige, at jeg med »Hundefrækhed« havde bagtalt de vestmagtlige Generaler, fordi jeg ikke holdt saa meget med dem, at jeg ganske skjulte Sandheden.«

Det var i 1864 ikke noget nyt for Goldschmidt, at man herhjemme kun vilde have med ham at gjøre som Poet, og ikke som Politiker. Allerede i 1849 havde han overfor Grundtvig fremhævet, hvorledes faa eller ingen af de Modstandere, han havde mødt i Pressen, havde undladt, mer eller mindre aabenbart, at forsøge paa at indespærre ham i et »Journalistikens Ghetto«. Jeg skulde gjøres, siger han, til »en blot æsthetisk Skribent, hvis Arbejder man i det højeste kunde læse for at fornøje sig, men som man ikke kunde stole paa, naar det angik Livets og Folkets Anliggender«. Han anker over, at man, i Stedet for ved Grunde, har villet overvinde ham ved et Adjektiv «unational«, og Grundtvig havde jo ogsaa i sin

Voldsomhed erklæret i »Danskeren«, at »ingen kan være ægte dansk og have en virkelig dansk Følelse, naar han er af fremmed Herkomst og ikke oprindelig dansk.« — »Er da vi andre,« spørger Goldschmidt, »som elsker Danmark, som taler og skriver dets Sprog rent, som har stillet vort Liv til Statens Tjeneste, redningsløst stillede udenfor den danske Nationalitet, altsaa fædrelandsløse, fordi der er et udansk sch i vort Navn, eller fordi vi har mørkt Haar og mørke Øjne? Herre Gud, hvor Folk kan være ubarmhjærtige i deres Fædrelandskjærlighed.« Skal man dømme efter den gamle Nationalliberale i »Dagbladet«, er der næppe endnu overalt rammet en Pæl gjennem denne Ubarmhjærtighed, skjønt Goldschmidt selv senere i sine Erindringer udførligt paa ny har gjort Rede for den hele Kamp »om Jødedom, Danskhed og almenmenneskeligt« i sin Livsskæbne.

Jeg tror derfor, at nogle Breve fra Goldschmidt til mig kan forsvare deres Plads her og tjene til yderligere Oplysning om hans eget Syn paa denne Sag, der maaske mer end nogen anden laa ham paa Hjærte til det sidste.

* * *

Forinden kun et Par personlige Bemærkninger. Forf. i »Dagbl.« skriver, at jeg i mine

Skizzer »Fra Fyrrerne« synes at betragte »Nord og Syd« ikke alene som et Kildeskrift, men ogsaa som en Slags Bibel, man ubetinget bør tro paa, hvorfor jeg ogsaa tillægger det og dets Forfatter en langt større Indflydelse, end det vitterlig var i Besiddelse af. Om praktisk Indflydelse har jeg dog forøvrigt, jeg kunde sige selvfølgeligt, kun talt med stort Forbehold. Derimod har jeg tillagt Goldschmidt betydelig aandelig Vægt og ment, at skal man overhovedet kunne lære noget af Historien, saa er ikke mindst »Nord og Syd« og Goldschmidts Kritik af det nationalliberale Regimente god at faa Forstand af. Men dette lader jeg her staa hen.

Det var ogsaa saa langt fra, at Goldschmidt i Begyndelsen gjærne saâ mig skildre hans Kamptid, at han tværtimod gjentagne Gange gjorde Forsøg paa at faa mig til at opgive min Plan. Opfyldt som han i Slutningen af sit Liv var af sin Nemesislære, mente han, at jeg vilde drage Opmærksomheden bort fra den ved at minde om de Dage, da hans Haand var mod alle og alles mod ham. Naturligvis var han ogsaa uenig med mig overfor mange Enkeltheder i mine Skildringer — da de literære Skizzer oprindelig offenliggjordes i »Nær og Fjærn«, har jeg kunnet drage Nytte af mange af hans Vink ved det senere Optryk i Bogform — men

jeg skylder dog baade den afdøde og mig selv at tilføje, at vi alligevel kom til Forstaaelse, og jeg modtog, som man nedenfor vil se, efterhaanden mer end én varm Udtalelse fra ham om mit Arbejde. Men Forf. i »Dagbl.« vil dog erfare, at Goldschmidt i alt Fald selv mente, at jeg ikke i ét og alt saa Tingene med hans Øjne.

Om første Række af »Fra Fyrrerne«, der udkom i Marts 1878, og hvori Goldschmidt lejlighedsvis gjentagne Gange var omtalt, modtog jeg saaledes følgende Brev, der ikke mindst paa Grund af Udtalelserne om *Søren Kierkegaard* turde fortjene Opmærksomhed:

p. t. Avignon, Marts 25. 78.

Kjære Hr. Borchsenius!

Jeg kan nu efterkomme det Ønske, De ytrede, da De ved min Afrejse var saa venlig at give mig et Explr. af Deres Bog »Fra Fyrrerne«, nemlig: at jeg skulde læse den undervejs og ved Lejlighed sige Dem min Mening om den især med Hensyn til Maaden, hvorpaa jeg er omtalt deri.

Det er unægteligt forbundet med nogen Vanskelighed at komme til en Oversigt i den Retning; thi Meninger om mig og Udtalelser af mig er til Stede saa godt som overalt, men ingensteds samlede; de er, om jeg tør sige saa, indsprængte ligesom Korender i en Kage, og skjønt Bogen hedder »Fra Fyrrerne«,

er jeg paa saadan Maade brugt aforistisk lige til 1877. Jeg siger ikke dette som en Dadel, men kun for at betegne en Kjendsgjerning, hvori *De* kan have megen Ret, men hvormed *jeg* ikke altid kan være tilfreds; thi det er endvidere en Kjendsgjerning, at De rigtignok har medtaget adskilligt af senere tilkomne Oplysninger, og at De derved har bødet paa det ufuldstændige, som var i Bogens 1ste Form — Bladartikler for et Par Aar siden —, men at De formentlig ikke har kunnet faa nok med.

I Almindelighed staar derfor Bogen saaledes for mig, at den bærer Præg af usædvanlig Flid, Omhu, Nøjagtighed og, med Hensyn til mig, af Ærlighed, Sandhedssøgen og tillige Velvilje eller Sympathi, og alligevel maa det forekomme mig sælsomt, at den frejdige, varme Anerkjendelse af mig, som De *før* Bogens Udgivelse skrev til et *svensk* Blad, ikke er til Stede. Er jeg paa dette Punkt sensibel og fordringsfuld, eller har jeg Ret i, at Bogen er for meget præget af Bladartiklernes Stemning — thi det er tydeligt at se, at Deres Stemning har forandret sig noget i de senere Aar, de indskudte Anmærkninger og Noter vidner derom, og desuden véd jeg det jo. Partiet, der handler om mig, vilde, synes mig, mere end Bogens andre Partier haft en Omarbejdelse behov, og det af den simple Grund, at ingen af de andre, De har behandlet, har i de forløbne to Aar givet saadanne nye Livstegn som jeg. Er det ikke sandt? Tager De det ilde op, at jeg siger det? De ser i alt Fald, at det er en ven-

skabelig Henvendelse til Dem, med oprigtig Anerkjendelse af Deres Talent og Retsind.

Men jeg kommer nu til det Værste, eller jeg skal berøre den Enkelthed i Bogen, hvor *Kjendsgjerningen* efter min Mening ikke staar rigtig. Det er en Kjendsgjerning, at »Korsaren« fejdede med S. Kierkegaard, og at K. har skjældt mig ud, fürchterlich. Det er endvidere en Kjendsgjerning, at mange af de nulevende har en vrang Forestilling af Striden. Det senere overfører de paa det tidligere, de forestiller sig, at S. K. alt den Gang stod i religiøs Nimbus, at han ud fra sin Glorie domfældte »Korsaren«, og at jeg desaarsag overfaldt ham som en Dæmon. De bidrager ikke til ganske at klare Sagen. De siger, at S. K. ikke kunde forstaa »Korsarens« Betydning. Det kunde han meget godt, eller han kunde i fem Aar staa personlig venlig til mig; saa kom det Øjeblik, da han *ikke vilde* forstaa. Thi med sin Pirrelighed og Lidenskab kaldte han for en literær Kritiks Skyld P. L. Møller en Landstryger og angav ham som den egenlige Redaktør af »Korsaren«, og *herfra kom hele Fejden.* Alle »Korsarens« Artikler mod S. K. har denne hans Uret som Anledning og Baggrund, og al Kunst, hvormed man har villet give Sagen det Udseende, at S. K. af rent ideale Grunde søgte »Martyriet« og *vilde* anfaldes af »Korsaren«, forslaar ikke overfor den simple, tydelige Sandhed. S. K. vilde ikke indlade sig paa Spørgsmaalet om hans egen Uret, men nøjedes med, efter at have kaldt P. L. M. det onde Princip i »Kor-

saren«, at tilføje, at jeg drev Handel hermed, og at jeg var fejg. Alle S. K.s Skjældsord var Variationer herover, idet han tillige klogt protesterede imod, at han sigtede til mig *som Jøde!* — Hvorfor kan man ikke fremstille Sagen i denne faktiske Simpelhed og Sandhed (jvfr. min Biografi), uden derfor i nogen Maade at nægte, at S. K. var en mærkværdig genial Mand og i mange Maader en skjøn Personlighed? Min Mund er lukket om hans Fejl og Mangler; jeg kan ikke blive tagen som et uvildigt Vidne, og jeg har ingen Lyst til at kritisere den døde. Kun det vil jeg udhæve i dette private Brev, at hans uslukkelige Had og Nag har forbavset mig. Han var et »kristelig-religiøst Geni« og kunde end ikke tilgive en Fejde, hvori intet ærerørende var sagt om ham og intet privat bragt frem. At jeg kastede »Korsaren« fra mig, var ham ikke nok; han forlangte, at jeg skulde lægge min Hals under hans Fod, og Bitterheden syntes endog at stige. Et saadant indiansk Had synes de Kristne at se paa uden at undres. Jeg er bange for at sige noget farisæisk, og dog *maa* jeg sige, at den, som har faaet Syn paa Nemesis-Ideen, kan ikke hade længere. Apropos af dette maa jeg tilføje, at det har gjort mig ondt, at De etsteds har brugt »Nemesis« om mig i den gamle, vulgære Betydning. Jeg beder Dem, vis mig fremtidig den Venlighed, naar De taler om eller til mig, enten at bruge »N.« i den Betydning, som jeg har anvist Ordet, eller ogsaa vælge et andet Ord for Deres Tanke. Er det ikke billigt, og kan De ikke nok tilgive mig denne Anmodning?

Jeg kommer endelig til selve Skjældsordene, som De afskriver og gjentagende optrykker med et vist literært Velbehag. Det er Dem en ***Kjendsgjerning***, at jeg er bleven udskjældt saa »vældig» og »voldsomt«. De synes at have glemt den Kjendsgjerning, at jeg lever, og at den fornyede Raahed kan gjøre Fortræd. ***De*** har ikke ***villet*** gjøre Fortræd, det antager jeg med stor Bestemthed; men De har undladt at gjøre et Ræsonnement, som jeg opstiller saaledes:

De har naturligvis faaet Honorar for Artiklerne til »Nær og Fjern« og ligeledes for Optrykket i Bogform. De har ikke været uvidende om, at Skjældsordene o. desl. var pikante og kunde trække Læsere. Men De vilde med fuldstændig Ret føle det som en blodig Uret, om nogen sagde, at De havde gjentaget denne Mængde af Smædeord for at drive Handel dermed. Jeg mener derfor, at De har glemt at udtale Uvilje over, at slig Ustyrlighed kom frem — ikke at tale om, at S. K.s Udtryk jo ogsaa kan tages som en Sigtelse imod mig for at have taget Penge for at angribe eller ikke angribe Folk, i hvilket Tilfælde Skjældsordenes Brutalitet gaar ud over alle Grænser for det sømmelige, ja bliver saa infam, som Handlingen vilde været, hvis den var sand, hvis »Korsaren« virkelig havde været tilfals. Jeg bebrejder Dem altsaa, at De lidt for meget har dyppet Deres Pen i denne — Lidenskabelighed.

Mig synes, at hvorsomhelst De citerer mine Ord, lyder de enten blidt eller dannet, og en dertil svarende Kjendsgjerning er, at jeg saa godt som aldrig

har anlagt Sag imod de mange, der skjældte mig ud. Jurister sagde, at jeg lettelig kunde faa Dom over vedkommende; men jeg holdt paa den gamle Sætning fra Aarene 40: at Pressen og overhoved Friheden selv maa læge de Saar, den slaar. Skal dette nu vise sig som en stor Fejl fra min Side? Har jeg haft Uret i, ikke at drage f. Ex. Barfod til Ansvar for, hvad han har ladet trykke! Og hvad skal jeg gjøre fremtidig? De synes med Deres literære Velbehag at vente nye Udbrud imod mig i S. K.s Dagbøger, og skal dette saa igjen trykkes og optrykkes, blot fordi det er en »Kjendsgjerning«?

De ser, en Kjendsgjerning er ikke altid saa ganske simpel og let at behandle. Nu er der en Kjendsgjerning, som jeg ikke kjender, men ved Lejlighed ønsker Omlysning om: Er De, eller er De ikke, ømskindet? Kan De taale, at jeg har dristet mig til disse Bemærkninger i Stedet for at sige Tak i al Almindelighed for Deres Bog? Husk i alt Fald, at jeg har været nødt til at svare, som her er sket; thi, tav jeg, saa vilde De senere kunne sige, at jeg havde indrømmet alt.

Ogsaa skriver jeg dette Brev som et aldeles privat, skjønt det naturligvis maa være mig tilladt en Gang at gjøre anden Brug af dets Indhold.

Sluttelig en venlig Hilsen fra

Deres hengivne

M. Goldschmidt.

Selvfølgelig forsvarede jeg mig og modtog herpaa følgende nye Brev:

p. t. Cimicz, April 22. 78.

Kjære Hr. Borchsenius!

Ikke engang to Literater som De og jeg kan tilskrive hinanden, uden at der opkommer Misforstaaelser, som forstyrrer den gode Vilje, hvormed Parterne nærmede sig hinanden. Den største Misforstaaelse, og som jeg derfor tager fat paa strax, er fra Deres Side den, at jeg i mit forrige Brev beskyldte Dem for at udgive eller overhovedet skrive Deres Skildringer af Hensyn til pekuniær Fordel. — Jeg skrev, at De *med Føje* kunde kalde det en *blodig Uret*, om Nogen vilde sige, at De for at vinde Læsere med det pikante, altsaa for Honorars Skyld, samlede og udgav hine Skjældsord. Men lige saa stærkt, mente jeg, skulde De føle, og skulde De have udtalt, at Kierkegaard begik en blodig Uret ved at sige, at »Korsaren« blev skrevet for Penge, og ved at insinuere det infame, at man for Penge kunde skaffe sig fri for Angreb eller faa en anden angrebet. — Det var fra min Side ingen listig Insinuation imod Dem; hele Brevets Tone maa tilstrækkelig vidne om, at jeg anser Dem for en hæderlig Mand. Men ligesom De har Ret til at faa et større eller mindre Honorar for Deres Arbejder, uden at man har Ret til at raabe »Hep! Hep! Handelsmand!« saaledes burde ogsaa jeg — især efter de Oplysninger om »Korsarens« Tilblivelse,

som jeg har givet — være fri for sligt eller tages i Forsvar derimod, naar det fremkommer enten fra levende eller døde.

Paa dette Punkt var ogsaa mit Brevs Pointe; her var min egenlige Kritik eller Indsigelse overfor den Fuldstændighed, hvormed De har optaget visse Skjældsord. Og min Tanke er stadig, at De uvilkaarlig har den Opfattelse, at Kierkegaard virkelig af religiøse Grunde, for at blive »Martyr«, styrtede sig mod »Korsaren«, og at den er en Glorie om hans »Vældighed«. Herimod stiller jeg de simple Facta, hvori K.s overordenlige Pirrelighed, Forfængelighed o. s. v. spiller en Rolle. Jeg maa have Lov til privat at dvæle ved K.s Skyggesider; offenlig vil jeg aldrig gjøre det, og selv privat vil jeg vanskelig komme ud af Ligevægt og ikke anerkjende K.s lysende Egenskaber.

Jeg maa tilføje, at hvis jeg et Øjeblik havde tænkt paa at lade mit forrige Brev til Dem *trykke*, saa var det blevet givet til Trykken *strax*. Jeg vil benytte *Indholdet*, men atter paa en anden Maade, end De forestiller Dem. Dette skal jeg forklare Dem mundtlig.

Overhoved mener jeg, det var bedst, at vi fortsatte og afsluttede Diskussionen mundtlig. Jeg kommer snart hjem og skal da tage mig den Frihed at besøge Dem.

Indtil da ønsker jeg kun at sige, at jeg ikke gjør Fordring paa Ros. Alt, hvad jeg forlanger, kan udtrykkes i de faa Ord: Forstyr ikke *altfor meget* det Arbejde og den Virksomhed, som jeg nu

hengiver mig til med stor Alvor og stort Arbejde. Kast ikke *altfor meget* de forrige Tider mellem mig og Publikum. Lad mig have nogle faa Aars Ro endnu til virkelig at kunne blive *Gjenstand for Historieskrivning!!*

Deres hengivne
M. Goldschmidt.

Hertil hører endvidere følgende Brev:

88, Gl Kongevej.
Decbr. 25. 78.

Kjære Hr. Borchsenius!

Hvad jeg ønsker, at De skal »rette og gjenkalde« angaaende S. Kierkegaard og mig? Det er vanskeligt at svare paa, navnlig i den Form; thi om egenlig Tilbagekaldelse kan og bør der vel ikke være Tale.

Men her er nu en lille Udtalelse.

Hvad der i det forrige gjorde mig ondt, og hvad der ogsaa, imod Deres Vilje, har gjort mig Fortræd, var Gjentagelsen af S. K.s Skjældsord og Beskyldninger. De kan selvfølgelig ikke gjøre det trykte utrykt; men De behøver vel heller ikke at trykke sligt paa ny.

Dernæst, hvad selve *Sagen* angaaer, mener jeg, at K. ganske godt forstod »Korsaren«. Et stærkt Vidnesbyrd synes det mig at være, at han raadede mig til, stillede mig som Opgave at frembringe »komisk Komposition«. Jeg har i min Biografi udhævet,

hvorledes han den Gang greb »Korsarens« Opgave, men ikke min, hvorledes han i det Øjeblik stillede sig æsthetisk, ligegyldig for Sjæl og Personlighed, og hvorledes dette kom til at »slibe den Spids, der senere stak ham selv«.

Hertil hører jo, at K. den Gang virkelig, skjønt ved Misforstaaelse, stod for os yngre som den æsthetiske Livsanskuelses Chef.

Saa blev han vred paa »Korsaren«, fordi Bladet eller jeg optraadte imod den Uret, han begik ved at fare saa voldsomt frem mod P. L. Møller i Anledning af en literær Kritik og angive ham som den egenlige »Korsar«. *Herom drejede sig jo hele Striden.*

S. K. er død. I mange Folks Øjne staaer han næsten som Helgenskikkelse med Glorie om Hovedet. Mange kan desaarsag ikke sætte sig ind i, at han i 1845 var en simpel dødelig, der kunde fejle, ja havde sin stærke Lidenskab af Egoisme eller Forfængelighed, og at han med Rette paadrog sig skarpe Angreb, som igjen paa deres Side gik over den rette Grænse, medens Folk nu tror, at de var værre, end de i Virkeligheden viser sig. Der blev intet ondt eller ærerørigt digtet om ham.

Jeg har jo selv forsøgt at skildre dette, og jeg har gjort det saa blidt, at det har undret Dem. En anden kunde vistnok gjøre det lige saa blidt, men paa anden Maade større, mere omfattende og indskuende.

For mig blev S. K. først et af Midlerne til »komisk Komposition« og derpaa, da jeg havde øvet Kunsten paa ham, den store Anledning til, at jeg

kastede hele »Korsaren« fra mig, i et betydeligt Øjeblik naaede til en smertefuld Idealitet, der lange Tider efter kastede en Slags Glans ind i mit Sind. Det har virket med til Frembringelse af Nemesis-Ideen — som jo alt i éns Tilværelse virker stille efter sin Art.

De er sært stillet, De kan næppe faa Lov til at lade mig vederfare Ret midt i den Uret, jeg unægtelig kan have. Ja, hvis De kunde tage mig *helt* med, set i min egen Anskuelses Lys!

Dog, min Opgave i denne Sag er til Ende. Skriv De ud af Deres Sind og i Henhold til Gudspustet (ɔ: Nemesis). Jeg skal vedblive at tro, at De vil det bedste, og med venlig Julehilsen er jeg

Deres hengivne
M. Goldschmidt.

Jeg fortsatte imidlertid i »Nær og Fjærn« mine Skildringer, og med Vilje søgte jeg ikke Goldschmidt, før min Redegjørelse for »Korsaren« (se anden Række »Fra Fyrrerne«) var udarbejdet og trykt. De efterfølgende Breve viser, med hvilken Interesse Goldschmidt nu fulgte de tre Numre af Ugebladet, hvori Afhandlingen fremkom. Ved Udgivelsen i Bogform ydede han mig ogsaa senere virksom Støtte med Hensyn til det nye — sidste — Afsnit om Udenlandsrejsen i 1846—47. Udtalelserne om Artikel Nr. 1 er

rent saglige. Brevene om de to følgende Afsnit lyder saaledes:

Den 12te Januar 79.

Kjære Hr. B.!

Omendskjønt De i denne Tid faar saa mange Epistler fra mig, at det næsten bliver komisk, maa jeg dog tilføje et endnu, fordi jeg *har* læst Artiklen Nr. 2.

I visse Maader er jeg udelukket fra at dømme; men paa nogle Punkter maa jeg have Ret til at tale med, og jeg maa da sige Dem, at jeg anser Afhandlingen som en fortræffelig literær Produktion. De maa ikke tage det ilde op, at jeg ikke finder 1ste Art. saa vel skreven. Nr. 2 er ligefrem udmærket: højst livlig, klar, harmonisk ordnet og baaren frem. Der er ligeledes Intuition deri; thi medens jeg læste, blev jeg med en saadan Magt ført tilbage i Tiden, fandt mig selv i mange Punkter saa lyslevende gjengivet, at jeg glemte Tiden og følte mig ung igjen. Jeg har ved denne Lejlighed følt Deres Talent som en betydelig Kraft.

Nogle ubetydelige Indvendinger eller Rettelser kan De vel finde Dem i.

Citatet i Slutningen burde formentlig været fuldstændigere, saa at dets Mening kunde staa aldeles klar for Læseren.

»Krigen med Boghandlerne« havde et andet Sammenhæng, end De har fundet. Den bidrog i højst ubetydelig Grad til at forøge mine Indtægter.

Boghandlerne fik for Distribution i Kjøbenhavn — og dertil indskrænkede sig jo Forandringen — 20 pCt. I Steden for maatte jeg holde Bude, der kostede næsten lige saa meget, især da der altid blev Restancer. Nej, det forholdt sig anderledes. Der var altfor stor *Uorden* i Distributionen. To Familier paa Vesterbro f. Ex. kunde holde Bladet; den ene havde abonneret hos Høst, der begyndte Uddelingen i Øst, den anden hos Klein, der begyndte i Vest. Forskjellen var, at den ene Familie kunde faa Bladet en eller endog to Dage tidligere end den anden. Som Følge deraf ideligt Vrøvl.

Noget, der ikke var tilsigtet ved Forandringen, kom til Stede. Det blev mig synligt, hvem mit Publikum var, i Kjøbenhavn. I en af sine Komedier har Heiberg*) indlagt den Hentydning, at saadanne slemme Blade holdt man ikke selv, men lod sin Portner holde dem. Det var en aldeles *udansk* Bemærkning; thi vi kjender ikke her som i Paris til Portner-Institutionen. Abonnentlisten viste, at de Klasser holdt Bladet, hvis Fremtid og Magt blev mest truet ved det. Dette er en Kjendsgjerning, der hører Verdenshistorien til.

Den franske Adel stod i Protektionsforhold til Filosofer og Encyklopædister, der undergravede den. De fornemme Folk herhjemme vilde have deres Nydelse af den Pokkers »Korsar«, der ikke skaanede Hoffet.

---

*) G. husker fejl. Det er H. C. Andersen i »Den nye Barselstue«. Se »Fra Fyrrerne«, anden Række, hvor jeg selvfølgelig ved Udgivelsen i Bogform ogsaa har gjort Brug af disse Oplysninger.

At »Korsarens« Indhold ikke undergik nogen Forandring som Følge af hin Forandring ligger for Dagen.

Skulde jeg ellers savne noget i Fremstillingen, vilde det maaske være en Hentydning til den Slags bon-sens-Artikler som »Sogneforstanderskaberne de danske Jakobinerkomiteer«, hvis Aand og Tanke kom frem paa ny i »Nord og Syd« og i visse Maader betegner sidstnævnte Skrift.

Sluttelig kan jeg bemærke, at Deres Artikel har for mig den Behagelighed, at min egen Skildring af Korsartiden kan læses ved Siden deraf. Man kan tro baade Dem og mig. Jeg har blot, som jeg selv har sagt, været noget nænsom; ligesom jeg maatte udelukke stærkt Lys, holdt jeg ogsaa Skygge tilbage. De har været heldig med Lys og Skygge — velvillig-heldig.

Deres hengivne

M. G.

88, Gl. Kongevej.
Januar 19. 79.

Kjære Hr. Borchsenius!

Med Hensyn til Artiklen Nr. 3 maa jeg paa ny anerkjende den store Omhu og Ærlighed, hvormed De gaar frem, ligesom Bearbejdelsen synes mig udført med megen Dygtighed. Alligevel er der, som sædvanlig, nogle Punkter, hvor De ikke har haft det efter min Formening rigtige Syn paa Enkeltheder. De kan jo finde Dem i at møde den

Slags Indsigelse. Jeg vil helst gjøre den mundtlig, fordi det da gjennem Diskussion kan blive klart, hvem der har Ret.

Mine Indvendinger vil i alt Fald ikke staa i Vejen for Indrømmelsen af, at det hele er et mærkelig gjennemført Tidsbillede.

Deres hengivne
M. Goldschmidt.

Et Par omfangsrige Breve har endvidere deres naturlige Plads her. Jeg er overbevist om, at Goldschmidt med Vilje udtalte sig saa udførlig og sendte mig Brevene som et Slags politisk Testamente. Forf. i Dagbl. vil faa at se, at Goldschmidt i mer end ét Tilfælde klart nok forudsaa, hvad hans gamle national-liberale Modstandere endnu en Gang efter hans Død vilde fremdrage om ham, lige til de anførte Ord af Barfod om »Alvor og Troskab«.

Jeg havde efter Goldschmidts Ønske talt med Ejeren af den Gyldendalske Boghandel om en mulig ny Udgave af de væsenligste Artikler i »Nord og Syd«, eller rettere en Række store Uddrag af dette Tidsskrift, og modtog i den Anledning følgende Brev:

Den 31te Januar 79.

Kjære Hr. B.

Mange Tak for Deres Ambassade til Hegel, hvorvel den mislykkedes. Hvis De ved denne

Lejlighed vil i en Lignelse være Varro, saa vil jeg være det romerske Senat. Fejlen ligger hos mig; thi jeg skulde ved Udgivelsen af »Erindringer« have forbeholdt mig en saadan Fortsættelse bestaaende blot af Aktstykker. Men jeg var saa opfyldt af Nemesisideen og af Higen efter at klare den, at jeg glemte alt andet.

Jeg taber, i Henhold til Nemesis, ikke mit Sinds Ligevægt for den Sags Skyld. Kan nu De, med Sinds Ligevægt eller i det mindste i godt Humør, tage imod en Bemærkning om Dem selv med Hensyn til Artiklerne om mig?

De skriver, at Alverden finder, De har set for gunstig paa M. G., og dog dadler M. G. Dem i nogle Punkter, og Deres Forsvar er, at De uhildet har fremstillet »Korsaren« efter Kjendsgjerningerne. Hertil svarer baade »Folk« og jeg: Ja; *men* De har ikke talt og ikke kunnet tale *blot* om »Korsaren«. Baade i Begyndelsen og i Slutningen af Deres Artikler er et Tilløb til at vise mig som *Helhed*.

Overfor denne Helhed staar »Folk« med deres »Fordomme«, d. v. s. med Sindet paavirket af mangfoldige, lidenskabelige Angreb paa mig især som Red. af »Nord og Syd« — og jeg staar med min Paastand om, at »Nord og Syd« ærlig læst gjendriver Angrebene og Beskyldningerne, og at De, hvis De havde gjort Dem rigtig bekjendt med »N. & S.«, vilde give mig Ret i de Punkter, hvor jeg har gjort Udsættelser.

Herfra kom jo ganske simpelt mit Ønske om, at Folk skulde faa Lejlighed til at læse det væsen-

lige af »Nord og Syd« paa ny eller for første Gang og saaledes blive af med de »Fordomme«, der stilles imod Deres Artikler.

Jeg har aldrig forlangt eller ønsket af Dem, at De skulde se andet end det faktiske; men jeg tror ogsaa, at dette faktiske er for vidtløftigt til at citeres i Uddrag.

De skriver, at baade Dreier og Grundtvig *maa* dog fra deres Side have haft Ret imod mig. Aa, ja, subjektiv Ret. Men hvor bliver den rette, den objektive Ret af, naar man sammenholder dels mine Svar, dels hele »N. & S.«, med Angrebene?

Lad os tage et Exempel fra anden Side. Under Krimkrigen var det hele danske Publikum lidenskabelig ivrigt for Vestmagterne, og »Fædrelandet« fandt Bifald, da det raadede til, at vi »bag de allierede Flaaders Ryg« skulde foretage en ejderdansk Diversion herhjemme. Jeg fraraadede det som i højeste Grad ubesindigt. Man sagde da, uagtet jeg holdt med Frankrig og England, at jeg holdt med Rusland, at jeg var reaktionær, folkefjendsk o. s. v. Vilde nu den historiske Sandhed og Ærlighed ske Fyldest, om man optrykte de voldsomme Beskyldninger, citerede nogle Sætninger af mine Svar herpaa og lod det henstaa, om ikke de hæslige Beskyldninger dog havde haft *nogen* Ret? Det vilde ikke blive historisk Dom, men pikant Udsigt over Stridigheder.

Døm De mig, som De vil, maa og kan. Imod saadant skal jeg aldrig gjøre Indsigelser. Men, beder jeg, forsøg at dømme Helheden. Kom til klart

Syn paa, hvad Aand der rører sig i *hele* »Nord og Syd«, om den har været hæderlig eller uhæderlig, velsindet eller ildesindet mod Folket, hildet i Hensyn eller uafhængig og frygtløs o s. v., men især om den har været ensartet, konstant.

Fik De læst »Nord og Syd«, vilde det være med stigende Benauelse. De vilde føle, hvorledes De herved kom ind i alle de Anliggender og de Lidenskaber, der saa formidabelt har bevæget Tiden 1848 indtil om 1860, og hvis Ild ikke er slukt endnu. Der bliver ikke alene Spørgsmaal om en enkelt Forfatter, der uafbrudt har staaet imod den stigende Strøm, som kostede os Slesvig, og hvem andre »Historieskrivere« har kastet til Side. Der optraadte da tillige det Spørgsmaal: Hvo har haft Ret? Hvo har set klarest, mest uforstyrret af personlig Lidenskab? Jeg kan med lidt Ironi sige, at det er af offenlig Interesse, at jeg faar Uret, om end jeg har Ret. Thi altfor mange fik da Uret, og hvorledes er det muligt, at de mange kan have haft Uret? De kunde ikke gjøre et Skridt paa Gaden uden at møde Bebrejdelser, hvis De fandt Ro, Klarsyn, Konsekvens hos mig. Folk maatte, som Hegel sagde, »faa et andet Syn paa min Politik«; men Hegel vil ikke vove at optrykke min »Politik«, for at man skal faa bemeldte andet Syn. Og De — hvad vilde De gjøre, naar De ikke kunde fremlægge Beviserne in extenso?

Og hvad vilde De gjøre overfor den rasende Ild, der blussede op, naar De overensstemmende med Sandheden skulde skildre f. Ex. Sammenstødet

mellem Ploug og mig, da han truede Kong Frederik d. 7de med, at han vilde have »sin Krone og sit Hoved forbrudt«, hvis han underskrev Vaabenstilstandsbetingelserne — som dog maatte underskrives? Hvorledes lyser ikke dette hen over de danske Folketilstande, da man paa ingen Maade vilde se Nødvendigheden, da Haab og Begjær blev »tilskyndede ud over Tilfredsstillelsens Mulighed«.

En Gang, i Viborg, talte jeg med en ellers fornuftig Kjøbmand om disse Ting. Han var ejderdansk og kom i Vaande og slog endelig ud i Fanatisme. Ja, sagde han; men Ploug er en af vore egne.

Hvor havde Manden det fra? Maaske fra sig selv, maaske ogsaa fra Grundtvig, der havde skrevet i »Danskeren«: Goldschmidt har ganske anderledes Forstand paa Politik end »Fædrelandet« og »Kjøbenhavnsposten«; men — han er en Jøde.

Saa kan De igjen slaa op i S. Kierkegaard og adskilllige andre, der paastaar, at min Egenskab som Jøde ikke har været optaget i Folks Mening, Stemning og Dom over mig.

De skal komme i en saadan Sindstilstand, at De vil lykønske mig til at have fundet Ro i Læren om Gudspustet eller Nemesis.

Deres hengivne
M. G.

*   *   *

I nær Sammenhæng med dette Brev staar et andet omtrent samtidigt. Jeg aftrykker det i

dets Helhed og skal nedenfor føje et Par oplysende Bemærkninger dertil.

88, Gl. Kongevej.
Januar 26. 79.

Kjære Hr. Borchsenius!

Man kan aldrig vide, naar man skal rejse, enten til Pyrenæerne eller til Evigheden, og jeg vil derfor nu, da jeg er inde i de tilhørende Tanker og Begivenheder, samle nogle Bemærkninger, foranledigede dels ved vore Samtaler, dels ved Deres Artikler i »Nær og Fjærn«.

I vore Samtaler har De mindet mig om gamle, voldsomme Angreb paa mig, som jeg næsten havde glemt, og De har fortalt mig om andre, endnu voldsommere, hvorom jeg har været uvidende. En Virkning, som derved er frembragt paa mit Sind, er Undren over, at De, som er opvoxet mellem de derved frembragte Forestillinger, ja har saa at sige indsuget dem med Modermælken, har kunnet befri Dem fra Indtrykket og søgt Sandheden, saa vidt den foreligger i, hvad jeg virkelig har sagt og skrevet, og stillet den op imod, hvad der er skrevet om mig. Vel véd jeg, at der rundt om i Landet lever mange Folk, som var Vidner til Striden og ikke har ladet sig lede vild; men alligevel synes det mig mærkeligt, at De, en af den yngre Slægt, har saaledes kunnet emancipere Dem, og jeg maa hos Dem anerkjende et smukt Sandheds-Instinkt og en uafhængig Personlighed, som nok vil opnaa en betydelig og hæderlig Plads i vort Fædrelands Literatur.

Jeg, den bortgaaende, skylder Dem, der efter Naturens Orden skal blive tilbage en Stund, denne Udtalelse. Men fordi jeg i Almindelighed ser og erkjender, hvorledes De har stræbt, følger dog ikke, at jeg paa alle Punkter skal se Dem ude over de tidligere »nationalliberale« Indtryk. Det mærkes — eller i det mindste jeg mærker — at paa Bunden af Deres Sind ligger den Forestilling, at hvorvel Begyndelsen og Slutningen af min publicistiske Løbebane bøjer sig harmonisk sammen og viser kraftig Sympathi for Folket, saa er der i Midten noget i Vejen, en Svingning eller Svigten.

I den Anledning udfordrer jeg først Kjendsgjerningerne til at tale. De foreligger i »Nord og Syd«.

Der er som Nr. 1 Haandværker-Dannelses-Foreningen, som jeg tiltraadte, og hvori jeg lagde Eftertrykket paa Ordet Dannelse, og som jeg kun forlod, fordi Formanden, Jærnstøber Lunde, imod Aftale vilde bruge den til politisk Agitation. Det var i denne Forening, at jeg i Revolutionsaaret (1848) optraadte imod Kommunisterne og brugte de stærke Ord, at naar de blev for talrige i et Land, »maatte man skyde dem ned som gale Hunde«. Naturligvis blev jeg opfattet som reaktionær eller aristokratisk eller uberegnelig, og fra selve Foreningen kom aldrig nogen Bebrejdelse for, at jeg havde givet den Løfter, jeg ikke havde holdt. Man fandt bestandig, at trods Sympathien, man mærkede hos mig, hørte jeg ikke til.

Fire Aar efter ses jeg i »Grundejerforeningen«, eller rettere: da er de yngre Medlemmer af »Gods-

ejerforeningen« blevne vundne af »Nord og Syd« og slutter sig til mig for at gjennemføre mine Anskuelser. Her er den store Prøve at gjøre. Strøg jeg Flag, eller hævdede jeg mig som det forrige Medlem af Haandværker-Dannelses-Foreningen? Se blot efter, læs, hvad jeg lod trykke. Det ses jo paa det tydeligste, at jeg baade selv holdt fast ved ***Grundloven og den almindelige Valgret*** og tillige fik det unge Aristokrati til at anerkjende begge som Betingelse for dets Adgang til vort nye, offenlige Liv. Den store Indvending imod dette Parti, og som frembragte eller begunstigede Ramaskriget imod det, var, at det holdt paa Helstaten; men heri var ikke noget nyt, hvori jeg bragtes ind; det var netop den Fane, jeg allerede 1849 havde rejst under Navn af »***Føderativstaten***«.

Og idet jeg træder i Forbindelse med disse Folk, fremkommer strax Udsættelsen af ***en Pris for den bedste Afhandling om en Forbedring af Almueskolen.*** Min gamle Lærer ***V. A. Borgen*** blev valgt til Dommer.

Dette er lutter Kjendsgjerninger, og De ser altsaa, at hvis dette sidste var blevet berørt i Deres Artikel, hvor Talen er om »Korsarens« Begejstring for Skole og Folkeoplysning, og hvis min Fastholden ved den almindelige Valgret var bleven berørt i Slutningen af 1ste Artikel i »Nær og Fjærn«, saa vilde Folk bedre have følt, at Slutningen af Deres 3dje Artikel (med Citatet af mig om min »Grundstemning«) var korrekt.

Jeg afslutter denne Del af mine Bemærkninger med at henvise til Artiklen »Grev Knuth og Grev Frijs« i »Nord og Syd« 1856 (ogsaa trykt i Blandede Skrifter). Den Maade, hvorpaa jeg dadlede Grev Frijs, fordi han havde forladt Programmet af 1851 og vendt sig imod den almindelige Valgret, maa aldeles nødvendig læses og forstaas. Den virker ligefrem befriende for mit Vedkommende.

Hensyn maa ogsaa tages til, at jeg holdt paa den almindelige Valgret, ikke blot for vore indre Tilstandes Skyld, men ogsaa som det eneste Middel til at bevare Slesvig; men derom kan De selv finde alt i »Nord og Syd« 1854, og hvad jeg privat kunde tilføje, kan De ikke bruge. De maa holde Dem til, hvad der i den givne Tid foreligger som trykt.

— — Jeg kommer nu til en anden Række af Bemærkninger. De kan med Føje spørge, hvorfor jeg ikke anlagde juridisk Søgsmaal imod mange af de voldsomme Angreb. *Bille* har en Gang udtalt sin Forundring i denne Retning, nemlig da jeg ikke anlagde Sag mod Dreier, som upaatvivlelig var bleven domfældt. Ja det er underligt; men endnu underligere vilde det, efter min Følelse, have været, om den forhenværende Redaktør af »Korsaren« havde vist sig saa sensibel og var tyet til Domstolene i Stedet for at holde paa sin egen Sætning: at Presse-Friheden vil selv læge de Saar, den slaar. Det vil nok ogsaa ske: men det varer længe. Jeg kunde have anlagt Sag imod Fr. Barfod, da han i sin Fædrelandshistorie frakjendte mig »Alvor og Troskab«; men jeg foretrak at svare ham i »Nord og

Syd« i en Artikel, som den Gang af et uafhængigt Blad blev kaldt et Exempel paa »mesterlig Polemik«. Bagefter har jeg fundet, at jeg gjorde Uret mod mig selv ved ikke at faa Dom over ham.

Imod Bille værgede jeg mig dels literært, dels — ganske undtagelsesvis — ved et Søgsmaal. Den literære Strid finder De for mit Vedkommende i »Nord og Syd« i mangfoldige Artikler og særlig i en stor, hvor jeg samlede B.s Angreb og Beskyldninger og gav dem den meget uparlamentariske Benævnelse »dundrende Løgn«; men B. vovede ikke at anlægge Sag derfor. Mit Søgsmaal imod ham blev foranlediget ved en extra-hensynsløs Artikel i »Dagbladet«, der bl. a. kaldte mig »alle Grevers Leporello«. Jeg førte selv min Sag og skrev i Indlæget, at jeg ikke havde anlagt den i Vrede eller for at faa Hævn over en Kollega, hvisaarsag jeg ikke lagde Vægt paa at faa ham dømt i høj Mulkt, hvorimod jeg tilsigtede, at han overfor Rettens Medlemmer som hæderlige Mænd — som en Art Æresjury — skulde bevise sine Beskyldningers Rigtighed eller blot gjøre et alvorligt Forsøg herpaa. Det gjorde han ikke, men søgte blot at bevise, at hans Paastande ikke var *juridisk* strafbare. Han blev dømt, og han var ikke saa højmodig at tilstaa offenlig, hvorfor han var sluppen med en *lille* Mulkt. — Overfor praktiske Folk skal man vistnok ikke optræde som Idealist.

Jeg vil ikke opfriske Mindet om al Polemiken i hin voldsomme Tid, men gaa over til Spørgsmaalet: hvorledes jeg kunde glemme og tilgive.

Lad mig da først fortælle Dem noget.

De husker nok fra »Korsaren«, at Leerbeck, Politimanden, blev meget hyppig og meget skarpt angreben deri. Vel, i Aaret 1850, strax efter Slaget ved Isted, var jeg i Slesvig, og ved et muntert Lag med danske Officerer var ogsaa Leerbeck — nu Etatsraad og Chef for Hærens Politi — til Stede. Vi blev forestillede for hinanden, sad sammen ved Bordet, og henad Morgenstunden foreslog han mig, at jeg skulde gaa med ham og fra hans Vinduer se Solen staa op. Jeg er overbevist om, at han gjorde det for at se, om jeg var bange. Men jeg gik med ham, beundrede Solopgangen, og vi skiltes som Perlevenner.

En ung dansk Officer, Richard Ahlefeld, noget vidtløftig, sagdes at ville tage Tjeneste i Marocco. Det var i Korsar-Tiden. Han havde en god Ven, Bataillonskirurg Lorck, der saa smaat var Medarbejder af »Korsaren« og fik mig til at optage nogle meget maliciøse Artikler om ham, Richard Ahlefeld. Nogle Aar efter var jeg i Besøg paa en Gaard, og ude i Haven traf jeg en ung smuk, rask Mand. Vi spaserede i Gangene, og vi spiste Stikkelsbær. Da vi stod hver paa sin Side af den store Stikkelsbærbusk, sagde han: Jeg er fòr Resten Richard Ahlefeld. — Naa, sagde jeg muntert og saà paa ham. Saa brast vi begge i Latter.

H. P. Holst blev en Tid lang slemt medtaget i »Korsaren«, fordi han digtede »efter Welhaven« o. fl. Vi blev siden meget gode Venner. O. s. v.

Hvorfor skulde jeg da ikke tage det lige saa

let med mine Angribere, naar en Tid var gaaet og mit Sind tillod det? Jeg mødtes f. Ex. med Bille hos vor Gesandt i London, og da vi saà hinanden og talte sammen, kunde vi knap forstaa, at vi havde kunnet være Fjender.

Jeg siger ikke, at jeg med samme Resultat kunde træffe sammen f. Ex. med Hr. Erik Bøgh. Dér er Personlighedens Grund og Bund en anden.

Det er denne Personlighedens Grund og Bund, der har gjort, at jeg kunde blive »gode Venner« med Ploug, især da jeg ikke har vidst — underlig nok — hvad De nys fortalte mig, at han i sin Tid har ladet opføre en yderst hæslig Studenterkomedie om mig. Men, om endog Ploug ved en saadan Lejlighed har hævnet sig uædelt, er han dog ingen simpel Natur, og jeg fortryder endnu ikke, at jeg har trykket den Haand, der raktes mig efter Højesteretsdommen.

Overhoved fortryder jeg ikke, at jeg har kunnet *glemme* efter at have kastet Politiken til Side og været betagen først af poetisk Produktion og saa i 10—12 Aar af Søgen i Urtiden, i Menneskehedens Poesi, i Ægyptisme og overhoved i de Studier, der behøvedes til at klare Navnet Nemesis. Og endnu mindre skal jeg fortryde, at selve Nemesis-Ideen er til Stede i mig, ikke blot literært, men som Livsmagt. Forleden, da De var herude og blev saa ungdommelig-smukt greben af Uvilje over den Uret, De mente mig tilføjet af Molbech og Ploug, var De et Øjeblik nær ved at rive mig med, men ogsaa kun et Øjeblik, thi mit Sind kom hurtigt ind i min Nemesis-Religion, fornam Himlen hvælve sig som en sval Bue med

de skuende Stjærner, følte hele Tilværelsen leve og se til. Ja, det synes vistnok Dem noget nær Praleri eller ogsaa sær Svaghed, Svækkelse; jeg siger derfor blot: Saadan er det.

Endnu et Spørgsmaal. De sagde forleden, at jeg vistnok havde gjort uklogt ved at skrive i »Fædrelandet« og »Dagbladet«. Det er muligt. Men hvorfor skulde ikke den lille, aandfulde Bemærkning af Mantzius kunne anvendes her? De fortalte, at M. en Gang havde sendt en Artikel til »Dagbladet«, og at Bille havde sendt den tilbage med den Bemærkning, at det undrede ham, at M. vilde skrive i »Dagbl.«, hvortil da M. svarede, at naar han vilde kjøre i Omnibus, brød han sig ikke om, at han var Uvenner med Konduktøren. Jeg var end ikke længer Uvenner med Konduktøren og fik ingen Artikel sendt tilbage. Og fordi jeg skrev, hvad jeg netop *vilde* skrive, var jeg ikke gaaet over til at være Medarbejder af Bladet, til at samstemme med det. Hvor skulde jeg have skrevet, da jeg ikke længer havde mit eget Tidsskrift? Jeg skrev f. Ex. i »Fædrelandet« den første Kritik, der her i Landet viste Carl Blochs Genialitet. Jeg fik i »Fædrelandet« optaget min Artikel om Ægyptisme, den første, der her i Landet bragte denne Sag ind i Dagspressen. Ivrigheden for Sagerne bidrog unægtelig til min Glemsel af den gamle Strid. Alligevel er det vel muligt, at jeg har handlet »uklogt«.

Det behøver jeg næppe at tilføje, at der i det mindste tilsyneladende er mange Selvmodsigelser i min Natur. I Følge Deres Citat fandt man i sin

Tid en saadan Modsigelse i, at jeg, »Korsarens« Red., skrev »En Jøde«. Lige saa ubegribeligt kunde det synes, at samme Red. forsvarede H. N. Clausen. Men bemeldte Red. er dog, naar alt kommer til alt, »so eine Art von Poet«*), og maales en saadan Natur med ganske nøgtern Maalestok, kryber han ind og ud og er ikke til at faa fat.

Naa! det er blevet et langt Brev! Vidtløftigt og dog vistnok ufuldstændigt, maaske ogsaa overflødigt. Men nu skal De dog have det, med venlig Hilsen fra

Deres hengivne
M. Goldschmidt.

* * *

Den gamle Nationalliberale i »Dagbladet« vil se, at ovenstaaende Brev ogsaa paa sin Vis indeholder Kommentarer til adskillige Bemærkninger i hans Artikel. Goldschmidts Forhold til Grundejerforeningen skal i hvert Fald næppe med Føje kunne dadles af det Parti, der som det nationalliberale og dets Arvtagere, vort nuværende Højre, selv har brudt med sin Fortid

*) Se »Nord og Syd«, 7. Bind, 1851, S. 305. Goldschmidt besøgte i Sommeren 1850 den syge Heinrich Heine i Paris: »Han spurgte mig efter de første Hilsener, hvad jeg var, hvorpaa jeg ikke ret vidste at svare. »Nun, was sind Sie denn?« — O, ich bin wohl so eine Art von Poet.« Heine udbrød: »Eine Art von Poet? Man ist Poet, oder man ist es nicht!« —

og udsonet sig med sine gamle Modstandere af det store Hartkorn. De, der saa ivrig haanede Goldschmidt for hans Alliance, har selv senere i rigt Maal søbet af samme Kaal. Havde Goldschmidt derfor ikke Ret, naar han for sit Vedkommende — en Gang sidst i Jan. 1880 — f. Ex. kunde sige:

»— — Spørgsmaalet maa jo stilles saaledes: Hvad var, ledende og overvejende, i hele »N. og S.«, tiltrods for bitre Stridigheder med Partiet, som bar den folkelige, nationale og liberale Fane, min Stilling til Folk, Frihed og Nationalitet? Svigtede jeg f. Ex. Tanken om, at Slesvig skulde spørges? Vilde jeg ikke have den almindelige Valgret brugt til Svaret? Eller er der samtidig i min Politik eller Poesi noget, der viser Uvilje eller Mangel paa god Vilje mod Folket, særlig Almuen? Hvad Vidnesbyrd indeholdes i Skildringerne af det danske Almueliv? Hvad er Udbyttet i det hele og store? — — Der maa lige saa fuldt tages Hensyn til »Hvorledes det engelske Demokrati opdrages« (»N. og S.« 1852, 2) som til »Den danske Landbostands Liv og Levned« (1856, 3), hvoraf I. A. Hansen tog Anledning til at sige i »Almuevennen«, at jeg havde kaldt Bønderne »Bæster« — lige saa vel til mine Diskussioner om Slesvigs Deling (1848) som til »Friheden og Nødvendigheden i det danske Monarki« (1853, 3). — Og var »Grundejerforeningens« Tilslutning til mig (eller min til den, om De vil) et Frafald fra noget? Gik min Personlighed i nogen Maade til Spilde derved?

Altsammen Spørgsmaal fra min Side — stadig Spørgsmaalet: Hvad vidner »N. og S.« ærlig læst? —

(Ret interessant er det nu, at Dr. Pingel i »Morgenbladet« opstiller det rene Nationalitetsprincip og vilde have Slesvig delt. Se derom »N. og S.« 1848, »Føderativstaten« m. M.)

Jeg opstiller ikke Spørgsmaalet saaledes: har jeg haft Ret paa alle Punkter, har jeg været en stor Statsmand, ikke fejlet? Det tør jeg hverken sige eller tænke. Men er der Præg af, at jeg har villet mit Lands Bedste, og at jeg aldrig har baaret Vaaben imod noget, som alle Tider holder nødvendigt til et Folks Ære og Velfærd? Og hvorledes har jeg gjort det i vanskelige Forhold, under Krig af al Slags?«

Eller for at tage et Par Linjer fra et andet Brev, Jan. 78, fremkaldte ved nogle Ytringer i »Korsaren« om »Fædrelandets« tidlige »Aristokratisme«:

»— — Hvad jeg nu skriver, kan De simpelt gjemme.

Der var jo den Gang Tale om, at Kong Kristian d. 8de vilde give en meget aristokratisk Konstitution, og det var den Plan, som jeg var bange for. Af Tuteins Konstitutionsplan og senere af Schouws & Clausens do., kan ses, hvor villigt hint Parti var, og som *politisk Parti*, der naturlig stræbte efter Magt og Indflydelse, handlede det aldeles rigtigt. Jeg har i Biografien udtalt mig om denne Forskjel mellem dem og mig, uden derfor at fravige, at jeg var ledet af et rigtigt, folkeligt Instinkt; thi hvad vilde

sket i 1848, hvis vi havde haft en aristokratisk Konstitution? Vilde de privilegerede Klasser have veget saa let som Frederik d. 7de?

Senere, i 1850 og 51, var de Nåtionalliberale, der 1848 kom til at underskrive Petitionen om almindelig Valgret (det kuriøse i denne Sag findes omtalt i »Nord og Syd«), blevne saa demokratiske, at de vilde udelukke Godsejerne frå al Indflydelse i Staten. Den yngre Del af disse tyede til mig, til »Nord og Syd«. Efter lidt Betænkning gik de, først paa et privat, saa paå et offenligt Møde, ind paa mit Forlangende, at de skulde ***anerkjende den almindelige Valgret.*** De udtalte dette i en Adresse til Kongen. Denne Bevægelse fra dem til Venstre blev kaldt en af mine »Svingninger« til Højre, og etsteds i Deres Artikel synes De stadig præget af hin Beskyldning fra det nationalliberale Partis Side.

Jeg har aldrig svinget fra eller svigtet den almindelige Valgret; men — det er en daarlig Tid netop nu at tale derom som overhoved om Demokratisme. I sin Tid maatte jeg bære Følgerne af den odiøse Beskyldning, at jeg opgav min Personlighed overfor Aristokratiet og svigtede Friheden; nu vilde jeg komme til at bære Odiet for at være af Venstre.

Men da De skriver om 40erne, og hin Del af min Personlighed er inde i 50erne, såa er der intet til Hinder for, at sidstnævnte kappes af. Dog, gjem dette.

Deres hengivne

M. G.«

Det vigtigste for Goldschmidt var, hvad jeg ogsaa har fremhævet i »Fra Fyrrerne«, at der gjennem »Nord og Syd« gaar en bestandig, uforandret, efter Omstændighederne mærkelig Fastholden ved det væsenlige, Folkefriheden, *den almindelige Valgret*, ligesom der under alle Forhold er Sympathi med Almuen. Goldschmidt ender selv et Brev saaledes: »»En dansk Tørvebonde« f. Ex. skiller sig i Karakter ikke fra hende i Paris, der blev ført til Dommen. — Døm selv.« »(Se »Fra Paris 1871« i »Fortællinger og Virkelighedsbilleder«, 1877, om den unge parisiske Kvinde og Goldschmidts egne mærkelige Ord om vor Ret til at ligge i en god Seng og sidde ved et godt Bord, medens der sultes og fryses udenfor).

Goldschmidt berører endvidere i det ovenfor aftrykte Brev, at jeg stundum mindede ham baade om Angreb, han selv næsten havde glemt, og om andre, som han aldrig havde vidst noget af. Han anfører bl. a. en Studenterkomedie af *Ploug*, nemlig den i 1852 opførte Atellan »Et Besøg«, hvori Goldschmidt og hans Forhold til Grundejerforeningen spillede en fremtrædende Rolle. Det er imidlertid en Selvfølge, at jeg baade mundtlig og skriftlig forfægtede overfor Goldschmidt, at det for mig stod som en Umulighed, at han, midt i Kampen, skulde kunne have været uvidende om et saadant Angreb paa

sig, saa meget mere som Komedien senere gjentoges for Damer*). Jeg henviste end yderligere til »Hjemløs«, 2den Dels anden Bog, særlig Side 823—25 og 827, der af enhver maa læses som *et Svar paa Plougs Angreb* fra Scenen. Man kan selv slaa de stærke Ord efter. Det er heller ikke let at se, hvorledes man skulde kunne tale med Goldschmidt om hans Liv og Virksomhed fra 1840 til 1864, uden at komme ind paa Kampens Enkeltheder.

Dertil kom, hvad Brevet ovenfor jo ogsaa dvæler ved, at vi yngre, der lærte Goldschmidt at kjende efter 1870, naturlig rettede det Spørgsmaal til ham, som vi saa ofte havde afhandlet indbyrdes: hvad der efter 1864 havde drevet ham til »at gaa til Canossa«, særlig til at slutte Fred med Ploug og skrive i »Fædrelandet«. Det stod den Gang for os — jeg skal lade andre afgjøre om med Rette eller Urette — at hvis Goldschmidt efter at have tabt i sin sidste Kamp med de Nationalliberale (Forf. i »Dagbl.« minder jo ogsaa om »Hjemme og Ude« i 1861) havde vendt sig mod digterisk Virksomhed og indtaget den samme tilbagetrukne Stilling, som vi saa' ham indtage lige fra 1870 til hans Død, saa vilde han have været de unges selvskrevne Fører, da et nyt ungt Danmark i Halvfjerdserne

*) Se nu ogsaa F. L. Liebenbergs »Nogle Optegnelser om mit Levned«, S. 82.

gjorde sit Stormløb mod alt det, han alene havde bekæmpet saa udholdende i Aar og Dage. Det var klart, at Goldschmidt — der er nok af den yngre Slægt, som kan bevidne det — ofte følte sig tilskyndet til at træde op som Ungdommens Bannerfører under det hele nye aandelige Røre herhjemme. Han følte sig vexelvis stærkt tiltrukket og stærkt frastødt. Han kunde afvise Henvendelserne til sig med Ord som: »En »højere Aands Fane« vil jeg gjærne se rejst; men Fanen maa bæres af rene Hænder eller af Hænder, der er blevne toede i Ild.« Men han kunde alligevel ikke lade være at drage de unge til sig og høre om deres Planer eller selv lægge Planer med dem, Planer, der dog aldrig for hans eget Vedkommende blev ført ud i Virkeligheden. Jeg tør ikke afgjøre, om han følte sig hæmmet eller bundet af Aarene mellem 1864 og 70, men det sidste Aar blev i hvert Fald ogsaa et Mærkeaar i hans eget baade ydre og indre Liv. Fra nu af begyndte, som sagt, hans tilbagetrukne og indadvendte Liv. Han skrev sine Erindringer (1877), gjorde Rede for sine Livsresultater og sænkede sig ned i Ægyptens Billedskrift og Gudegaader. Et Par Breve fra 1878 og 79 vil bedst kunne vise hans eget Syn paa sin Stilling. Jeg ejer desværre ingen Breve fra de første Aar efter 1870, men den ovenfor nævnte Skildring fra Paris umiddelbart efter Kommunens Fald

taler tydeligt nok om, hvad der den Gang rørte sig i hans Sjæl. Efter 1877 maatte naturligvis Nemesisideen træde stærkt i Forgrunden.

Det var ogsaa ude i Goldschmidts Stue — en af de første Dage i November 1878 — at *Bjørnstjerne Bjørnson* en Aften til mig ytrede Lyst til at komme sammen med en Del af den yngre danske Opposition, især hvis de vilde love allesammen at snakke rigtigt ud, saa han kunde faa en Forestilling om, hvad der rørte sig hernede. En af de følgende Aftener samledes saa i Følge Indbydelse fra Dr. S. Schandorph og mig et halvt Hundrede Publicister og Politikere med Bjørnson paa Skydebanen til en Sammenkomst, der ikke blev helt uden Betydning, idet — under megen Diskussion — Grunden blev lagt til de følgende Aars Samarbejde mellem det politiske og det literære Venstre. Men Goldschmidt var ikke at bevæge til at gaa med, skjønt f. Ex. baade Kaalund og Kr. Arentzen tog Del i Festen. Jeg maa have sendt Goldschmidt N. J. Larsens Referat i »Morgenbladet«, siden jeg modtog følgende Billet fra ham:

88, Gl. Kongevej.
Novbr., 7. 78.

Kjære Hr. Borchsenius!

Venligst Tak, fordi De har husket paa mig og sendt mig en Beretning om Festen. Her var netop i Aftes en ung Mand af det egenlige Fremskridts-

parti og fortalte mig noget omtrentligt, der gav mig stor Lyst til at erfare noget nærmere enten mundtligt eller skriftligt. Har jeg nu fra Dem faaet Beretningen, om end ikke i den bedste, saa dog i den næstbedste Form, er jeg saa meget mere taknemlig derfor, som Indtrykket i det hele er interessant og tankevækkende med Hensyn til vore Tilstande. Jeg lykønsker Dem til det Held, De som *promotor* af Festen har haft, og De skal ikke tage det for ringe, at jeg bruger Ordet »Held«; thi i Følge Nemesislæren er Held aldrig tilfældigt. Deres eneste Fejl er den elskværdige Haardnakkethed, hvormed De stadig holder paa, at jeg hørte til.

Deres hengivne

M. Goldschmidt.

Dette hans staaende Yndlingsudtryk om at »høre til« forekommer paa ny i et Brev fra den følgende Dag, 8. Novbr. 78, saaledes:

»Jeg hørte ikke til.

1. Grundene er givne i min Biografi og i »Nemesis«. Den Slags Skrifter er ikke blot Literatur, men levende Virkelighed og Handling, bl. a. paa den Maade, at de hver Dag gjør bydende Fordring til Personligheden, der frembragte dem. Jeg vil finde det ganske naturligt, om De ikke ret forstaar det; thi De er endnu ung; De lever midt i Livet, ombølges deraf og har Tilfredsstillelse af selve Livsfølelsen; naar De bevæger Dem, er det baglængs til Døden, hvorimod jeg hører til dem, der gaar forlængs til Døden. Jeg véd, at da jeg

var i Deres Alder, vilde jeg ikke have forstaaet mig, som jeg er nu.

2. Skulde jeg gaa med til Gilde, maatte det være et saadant, hvori Nemesisideen blev løftet som Fane. Men hvo, der har sét ind i denne Idé, taler dæmpet og vilde lige saa lidt holde Gilde for den som for Gud.

3. En ikke fuldgyldig Grund, men en Grund, som jeg i Øjeblikket lod gjælde, blev udtalt af Bjørnson.

4. Fordi jeg ikke hørte til et vist Gilde, er det ingenlunde sagt, at jeg ikke endnu tilhører de levende Ideers Verden, eller at jeg gnaven trækker mig tilbage fra Ungdommen og nægter den min »direkte Hjælp«. De citerede Ord er af Dem. Jeg véd ikke, om jeg kan hjælpe nogen yngre; men jeg véd, at man altid finder mig rede til at tale i Kraft af Nemesisideen. En Skjælm byder mere, end han har. Jeg har ikke andet; men for mig omfatter det Livet, endog paa den Maade, at jeg med Erkjendelse af Livsbetingelserne ikke tager det ilde op, om man siger: Puh! Nemesis! Hævngudinden! — blot man tillader mig at sige lidt imod og bede om en Smule Respekt for Resultatet af mange Aars Erfaring, Arbejde og — lad mig kun tilføje — Lidelse.

Dem, min kjære B., stævner jeg til Deres 60 Aar; men jeg haaber rigtignok at se Dem forinden.«

Et Par Maaneder yngre er et andet Brev, dateret den 28. Januar 79. Det begynder med

at udtale »en lille Misstemning« over, at jeg bestandig synes at stille mig fejl til Nemesis-Ideen, saadan som den lever i Brevskriveren, og fortsætter derpaa:

»Med Hensyn til Molbech og Ploug og deres formentlige Uret imod mig forlanger De, at jeg skal træde frem og stride, »fordi man ikke har Ret til at opgive sin Ret«. Men Nemesis-Ideen fordrer, at dette smukke Ordspil skal anatomeres. Min »Ret« er ikke, hvad De eller jeg i et givet Øjeblik erklærer for Ret. Der skal Svar paa det Spørgsmaal, om de andre kan siges at have en Ret at staa paa, om de med god Samvittighed og i Henhold til givne Bestemmelser har kunnet handle, som de har handlet. Og hvis noget i mit eget Sind taler for dem, hvis jeg ikke under Ed kan sige, at jeg i deres Sted vilde handlet anderledes, hvor er da min »Ret«? Skulde jeg gaa i Strid og i mine Modstanderes første Række møde mig selv eller Halvdelen af mig selv?

Endog om jeg havde *nogen* Ret, tror jeg ikke, at den almindelige Opinion for Tiden vilde give mig den i stor Udstrækning, end sige rejse sig med Uvilje til min Gunst — og uden Haab om en saadan afgjørende Sejer vilde, efter min Mening, intet fornuftigt Menneske begynde en saadan Strid. Ja, var den offenlige Følelse for Tiden fyldt af mine Noveller eller af Nemesis-Ideen! Men den er jo fyldt med Minder om »Korsaren« og om den, »hvis Haand skulde være imod alle og alles imod ham«.

De maa ikke tage dette som en Bebrejdelse imod Dem. De har haft fuld Ret til at gjøre Deres literærhistoriske Tilbageblik, og De har gjort det med en Sandhedskjærlighed, der lykkeligvis ikke er mig til Skade; men alligevel er Tiden mig ikke gunstig — lykkeligvis, Gud ske Lov! Jeg siger dette, fordi jeg kan tænke mig, at hvis jeg havde levet i en Atmosfære af Virak, vilde jeg blevet overmodig og have fordret som absolut Ret, hvad der kun er en betinget, relativ Ret, og det er muligt, at de andre vilde have givet efter, og at jeg var rejst med en Glorie om Hovedet, medens en anden, som havde mere Krav, stod med tørre tørstende Læber paa Strandbredden og saa' efter mig.

Naar nu jeg lever i disse Følelser og finder det skete vel sket, især fordi jeg kan opfatte det med Fred i Sjælen, saa er jeg paa min Plads i Følge Nemesis-Ideen, og hvis jeg ikke tør forlange, at De med Deres yngre Sind skal helt forstaa mig, saa tør jeg dog vente af Dem, naar jeg beder Dem derom, at De ikke oftere vil i Deres Tanke gjøre mig Bebrejdelse for denne Sags Skyld.

Nemesis-Ideen er i Sandhed noget lykkeligt og udelukker aldeles ikke en Mand fra at træde op og stride for Ret og Sandhed. Kun skal Retten være klar og Sandheden dybt følt, og bedst er det da, at man ikke strider for sin Persons formentlige Ret, men for andres, for det almindeliges. Jeg nærer det Haab, at hvis jeg kaldes frem til en saadan Strid, saa skal hverken mine Øren være døve for Kaldelsen eller mine Vaaben sløve. Man kan

jo aldrig vide! Det er endnu ikke alle Dages Aften, maaske end ikke for mig, hvorvel mine Aar tælle.«

Med endnu et Nemesis-Brev, ligeledes fra Januar 1879, afslutter jeg denne Række Udtalelser af Goldschmidt. Det lyder saaledes:

»Min kjære Hr. B.!

De maa finde Dem i, at jeg strides med Dem om »Nemesis«.

Hvorledes kan De sammenligne denne Idé med Rydbergs rent filosofiske Undersøgelse af »Idealisme og Materialisme«! Hvorledes kan »N.« siges at »afslutte« min Digtervirksomhed, naar den, som De selv har citeret, er selve Livspoesien!

Det forholder sig aldeles rigtigt, som De bemærker, at selve Deres Artikler om mig er Del af Samfundets Nemesis; men paa samme Tid overser De et Hovedpunkt. Endog et ganske vildt, uretfærdigt, vildledende Angreb paa mig vilde være Del af Samfundets Nemesis, men af den *ubevidste Nemesis*, som vi i denne Form kalder *Skæbnen*. Nemesis rækker væsenlig — som jeg især har fremhævet imod Linné, idet jeg støttede mig paa Billedet af den vingede Kvinde, der ser sig selv i Barmen — ind i den menneskelige Bevidsthed. Som den blev stillet paa Marathon-Sletten i Betydning af Verdenssamvittigheden, stod den ved Arnen som den individuelle Samvittighed. En Ros eller Dadel

udenfra over mig er Skæbne, indtil den i Læseres Bevidsthed vækker Retsbevidstheden, og indtil den i mit eget Sind gjennem Glæde eller Smerte frembringer moralsk Væxt. Mangfoldige Mennesker lever ligesom Dyret under blot Skæbne; vor sande menneskelige Opgave skulde være at rive os selv og andre ud deraf og komme under »Nemesis« ɔ: »*erkjende* Ordenen og bringe os i Orden«.

Nu er dette jo netop, hvad jeg har forsøgt i Skildringen af min Fødsel, Barndom, Ungdom, »Korsaren«, P. L. Møller, S. Kierkegaard og selve Nemesisafhandlingen. Jeg har vist eller villet vise som et Paradigma den fælles Nemesis-Idés Væxt i et Individ, der blev Personlighed. Det er en ikke-dogmatisk Religiøsitet, støttet paa almenmenneskeligt Vidnesbyrd. Jeg har, idet jeg undgik Tendensjageri, vist Ideen voxe op af Spirerne; af mit Blod og min Slægt; af min Faders Tale om den hemmelige Ret (ved den brændende Rapsmark); af min Faders Kjærlighed, der kunde testamentere mig, hvad han ikke selv ejede; af Klokkerne, der ringede under Vejen (Nemesistraadene, hvormed Verden er gjennemvævet); af Maaden, hvorpaa »Korsaren« blev til; af de ansvarhavende Redaktører og Tilbageslaget; af P. L. M. og S. K., der kalder mig til Æsthetik og komisk Komposition; af Sammenstødet med S. K., der fører mig til at opgive »Korsaren« og vinde et større Liv.

Kan De nu ikke føle, at der sker mig og min Livstanke en Uret, naar dette lades til Side og Publikum føres bort fra at se ind i, forstaa og om

muligt gribes af, hvad jeg kalder Ideen? Hundrede Maader at se paa — og navnlig Deres velvillige Maade — kan have en vis Ret og dog have den Uret at kvæle det levende, der er i mig og min Virken. Det er meget muligt, at Deres Maade meget bedre end min taler til den almindelige Forestillingskreds og forener sig med de gængse Ideer; men det er jo netop mod de gængse Ideer paa visse betydelige Omraader, at jeg træder op.«

* * *

Tilbage staar kun at minde om, hvad Goldschmidt selv offenlig har udtalt om sin Fredsslutning med sine gamle nationalliberale Modstandere, først i den ovenfor nævnte Pjece fra 1864, »Nogle politiske Bemærkninger og Notitser«, og senere i sine »Erindringer« fra 1877. Man vil se, at hans Ytringer i de her aftrykte Breve ikke strider mod noget væsenligt i den offenlige Fremstilling, om end der altid fra et privat Brev falder noget skarpere Lys ind over et Forhold. Her som dér priser Goldschmidt sig lykkelig, fordi han har kunnet frigjøre sig for gamle Antipathier og Nag, medens andre herhjemme gror fast i deres. Særlig dvæler han i den lille Pjece ved sin Stilling til Ploug i de vexlende Tider og giver, som han siger, »en simpel og naturlig Forklaring« paa, hvorledes han trods

alle deres heftige Sammenstød har kunnet bevare sin personlige Hengivenhed fra de unge Studenterdage for ham. Ved Siden af de varme Ord findes der dog ogsaa megen træffende Kritik, og den gamle Nationalliberale i »Dagbl.«, der mener, at Goldschmidt aldrig har været Politiker, men kun en politisk Ræsonnør, kan her læse, at Goldschmidt for sit Vedkommende saa med samme Øjne paa Ploug. »Som Mand,« siger han om denne, »som Digter holder jeg af ham, ikke som Politiker. Jeg kan endnu i dette Øjeblik ikke lade være at tilføje ham den Fornærmelse at sige, at jeg ikke anser ham for egenlig Politiker, ligesom »Fædrelandet« under hans Redaktion efter min Formening langt mindre har virket paa Erkjendelsen end paa Stemningen og mest er en fortsat Kommentar til politiske Digte.«

Af særlig Interesse i det lille Flyveskrift er Beretningen om et Besøg i 1864 hos Ploug, paa en Tid — som det hedder — da det syntes at knibe baade for det nationalliberale Princip og for det nationalliberale Parti, og da der hist og her viste sig en Stemning, som om man følte, at vi alle havde en Skyld, der maatte sones. I Anledning af nogle Artikler om Folkesuverænitet gik Goldschmidt op til Ploug, for bl. a. at sige ham følgende: »Hvis De i Deres Politik vil bruge den danske Folkesuverænitet, saa maa

De først hjælpe til at skabe denne Suverænitet ved at gjøre Folket stærkt, energisk, betydeligt i sig selv. De har selv for nylig kaldt de Danske et »blødt« Folk, og overfor visse Ting, vi har været Vidner til, kan dette Udtryk kaldes blidt. Men et »blødt« Folk kan ikke være suverænt. Naar De nu spørger mig, hvad det da er, der skal gjøres, saa svarer jeg, at der maa *en Reaktion mod Frivoliteten*, at der er en styrkende, ideal Magt, som skal gjøres levende og behandles med mere Respekt end hidtil. Hvad De kalder det nordiske, kalder Italienerne det italienske eller romerske, Tyskerne det tyske eller germaniske o. s. v. Vi mener alle med et saadant Ord den Alvor, Haardførhed, Selvfornægtelse, Tilbageholdenhed i Tale o. desl., som ligger til Bunds i Folket og tilhører dets Fortid og maaske dets Fremtid.«

Noget af det bedste i Goldschmidts Person og Karakter kommer frem her.

De, som vil dømme Forf. i »Dagbladet« og Politikeren Goldschmidt imellem, bør ogsaa i den lille Pjece læse Goldschmidts egen sammentrængte Fremstilling af, hvad han vilde i 1861. Han testamenterer en kommende Historieskriver to Anker mod det liberalnationale Parti: »at det ikke vilde modtage og udvikle Helstatsforfatningen af 26. Juli 1854, men i Stedet derfor stillede sig og Landet den uløselige Opgave, der inde-

holdtes i Forfatningen af 2. Oktbr. 1855 — en »stærk« Fællesforfatning, hvori Monarkiets sydlige Del var juridisk indespærret som uforanderlig Minoritet, en Helstatsforfatning »paa Prøve« og med Ejderformaal — og at det, da Skæbnen tilbød det under uventet heldige Omstændigheder at bestaa Prøven 1861, ikke vilde slaas. Den sidstnævnte Misère bringer jeg i Forbindelse med, at de ledende Mænd i deres *comfort*, Embeder og Værdigheder vel var retskafne, vakre og behagelige Folk, men havde tabt Ævnen til barsk Kamp, energisk Handling og Selvopofrelse.«

Det er disse krigeriske Tilbøjeligheder fra 1861, der bevæger Forf. i »Dagbl.« til at lade Naade gaa for Ret overfor Goldschmidt. Og han vilde ikke være »en gammel Nationalliberal«, hvis han ikke tog Lejligheden i Agt og forsøgte at bruge Goldschmidt mod den nuværende Opposition. Derfor ender han endogsaa med at kalde sin gamle »unationale« Modstander »en sand Patriot« og fortsætter: »Saadan skriver og handler en Mand, der har hævet sig over alle Partifordomme, og som kun tager Hensyn til Fædrelandets Vel. Han staar her som et lysende Forbillede for vore Dages danske Oppositionsmænd, der hellere vil dø end resignere af Hensyn til Danmarks Frelse.«

Den yngre Slægt, til hvem Forf. i »Dagbl.« særlig henvender disse sine Ord, kjender mulig ikke stort til Politikeren Goldschmidt, men har den efter 1870 paa sin Vis optaget Goldschmidts mangeaarige Kamp mod væsenlig de samme Modstandere, vil den baade forholde sig grumme mistroisk overfor alle en gammel Nationalliberals fagre Ord og fremdeles stræbe efter at se med egne Øjne paa Striden mellem de to Parter. Det var selvfølgelig mange en Skuffelse, at Goldschmidt ikke som andre af de gamle Frihedsmænd fra Fyrrerne inden sin Død offenlig hævede sin Røst mod meget af, hvad der i den sidste halve eller hele Snes Aar er sket herhjemme, men jeg gjentager: hvad den yngre Slægt har lært og fremdeles skal lære af Goldschmidt, er ikke at opgive Kampen mod politiske Modstandere, men tværtimod at holde ud i Kampen, og naar Goldschmidt derfor endnu paa mange Maader staar som »et lysende Forbillede« for den nuværende Opposition, saa er det netop, fordi han holdt ud saa længe og saa sejgt, ene i Aar og Dage mod overmægtige Modstandere.

* * *

Enhver, der i den sidste Snes Aar eller saa af M. Goldschmidts Levetid besøgte ham i det af hans Søster — den nu ogsaa afdøde bekjendte

og begavede Frøken Ragnhild G. — styrede Hjem paa Gamle Kongevej, vil have faaet et bestemt Indtryk af, at de Tider nu laa langt tilbage, som Digteren selv har skildret i sine »Erindringer«, da han flyttede næsten hvert Halvaar, fordi han ikke vilde gro fast til et Hus, ikke komme i Vane med Livet, ikke opgive Sindets Uafhængighed og blive en rigtig bosat Borgermand. Og selv om Goldschmidt endnu i 1877 skriver, at han sender et Længselssuk tilbage efter den Ungdom, blev det ogsaa kun ved Sukket. Hans ydre Liv, hans daglige Vaner var for længe siden ordnede med en konservativ Regelmæssighed. Tankerne kunde gaa, hvad Veje de vilde, Ordets Frihed under Samtalen var ubunden, men jeg mindes aldrig nogen Sinde at have set saa meget som blot et Møbels Omflytning i den kjendte Stue. Alt stod bestandig paa den samme Plads. Der var altid de samme Bøger i Bogskabet, de samme Billeder paa Væggen. Skrivebordet saâ altid lige rent og blankt ud. Den digteriske geniale Uorden var her intet af. Papirerne med den lille fine, skarpe Skrift kom bestandig ud af de samme smaa velordnede Pakker i Skrivebordets veltillukkede Skuffer. Blev det mørkt, blev de samme to Stearinlys tændte — det er mig næsten, som ogsaa de altid var lige nye, lige lange.

Til Husets Orden svarede Husherrens hele Person og regelbundne Livsvaner. Paa bestemte Klokkeslet stod han op, for strax at overgyde sig dygtigt med koldt Vand, til bestemte Tider gik han sine lange, som oftest ensomme Spaseretur. Navnlig var han, som ovenfor berørt, vel kjendt omkring Søerne. Hans smaa, hurtige, faste og sikre Trin var ejendommelige. Lille som han var af Væxt beherskede det interessante Hoved med de skarpt skaarne Træk og de store, blanke, brune Øjne hele Skikkelsen. Mødte han en Bekjendt, havde han en vis Evne til at tvinge denne til at vende om og følges med ham. H. V. Kaalund fortalte, at efter at Goldschmidt mangfoldige Gange saaledes halvt umærkeligt havde tyranniseret ham og tvunget hans Vilje ind under sin, standsede han en Dag og sagde: »Nej, Goldschmidt, nu følger De med mig!« Det var Kaalund, som om han var kommet lykkeligt og vel fra et Oprør.

Kjøre var der saa godt som aldrig Tale om for Goldschmidt. Dels gik han helst, dels vilde han ikke benytte nogen Omnibus eller Sporvogn. »Jeg vil selv raade over, hvem jeg skal i Selskab med,« sagde han, »og kan derfor kun bruge en Droske.« Men han tog det ikke ilde op, naar man mindede ham om, at han forhen havde set radikalere paa Tilværelsen. Han havde jo i »Korsaren«, da Omnibusserne var nye i Kjøben-

havn, glædet sig over deres ægte demokratiske Navn og sukket: »Gud give, vi alle sad i en Omnibus!«

I sin Stue var Goldschmidt overordenlig hyggelig. Naar han fik sin lange slobrokagtige Hjemmefrakke og Kalotten paa, var der noget vist patriarkalsk jødisk over hans Personlighed, der gjorde et i høj Grad tiltrækkende og karakteristisk Indtryk. Mærkelig nok vilde han en Gang, trods alle Kunstnerens Forestillinger, dog ikke lade sig tegne i denne Dragt til »Ude og Hjemme«. Det var næppe helt uden Grund, at man i sin Tid ogsaa fandt, at han i Erindringerne havde taget ligesom lidt for fin en Frakke paa, da han skulde aflægge det højtærede Publikum et personligt Besøg.

Goldschmidt levede til daglig overmaade tarvelig. Han havde sine, hvis man vil: demokratiske, Anskuelser om Exemplets Magt. Som han var en ivrig Cigarryger, holdt han ogsaa meget af at spille baade L'Hombre og Whist. Han omgikkes med højst forskjelligartede Mennesker. En rig Bourgeois, der nu og da ogsaa kom i Huset, kaldte han for Spøg »sit Samfundsbarometer«. Havde han fremmede til Middag eller Aften, var han en ypperlig Vært, og der blev ikke sparet paa hans Yndlingsvin, den engelske sorte Portvin. Jeg husker en Gang, at Bjørnstjerne Bjørnson var bedt derud med

nogle flere. Man var anmodet om at komme Kl. 4, og da Uhret slog fuldt Slag, bad Goldschmidt sine Gjæster om at gaa til Bords, skjønt Æresgjæsten endnu manglede. »Jeg har bedet Dem til Kl. 4,« sagde han, »og vilde anse det for en Uhøflighed mod Dem at lade Dem vente.« Saa kom Bjørnson, da Suppen var spist, og maatte finde sig i sin Skæbne.

Apropos om Uhøflighed, saa optog Goldschmidt det som en halv Uartighed, naar man ikke over hvert af sine Breve til ham satte den nøjagtige Adresse m. m. »Jeg kan virkelig ikke altid have en Vejviser ved Haanden,« sagde han. Selv bar alle hans Breve Bopæl, Dato o. s. fr. med yderste Akkuratesse.

Endnu værre var det, naar nogen stavede hans Navn galt eller kaldte ham M. A. Goldschmidt, for ikke at tale om Meyer (eller Meïr) Aron Goldschmidt. I en lille Billet beder han mig saaledes søge en Senior i Studenterforeningen og blidt bebrejde ham, at han havde nævnet Goldschmidt blandt dem, der havde *lovet* at holde Foredrag. Han havde kun stillet en Mulighed i Udsigt. Og Billetten ender:

»Sig ham ogsaa, lige saa blødt, at jeg ikke skriver mig M. A. Goldschmidt, men Deres hengivne *M. Goldschmidt«*.*)

---

*) Se ogsaa *Nicolaj Bøghs* »Erindringer om M. Goldschmidt« i Journalistforeningens Kalender »Danmark«

Saadanne Smaaskrivelser fik man ofte fra ham. Naar man i nogen Tid ikke havde besøgt ham, kunde han minde én om, at »uagtet vi — ved Deres Skyld — begge tager et mægtigt

---

for 1888. Forf. kom til at staa Goldschmidt nær i dennes sidste Leveaar, og med baade Sympathi og Forstaaelse har han samlet en Række Udtalelser af Goldschmidt, Smaatræk fra hans daglige Færd og Omgangsliv, der alt tilsammen passer godt ind i det Billede, man andensteds, særlig fra Digterens Produktion, har af Goldschmidt. Skade kun, at Nic. Bøgh ikke altid har angivet, hvad han citerer af Goldschmidts trykte Arbejder, og hvad nyt han her tilfører Literatur- eller Personalhistorien. Det er jo, for at tage et Exempel, ikke ganske nyt, naar Goldschmidt i en Samtale skildrer sig selv som *en synthetisk Jøde* og fortsætter: »Jeg bygger op, sætter sammen og tror paa det højeste. Tag De Dem iagt for *de skeptiske Jøder!* De er Tidens Kræftskade, de arbejder os Undergangen i Møde, de vil berøve Dem Deres Livs bedste Eje.« — Det samme Syn paa sine Stammefrænder har jo Goldschmidt givet Udtryk i f. Ex. »Levi og Ibald« (i »Fortællinger og Virkelighedsbilleder« 1883). — Hos Ungdommen i Firserne savnede Goldschmidt baade »Begejstring, Tillid, Tro, Ærbødighed og Mod«. Den var ham for »negativ, gammel og uglad«. Derfor søgte han bl. a. ogsaa til Landets Ungdom ovre paa Askov Folkehøjskole. — I Tidsskriftet »Danskeren«, September-Hæftet 1893, har Folkehøjskoleforstander *L. Schrøder* i nogle højst interessante »Minder om M. A. Goldschmidt« skildret Goldschmidts Forhold til Askov. I de dér aftrykte Breve fra Goldschmidt til Schrøder findes bl. a. ogsaa interessante Nemesis-Udtalelser.

Skridt hen imod Alderdommen mellem hver Gang vi mødes, er jeg Dem lige venlig sindet« og venter Deres Besøg o. s. v. Og havde der været en Kurre paa Traaden, kunde han være den første til at række en forsonende Haand ud. F. Ex.: »Ja, det er slemt, at der har været en Misstemning; men min Natur er, at jeg efter en saadan kommer med forøget Hjærtelighed tilbage i Forholdet, og kan De ikke komme tilbage i det i det mindste med *samme* gode Vilje som før? Jeg kan ikke naa videre end til at erklære, at, hvis ej, vil det gjøre mig ondt, meget ondt, fordi jeg personlig sætter Pris paa Dem.«

Andre Breve handler om hans literære Planer, fremmede Oversættelser af hans Arbejder o. s. fr. Han skriver saaledes i Jan. 1878 bl. a.:

»Mens jeg husker det, optegner jeg følgende, der ikke staar i egenlig Sammenhæng med foranstaaende, undtagen for saa vidt, at *Julian Schmidt* er en af mine Venner fra 1846. Man fortæller mig, at han har skrevet etsteds, at Auerbach begyndte med at skrive jødiske Historier, og at denne Retning er bleven *fortsat* bl. a. af mig. I 1846 glemte jeg ganske at fortælle Julian Schmidt, med hvem jeg daglig spiste til Middag, at jeg da allerede havde skrevet »En Jøde«. Men hin Fejl, hvorved den dansk-jødiske Literatur bliver sat som Aflægger af den tyske, burde rettes. — Har De set, hvad

»Über Land u. Meer« siger om mine Fortællinger af hin Art? Det bliver holdt hemmeligt i den danske Presse, men det er da ogsaa i det væsenlige ligegyldigt for mig. Thi hvad Betydning har det egenlig, at Kjendsgjerningen Ros eller Anbefaling bliver meldt paa Tryk? Det eneste, der kan have sand Betydning, vil være Paavisning af, at Nemesis-ideen ligger skjult i det eller det Værk, eller at denne Idé gaar stigende gjennem mit Liv og mit Levned. — — Jeg har ikke med »Nemesis« »brudt mig en ny Bane«. Jeg har kun bevidst samlet, hvad der laa i mig fra min Skoletid (da vi havde holdt Feltslag paa Fægtesalen, kan nævnes exempelvis).«

Jeg fremdrog saa den tyske Kritik, og ihukom ogsaa, hvad et senere Brev havde lagt mig paa Sinde: »Som sagt, det eneste, jeg tilsigter, naar Anmeldelsen skal bruges, er, at jeg ikke overfor mit danske Publikum skal stilles som jødisk *mere* end dansk Digter.«

Et Par Breve om Goldschmidts Rejseliv og Arbejder under Rejsen kan maaske indskydes her:

p. t. Villa Léonie
Arcachon
Gironde France.
Maj 8. 1879.

Kjære Hr. Borchsenius!

Mon det nu er varmt i Danmark? — Etsteds burde Varmen dog være!

Da jeg i Onsdags kjørte over den franske Grænse, modtoges jeg af et voldsomt Snefog. Saa blev det klart Vejr, men bidende koldt. Da jeg i Tillid til Frankrig havde ladet min Vinterfrakke blive hjemme og ikke vilde koste mig en anden i Paris, havde jeg efter et Par Dages Forløb intet Valg: jeg kjørte mod Syd, Løverdag Aften, vaagnede Søndag Morgen, idet vi kjørte over Garonne, saà Solen og sagde: Endelig! — Ingenlunde; vel skinnede Solen; men en iskold Østenvind spurgte efter min danske Vinterfrakke, og da jeg ikke havde den, maatte jeg videre, kom igjennem dejlig-flakke Egne her til Ville d'hiver, den hyggeligste Del af Arcachon, beliggende i en Pinie-Skov og — fryser som en Hund, naar jeg ikke holder mig nær til Kaminilden. Og det er den 8de Maj!

Naturligvis gaar jeg ud her, ser en interessant Egn, der er i høj Grad værd at beskrive i et eller flere Breve til »N. T.«*); men Tankerne fryser i mig, og før jeg faar dem optøede af Solen, bliver der intet Brev færdigt.

Under saadanne Omstændigheder faar det dobbelt Værd for mig at tænke paa Dem og den varme eller i det mindste milde, gode Venskabelighed, som De viser mig. Om det ogsaa en Gang bliver Sommer, vil — det kan De være vis paa — min Taknemlighed ikke forsvinde; men jeg føler særlig Trang til at udtale den nu og ligesom varme mig selv ved den.

*) En paatænkt Række Breve til »Nationaltidende«, en Plan, der forøvrigt ikke blev til noget.

Det er Grunden, hvorfor jeg skriver. Jeg er, i Sandhed, med hjærtelige Hilsener

Deres oprigtig hengivne

M. Goldschmidt.

p. t. Hôtel Scribe
Rue Scribe
Paris.
Juni 18. 79.

Kjære Hr. Borchsenius!

Det synes mig, at jeg bør give Livstegn fra mig og melde, at jeg er her, under ovenstaaende Adresse. Rimeligvis skifter jeg ikke Opholdssted før Slutningen af denne Maaned.

Hvorledes har De det?

Jeg er beskjæftiget med det »videnskabelige Formaal«, hvori jeg rejste, og som dels bestaaar i at lære, dels at meddele nogle Videnskabsmænd Resultatet af mine Arbejder, navnlig min Opdagelse med Hensyn til Nemesis.

I Løverdags havde jeg en meget lang Samtale med den berømte Clermont-Ganneau, Opdageren og Udtyderen af Mesa-Stenen. Jeg tror, at mit Foredrag varede en Time, og saa stredes vi en Time. Efter alle mulige Indvendinger sagde han til mig: Vel, Deres Idé er simpel og tillige stor — hvorledes vil De faa Mængden til at forstaa Dem? — Men, kjære Herre, svarede jeg, hvis *De* forstaar mig, er det mig nok i Øjeblikket.

Han og de Andre forlanger at se en fransk *Oversættelse* af »Nemesis«. Et saa stort Arbejde

kan jeg ikke udføre her; men jeg har tilbudt en kort Udsigt, en Fremstilling af Hovedpunkterne, og dermed er vi nu beskjæftigede.

De vil kunne forstaa, at jeg lever meget intensivt og tillige meget selskabelig.

Lykkeligvis er Vejret, hvad de Indfødte kalder slet, nemlig kjøligt og vaadt. I stærk Hede vilde jeg rimeligvis ikke kunne udholde det bevægede Liv.

Vær venligst hilset og skriv igjen til

Deres hengivne

M. Goldschmidt.

Ogsaa et andet Brev kunde jeg have Lyst til at gjengive i Helhed, baade fordi det er karakteristisk for Goldschmidts Syn paa sin Samtids Anerkjendelse, og fordi det er i en mere oprømt Tone, end han ellers plejede at anslaa i sine Breve. Man vil strax se, at Talen er om Festlighederne i Kjøbenhavn i Anledning af Universitets-Jubilæet.

p. t. Villa Léonie, Arcachon,
Gironde, France.
Maj 79.

Min kjære Hr. B.!

Jeg skriver igjen, uagtet De tier.

Den 1ste og 2den Juni skal her i Egnen, ved la Teste de Buch, være en Slags Tyrefægtning, hvortil jeg er indbudt (som Tilskuer), og den 5te Juni skal der paa Larsens Plads hjemme holdes en

Middag, hvortil jeg er indbuden (som Deltager) af Kommunalbestyrelsen. Da jeg saa' sidstnævnte Indbydelse, vaklede jeg et Øjeblik. Jeg kunde naa hjem til rette Tid. Men det er aabenbart, at Kommunalbestyrelsen har indbudt mig, fordi jeg er tituleret Professor, maaske ogsaa fordi jeg har skrevet nogle Noveller, hvorimod man ikke har haft fjærneste Tanke om at indbyde mig formedelst Aandslivet, der i det hele er i mig. Folgelig hører jeg ikke til og tager til Tyrefægtningen.

Jeg lever for Resten her et næsten anstrængt aandigt Liv. Jeg har gjort Bekjendtskab med Folk, der sympathiserer med mine Anskuelser, navnlig en Læge og en fransk Dame, som er Forfatterinde og lytter med begge Øren, maaske for at bruge de nye, simple Tanker i sit næste Værk. Desuden har jeg haft det Held, hurtig at finde de Bøger, jeg søgte, og som giver mig Anledning til at udvikle Nemesis-Anskuelsen fra nye Sider.

Jeg er traadt i Korrespondance med de Gubernatis, Professor i komparativ Filologi og Mythologi i Florents, og jeg har givet ham et Resumé af Nemesislæren — naturligvis altfor kort og ufuldstændigt; men hvad kan man udrette i et Brev, om end paa 8 Sider, tilmed paa Fransk! Dansk batter bedre.

Maaske fordrer Tingenes Natur (ɔ: Nemesis), at mine Anskuelser skal blive tydeliggjorte i en fremmed Literatur, uagtet de er danske. Det er eller maa da være rigtigt, skjønt det maa kaldes en Skam, at intet Blad, f. Ex. »Nær og Fjærn«, ved

en Slags Kritik indbyder mig til at komme frem og sige mere om Sagen. Saa vilde jo en hel Suite af Artikler ligge færdige for Jer, utaknemmelige Medborgere!

Imidlertid var det Synd at nægte, at jeg jo har det godt og er ikkun lidet at beklage. F. Ex.: Det Navn la Teste de Buch, som De strax mødte i dette Brev, var i ældre Tider le Cap de Buch, og De husker vist at have i Frankrigs Historie truffet en stor Lensherre, le Captal de Buch. Selve Ordet Buch hidrører fra det Folk Boii, som De kjender fra Cæsars »de bello gallico«; de kaldes ogsaa Boïgues, og allerede de plantede Fyr her i Egnen for at standse Sandflugten, som ligner den ved Blokhus udi Vendsyssel. Skoven, jeg bor i, er plantet à la Boii. De ser altsaa, at det lever omkring mig, og jeg lever, »und wo das meiste Leben, ist der Sieg«.

Dog, hvad vil alt mit »Liv« sige i Sammenligning med Eders! I aander i Festens Lidenskab! Snart svulmer alle danske, norske og svenske Blade af Sangene, som bryder jublende ud af Eders Bryst eller Bryster, og af Talerne, som fugtede med ædel Vin vil sprudle af Eders Struber. Bordeaux, som ligger tæt ved mig, glæder sig. Det holder Kilderne, om ikke til Eders Begejstring, saa til den Magt og Vælde, hvormed den lyder. Bordeaux véd det og gjør sin Regning i Oxehoveder à 200 Rdl. pr. Stk. Ved Tilsætning med Vand reduceres Mønten til Kroner, og dog bliver I alle fornøjede og højst støjende.

Hvor mange Sange skriver min Herre i Dagens Anledning?

Hil dig paa Pegasus! Heil dir im Sieges-kranz!

Glem blot ikke, kjære Herre,

Deres hengivne

M. Goldschmidt.

* * *

Fra samme Sommer skriver sig et af mine bedste og smukkeste Minder om Goldschmidt. Jeg skulde en lille Tur ned i Tyskland, og da Goldschmidt hørte dette, satte han mig en bestemt Dag Stævne i Weimar, hvorover han saa vilde lægge Tilbagerejsen fra Frankrig. Jeg husker endnu den dunkle Stue i det gamle Værtshus »Zum Elefanten«, hvor jeg hentede ham, og hvor vi drak en Flaske Rhinskvin, før vi sammen gik ud i Byen. Vor første Gang var til Herders Statue, og en let Sommerbyge afkølede ikke Goldschmidts varme Ord om den gamle Lærde, hvis filosofiske Arbejder og Folkedigtnings-Studier Goldschmidt omfattede med dyb Hengivelse. Skridt for Skridt gik vi dernæst Mindernes Pilegrimsgang til den lille Bys øvrige navnkundige Steder og Monumenter, og særlig glemmer jeg aldrig den timelange Vandring rundt i Slotshaven, hjemlig lignende vor egen

Frederiksberg Have — Floden Ilm, der gjennemstrømmer den, er ikke bredere end Kanalerne — og som den ogsaa rummende Minder om Oehlenschläger. Men fremfor alt var Goethe, hans Liv og hans Digtning, levende i Goldschmidts Sjæl. Med fin Forstaaelse og dyb Sympathi dvælede han ikke mindst ved Goethes Forhold til Fru von Stein og fandt særlig overfor hende Bekræftelsen paa, at enhver Mand en Gang i sit Liv træffer den Kvinde, der faar den afgjørende Betydning for hans Skæbne og Udvikling. Mange har ofte dadlet Goldschmidt for, at han kun kunde tale om sig selv og sin Nemesis-Lære. Jeg kan vidne, at jeg en halv Dag i uafbrudt Samvær og Samtale har set ham gaa fuldstændig op i og bøje sig ind under en anden Aands Tankegang og Livsførelse.

Men netop fordi Nemesistanken saa at sige havde formet sig til Gudstro i Goldschmidts Sjæl, og netop fordi saa mange af os yngre havde Vanskelighed ved at tilegne os og gaa ind paa den hele Nemesislære, har det forekommet mig som en Pligt at lade den afdøde selv udtale sig om, hvad der i saa mange Aar laa ham dybest paa Sinde. Et Par spredte Ytringer kan endnu tilføjes. Jeg har ovenfor vist, at fødtes der end stundum Bitterhed i Goldschmidts Sjæl, naar han tænkte tilbage paa svundne Kampdage, fandt han atter hurtig sin Sindslige-

vægt ved at pege paa, hvorledes Nemesis-Ideen var »gaaet stigende gjennem hans Liv og hans Levned«. Jeg hidsætter følgende dybt følte Ord i et privat Brev fra 1878:

»Min Interesse herfor naa'r langt ud over personlig Forfængelighed, thi rigtig taget angaar Sagen alles Velfærd. Er det sandt, at Tilværelsen er et Ordens- og Retfærdighedsrige? Paa hvilken Maade er det sandt? Bestaar Retfærdigheden i, at man faar sit Rap over Fingrene, fordi man har fortjent det? Er et saadant Rap noget i og for sig? Er Lidelse et Onde? Er Menneskettilværelsen med al dens Lidelse alligevel af en saadan Art, at Livet kan opfattes med Tillidsfuldhed, ja med Begejstring — dette er en liden Del af de mange Spørgsmaal, som besvares igjennem »Nemesis«, ikke med Troens Avtoritet, heller ikke med den individuelle Ræsons Avtoritet, men ud af Menneskeslægtens Psykologi.«

Det var dette Forsøg, Goldschmidt gjorde i anden Del af »Livs-Erindringer og Resultater« med alle de dertil hørende Studier.

I et Brev fra Maj 1879 skriver Goldschmidt om Sorgen »fra mit Nemesis-Standpunkt«:

»Vi værger os alle med Hænder og Fødder imod Smerte; vi vil saa nødig dertil. Kommer den alligevel, og vi vrider os under den, saa kan det ske — og det bør ske — at vi i dybeste Forstand anerkjender dens Ret, fordi den gjør os mere

menneskelige, indvier os fuldstændig i vor Slægts Skæbne, viser sig som et Slag, der kalder paa os, paa det bedste i os, gjør os milde i Dommen, saa at det en Dag sker, at vi, ligesom ømme af Slaget, takker Gud, fordi vi fik det.

Kjære Ven, dette er en Nemesisbevægelse. Nemesis er i egenlig, dyb Forstand Verdens store Ordensmagt, der fører os til Gud, den personlige Gud, som bor i Evigheden saavel som i Tiden, og hvis Navn og Væsen være prist i al Tid og Evighed!

Vi føres altsaa til at bede: Herre, ram os ikke efter vor personlige Skyld, som vi har i Følge Solidaritet med den hele, lidende Menneskeslægt, og ramte siger vi: Tak, Herre, fordi du slog!«

I et Brev fra Paris en Maaneds Tid senere hedder det om samme Æmne, at der er Sorger, om hvilke man maa sige: »Jeg lykønsker Dem til, at De har en saadan Sorg,« og Brevet fortsætter:

»Tænk Dem Sorg af en anden, sortere Art, f. Ex.: En Forpagter, en stor, stærk Mand, vant til at færdes med Prangere, hvem han solgte Kvæg, og hvem han drak med, kom en Aften hjem tidligere end sædvanlig, og hans lille Dreng, 3 à 4 Aar gammel, løb ham glad i Møde. Faderen skubbede ham til Side med sin svære Støvle; Barnet saà op, sagde blidt: »Fader, du har gjort mig Fortræd,«

maatte bringes i Seng og døde. Paa Begravelsesdagen var Faderens brune Haar blevet hvidt.

Græd, min Ven, over denne lille Historie, som jeg en Gang har læst, men aldrig nænnet at behandle æsthetisk, skjønt jeg vel kunde. Jeg foretrækker at have den til Maalestok og blive blød om Hjærtet og takke Gud, naar jeg selv vaander mig i mindre Smerte.

Vi har ogsaa Kejserinde Eugenie, hvis Barn blev gjennemboret af sytten Spyd.

Jeg var i Dag oppe ved Kirken St. Augustin, hvor der. blev læst Messe for Kejserprinsens Sjæl; men Kirken var fuld, overfyldt. Jeg maatte altsaa blive udenfor, men her ved Vendomesøjlen holdt jeg min egen Messe over den store, sorte Skæbne.

Hvorledes skal jeg skrive, hvad jeg føler, til et kjøbenhavnsk Blad?«

* * *

En Dag i Efteraaret 1882 modtog Redaktionen af »Ude og Hjemme« følgende Digt med Anmodning om at offenliggøre det:

Til M. Goldschmidt.

Du, som har Sproget lagt paa din Tunge
daarende, dragende, kraftfuldt og kjækt,
hvorfor vil du ej give de unge
hvad du har givet den forrige Slægt?
Ej i det døde Fortidslivs Rester
finder du Normen for Tankernes Spil,
du er en fremmed hos Nillandets Præster,
dér er du »hjemløs«, os hører du til.

Thi du ej blot os bjærgtagne sænked
i Romantikkens skjønneste Drøm,
og du ej blot en Drik os iskjænked
af Poesiens evige Strøm,
men hver en Skranke, som Fordom har flettet,
gjennembrudt blev af din Vittigheds Pil,
og hvert et Angreb, som mod dig blev rettet,
saa vi »parert i Oktav med et Smil«.

Vend dig da atter udad mod Livet,
husk, at med Evne følger der Pligt.
Den, som saa stor en Rigdom blev givet,
bør ikke ældes i daadløst Digt.
Hjælp du os derfor til Vejen at finde,
Vejen til Maalet, vi sætter i
Fortid og Nutid sammen at binde,
Skjønhed og Sandhed i fuld Harmoni.

N.

Jeg sendte Goldschmidt Digtet med et Brev, hvori det bl. a. hed:

»Jeg vilde gjærne, Hr. Professor, bede Dem, om muligt, sætte »Ude og Hjemme« i Stand til at tilfredsstille en Spørger, der — som det forekommer mig — baade spørger af virkelig Interesse og tillige rører ved noget, der, som De selv véd, længe har ligget mange andre end Spørgeren paa Hjærte.

Det følger af sig selv, at enhver, der er fortrolig med Deres Skildring af Deres Liv og af de gjennem dette vundne Resultater, ogsaa vil vide, at De dér allerede paa Forhaand har givet Svar paa alle slige Spørgsmaal, idet De med saa megen Vægt har betonet, at Deres Poesi nu maatte vige for »den

store afgjørende Livspoesi, som er betegnet med Navnet Nemesis«, men paa den anden Side nævner De det ogsaa i Deres Erindringer som en Mulighed, at De atter en Gang kan komme tilbage til den »Tillid og Tro paa at blive af Publikum opfattet som ret hørende til«, den Tro, hvormed De efter Deres egne Ord skrev nogle af Deres bedste Fortællinger. Hvor meget derfor end de Forudsætninger, hvorfra Forf. til medfølgende Vers gaar ud, maa vises tilbage af Dem, vil De dog næppe mangle Øre for, at en yngre Slægt ligesom kalder paa Dem og netop betragter Dem som »hørende til« herhjemme. Det var jo ogsaa muligt, at den Digter, der selv har hævdet, hvorledes Nemesis-Tanken overalt afspejler sig i hans Arbejder, igjen kunde føle Lyst og Trang til at virke med sine gamle Vaaben. Skulde dette være Tilfældet, og skulde De ikke blot være villig til at besvare det atter og atter opdukkende Spørgsmaal: »Hvorfor tier M. Goldschmidt?«, men ogsaa til at lade Svaret ledsage af et eller andet Arbejde fra Deres Haand, da vilde naturligvis »Ude og Hjemme« betragte det som en Ære at maatte tilbyde Dem sine Spalter.«

Vi var allerede blevne enige om, at Digtet skulde trykkes, men i det sidste Øjeblik betænkte Goldschmidt sig, som man vil se af følgende Linjer fra hans Haand:

»Nej, det er bedst at lade være. Jeg er vistnok Skjalden *N.* megen Tak skyldig for hans Vel-

vilje; men hvis De optog hans Vers og jeg saa leverede Bidrag til Bladet, kunde det tage sig ud som i Fablen om Ravnen, der lod Osten falde, da man roste dens Stemme.

Der behøves heller ingen Komplimenteren. Siden jeg i »Livs-Erindringer« gjorde Regnskab for, hvordan jeg mente mig stillet i Literaturen — jeg sagde, at jeg ikke vilde gjentage mig selv, og at jeg ansaa poetisk Videnskabelighed, Syslen med den store Oldtids Billedtale (hvis Betydning lever endnu og ingenlunde er blot daadløst Digt) som en passende Retraite for en Forfatter, der med mere eller mindre Ret kaldes Digter — siden da har Folk ofte talt til mig, som om sligt ikke var skrevet, og venlig spurgt mig, om jeg nu ikke snart »kom med noget«. Sandt at sige har jeg, samtidig med at arbejde paa en fornyet, videnskabelig Fremstilling af Nemesis-Ideen, ikke kunnet lade være at skrive lidt af den gamle Slags:

»Naturam furca pellas ex,
hun kommer dog igjen, den Hex.«

Det er rimeligt, at jeg om føje Tid vil bede min Forlægger udgive en ny Samling Fortællinger og Virkelighedsbilleder. Der er saa meget færdigt, at det kan udgjøre et lille Bind. Det havde ganske vist ikke Hast dermed; men, naar det nu engang er skrevet, hvorfor saa lade det ligge til maaske efter min Død og ikke, for en Sikkerheds Skyld, selv læse Korrekturen?

Hvis De af »Virkelighedsbillederne« vil tage til Takke med et Par Rejseskizzer, er de til Tjeneste. De kan næppe give Anledning til større Billeder; men De kan jo, hvis De vil, pynte dem med Titelvignet eller desl.«

»Ude og Hjemme« bragte da ogsaa flere Bidrag fra Goldschmidt, og den ny Samling »Fortællinger og Virkelighedsbilleder« udkom først paa Aaret 1883. Se endvidere den af hans Søn udgivne Samling »Smaa Skildringer fra Fantasi og fra Virkelighed«, som Goldschmidt selv havde lagt til Rette til Udgivelse paa Halvhundredaarsdagen for hans første Fremtræden i den danske Literatur, den 3dje Oktober 1887, men ved Døden blev forhindret i at lægge den sidste Haand paa. I Fortalen siger han, at nogle af Skildringerne »kom af sig selv, som Vand fra en Kilde, der efter adskillig Forsømmelse bliver boret lidt ud«.

Frans Henningsens Billede af M. Goldschmidt i hans Arbejdsværelse er tegnet til denne Samling.

Det var i samme Stue, at Goldschmidt en Dag, da Talen faldt paa hans saa tidt omtalte »*Stil*«, sagde, at han et Steds i »Nord og Syd« havde lagt Arnold Ruge nogle Ord i Munden, som i Grunden var hans egne og rummede hans egne Erfaringer. Det vækker undertiden — hedder det dér — hos det store Publikum en Slags

Uvilje mod en Forfatter, naar det bliver sagt om ham, at hans hele Force er Stilen. Mængden tænker sig saa Forfatteren sidde og file og pille paa sine Ord. Men den virkelige Stilist er kun beskjæftiget med sin Tanke. »Man kån udvikle og forbedre sin Stil, men ikke ved at file paa Sproget. Vejen er en ganske anden. Man maa i Livet styrke sin Karakter, udvikle sin Selvkritik og sin Skjønhedssans. Hvad fortjenstfuldt eller fejlfuldt der er i min Stil, er voxet frem i Wiens eller Paris' Saloner, imellem Mænd og skjønne Kvinder, paa Schweiz' Bjærge, i Venskab og Fjendskab med Menneskene, og i Rom mellem Vatikanets, Kapitoliums og Villa Albanis antike Former, som ikke blot er Form, men Stil, Aand og Legeme i ét.«

Der gaar et fremmed Drag igjennem disse Ord. De minder om, at Goldschmidt følte sig hjemme ude i det store Evropa, ligesom han, der saa ofte havde faaet at høre, at den moderne Jøde var hjemløs, selv ofte havde vejet sin Jødiskhed mod sin Danskhed og vedkjendt sig sine Stammefrænders Mission: »at sige Nej til Ufrihed i enhver Form og raabe paa Frihed«. Men med Rette kom han alligevel i sine Erindringer til det Livsresultat, at han dog — trods alt — »hørte til« herhjemme.

Adam Howitz.

Skjønt der er gaaet sex Aar, siden *Chr. K. F. Molbech* — i Maj 1888 — døde, er hans apokalyptiske Komedie »*Johan Ludvig Heiberg efter Døden*« endnu ikke udgivet under sin Forfatters virkelige Navn. Denne i 1842 under Forfattermærket *Adam Howitz* offenliggjorte literære Satire har dog ikke blot Interesse som et af de fremragende Led i det daværende unge Danmarks — særlig P. L. Møllers — Oprør mod det Heibergske Hegemoni, Komedien er i sig selv saa fornøjelig-vittig og i al sin løsslupne Overgivenhed saa formelt-elegant et Angreb, at den endnu kan hævde sit Navn som en af vort nyere Aandslivs bedste literære Parodier. De, der kun tænker sig Chr. Molbech som en Alvorsmand og Høj-Konservativ, vil her se, at ogsaa han i sin Ungdom har kunnet

slaa Gjækken løs og ejet et Lune, han kunde give frie Tøjler i Oppositionens Tjeneste. Først langt senere i sit Liv fik han atter som Journalist Brug for sine polemiske Anlæg.

Da J. L. Heiberg i Marts 1842 havde udsendt det første Nummer af sine »Intelligensblade« og deri trukket Grundlinjerne for sin saakaldte »Kontra-Opposition«, var Krigen hurtig i Gang over hele Linjen. Det kom til et Brud med de politiske Liberale, som Heiberg gjennem »Fædrelandet« tidligere havde staaet i et vist venskabeligt Forhold til, og da »Intelligensbladene« tillige meldte sig som en ny Regulator for de æsthetiske Interesser og bebudede at ville rejse »en lysende Fane« i al den omgivende literære Dunst og Taage, tøvede hverken Goldschmidt eller P. L. Møller med at tage den tilkastede Handske op. »Korsaren« var for sit Vedkommende allerede i fuld Fejde med Heiberg, der i sine Vignetter til det maleriske Atlas »Danmark« havde langet ud efter Vittighedsbladet, og allerede i Begyndelsen af April rykker *P. L. Møller* i Marken med sine »*Nye Intelligensblade*«, der fulgte som Tillægsblade til G. Carstensens »Figaro«. Det er i denne Kamp mod Heiberg (se bl. a. andet Bind af mine »Fra Fyrrerne«, S. 43—68), at *Adam Howitz* dukker op med sin Parodi.

»Korsaren«, der fandt, at Heiberg og alt hans Vid var salig hensovet, havde under et Kors bragt en Artikel om, at »Danmark har mistet sin Heiberg!» Det synes, som om denne Dødsrune har givet Molbech Anledningen til den apokalyptiske Komedie. I det mindste beskyldte »Korsaren« strax Forfatteren for, fra den at have laant Bogens Idé m. m. Selve Komedien tager naturligvis sit Udgangspunkt fra Heibergs »En Sjæl efter Døden«, der var udkommet et Aars Tid tidligere, kun at det nu bliver Heibergs egen Sjæl, der sendes paa Vandring fra Himmel til Helved. Ingensteds vil man imidlertid modtage den, og den maa tilsidst vende tilbage til Jorden, skjønt den gaar saa vidt, at den tilbyder St. Peder at ville lære udenad de »Billeder af Jesu Levned«, som skyldes

den unge Molbech
(hvis Navn alene rimer sig paa Holbæk).
Maaske du kjender ej dem, men med Rette
jeg sværger dig, de er ej af det lette.

Ved saaledes at spøge baade med sit eget Navn og sin første Digtsamling, dækkede Forfatteren sig. Samtiden antog ogsaa almindelig, at det var P. L. Møller, der var Adam Howitz eller i hvert Fald havde den væsenligste Del i Parodien, og det hjalp ikke stort, at Møller i »Arena« offenlig fralagde sig Forfatterskabet.

Men herom saavel som om Enkelthederne i den vittige Komedie henviser jeg til den ovennævnte Afhandling i »Fra Fyrrerne«.

Hvad jeg nærmest her vilde meddele, var en lille personlig Erindring, samt et Brev, der, om end kun indirekte, indeholder Beviset for, at Molbech var Adam Howitz.

Støttet paa de literære Aktstykker, var ogsaa jeg gaaet ud fra, at P. L. Møller alligevel var Komediens rette Ophav, og jeg havde fundet mig saa meget mere bestyrket i denne Antagelse, som Goldschmidt i sine Erindringer ikke havde grebet Lejligheden til at gjøre opmærksom paa, at han i »Korsaren« atter og atter havde beskyldt P. L. Møller for at være Forfatteren og saaledes baade citere og rose sig selv. Min Afhandling var oprindelig trykt i »Nær og Fjærn« i Marts 1878, og bedst som jeg en Dag sidder i mit Værelse, træder Professor *Chr. Molbech* ind til mig og nedlægger i al Venskabelighed en Protest imod, at jeg havde slaaet ham ihjel. Adam Howitz, sagde han, stod her for mig. Af flere Grunde vilde han imidlertid endnu ikke vedkjende sig Forfatterskabet til Ungdomsspøgen; dertil var bl. a. Martensen for stærkt angrebet deri. Vi blev da enige om, at jeg til »Nær og Fjærn« skulde sende en Efterskrift (se Nr. 298), hvori jeg oplyste, at Adam Howitz endnu saavel borgerligt som literært levede i bedste Vel-

gaaende blandt os, men at Komedien fremdeles maatte gaa under det gamle Forfattermærke, indtil den psevdonyme Digter selv ønskede at lade Sløret falde. Selvfølgelig sendte jeg Prof. Molbech Efterskriften til Godkjendelse, men da jeg fik den tilbage, var Svaret endnu — alt skriftligt forpligter! — holdt i følgende omskrivende Form:

Kjøbenhavn, den 11te Marts 78.

Hermed, kjære Hr. Borchsenius! følger Dokumentet tilbage, hvori jeg kun har tilladt mig at udslette to Sætninger og forandre »alle Slør« til »Sløret«. Min afdøde Vens Navn er jeg uberettiget til at nævne offenlig i denne Forbindelse, og den sidste Passus forekommer mig at akcentuere hele Forfatterskabet for meget.

I Navnet ligger der ingen Hentydning. Det var foranlediget af den nylig udkomne »Adam Homo«, med en Forandring, som formodenlig fremkaldtes af det naturlige Ønske om, at Parodien maatte have noget af Slutningsstavelsen i sig, ved sig eller i det mindste *paa* sig.

Deres hengivne
Chr. Molbech.

Om Adam Howitz oplyste jeg endvidere i den nævnte Efterskrift bl. a. ogsaa følgende:

Uden nærmere at høre til de saakaldte literære Løsgængeres Kreds, stod Molbech i et Par Aar P. L. Møller personlig nær og overtog endog i Sommeren 1842 i nogle Uger Redaktionen af de »Ny Intelligensblade«, medens Møller gjorde en Rejse til Norge. De »flere Videnskabsmænd«, som angaves at redigere det nye Tidsskrift, bliver derfor i det højeste to: P. L. Møller og Adam Howitz, naar enkelte tilfældige Indsendere undtages. Den Gang ytrede Prof. *Molbech*, at det maatte være Fremtiden forbeholdt at nævne, hvilke Stykker i »Nye Intelligensblade« der skyldes Adam Howitz — kun et *eneste*: »Ogsaa et Skriftemaal« i Nr. 13 for 26de Juni 1842 bærer dette Psevdonym — men selv henledede han allerede den Gang min Opmærksomhed paa den ikke mindre vittige Parodi paa Heibergs Vignet til »Frederiksborg« (Nr. 2 for 10de April 1842), som ligeledes havde ham til Forfatter.

I »Skriftemaalet« siger han selv spøgende om sit Forfattermærke:

Vin og Sang saa højt jeg skatter,
at jeg selv har kaldt mig Howitz,
for at faa et Rim paa Mowitz,
som var Gud for Sang og Lattter.

Det er ikke des mindre dog nok saa sandsynligt, at Molbech, hvad ogsaa hans

Brev antyder, med sit Psevdonym nærmest har tilsigtet at sige en »Witz« om »*Adam Homo*«, hvis første Del da faldt alle saa tungt for Brystet og lejlighedsvis ogsaa spiller en Rolle i den apokalyptiske Komedie.

J. L. Heiberg og Bredahl.

Et Udvalg af J. L. Heibergs utrykte Theatercensurer burde nu offenliggjøres som Supplement til Fru Heibergs Erindringer.

Et Par af dem — venligst meddelte mig fra den Collinske Manuskriptsamling — følger her. Ogsaa de bringer Bidrag til Fyrrernes Historie. Det er J. L. Heibergs smukke Haandsrækning til Chr. H. Bredahl.

I mine »To Digtere« har jeg skildret det oprindelige Forhold mellem Bredahl og Heiberg. Saa lidt som Ingemann og Blicher, for ikke at tale om Hauch, satte Bredahl nogen som helst Pris paa Vaudevillerne eller Gjengangerbrevene. I Blichers Breve til Ingemann findes stærke Udtryk om den »vandkolde« Heiberg og hele »Formskjærerlavet«, Heiberg, Hertz o. s. fr. Selv da Blicher i Sommeren 1833 i Randers har gjort

personligt Bekjendtskab med Heiberg og Fru Heiberg, skriver han til Ingemann, at han ikke higer efter at lære den første nøjere at kjende. I sit versificerede Indlæg i Gjengangerstriden — »Fra gammel Gumba«, 1832 — stiller Bredahl sig lige saa fjendtlig overfor Heiberg og den hele Heibergske Retning.

Selvfølgelig skulde denne Opposition ikke bidrage til at gjøre hverken Bredahl eller Blicher mere kjendte eller yndede i Hovedstaden. Om det saa er C. Molbech (den gamle), gjør han opmærksom paa, at Blicher ikke alene har levet udenfor Kjøbenhavn og dennes literære og æsthetiske Kredse, men at han heller aldrig har lagt sig efter at hylde Dagens Magter og Avtoriteter. P. L. Møller, baade Blichers og Bredahls trofaste Ven og literære Ombud, fremhæver endnu stærkere, at man udenfor Hovedstaden ikke havde æsthetiske Kaffehuse »for den gjensidige Beundring« eller journalistiske Trompetere, der med en smigrende »Touche« giver til Kjende, at en Forfatter har den Ære at være deres Ven.

Var det derfor den Gang vanskeligt nok selv for de største af Digterne at bjærge sig i Literaturens Centrum — Oehlenschläger dansede f. Ex. ikke paa Roser — saa var udenfor Kjøbenhavn ethvert Haab forbi, enhver Udsigt lukket. Baade Blicher og Bredahl var Gang efter Gang

paa den økonomiske Ruins Rand og maatte begge endogsaa tømme den offenlige Indsamlings bitre Kalk.

Som bekjendt samlede dog Fru Heiberg gloende Kul paa Blichers syndige Hoved, da hun ved en Aftenunderholdning paa det kgl. Theater i Februar 1839 fremsagde hans »Hosekræmmeren« og derved bidrog til at henlede Opmærksomheden paa den nye samlede Udgave af Novellerne.

Heibergs Censur over Bredahls Tragedie »*Knud Svendsøn*« er et lignende Forsonlighedens og Upartiskhedens Træk. I Følge afdøde Etatsraad E. Collins Raad henvendte Bredahl sig til Heiberg og gik villig ind paa hans Forslag til Ændringer i Stykket. Bredahl skriver ogsaa til Collin bl. a.: »Heiberg lod det ikke bero ved at slette ud, hvad han ansaa misligt for Scenens Tarv; han hjalp mig til Rette i andre Henseender, kort: jeg maa beklage, at jeg ikke har henvendt mig til ham for længe siden.«

De paagjældende Udtalelser i Heibergs Census over Tragedien, som sædvanlig i Form af private Breve til Jonas Collin, lyder saaledes:

»Bredahls Tragedie »*Knud Svendsøn*« har saa meget virkeligt godt og poetisk, at den vel kan fortjene at bruges paa Scenen, naar de nødvendige Forandringer er foretagne. Vel bør man ikke vente,

at dette Stykke vil gjøre nogen stor eller varig Lykke, thi dels har det blandt andre Mangler ogsaa den at efterlade et ikke tilfredsstillende Indtryk, dels er den ***historiske*** Tragedie, i sin halv shakespeareske, halv oehlenschlägerske Form, uden Tvivl en affloreret Væxt, hvis Aarstid er forbi, en Digtart, som hører til de tilbagelagte Stadier, og som Tiden ikke mere sympathiserer med. Men saa længe man ikke kan nægte den Adkomst til at gjøre sit svage Liv gjældende, maa nærværende Arbejde uden Tvivl komme i Betragtning. Det kan ogsaa have Interesse for det ikke aldeles uliterære Publikum at se et Arbejde af denne Digter, som man i saa mange Aar har hørt Tale om, medens de færreste kjender noget til ham; ligesom det ogsaa maa kaldes en god Gjerning at bidrage til at skaffe ham en populær Anerkjendelse ved at uddrage ham af hans Inkognito, samt skaffe ham en pekuniær Indtægt, efter at han i sit hele Liv har kæmpet med Fattigdom. — Stykket behandler Knud den helliges Historie og Endeligt. Hvad man maa dadle hos det i Almindelighed, er, synes mig, den noget ensidige og partiske Opfatning af Kongens Karakter, der synes at være bedømt efter det 18de Aarhundredes Maalestok, omtrent paa samme Maade, som Holberg bedømmer ham i sin Danmarks Historie. Men denne Opfatning af Katholicismen, som om den var lutter Præste-Bedrageri og uden indre Sandhed, er en aflagt Synsmaade, som Historien ikke længere vedkjender sig, og Stykket har derfor ogsaa i denne Henseende noget forældet, skjønt ikke mer end

flere af Oehlenschlägers Tragedier, som fremsætter den samme Anskuelse. Men afset fra denne Indskrænkning, har Forfatteren udført sin Idé med Konsekvens og med skarp, tydelig og virksom Tegning, hvilket fortjener saa meget mere at anerkjendes, som det netop er den bestemte Tegning, hvorpaa det saa ofte skorter hos vore dramatiske Forfattere. — Hvad angaar de nødvendige Forandringer og Forkortelser, uden hvilke Stykket vanskelig kan spilles, da er de vistnok ikke faa og ikke ubetydelige. Men da Forf., i Følge Hr. P. L. Møllers Brev, i Forvejen har givet sit Samtykke til enhver af de Forandringer, som Direktionen maatte finde nødvendige, saa forekommer det mig, at Direktionen har ikke andet at gjøre med Hr. Møller end i det højeste lade ham vide, om den beholder Manuskriptet eller ej, og han behøver da ikke at opsætte sin Udenlandsrejse, i Anledning af hvilken man maa ønske ham, at den ikke vil støde paa værre Hindringer end denne.

26de Februar 1846.

Allerærbødigst
J. L. Heiberg.

Endelig har jeg fra Hr. Bredahl modtaget det omarbejdede Manuskript af »*Knud Svendsøn*«, og tror nu virkelig, at Stykket i denne Form maa kunne tage sig ud paa Scenen. Ved den fornyede Gjennemlæsning har jeg dog endnu gjort nogle smaa

Modifikationer. Det var derfor ønskeligt, naar der er taget en Afskrift af Stykket, at jeg maatte tilstille Forfatteren samme til hurtigt Gjennemsyn, inden Rollerne udskrives. Forfatteren kjender uden Tvivl ikke vort Theaterpersonale, og jeg har derfor gjort et Forslag til Rollebesætning, som jeg imidlertid ogsaa skal lade ham se.

Søkvæsthus, 2den Septbr. 1847.

Deres Excellences underdanige
J. L. Heiberg.«

Hvad Heiberg her skriver om den historiske Tragedie er ikke mindst karakteristisk til Bedømmelse af ham selv og hans eget poetiske Grundsyn. Vi kjender jo i Forvejen hans Stilling baade til Shakespeare og Oehlenschläger. De vakre Ord om Bredahl personlig tjener Heiberg til Ære, ligesom hans Udtalelser om Bredahls Paavirkning fra det 18de Aarhundrede rammer sikkert. Spydighederne mod hans gamle Modstander P. L. Møller er endelig heller ikke uden tidshistorisk Interesse.

»*Knud Svendsøn*« havde imidlertid kun ringe Lykke med sig paa Scenen. Det blev første Gang spillet den 29de December 1849, og nogle Aftener efter for anden og sidste Gang. Nogle Piber protesterede endogsaa mod det tarvelige Bifald, som ved Stykkets Slutning hilste den gamle Digter. M. Goldschmidt skrev for-

øvrigt i »Nord og Syd« en baade anerkjendende og interessant Kritik over Tragedien.

* * *

Til den i mine »To Digtere« givne Skildring af Chr. H. Bredahl knytter nedenstaaende Brev fra *Fru Heiberg* sig. Det hører med til Bredahls Historie og er paa sin Maade ogsaa et Supplement til Fru Heibergs Skildring af Datidens indre og ydre Stemninger og Tilstande. Man vil se af Brevet, at hvor smukt og varmt Heiberg end havde taget sig af sin gamle, ulykkelige Digterbroder, var hans Hustru, der ellers saa livlig delte alle hans Interesser og saa tro fulgte ham paa alle hans aandelige Veje, her helt udenfor Barmhjærtighedsgjerningen. De »Dramatiske Scener« vedblev at være en lukket og ukjendt Bog i det literære Heibergske Hus. En lige saa sørgelig som betegnende Kjendsgjerning.

I Anledning af min ovennævnte Bog modtog jeg nemlig følgende Brev fra Fru Heiberg:

Hr. Borchsenius!

Maa jeg ret takke Dem for Deres Skrift »To Digtere«, som meget har interesseret mig, især det Billede, De giver af den mærkelige ***Bredahl,*** hvis Personlighed De har faaet overordenlig levende frem, ja saa levende, at jeg idelig siden Læsningen

har haft dette ejendommelige Menneske i mine Tanker. Jeg blev ganske bedrøvet over at have levet samtidig med en saa storslaaet rørende Personlighed, uden at have kunnet være det mindste for den ensomme, forladte Mand, uden at kjende ham og hans tragiske Skæbne; thi tragisk er denne Art af Begavelse, der ikke har det, hvortil de kunne hælde deres Hoveder, fordi de mangle et lille Plus til at trænge igjennem og finde deres Publikum; de ere aandelige Stedbørn hernede; lad os da haabe, at deres Sjæle en Gang ville finde, hvad der her blev dem nægtet. Med Skam at tale om, kjender jeg ikke hans Værker, men efter det Billede af ham, som jeg har Dem at takke for, vil jeg nu rette denne Fejl, saasnart min Tid tillader det.

Den 2den Maj 1886.

Deres forbundne
Johanne Luise Heiberg.

C. Hauch og Polen.

Et Ungdomsminde fra Sorø.

Som bekjendt var *C. Hauch* i henved en Snes Aar knyttet til *Sorø* som Lektor i Naturvidenskaberne ved Akademiet. Han kom dertil i Sommeren 1827, umiddelbart efter sin Hjemkomst fra den lange sexaarige Udenlandsrejse, og han blev dér til 1846, da han kaldtes til Professor ved Kiels Universitet.

Endnu lever rundt om i Landet mange af Hauchs Disciple fra disse Aar, men ogsaa yngre Soranere har altid omfattet Hauch med den særlige Forkjærlighed, man helliger »en af sine egne«. Naar man var stolt af at være Soraner, var Hauch ligesom »den tredje i Forbundet«. Den døde Holberg og den lige til 1862 levende Ingemann overskyggede naturligvis alle andre.

Vi vidste ogsaa alle ret god Besked med, at Sorø-Aarene havde været, om end ikke altid

lige lykkelige, dog indholdsrige og betydningsfulde for Hauch. Heibergs Fejde med »Professorerne i Fægtekunsten ved Lidenskabernes Akademi«, Hauch, Wilster og P. Hjort, interesserede os levende, men »Holbergs Drenge«, hvis Sympathi man skulde tro maatte være paa Heibergs og Gjengangerbrevenes Side, var, naar det kom til Stykket, dog nok saa meget Ingemanns valgbeslægtede, og Hauchs dæmpede Pathos og dybe Toner gik det unge Blod ikke mindre til Hjærtet. De store, stille Skove stemte selv Barnesindet til Alvor. Og da Hauchs Fortællinger, efterhaanden som man blev ældre, afløste Ingemanns Romaner, fik vi Digteren saare kjær.

Vi vidste jo ogsaa, hvor højt *han* elskede Sorø. Alle kjendte hans smukke Afskedssang til et af de Hold unge Akademister, han havde sendt ud som flyvefærdige fra den gamle Rede: »Jeg véd et Sted, som jeg har elsket længe, dets Navn skal aldrig i mit Hjærte dø« o. s. v. Særlig det tredje Vers i Sangen:

Jeg véd en By, den er saa tavs og stille,
den synes ringe for den ydre Sans,
den pragtløs er og dertil meget lille
og savner ganske Hovedstadens Glans.
Men hvo der vandred ved dens dunkle Vove,
og hvo der saå dens Roser spire frem,
og hvo der hviled i dens gamle Skove,
han sikkert aldrig vil forglemme dem.

Ja endnu saa sent som ved en Soranerfest i Vinteren 1862 skrev Hauch en begejstret Sang om »Vaarens unge Roser ved Sorøs gamle By«.

Af alle Hauchs Romaner var det dog maaske »*En polsk Familie*«, der gjorde dybest Indtryk paa os unge. Den ridderlige Digters Bog om det ulykkelige Polens Frihedskamp fyldte vore Sjæle med store Billeder. Hauch selv blev for vor Fantasi Frihedsmartyren uden Frygt og Dadel.

Hvad Under derfor, at vi soranske Gymnasiaster, Eleverne i de to øverste Klasser, i 1863 følte, at Polens nye Frihedskamp ligesom laa os nærmere end andre, og at vi gjærne vilde give vore Følelser et synligt Udtryk. I en Hast samlede vi det meste af en Snes Daler sammen — vi havde kun faa Lommepenge — og sendte dem naturligvis ind til Professor Hauch paa Frederiksberg Slot. Han skulde saa sende Pengene til Polen.

Hvis jeg mindes ret, havde vi Julen i Forvejen under P. Heises Instruktion spillet Hostrups »Gjenboerne« i Akademiets Solennitetssal, men næppe én af os tænkte paa, at vore fattige Skillinger havde en betænkelig Lighed med Hutters berømte »Fjorten Rigsdaler og to Skilling« til Tscherkesserne.

Og til Ære for den gamle Digters Hjærte skal det siges, at ogsaa han saâ mere paa Viljen

end paa Gavens Størrelse. Det var ham aabenbart nok, at Gaven skulde *til* Polen og kom *fra* Sorø. Han sendte de unge Soranere følgende vakre lille Takkebrev:

Hr. Gymnasiast O. Borchsenius!

Jeg takker Dem ret af Hjærtet for den tilsendte Gave til Polakkerne og for Deres Brev; jeg beder Dem ogsaa om at takke alle dem, der har givet Bidrag, ikke blot fra mig, men jeg kan vel tilføje fra den hele Komité, der nu er i Færd med at danne sig. Det er et smukt Exempel, de har givet, det er ogsaa smukt, at Sorøs Ungdom her gaar i Spidsen; flere af Landets Skoler vil nok følge efter.

8. Maj 1863.

Deres hengivne

C. Hauch.

Saa ofte jeg derfor i Hauchs herlige »Nye Digtninger« fra 1869 støder paa de kjendte Digte: »Polen og Danmark« fra 1863 og 1864, kommer jeg til at tænke paa de unge Dage i Sorø:

Atter stride Polens Sønner paa den vante Vis,
deres Daad maa Hjærtet smelte, var det end af Is.

Og det tungsindige Digt Aaret efter:

> Vort Haab og de gjøglende Drømme
> svandt hen i Glemsels Elv;
> den Leg, der med Polen legtes,
> den leges nu med os selv.

H. V. Kaalund og »Fulvia«.

Kaalunds lyriske Drama »*Fulvia*« blev i sin første Skikkelse indleveret til det kgl. Theater i Løbet af Sommeren eller Efteraaret 1875, men antoges — væsenligst af Hensyn til de hyppige Sceneskifter — *ikke* til Opførelse. Forkastelsen gik Kaalund nær til Hjærte, og han tilgav næppe nogen Sinde den daværende Censor, Chr. K. F. Molbech, at denne havde spærret Vejen til Scenen for ham. Dramaet, han selv i et samtidigt Digt kaldte »sit Hjærtes Barn«, blev ham nu ogsaa et Smertens Barn, og ethvert venligt Ord om »*Fulvia*« nød dobbelt Paaskjønnelse hos ham.

Man vil derfor kunne forstaa, hvilken Glæde de i efterfølgende Brev anførte Udtalelser har voldet ham. »*Fulvia*« udkom som Bog i Begyndelsen af December 1875, og i et

Brev, dateret Vridsløselille den 9de April 1876, skriver han bl. a. følgende til mig:

»Du spørger, om jeg har været hos Kultusministeren [Fischer]. Ja, i Onsdags Formiddags. Han var høflig, endog ret venlig, bad mig være opmærksom paa en trykt Resolution, som i disse Dage vilde udgaa fra Ministeriet til nærmere Vejledning for dem, som attraaede de her omhandlede Understøttelser. Hvis den af mig indsendte Ansøgning ikke var i Overensstemmelse med de Regler, som ovenmeldte Resolution fordrede iagttagne, bad han mig underrette Ministeriet derom og rette, hvad der mulig var at rette, hvilket kunde ske i et Brev. Hvorledes jeg skal faa fat i den trykte Resolution, véd jeg ikke. Den bliver vel bekjendtgjort i Bladene?

Før Avdiensen, da jeg med flere andre stod i Forværelset, kom en ældre Mand hen til mig og greb hjærtelig min Haand. Det var Digteren *Paludan-Müller*, hvem jeg inderligt havde ønsket en Gang at træffe sammen med. Varmere Ros har jeg aldrig faaet end den, han gav mig, undtagen af dig. Han kaldte min Fulvia for ægte Poesi, og da jeg sagde ham, hvad jeg vilde hos Ministeren, og ytrede Frygt for en kold Modtagelse, spurgte han mig, om jeg havde noget imod, at han, der kjendte Ministeren, tog Lejlighed til, naar han kom ind efter mig, at udtale, at han havde haft den Glæde at træffe sammen med mig og dertil knytte, hvad han iøvrigt kunde ønske at sige om mig.

Jeg modtog naturligvis Tilbudet med Tak. Tilgiv, at jeg har opholdt mig saa længe herved!«

Ogsaa under Samtaler udtrykte Kaalund tidt sin Glæde over, at det netop var »*Kalanus*«s Digter, der kom »*Fulvia*« og dets Forfatter saa venligt i Møde.

Det kgl. Theaters Bestyrelse havde imidlertid, for at mildne sit Afslag, opfordret Kaalund til at underkaste »Fulvia« en Omarbejdelse, hvorved det kunde blive muligt at bringe Stykket paa Scenen, og i Efteraaret 1880 indleverede da ogsaa Kaalund sit Drama paa ny i den Skikkelse, som han i Forordet til anden Udgave, Marts 1881, selv kortelig gjør Rede for. Den 21de April 1881 gik »Fulvia« saa første Gang over Nationaltheatrets Scene.

Til Opførelsen knytter sig et andet Brev fra Digteren: om Stoffet til Dramaet.

I April 1881 modtog jeg fra Hr. cand. mag. *Julius Schiøtt* et Bidrag til »*Ude og Hjemme*«, der den Gang af forskjellige Grunde ikke blev benyttet, men som jeg her med Hr. Schiøtts Tilladelse skal meddele det vigtigste af. Artiklen lyder som følger:

»I denne Tid, da Navnet »*Fulvia*« er paa alles Læber, vil det sikkert være af Interesse for dette smukke Dramas mange Beundrere at erfare, at Hr. Kaalund i den dramatiske Behandling af sit

Æmne har haft en Forgænger af meget gammel Dato, noget, som han ikke selv og næppe nogen anden har haft Anelse om.

Jeg skal kortelig angive, hvorledes jeg rent tilfældig har gjort denne Opdagelse og derved kunnet konstatere, at den gamle Munkelegende, som er den Kilde, af hvilken den danske Forfatter fra Slutningen af det 19de Aarh. har øst, allerede i Slutningen af det 14de Aarh., altsaa et Par hundrede Aar før Shakespeare, er bleven benyttet til et stort dramatisk Arbejde af en des værre ubekjendt nordfransk Forfatter.

Forskjellige Studier over det middelalderlige Theater i Frankrig bragte mig nemlig i Fjor Vinter til blandt andet at gjennemgaa en Samling meget interessante Dramaer, der skriver sig fra den Tid, da det bibelske, rent kirkelige Drama emanciperede sig fra Gejstligheden og gik i Arv til de verdslige Korporationer, som fandtes i alle større Byer, og som, skjønt oprindelig væsenlig religiøse Broderskaber, dog hurtig var blevne til en Slags literære og dramatiske Foreninger.

Denne Samling er paa 40 Stykker af højst forskjelligt Indhold og Værd. Nogle er kjedelige, udtværede, mere episke end dramatiske Fremstillinger af en eller anden Helgens Liv og Martyrium. Andre er skrevne mere livfuldt med virkelig Følelse for Poesi og Sans for dramatisk Virkning. Til disse har Forfatteren dels benyttet mere interessante Legender, hvoraf nogle oprindelig er østerlandske, dels Ridderromaner og Heltedigte af forskjellig Slags.

Blandt disse sidste har han valgt at behandle et Æmne, som er os velbekjendt, nemlig det samme, hvoraf Shakespeare har skabt sit udødelige Drama »Cymbeline«. At han ikke er vegen tilbage for endnu større Opgaver, ses deraf, at han endog har ført historiske Personer frem paa Scenen og i et stort historisk Drama med vilde Slagscener og effektfulde Optog søgt at skildre den store Clodevig's Bedrifter og hans Omvendelse til Kristendommen.

Disse Stykker kaldes alle »Miracles de Nostre Dame«, fordi Vor Frue spiller en vis Rolle i dem alle som »dea ex machina«, hvilket viser, at de er blevne opførte af et af de mange Broderskaber, der havde valgt hende til Skytspatronesse. Enkelte af dem havde allerede tidligere været udgivne, da Selskabet for Udgivelsen af oldfranske Texter i 1875 begyndte paa en samlet Udgave.

Titlen paa det 18de af dem er følgende: »Miracle de Nostre Dame om en Kvinde ved Navn Theodore, der for sin Synds Skyld klædte sig i Mandsdragt og for at gjøre Bod blev Munk og anset for at være Mand indtil efter sin Død«. Det er dette Drama, der, som Titlen allerede antyder, paa vigtige Punkter stemmer overens med »*Fulvia*«, og dette bestyrkes endnu mere, naar man nærmere gaar ind paa selve Handlingen, skjønt den oprindelige Motivering og endelig Opløsningen af hendes Bodsakt divergerer betydeligt.

Theodore er en ung, smuk Kone, der i sin Mands Fraværelse og ved en rænkefuld Kvindes Medvirkning bliver forført, og kort efter ved at

høre en veltalende Prædikants Ord kommer til klar Bevidsthed om sin store Synd. I sin Sjæleangst beslutter hun sig til, ukjendt og i Mandsdragt, at fly fra det Hjem, hvis Mure bestandig minder hende om hendes Brøde. Efter en lang Omflakken kommer hun til et Kloster i en øde Egn, paa hvis Port hun banker med Begjæring om ikke alene at blive indladt men ogsaa at blive optagen som Munk.

Klosterbrødrene tror, at hun er en Mand, og indvilliger i hendes Bøn.

Hun udfører nu den laveste Gjerning i Klosteret og erhverver sig ved sin Fromhed og Ydmyghed alles Agtelse og Tillid. Efter nogen Tids Forløb bliver hun sendt til Staden for at hente Varer. Undervejs møder hun sin ulykkelige Ægtefælle, der fortvivlet søger efter den Hustru, hvis Forsvinden han ikke kan forklare sig. Hun gaar skjælvende forbi ham, men han kjender hende ikke i hendes nye Dragt. I Staden bliver en letfærdig Pige i Gjæstgiveriet, hvor Theodore sover om Natten, forelsket i den smukke, forklædte Munk og søger at friste ham til Synd. Hun bliver strængt afvist, og higer derfor efter at hævne sig, og da hun efter nogen Tids Forløb føder en Søn, udgiver hun falskelig den unge Munk som Barnets Fader. Gjæstgiveren bringer fortørnet Drengen til Klosteret og fjærner sig med Forbandelser over Munkene og især over Theodore.

Alle Klosterbrødrene falder nu over den ulykkelige, der ikke vover at aabenbare sit virkelige Kjøn og derved retfærdiggjøre sig, og udslynger de

haardeste Bebrejdelser mod ham, og Theodore udstødes af Klosteret.

Hun helliger nu Barnets Opdragelse alle sine Kræfter, idet hun tror at se, at Himlen har villet give hende denne tunge Livsgjerning som en Bod for hendes Brøde. Hun lever saa i lang Tid ene med Drengen og lider ofte den største Nød for at skaffe ham Føde, indtil Munkene endelig formildes ved Theodores øvrige ulastelige Vandel og atter optager hende i Klosteret. Men den første Nat, som hun tilbringer under dettes Tag, kalder Gud hende til sig. Hendes Bodsakt er til Ende, og Englene bærer hende under Lovsang til Himlen. Munkene vaagner og synes at se det lysende Tog glide hen over deres Hoveder. De finder Theodores Lig og opdager, at hun er en Kvinde, og at de altsaa har handlet ilde mod en uskyldig. Paa et Vink fra Himlen kommer imidlertid Theodores omvankende Ægtefælle til Klosteret samme Nat. Nan gjenkjender med Forundring sin forsvundne Hustru, og alle priser i Lovsang hendes store Fromhed.

Saaledes er kortelig Indholdet af det Stykke, der for fem Aarhundreder siden maa have virket forunderlig betagende paa de af middelalderligt, religiøst Sværmeri opfyldte Tilskuere.

Den betydelige Lighed, der i flere Hovedmomenter findes mellem Hr. Kaalunds Drama og den ukjendte oldfranske Dramatikers, bragte mig strax paa den Tanke, at de maatte være byggede over samme Æmne, saa meget mere som Forfatteren til »*Fulvia*« i en Efterskrift udtaler sig om,

at han i det væsenlige har fulgt en Munkelegende. Det varede heller ikke længe, før jeg fandt den Kilde, som den oldfranske Dramatiker har benyttet, nemlig en Legende om den hellige Theodora, som findes i den berømte Samling »Legenda aurea«, og Skridt for Skridt er udviklet i det gamle Drama.

Vidtløftige Examensarbejder bragte mig til foreløbig at lade det hele hvile, indtil jeg ved Nytaarstid skrev til »*Fulvia*«s Digter og bad ham opgive mig, hvor han havde fundet den omtalte Legende, som han sagde, at han havde benyttet.«

Af *Kaalunds* Svar til Hr. Schiøtt skal følgende anføres:

»Vridsløselille Cellefængsel 27/12 80.

Højstærede!

Tak for hvert hjærteligt Ord! De har netop ved den Egenskab, som De i Slutningen af Deres Brev tillægger mig, ramt det, jeg helst vil høre. Blæse med Digterlavrbærrene! Selv skatter jeg min Tro og det luende Haab, jeg sætter til den nu opadstræbende Ungdom som mit Livs bedste Frugt. Ikke sandt? Det kan jo ikke kaldes Forfængelighed, at jeg, efter i 21 Aar at have været Lærer for Forbrydere, fryder mig over, at jeg endnu har bevaret et glad og lyst Blik paa Livet og »den Verden, som skal komme«.

Selvfølgelig interesserer det mig i høj Grad, hvad De har meddelt mig om, at Stoffet til »*Fulvia*«

allerede i det 14de Aarhundrede har været behandlet dramatisk, og at De har opdaget Legenden, hvorfra Stoffet dertil maa være hentet. Jeg kan til Gjengjæld desværre kun meddele Dem den saare tarvelige Oplysning, at jeg en Gang for vel 7 à 8 Aar siden, da et æsthetisk Tidsskrift faldt mig i Hænde, fandt Stoffet til min »*Fulvia*« netop fremstillet som en gammel Munkelegende.

At jeg har omarbejdet »*Fulvia*«, saaledes at det nu foreligger som Manuskript i en formentlig meget bedre Form baade i Henseende til dramatisk Virkning og med Hensyn til Karakterudviklingen, er Dem mulig ubekjendt. Mit Haab om, at det i denne (forbedrede) Form vil blive modtaget af det kongelige Theater og opført der, har i denne Tid faaet ny Næring; dog herom tør jeg for Øjeblikket ikke udtale mig nærmere. Med Glæde imødeser jeg den af Dem bebudede Notits om det ældre Drama sammenlignet med mit.«

Det var i *H. P. Holsts* Maanedsskrift »*For Romantik og Historie*«, 6te Hæfte for Juni 1872, at Kaalund havde truffet »*Legenden om Munken Eugenius*«, gjenfortalt af *G. Keller*. Oversættelsen har imidlertid forholdt sig temmelig frit til Originalen, og af Kellers skjælmske Ironi over det gamle Munkesagn er der ikke blevet mange Spor tilbage. Samtidig med Opførelsen af »*Fulvia*« bragte derfor »*Ude og Hjemme*« — se Numrene 186 og 187 for 24de

8*

April og 1ste Maj 1881 — en tro Oversættelse af Gottfried Kellers Legende »*Eugenia*«, ved Johannes Magnussen.

Men den, der vil lære det Raastof at kjende, hvoraf *Kaalunds* »Fulvia« er fremgaaet, maa naturligvis søge til »*For Romantik og Historie*«. Digteren har endogsaa særdeles nøje fulgt sin Kilde, og dog vilde han med større Ret end mange andre dramatiske Digtere have kunnet gjentage de kjendte Ord: »Jeg tager min Ejendom, hvor jeg finder den«. Overalt i Kaalunds Digtning træffer man Sidestykker til denne Fulvias Flugt fra Jorden op igjennem alle Himle, for tilsidst at give Virkeligheden, hvad der er dens, og bøje Knæ for Livets Ret »paa det jævne«. Men det er ikke alene selve Fulvia, der trods alle Laan er bleven saa ejendommelig en Type paa noget centralt hos Kaalund; hele den skjønne lyriske Diktion er — i det mindste overalt, hvor den er metrisk bunden — Replik efter Replik saa karakteristisk for Digteren, at man utvivlsomt endogsaa kunde nævne Skuespillet som et i dramatisk Literatur overhovedet interessant Exempel paa et scenisk Arbejde, der — hvor nøje det end i Handling og Personkarakteristik følger et givet Stof — dog er blevet et i sin dybeste Grund originalt Digterværk.

Kristian Mantzius i sit Studereværelse.

Saaledes som Carl Bloch en Gang i Begyndelsen af Halvtredserne paa et bekjendt og oftere gjengivet Billede har fremstillet Kr. Mantzius i hans Ungkarlelejlighed højt oppe paa en Kvist ved Nørrevold, har jeg aldrig sét ham. Da jeg en halv Snes Aar senere lærte Mantzius at kjende, var han for længe siden gift og hjemfaren; men naar jeg undtager Bordet med Morgenmaaltidet, der senere vel blev henlagt andensteds i Huset, minder Billedet mig endnu om det Studereværelse, hvor jeg i mine første Studenteraar saa ofte fandt en gjæstfri Modtagelse. Den simple, hvide Pult, som Mantzius holdt særlig Hævd over, fordi den havde tilhørt Poul Møller, skulde altid have sin Plads henne ved Vinduet, og saa vidt jeg kan huske, hang over den ogsaa bestandig Michael Rosings skjønne Hoved i det kjendte Kobber-

stik efter Juels Billede. Derimod havde sandsynligvis Væggenes øvrige Prydelser skiftet Plads i Tiden, men om end de bedste af Mantzius' mange værdifulde Malerier og Tegninger, som f. Ex. smukke Ungdomsarbejder af Carl Bloch og Anton Dorph, senere kom til at smykke den hyggelige Dagligstue, saa har jeg dog en Formodning om, at visse Yndlingsbilleder bestandig var blevne tilbage i Studereværelset. Enhver, der har gjæstet Mantzius i hans lykkelige Hjem, vil mindes hans Glæde over en Tegning af Carl Bloch, »En Dreng, der tænker paa ingen Ting,« medens han med Fingeren i Munden gaber ud i Luften, eller den lille Gjengivelse af Lundbyes smukke Billede af en Hoppe med sit Føl, hvorunder Mantzius med Blyant selv havde skrevet de karakteristiske Linjer: »Du faar ogsaa en Gang Sko paa, min Dreng.« Af yngre Oprindelse var derimod et Par andre Yndlingsstykker, som f. Ex. den morsomme Tegning af et Par afskedigede Officerer, om hvis Samtale man kunde danne sig et Begreb efter den ene Replik, der udgjorde Underskriften: »Garibaldi, den Flab!« eller den lystige Spøg med Regensens Fest for Hultmann i Marts 1868, hvor Christian IV i et Regensværelse modtager Klint, medens Løjtnant v. Buddinge, Kobbersmedden og Madammen, der ikke var bedte med til Festen, staar udenfor og maa nøjes med at

kigge ind ad Vinduet. For den Slags Satire, der bag den komiske Overdrivelse skjulte en lille Brod til andre og en lille Kompliment til ham selv, var Mantzius ikke lidet modtagelig, og hans egen sjældne Evne til med en vittig Replik at ramme sin Omgangs Skrøbeligheder eller Ejendommeligheder hang paa det nøjeste sammen hermed. Det var ikke for intet, at Mantzius blev saa udmærket en Holbergsk Skuespiller. Han havde den store Digters komiske Sans og noget af Satirikerens uimodstaaelige Trang til at faa Latteren paa sin Side. Ude i Livet voldte derfor hans Tunge ham ofte Ubehageligheder, og i hans Hjem kunde den hyppig fremkalde vrede Disputer, men hvem kan paa den anden Side glemme hans gode Hjærte, naar han efter en saadan heftig Scene hentede sin bedste Flaske Vin og drak Forlig med den fornærmede. Saa maatte hans Hustru sætte sig til Klaveret og akkompagnere ham til en Bellmansk Sang, eller han udfoldede hele sin Oplæser-Virtuositet ved at gjengive Musene og Rotterne i Andersens »Grantræet«, og kom saa blot ikke nogen til at forstyrre ham — thi saa kunde et frygteligt Uvejr igjen bryde løs — fik man en uforglemmelig Aften. Det var Ild, der rullede i den varmblodige Mands Aarer, Ild, der stundum kunde svide baade ham selv og andre, men som ogsaa kunde lyse og varme

for enhver, han vilde vel. Hans Hjærte og hans Pung var lige aabne, og naar der stundum ikke var noget tilovers i den sidste, lærte det første ham at skaffe det manglende til Veje paa anden Vis. Hvor ofte har jeg ikke i hans Studereværelse ved Flyttedagstider set fattige Folk, der kom til ham, naar det kneb med Huslejen, og jeg gad vidst, hvor mangfoldige Gange han ved Oplæsninger i Arbejderforeningen og andre Steder har afhjulpet Nøden. Jeg gjemmer endnu en lille, spøgende Billet, som han saaledes en Gang sendte et Par Venner med en fattig Kone, og hvori hans gode Hjærtelag saa ganske afspejler sig. Den lød:

»Skulde ingen af jer gode Mennesker have enten en Frakke eller et Par Buxer at give medfølgende *meget* fattige Madam L., at sige til hendes Søn, som skal være Svend i disse Dage og intet har.

Jeres Ven
K. Mantzius.«

Det kunde derfor ogsaa være en hel Fornøjelse at gaa med Mantzius ned ad Gaden og se de mange taknemmelige Hilsener, han modtog fra alle Sider, og som han besvarede med en Venlighed, der røbede, at han havde udøvet den svære Kunst at give uden at saare eller ydmyge. Droskekuskene paa de Holdepladser, hvorover hans Vej daglig førte ham, var saa at

sige hans personlige Bekjendte, og i deres »God Dag, Hr. Mantzius!« laa der altid noget, der talte om mere end en god Kunde. Han kunde for ramme Alvor disputere med en Vintapperdreng om Politik og andre lærde Materier, og hans Venner drillede ham undertiden med, at han satte personlig Pris paa et Par Slagtere, der havde deres Lavs traditionelle Kjærlighed til den sceniske Kunst, fordi han vilde være sikker paa at faa godt Kjød hos dem. Saa meget er i alt Fald vist, at man ingensteds fik en saadan rød Oxesteg som i Mantzius' Hus, og det var en Fryd at se den sunde og stærke Mand tage til sig af den kraftige Næring. Det var ogsaa en af de Historier, han aldrig kunde glemme, hvorledes han en Gang havde været Gjæst hos en Ven, der var Præst, men af Frygt for at blive anset for altfor verdslig af Husets Frue ikke turde bede om Nyren af Stegen, og til sin Sorg derfor maatte se Nyren urørt blive taget fra Bordet igjen. Til Dels paa Blochs Billede og endnu mere paa et smukt Portræt, der skyldes samme Kunstner, er Mantzius den slanke Yngling med det gule Haar. Senere blev han vel ved Magt og kunde næsten ligesom Emil Aarestrup paa sig anvende den bekjendte Sætning om at afgive et Exempel paa den menneskelige Huds Udvidelsesevne, men naar man saâ Mantzius i den korte, blaa Jakke eller

om Vinteren i sin Pels komme gaaende med de faste, selvbevidste Skridt, fik man altid et bestemt Indtryk af Sundhed og Velvære, medens Hovedet, der sad saa smukt paa Skuldrene, med den høje Pande og karakteristiske Næse gav den hele Personlighed det Aandspræg, som Holger Drachmann i sit Mindedigt over ham saa træffende udtrykte ved at minde om den Tid, da

Kunsten gik omkring ved højlys Dag,
saa stor og aaben, sikker paa sin Sag,
saa kildefrisk, med Glæden saa fortrolig.

Baade som Menneske og som Kunstner var hans »Præg lødigt, fuldstemplet i Kanten«, og han kom aldrig til at høre til de Naturer, der med deres Kanter ogsaa faar deres Ejendommeligheder afslebne. Og han kunde virkelig næsten være et Barn undertiden. Jeg husker saaledes en af hans Oplæsningsture til Provinserne, hvorledes han om Eftermiddagen absolut vilde gaa igjennem alle Byens Gader under den Paastand, at Publikum var vant til at se Beridere og andre Gjøglere trække op før Forestillingens Begyndelse, og saa læste han om Aftenen Shakespeares »Julius Cæsar« med en saadan Intelligens og Karakteristik, at han rev alle sine uliterære Tilhørere med sig. Utallige er de Anekdoter, der i sin Tid gik Landet over om Mantzius i de

forskjellige Provinsklubber, hvor hans drillende Dialektik ret kunde boltre sig, og næste Morgen fortalte Byens Borgere med Gru, at Mantzius om Natten havde sat sig i Vægterens tomme Skilderhus og ladet et Par unge Mennesker kjøre sig rundt, indtil Vægteren selv var kommet og havde givet ham Lejlighed til at opfriske Ungdomsminder fra Studenterdagene.

Naar saa den arbejdsomme Mand vendte tilbage til den hvide Pult i Studereværelset, saa var der hjemme ogsaa nok at tage Vare paa. Der var Roller, som skulde læres, og Artikler, som skulde skrives, thi Mantzius var egenlig et godt Stykke af en Forfatter eller Publicist, og paa Pulten kunde man altid være vis paa at træffe, hvad man kunde kalde hans forberedende Øvelser til Skribentvirksomhed. Undertiden kom han ikke længer end til at indstrege saadanne Steder i en Avis, der særlig havde vakt hans Vrede eller Morskab, undertiden fik han kun nedskrevet Mottoet til den paatænkte Artikel, og i at finde træffende Citater udfoldede han bestandig en Virtuositet, som lod selve C. V. Rimestads langt bag sig. Havde Mantzius udført alle de literære Planer, hvortil han saaledes paa en Maade gjorde det første Tilløb, vilde han have kunnet fyldt lige saa mange Sider i Erslews Forfatterlexikon, som han nu fylder Linjer, men skjønt han virkelig, som Lexikonnet angiver,

debuterede i vor Literatur som theologisk Skribent, saa antyder dog allerede den lille Pjece, han i lang Tid kunde kalde sine »samlede Værker«, at hans Forfatterkald eventuelt vilde have draget ham over paa andre Omraader. Som bekjendt fik denne lystige Skildring af »Clemens Petersen paa Rejse og i Théatre français« fra 1862 en halv Snes Aar efter en alvorligere Fælle i Redegjørelsen for Sagen »Berner-Linde-Hall contra Mantzius«, men lige fra de vittige Citater til den humoristiske Fremstilling af Berners og Schrams natlige Prøve paa »John« i »Søstrene paa Kinakullen« (S. 21), bærer selv dette Indlæg i en Livssag og et Existensspørgsmaal Vidne om Mantzius' rige komiske Aare.

Men foruden disse tvende Smaaskrifter findes der imidlertid fra Mantzius' Haand en Mængde Avisartikler, snart under Navn, snart under forskjellige Mærker, saavel som mange Haande andre Smaaopsatser, undertiden kun Udkast og Kladder, undertiden rigtige Papirer »fra Pulten«, hvis gule, krøllede Udseende vidner om, at de i Aarrækker har ligget udsatte for Sol og Støv, og det er af hele dette brogede, literære Efterladenskab, at jeg her — med alle rette vedkommendes Samtykke — vil forsøge at samle et Par Bilag til en Karakteristik af Mantzius som Menneske og som Kunstner. Adskilligt heraf hører nemlig uimodsigelig med i Billedet af

Mantzius' Personlighed, og ligesom hans egen Produktion i alt Fald ikke hører ind under den kjedelige Genre, saaledes findes der ogsaa i de andre Bidrag til hans Livs Historie Ting af almen Interesse og literært Værd. Jeg beder kun om Undskyldning, hvis Papirerne, der i saa mange Aar har ligget hulter til bulter paa Pulten, fremdeles skulde være lidt vanskelige at bringe i en ordnet Fremstilling.

Allerede paa Skolebænken forsøgte Mantzius sig som »Forfatter«. I et af hans Ven og Skolekammerat *C. Hostrup* baade »redigeret« og »skrevet« Ugeblad, ved Navn »Tidsfordriv«, findes saaledes i Nr. 6 for 8. Juli 1835, to Aar altsaa før Vennerne blev Studenter, foruden Slutningen af et større nordisk Digt af Redaktøren selv, samt en af Jakob Olavesen besørget Oversættelse af »Graven« efter Salis, en Række »Smaating efter fremmede Forfattere«, med Underskrift *C. Mantzius*. Det er epigrammatiske Distika, undtagen det sidste:

Klemt.
»Dumt taled jeg i Gaar,« sa'e Klemt.
— Hvi har vel Tiden han bestemt?

Men allerede i de unge Aar synes rigtignok Hostrup at have overfløjet sin Ven som Poet. Fra en noget senere Periode findes bl. a. følgende Linjer af Hostrup med en Bog til Mantzius:

Dig, ædle Ven, jeg elsker højt,
som sagtens du begriver,
men da jeg ikke har en Døjt,
en Bog jeg her dig giver.
Og du vil den vist ej forsmaa,
samt undertiden tænke paa
den, som skam er en trofast Ven
af dig, Fog, Black, Olavesen.
Christian.

Hvorledes Kr. Mantzius saâ ud i sine første Studenteraar, kan forøvrigt Hostrups Digt »Til en Natteravn« i »Viser og Vers« give os en Forestilling om. Og det var ikke den eneste Gang, Hostrup besang Vennens ungdommelige Skjønhed med den smalle Midie og Lokkens gule Hørtot. En hel Kantate findes saaledes fra et Gilde paa Mantzius' tyveaarige Fødselsdag, hvori Hostrup til vexlende Melodier besynger den bolde Ungersvend, »alle fagre Pigers Ven«. Et af Afsnittene lyder som følger:

Sin fjortende Vaar knap han skuer,
da han Kvinder at tæmme forstaar,
i hvert Hjærte Kjærlighed luer,
naar man sér hans lokkede Haar;
hans Øjnes flammende Pile
trænger ind til Marv og Ben,
og bare han blot vil smile,
kan han smelte en Kampesten.

Da lød det paa Gaden, da lød det ved Strand:
»O se — det er ham!«

Og Pigen tabte sin Mælkespand
og sa'e: »Ih, det er ham!«
Og Jomfruen skjulte sin blussende Kind
og sukked: »O, det er ham!«
Og alle Damer i Kor faldt ind
og sang: »Ja, det er ham!«

En ædel Ungdomsdaad af Mantzius forvigede Hostrup paa følgende Maade i

En ganske ny og morsom Vise om Christian Mäntzius.

Mel.: Peder Schiøtt.

Christian i Ungdomsalder
var en ung og dejlig Mand,
og paa dette Livs Rabalder
viste han en stor Forstand;
gult var Haaret, Øjet blaat,
Hjærtet overmaade godt.

Christian, han gik paa Gaden,
Natten, den var meget mørk,
Lys var slukket trindt i Staden,
og den lignede en Ørk;
kun en Mand, som — ak — var fuld,
gik og drattede omkuld.

Christian sagde: »Ak, mit Hjærte
taaler ikke Brødres Nød;
skal jeg skue kold hans Smerte?
Godheds Løn den er saa sød!«
Og han tog paa Manden fat
i den mørke Vinternat.

Og skjønt Manden var ham fremmed
og sig havde faa't en Rus,

fulgte Christian ham til Hjemmet,
hen til Mandens eget Hus.
Sagde saa: »Godnat, min Ven!«
Og saa gik han hjem igjen.

Christian! dig vil vi prise,
thi den Daad den var saa skjøn,
og vi ønske i vor Vise,
at du snart maa faa din Løn.
Ja, gid Følgeskab du faar,
naar du fuld paa Gaden gaar!

Enhver, der kjender C. Hostrups utrykte Ungdomsdigtning, vil forøvrigt saavel i Viser og Sange som i smaa dramatiske Udkast kunne træffe mange Minder om den senere saa bekjendte Digters nære Samliv med Mantzius og dennes Familie. Paa Privatkomedierne i Hjemmet fulgte nu ogsaa snart begge Vennernes Deltagelse i Akademikums og Studenterforeningens Forestillinger og endelig Samarbejdet paa de offenlige Scener. Der findes vel i det hele næppe noget Stykke af Hostrup, hvori Mantzius ikke har medvirket, og ligesom deres Navne bestandig vil blive nævnede sammen i Literaturen og i Theatrets Historie, saaledes vidner ogsaa Papirerne fra Pulten om et mer end fyrretyveaarigt Venskab. Her ligger saaledes en Vise fra et Afskedsgilde

Hos Lars Mathiesen.

d. 18. Avgust 1847.

Nu skal vi af med Christian Mantzius
med sams hans da — da — —.

Nu sørger haade Kandidat og Rus,
og derfor de til Tegn paa Sorgen
vil svire til i Morgen.

Thi nu han gjæste vil det svenske Land
med al dets da — da — —.
Dér faar han Guld som Græs og Vin som Vand,
dér faar han Lavrbær og Kritiker
og Klap af svenske Flickor.

Men vi vil takke ham saa grumme pænt
for al hans da — da — —,
fordi han gjorde sig af os fortjent,
og sang for os, og for det tredie
hjalp os med vor Komedie.

Og vi vil sende vore Ønsker med
og al vor da — da — —,
at han maa ha'e det godt paa hvert et Sted,
at al Slags Sorg maa vige fra ham,
og ingen Vægter ta'e ham.

Og til igjen han kommer næste Vaar
til vores da — da — —,
i denne Kreds en Plads ham aaben staar,
og tone skal da Bellmansvisen
igjen hos Lars Mathiesen.

* * *

Endvidere en ikke saa ganske lille Samling Breve fra *Hostrup* til Mantzius, det første fra Fyrrerne, det sidste fra Halvfjerdserne. I Begyndelsen fra Hovedstadsvennen til den i Provinserne omflakkende Kunstner, senere fra Silke-

borg- eller Hillerød-Præsten til den kgl. — eller ikke kgl. — Skuespiller i Kjøbenhavn. Gamle, gulnede, krøllede Papirer, der nok ser ud til at have ligget en rum Stund i Lommen, før de havnede i den hvide Pult i Hjemmet. Alle Arter af Brevformat imellem hinanden, til man naâr Konvolutternes og de første Frimærkers Tidsalder. Men næsten ikke en eneste Sendelse uden interessante Bidrag til Belysning af Vennernes Forhold eller af et Hostrupsk Arbejdes Historie.

Her saaledes et Brev til »Hr. Skuespiller Mantzius i Odense» fra en Gang i 1845 eller saa — Brevene bærer sjældent Tidsangivelser, og de gamle Poststempler er halvt udslettede. Det begynder:

Frater Taciturne! Jeg har talt som den, der raaber i Ørken, uden at faa Svar; end én Gang vil jeg hæve min vældige Røst og fornemme, om der er Ører til at høre mig. Og for at tvinge dig til Svar, saa har jeg et bestemt Spørgsmaal, som kræver hastig Besked. Vil du høre!«

En Skuespildirektør Orlamundt i Aalborg har nemlig henvendt sig til Hostrup om at faa »*Gjenboerne*« overladt til Opførelse. Han har faaet et Brev fra sin Kollega, Skuespildirektør *Lange* i Odense, hvori det bl. a. har heddet om Stykket:

»I Gaar gav vi her for første Gang Jens Kristrups Studenterkomedie »Gjenboerne«. Det gjorde en uhyre Lykke og vil vistnok blive et Kassestykke. Saa gjærne jeg vilde, kan jeg ikke tilbyde dig det, thi jeg har selv haft et skrækkeligt Vrøvl med Hr. Mantzius om den Sag. Forfatteren er hans Svoger og havde tilbudt M. at lade Stykket gaa paa hans Benefice, men da jeg naturligvis paa ingen Maade vilde lade et Stykke komme til Opførelse, uden at jeg fremtidig fik Raadighed over det, saa bragte jeg det endelig til, at det blev mig overladt paa den udtrykkelige Betingelse, at jeg ikke maatte overlade det til andre. Bog, Musik og Roller har kostet mig 30 Rd., men det vil nok betale sig.«

Og Hostrup skriver saa til Mantzius:

»Herom vilde jeg nu høre din Mening. Uden bestemt Grund vil jeg ikke afslaa en saadan Bøn, uagtet hele Forslaget ikke egenlig behager mig. Men Gjenboerne tilhører egenlig dig, mere end mig, og derfor maa din velmotiverede Dom gjøre Udslaget. Dog — hvad enten du siger Ja eller Nej — udbeder jeg mig mit Manuskript samt et ordenligt Brev.«

I samme Brev hedder det videre:

»Jeg laver en Studenterkomedie fuld af dumdristige Ideer [»Æventyr paa Fodrejsen«?], der dog for det første maa betragtes som et Udkast til en

bedre Ikke-Studenterkomedie. Thi det studentikose staar her i et temmelig løst Forhold til Stykkets Hovedplan, og jeg haaber til Sommer at kunne fuldføre denne fuldstændigere.«

I et andet Brev fra sidst paa Aaret 1845 prædiker Hostrup en Smule Moral for Vennen. Han glæder sig over Beretningerne over Gjenboernes Lykke og Mantzius »Berømmelse«, og fortsætter herpaa:

»Jeg har ogsaa hørt fortælle om din selskabelige Elskværdighed — men en Ytring i et Damebrev fra Odense har gjort mig ondt. Deri siges nemlig om dig — du skal have det rent ud — at du er et vakkert dannet Menneske, men at du skal være »forfalden«. At det er et dumt Rygte, véd jeg nok, men nogen Anledning dertil kunde du maaske nok have givet ved at tage for rigelig til dig af den Drikkelse, der bydes dig i Selskaberne. Derfor vil jeg bede dig, hvis du ikke har gjort det før, at tage noget Hensyn til, at du lever blandt og af Spidsborgerne, og ikke blandt Studenter.«

Endvidere hedder det:

»Theaterdirektionen har i sin Visdom fundet sig foranlediget til at tilbagesende mig *Intrigerne* med følgende Motivering: »Da vi ikke har Brug derfor, saa o. s. v.«. (Eders Direktion lader til at taale mine Arbejder og befinde sig vel ved det; jeg

skal derfor sende dig Intrigerne i deres forandrede Skikkelse, saasnart jeg kan faa dem afskrevne). Dette Afslag var mig imidlertid, skjønt jeg ikke respekterer Dommerne, et slemt Stød — nemlig et pekuniært, og da jeg ikke havde Lyst til at arbejde paa det uvisse, opgav jeg indtil videre mit store halvfærdige Arbejde og sidder nu og bryder mit Hoved med en Studenterkomedie til Fastelavn [»En Spurv i Tranedans« ?]. Saa god som Gjenboerne bliver den vist ikke, men i alt Fald skal den ikke blive en Kopi af den. Jeg har i Grunden opdaget, at jeg har en uhyre Produktionsevne, saa jeg har mere ondt ved at begrænse mig end ved at opfinde, bare jeg forstod det franske Theaterarrangement og Intrigevæsen. Men jeg har tabt den ringe Gave, jeg før har haft til at alludere til Forholdene, og jeg forudser, at den nye Komedie i saa Henseende vil blive et Særsyn for et Studenterpublikum. Jeg haaber at kunne indrette den saaledes, at den med en ringe Forandring kan bruges paa et Theater som en Ikke-Studenterkomedie, ligesom Intrigerne.

Naar der var nogen Honettitet hos eder derovre, saa belønnede I mine Fortjenester af Odense-Theater med en Benefice, men jeg skulde rigtignok have mig meget frabedt, at Publikum fik noget at vide derom. Hvis Gjenboerne ikke kan spilles mere end 3 Gange for fuldt Hus, saa ser jeg nok, at mine Fortjenester er for intet at regne, men kan den ikke gaa mellem de andre Stykker som et ordenligt Repertoirestykke, naturligvis uadskilleligt knyttet til din Person? Dog disse Bemærkninger

er blot opstaaede af en Svækkelse i min Pung og gjør ingen Fordring paa at være fornuftige. Men ét Spørgsmaal har jeg Ret til at gjøre: naar faar jeg mit eget Exemplar af Gjenboerne igjen?«

I et Brev fra 3dje Paaskedag 1846 spørger Hostrup, om han skal lade Schneider faa Gjenboerne til en Sommerforestilling og fortsætter derpaa:

»Jeg var i Morges hos Collin for at høre til *Intrigerne*. Det er antaget paa Betingelser, som jeg faar at kjende, naar jeg faar Manuskriptet: 1) enkelte Udtryk maa forandres som »mindre passende« for Scenen (monstro Fugleskidt? det kunde ligne dem); 2) Slutningssangen er mat og maa forandres (mon hele Slutningssangen, som jeg ikke giver Slip paa, eller Præstens Slutningsvers, som godt kan undværes?) Denne Antagelse lød i mine Øren som en Forkastelse; jeg holder ikke af Betingelser, især ikke af æsthetiske Røvere. »Hvis jeg vilde foretage disse Forandringer, skulde Vaudevillen blive opført, formodenlig i næste Sæson.« Tak, Skæbne! jeg – netop have Penge strax for at hjælpe Moder r flytte paa Landet.

Gjenboerne maa gaa til Sor
det er aabenbart — ellers bliver
saa længe man er uberømt og
skal rette sig efter Censoren
Skynd dig med et Svar, imeden

længe jeg er vred, er jeg energisk. Jeg skal selv gaa til hvem Fanden det skal være for at sætte det igjennem.

Nielsen har til en af mine Bekjendte udtalt det Ønske at faa »Spurven i Tranedans«; den faar han ikke, men hvis man ikke kunde faa Gjenboerne frem paa anden Maade, det vil sige: naar du ikke vil interessere dig saa meget derfor, at du vil ytre en Mening eller give et Raad, saa maa jeg jo af Hensyn til egen Tarv tage imod hans Begjæring.

Jeg er overhovedet ikke nu i Stand til at skrive andet end Galde — tilgiv mig — jeg vil derfor falde over i Vrøvlets Gebet. Har du hørt nyt? Kronprinsen er skilt fra sin Kone, hun fik en Enkepension af 18,000 Rd. Ingemann er her i Byen; han er henrykt over din Oplæsning af Gjenboerne; du er næst Tieck den bedste, han har hørt. Han skulde hilse og bede fra det sorøeske Parnas, om du ikke vilde komme og forelæse Spurven sammesteds. Det er for Resten en højst elskværdig Filister. Udstillingen er lidt mager efter Folks Sigende, jeg forstaar mig ikke derpaa, men synes det samme. Mine Sange til Spurven er trykte i Følge en Opfordring af 200 Mennesker; jeg faar nok akkurat Bogtrykkeren betalt. — — Véd du, hvor Regnvejret [ɔ: »Den tredje«] er henne? Er det benyttet eller ikke? —— Den store Lykke har du dog: at kunne rejse. Jeg er rejsegal, men siger det ikke til andre end dig. Men nu burde jeg have begyndt Brevet i Stedet for at ende det, thi

nu er jeg kommen i godt Humør — ak, jeg skal ud til Ærender og Vrøvl.

Din

Christian.

I et Brev fra 1847 (til Aalborg) hedder det bl. a.:

»*Æventyr paa Fodrejsen* er færdigt og skal i Dag til Afskriveren. Liebenberg er henrykt, Mynster anser det i det hele for mit bedste Stykke. Omvendelsesscenen er sikkert — som den burde være — Glanspunktet i det hele. Naar du kunde faa Smidt til at gjennemgaa de (Bonde)sjællandske Scener med dig for Dialektens Skyld, burde du spille Skriverhans; men først maa jeg have Theaterdirektionens Svar. En Scene, som Liebenberg og jeg er forelsket i, er den, hvor Herløv og Ejbæk, beruste af megen Lyksalighed og den første Kjærlighed, kommer op paa deres Værelse om Aftenen.

Endnu mere har jeg lavet, nemlig i et veldædigt Øjemed omgjort »*Den gamle Elsker*« (før ogsaa kaldet »Pyt«), som skal spilles paa Løverdag 8. Dage med følgende Besætning: *Kvist*, Informator . . Zinck; *Jens*, hans Karl . . Jork; Grosserer *Perikom* . . Bruun; Kammerraad *Olbers* . . Th. Knudsen; *Lise* . . Eckardt; *Smidt* . . Riise. Jeg tror, at I i alt Fald kan bruge den. Kvist er en naiv, elskværdig, undselig, kejtet, forelsket gammel Fyr, som du burde spille. Stykket er noget længere

end Intrigerne og med lutter nye Sange. Du skal faa det saa snart som muligt.

Her paa Thearet har vi intet nyt faaet endnu, undtagen Viola, som jeg er forelsket i. Dog er til i Morgen averteret »Trolddom«, en Hexeproces fra Reformationstiden; man gætter paa Kaalund, Brosbøll eller Hertz som Forfatter.

I Anledning af din Fødselsdag skylder jeg dig en Gratulation, som du skal faa af mit fulde Hjærte. Samme Fødselsdag blev fejret i Foreningen (jeg var ikke til Stede), men Liebenberg og hans Komplot holdt Gilde og drak din Skaal. Der paatænkes en Skrivelse til dig ved en passende Lejlighed, naar Kyllingerne*) er forsamlede om den rygende Bolle, udstedt af en taknemmelig Efterslægt og prydet med mange Underskrifter.

Paa Eibes Forlag har jeg samlet en Regensvisebog, hvorved jeg har tjent Oehlenschlägers samlede Værker; den vil udkomme om kort Tid, og du bør have den, for at udbrede mine Viser. Du skal ogsaa faa den som Present, naar du ikke kjøber den forinden, ligesom Gjenboerne, der her længe har ligget til dig. — I lige Maade er jeg i en Visekomité, bestaaende foruden mig af Ploug, Liebenberg, Voltelen og Borgaard, for at lave en ny Studenterforeningsvisebog — den vil endnu blive en hel Del fuldstændigere. — En gammel Rundsang, som jeg har opfrisket og gjort om til Kyllinge-

*) Saaledes kaldtes Liebenbergs unge Venner.

flokken, skal du nok faa at høre hos Lars Mathiesen til Sommer.

Dette Brev er som sædvanlig ligesom Hakkelse, men det er dog intet Kommissionsbrev. Jo, bi lidt! en Kommission har jeg dog. Du maa endelig strax, om ikke før, sende Ernst Bruun hans egne Kompositioner; det er hans eneste Afskrift, og hans Kjæreste kan ikke leve uden dem i Vinter. Det er en Kjærlighedsgjerning, som du ikke bør nægte mig, især da jeg har betalt 15 Mk. for dig i Studenterforeningen, for at forhindre, at du blev adgangsforment. Og saa lev vel, du kjælne Rad! Velbekomme! nu spiser jeg til Middag! (hils Banden!)

Din

Chr.

NB. Vil du selv betale dette Brev: Je suis sur les genoux.«

I et omtrent samtidig Brev (til Aarhus) skriver Hostrup bl. a.:

»Gid du kunde komme til Theatret her! Ikke blot for din, ogsaa for min Skyld. Skriv til Schneider! Det er bedst, du gjør Begyndelsen. Han skal faa Lov til at spille alle de øvrige Roller i Spurven, naar den kan gaa til Sommer med dig og lille Wiehe. For Resten er jeg med Hensyn til *Peter Ravn* ikke ganske sikker paa din Triumf. Vel spillede du den, saa vidt jeg husker, overmaade godt, men det er dog næppe dit Fag, og i den

Retning, hvor Lunet og Kaadheden skal spille, har Phister her præsteret saa uhyre meget og berettiget Folk til saa store Fordringer. Jeg har en lille Frygt for, at det muligvis kunde gaa som med »Ude og hjemme«, hvor du traadte op i en Retning, som Folk nu engang har vænt sig til at se spillet paa en anden Maade. Dog — denne Frygt, som alene er udklækket i min egen Hjærne, og som jeg ikke har hørt bestyrke af nogen anden, er forhaabenlig ugrundet, og du maa bedst selv kunne bedømme dens Gyldighed. Bliv ikke vred derfor!

Den gamle Elsker havde jeg sendt Lange, inden jeg fik dit Brev; imidlertid har jeg til ham udtrykkelig ønsket, at du maa spille Elskeren. Lad mig vide, om han vil tage en anden Bestemmelse. I dets nuværende Skikkelse sætter jeg det over Intrigerne: det er ikke saa grinagtigt, men Hovedpersonen indeholder mere Poesi, end der er i hele hint Stykke. Zinck spillede ham nydeligt, rørende, men dog med en stærk Bismag af det komiske. Det sidste tror jeg ikke bør glemmes. Den bedre Part af Publikum har syntes uhyre godt om Stykket.

Theaterdirektionen har, efter at have haft *Æventyret paa Fodrejsen* i lidt over *8* Dage, fundet det værdigt til Antagelse. Heiberg har i et Brev til Collin rost det særdeles, og det skal opføres i Slutningen af Februar eller Begyndelsen af Marts. Besætningen er: Assessor Svale, Rosenkilde; Laura og Johanne, Fru Heiberg og Mad. Larcher; Kammerraad Krans, Foersom; hans Kone, Mad. Hansen; Vermund, Gundersen; Ejbæk, Wiehe; Herløv, Holst; Skriver-

hans, Phister; Per, Schneider. Hansen har allerede Musikken under Arbejde. For at jeg kan faa begge mine Stykker opførte i Vinter, kommer Æsthetisk Sans først til at gaa i April eller Maj.

Læs »*Trolddom*«, det er et højst mærkeligt Stykke. Tonen er mesterlig vedligeholdt. Der er maaske ikke ét overflødigt Ord i hele Stykket uden den sidste Replik. Høedts Bemærkninger derom indeholder en Del godt, dog er han vist altfor begejstret for Stykket, som jeg ikke véd ret, om dét bør anses for et poetisk eller et blot historisk Arbejde. Dramatisk og theatralsk er det — til Trods for Bladenes Sludder — i høj Grad. — — Kan du spille den gamle Elsker til din egen Tilfredshed, saa kunde jo ogsaa gjærne den gaa til en Sommerforestilling. Alle Mennesker opfordrer mig til at indlevere den til Theatret. Frisk Mod, Antonius!

Din

Chr. H.«

De næste Breve er fra Foraarsmaanederne i »det mærkværdige Aar« 1848. Paa selve den 19. Marts, »Gjenboerne«s Opførelsesdag, skriver Hostrup til Mantzius i Slagelse bl. a.:

Kjære Ven!

Jeg længes efter at høre fra dig og fra den gamle Elsker. Her gaar det i politisk Henseende uhyre bevæget; jeg har været til to store Folkeforsamlinger (i Casino og Hippodromen), hvor det

gik meget livligt; Studenterne er indgaaede til Kongen med et Andragende om at blive væbnede og øvede af dygtige Officerer, kort man har ikke andet i Hovedet end Krig og Nationalitet, Frihed og Lighed. Men med Poesien gaar det kummerligt — i det mindste med min, baade hjemme i min Stue og paa Theatret. Først i Aften skal *Gjenboerne* til Opførelse (Wiehe spiller Søren Torp og Winsløw Hutter), paa Tirsdag skal de have Federigo, paa Søndag Holsts Folkekomedie; men saa skal de tage fat paa Tycho Brahes Spaadom, Heibergs tidligere af ham selv kasserede Stykke, og saa Gudrun og Kjartan og saa maaske Æventyr paa Fodrejsen eller maaske et andet Stykke, som bliver skrevet imens. Det er dejlige Udsigter for pengeløse Folk, da Gjenboerne kun skal gaa om Søndagene og jeg ikke faar Penge derfor før efter den 5te Opførelse ɔ: om 1 1/2 Maaned i det tidligste. I den Tid, jeg faar tilovers fra Vrøvlet, tænker jeg paa to nye Stykker: et stort Lystspil og en Folkekomedie med original Musik til, men jeg faar ikke Ro til at gjøre noget ved det, skjønt mine Ideer er gode nok.

I Gaar besøgte Rosenkilde mig. Han bad mig skrive dig til og faa dig til at spørge Lange, om han ikke kunde komme til at spille et Par Gange hos eder, medens I er i Slagelse. Han vilde helst spille i Recensenten og Dyret eller Debatten i Politivennen eller Gjenboerne — og det var ham især om at gjøre, fordi Slagelse er hans Fødeby, hvori han aldrig havde spillet o. s. v., men det

forstaar sig: *han vilde ogsaa have noget for det.* Hvad I Skuespillere dog er for nogle Røvere!

En Hemmelighed: Jeg har skriftlig tilbudt Mad. Larcher *Spurven* til hendes Sommerforestilling paa den Betingelse, at du skulde spille Peter Ravn. Dog var det ikke saa meget for Sagens egen Skyld, som jo nok kunde gaa igjennem paa anden Maade, som for at gjøre hende en Afbigt, fordi jeg forrige Sommer behandlede hende meget uhøfligt, da hun bad om Gjenboerne. Jeg er kommen til den Erkjendelse, at hun og Fru Heiberg er de eneste, der kan spille unge Piger i Lystspillene. Idealet af dens øvrige Besætning vilde være: Konsul — Phister. Frue — Mad. Nielsen. Frøken — Mad. Larcher. Baron — Rosenkilde. Kammerjunker — Hultmann. Søren Torp — Wiehe sen. Hutter — Gundersen. Lassen — Møller. Halling — Wiehe jun. Eller — Knudsen (Winsløw). Klint — Holst. Tokkerup — Foersom. Mine — Mad. Phister. Gunild — Mad. Holst. Men hvorledes bliver man fri for Schneider, og hvad skal man bruge ham ham til?

Jeg læser Norske Huldreæventyr 1—2 af Asbjørnsen, en fortrinlig Samling, prægtige Skildringer af Folkelivet, fortalte i et norsk Skriftsprog — ja det er virkelig Norsk, meget mere Norsk end selv Wergelands Digte. — —«

Det næste Brev, der maatte søge Mantzius i Malmø, bærer Poststemplet 18. April 1848. Det er ganske kort:

»Kjære Ven og Broder i Udlændigheden! Vi har Krig med Preusserne, nu er det sikkert. Over hundrede Studenter og Kunstnere (hvoriblandt Gløerfelt, Svend Grundtvig, Theodor Knudsen, Maleren Lundby) drager bort til Bataillonerne i Dag og paa Torsdag; vi andre indøvede danner maaske et Frikorps under Capt. la Cour. Her er nogle Sange, til Dels afsungne i Gaar til et Afskedsgilde for de frivillige.

Kom snart — vi havde ventet dig i den stille Uge.

Din

Chr.«

En halv Snes Dage senere skriver Hostrup i et Brev til Malmø, dateret 29. April 1848:

»Kjære Ven! Du har naturligvis hørt Efterretningen om vor Hærs tapre Modstand og Tilbagetrængelse af Overmagten; nu skal den være retireret til Als. Nogle Reservebatailloner er indkaldte, men vi mangler baade Officerer og Underofficerer, og derfor har ogsaa jeg ofret mig og stillet mig til Krigsministerens Disposition. Jeg vilde langt hellere være Menig, da jeg er overbevist om min Udygtighed til at være Fører; det er — ærlig talt — heller ikke Lyst, der driver mig, og min Ulyst stiger, hver Gang jeg ser Jette*) eller Moder, men Pligtfølelse. Og den og min Tro til vor gode Sag tænker jeg skal skabe en taalelig Krigsmand af en forhenværende Studenterpoet. Maaske vi skal bort i Slut-

*) Mantzius' Søster og Hostrups Forlovede.

ningen af næste Uge — du kommer jo nok inden den Tid.

For Resten tror jeg efter nøjere Selvprøvelse ikke, at jeg er bange, naar man endda blot — hvis det skal være — maa blive expederet paa en honnet Maade uden meget foregaaende Vrøvl.

Din

Chr. H.«

Fra Krigsaarene, hvor, som Hostrup selv siger, de politiske Interesser slugte de literære og stoppede op for adskillige Indtægtskilder, skriver ogsaa følgende lille Billet sig:

»Kjære Ven.

Stedt i megen Pengetrang har jeg i disse Dage omarbejdet et af mine gamle Stykker [»Familietvist«?] til Casino-Theatret. Dér kan jeg jo nok faa det til at gaa, men kunde det ikke bruges paa Kongens Nytorv? Læs med megen Eftertanke og Andagt — tal ikke om det til en Sjæl — og lad mig snarest muligt høre din Mening. Glem om muligt den gamle Skikkelse af det, tag i alt Fald ingen Notits af den! Navn og Slutningssang mangler. Det nuværende Stykke synes mig at have sit Fortrin i en ganske fin og sand Skildring af det borgerlige Hverdagsliv. Lidt gammeldags er det — men Herregud!

Skynd dig.

Din

C. Hostrup.«

Ogsaa de følgende Aar var trange nok for Hostrup. I et Brev til Mantzius i Paris, dateret 6. Avgust 1854, taler han om, at det nu vel ikke varer saa længe, før han for Alvor ryster Theaterstøvet af sine Fødder og flygter til en ensom Præstegaard. »Finder du«, skriver han videre, »nogle franske Smaastykker, som er brugelige, saa husk paa Fabriken. Schmidt og hans Kone forlader Casino, saa det bliver ikke synderligt lønnende at arbejde for den Anstalt, men Herregud, hvad gjør man ikke for Pengenes Skyld?«

Han spørger, om det er sandt, at der er Kolera i Paris, og om Theatrene i Anledning af den forfærdelige Hede er lukkede. Og han fortsætter:

»Saa tænker jeg, at du — forudsat, at Heiberg sender dig Penge — løber til London; det er dog vist meget morsommere. Hvis du ser *Dickens*, saa sig ham Tak for David Copperfield, men sig ogsaa, at han jasker for meget. Skrev han noget mindre, arbejdede han mere samvittighedsfuldt, saa vilde han kunne blive en stor Romandigter. Nu bliver han ikke mere end en Modeforfatter, der glemmes efter sin Død. Vide: de manierede Bøger: Strænge Tider og Mr. Humphreys Stueuhr, item alt det øvrige paa David Copperfield nær. (Martin Chuzlewitz — eller hvad den hedder — har jeg ikke læst.)«

Den strænge Dom over Dickens ligner ellers ikke Hostrup. Men Brevet vidner om Forstemthed i det hele:

»Folk er rejst paa Landet — jeg sidder alene. Skriver jeg da Komedier? Jeg har ikke mærket noget dertil. Jeg læser Korrektur paa Drøm og Daad og gaar i Vandet o. s. v., og det er meget morsommere. Hauch derimod arbejder paa noget, det slutter jeg af hans Oprømthed; han er nemlig aldrig gladere, end naar han har noget paa Stabelen.«

Ogsaa paa Politik kommer han ind i Brevet. Selvfølgelig staar han paa sine nationalliberale Venners Stade og har endogsaa Bitterhed mod Frederik VII, hvem han ellers baade tidligere og senere satte personlig Pris paa. Det hedder:

»Vore politiske Forhold kjender du vel af Berlingeren? Endelig har Ministrene afkastet Masken, og hvis de nu kan slippe for en Rigsretsaktion, er vi solgte. Ved Valghandlingen forleden, hvorved Brygger Jakobsen blev valgt enstemmig, udtaltes ogsaa en saa dyb Indignation af hele Forsamlingen, at jeg haaber, det nu maa være Alvor med os. Efter Valget proklamerede Candidaten et Hurra for Grundloven, og da en af Hoben derefter raabte: Leve Frederik 7! svaredes med almindelig Hyssen. Det er første Gang, at vor »folkekjære Drot« faar paa Næsen.«

Endnu fire Aar senere kommer Hostrup i Fyr og Flamme over sin Hylding af Frederik VII i »*En Scene i Nyboder*«, den kjønne lille Spøg fra 1848, som i alt Fald i sin nuværende Skikkelse sikkert hævder sin Plads i de samlede Skrifter. Mantzius har villet spille Bagatellen, men faar den 14. Juni 1858 følgende hvasse Svar fra Silkeborg:

»Kjære gamle Ven!

Uagtet jeg slet ikke er bleven mere forhippet paa nogen Tiara, end jeg altid har været (af alle jordiske Kroner har Lavrbærkransen altid forekommet mig den skjønneste), uagtet Velærværdigheden stundum ved selv at kigge i sine Komedier kan faa Lyst til at trykke Poeten C. Hostrup i Haanden, hvis det lod sig gjøre, uagtet mit Syn paa dig som en god Skuespiller er for gammelt (ældre end de fleste andres), til at jeg ikke skulde have Lyst til, at du skulde spille i det, som jeg har skrevet — sender jeg dig indlagte ufortøvet tilbage. Jeg vilde helst ikke have skrevet det, jeg skammer mig ved det, jeg har egenlig altid gjort det, jeg kan ikke lappe paa det, som ikke duer. Kunde du derimod faa Ploug eller en anden til at skrive en anden Scene, saa maatte han gjerne tage med, hvad han kunde bruge af denne (Mads' første Sang og hans to Ord paa næstsidste Side: »Ja, akkurat« er nok det eneste, hvori der er en Smule vis comica). Men Thomas' Sang — den om Kongen som Søhelt o. s. v. —

den er modbydelig, den skrev jeg i 1848 med indre Indignation og læste den 10 Aar efter med Væmmelse, den er »din egen kjæreste, kun altfor tidlig hensovede Digter« og dig selv, som aldrig har excelleret i Hofkryberiet, uværdig, den er ethvert sundtfølende Publikum modbydelig og latterlig!

Skal vi to lyse som Dioskurer fra det danske Theaters Soffitter, saa træk ikke mine Pletter frem og gjør dig ikke delagtig i dem, nej, visk dem ud som en god Tvillingbroder ɔ: riv det Manuskript itu! Thi her er ikke blot Talen om noget mat og tomt, her er Talen om noget uærligt, som jeg ellers har holdt min jævne Muse fri for, og som du er for ærlig en Skuespiller til at tage i Munden. Kan du faa det løgnagtige væk, kan du faa Ploug, som er Manden dertil, til at bringe noget patriotisk, vækkende, noget ægte ind i Stedet for det falske, saa var det ypperligt; jeg tvivler ikke paa, at hans Scene vil blive god, men min duer ikke.«

Ordene tjener Digteren til Ære. Og Hostrup fortsætter:

»Det var det! Og søg saa ikke din Afsked, som der siges i Bladene! Hold paa vort gamle Theater, hvor dog ogsaa mine Komedier hører hjemme. Jeg antager, det maa være skidt fat derovre, skjønt jeg ikke forstaar »Fædrelandet«s gjenvakte Beundring for Heiberg som Theaterdirektør og det evindelige Smertesskrig over Fru Heibergs Bortgang, men daarlig er det vel nok, hvis Høedt

har megen Myndighed — Hauch har sagtens ingen. Hvorfor i Alverden spiller de ikke »En Spurv i Tranedans«? Den var Hauch sidste Sommer meget ivrig for at faa paa Benene igjen, og jeg vilde da gjærne have den optaget paa Kongens Nytorv igjen, og jeg vilde ogsaa meget gjærne tjene derved nogle af »de højst fornødne Penge«, som du omtaler. At Beundringen for din Kunst har været i stærk Tiltagende de sidste Aar, det har jeg nok hørt; men hvorledes kan Beundringen for min Muse ogsaa være det, naar de ikke spiller noget af mit?

Jeg faar intet Svar fra dig, det véd jeg nok, og det er kjedeligt, for jeg havde meget at spørge om. Det Svælg, du taler om, det graver du nok paa selv ved din fornemme Tavshed ligeoverfor en sølle Landsbypræst, hvis Berømmelses Maane er gaaet ned bag de høje Lyngbanker, medens din Sol stiger glimrende op over Stadsgraven og snart skal spejle sig i det nye Vandspring paa Kongens Nytorv. Jeg bor yndigt herovre — spring over Svælget og besøg mig paa din Rundrejse!«

Endnu inden Aaret er gaaet til Ende, har Hostrup den Glæde at kunne lykønske Vennen til hans forestaaende Giftermaal. Det hedder i et Brev fra Silkeborg den 17. Dcbr. 1858 bl. a.:

»Kjære gamle Ven.

Du er jo ordenlig bleven et glædeligt Menneske. Efterretningen om den store Begivenhed blev mod-

taget med enstemmig Jubel af mig og Elisabeth. Gift dig strax, hvis du ikke er gift; Forlovelse er noget Vrøvl. Hils den »ypperlige Pige« fra »hendes Kjærestes Ven«, som det hedder i Gjenboerne. Lad mig vide, naar Brylluppet skal fejres, jeg er i Stand til at skrive endnu en Vise i den Anledning.«

Hostrup raadfører sig dernæst med Mantzius om nogle Sceneforandringer i »Mester og Lærling« — »et af mine Yndlingsstykker, som jeg dog gjærne vil lappe saa pænt paa, som det er mig muligt« — og beder ham tale med Direktør Lange derom.

»Og sørg endelig for, at Grim bliver spillet af et Menneske med Poesi i sig, som kan give ham stille og inderlig. Det er en Hovedsag, at Ellefolket illuderer; det var Mangelen deraf, som mest svækkede Virkningen i Casino.«

Brevet ender saaledes:

»Jeg har læst noget Vrøvl om »Den gamle Elsker« i »Fædrelandet«, hvor dit Spil bliver rost. Blandt en hel Del godt i æsthetisk Henseende kommer der forfærdelig meget sort i det Blad, hvorom man kan sige, at det er sagt for at sige noget, men i Grunden er der ingen Ting ment dermed. Det er tysk Kritik, som vil finde Ting i et Stykke, som der ikke er det bitterste af, og gjøre Kopisten og hans Lise, som ikke er andet end et Par Theater-Kjærestefolk, til Hagbarth og Signe eller noget

lignende. Naar holder fornuftige Folk dog op med at vaase?

Som sagt: gift dig! Og kan det ikke ske før, saa kom over til mig i den stille Uge, saa vier jeg eder gratis. Men gjør det helst i det gamle Aar; det er paa høje Tid. Og saa lev vel og Gud være med eder begge!«

Det næste Brev fra den 24. Februar 1859 er til den »hæderlige Ægtemand«. Hostrup skriver, at han og hans Hustru »begge er meget deltagende overfor ægteskabelig Lykke« — »det er et Frimureri, som vist knytter stærkere sammen end det gamle, vigtige og hemmelighedsfulde«. Derpaa hedder det:

»Altsaa: til Lykke! det kom sent, men det er ment. Hils Fruen og sig hende, at jeg glæder mig til at gjøre hendes Bekjendtskab. Mit har hun jo paa en Maade gjort, for saa vidt som mine Komedier dog minder om deres Fader. Jeg gjør ogsaa Regning paa, at du omtaler mig hæderlig for hende.«

Ellers omhandler Brevet Theaterbegivenheder. Det hedder saaledes:

»Der fortælles hos Drewsens, at det kgl. Theater nu har en meget glimrende Periode, samt at Høedt, hvem det fornemmelig skyldes, til Foraaret skal gjøres nominelt til tredje Direktør, hvad han allerede er reelt.«

Hostrup beklager, at han ikke kan komme til Kjøbenhavn og se »Mester og Lærling« paa Folketheatret — »Opførelsen lader jo til at være værd at se, ikke blot hvad dig angaar«. Endvidere skriver han:

»Da Udsigterne vel ikke er til, at det kgl. Theaters Bestyrelse skifter, saa bliver du vel i Koffarditjenesten hos Lange ogsaa næste Aar. Vær ikke ømskindet og prikken paa din Ære; du skylder dit Publikum at blive hos dem indtil bedre Tider, da du kan komme derhen, hvor du egenlig hører hjemme.«

Om Provinsernes Glæder skriver Hostrup:

»Vi har ogsaa haft Skuespillere her, som imidlertid ikke var gode nok til at bringe mig ud af Velærværdigheden. Den bedste Skuespiller var Direktøren, Rau, og dernæst en ung Fyr, som hed Leth; de værste overgik langt alt det værste, jeg nogen Sinde før har set (ɔ: i Værsthed). Mig sendte Direktøren høflig to Fribilletter, skjønt han heldigvis ikke opførte noget af mig, men kun de horribleste tyske Lystspil og nogle Erik-Bøgske Smaaskidterier. Blandt disse morede et meget urimeligt og slet motiveret Stykke, kaldet »Ildebrand i gamle Huse«, mig bedst. I Hungersnød tager man som bekjendt til Takke med Barkbrød.«

Intet Under derfor, at Hostrup, da Mantzius Aaret efter er paa Tourné i Jylland, skriver til

ham, for at bevæge ham og hans Kunstfæller til ogsaa at lægge Vejen over Silkeborg, hvor der »er mange, som er meget begjærlige«. — »En à to Forestillinger for fuldt Hus kunde I sagtens give hos os, naar vi fik Tid til at tromme Omegnen sammen.« — »Jeg og flere med mig havde stor Lyst til at se dig som Jakob v. Tyboe.«

Brevene fra *Hillerød* er ikke saa talrige. Hostrup kom, om end ikke særdeles hyppig, selv ind til Hovedstaden og kunde afgjøre sine Sager mundtlig. Nu og da var han ogsaa paa Komedie, hvorom bl. a. efterfølgende udaterede Brev vidner:

»Kjære Ven.

Maa jeg til din ypperlige Udførelse af *Grønholt* og Takken derfor knytte en Bemærkning, som nu er falden mig ind. Du kan nu bruge den, om du kan og vil — eller lade det være, men du skal dog høre den. I Slutningsscenen af 3dje Akt, hvor Aage har gjennemskuet sin Mester, forekommer det mig, at du temmelig hurtig finder den overlegne Tone imod ham efter den første Forskrækkelse. Kunde det ikke lade sig gjøre, at Grønholt dér blev noget svagere ɔ: mindre modig og sikker, saadan at han i sin Forbitrelse — som arrige Folk faktisk gjør — hakkede i Replikkerne og først fandt Værdigheden i Aktens Slutningscouplet? Netop naar Aage er for svag, kunde det maaske gjøre godt, at man følte, at i det Øjeblik er Grønholt mattest. Tænk paa

dette og tilgiv mig, om det maaske er Vrøvl, men det faldt mig nu ind.

Hjærtelig Tak for i Gaar.«

Da Hostrup i sine samlede Skrifter vilde optage den kjendte Ændring af »*Gjenboerne*«, hvorved Klint er bleven Mediciner i Stedet for Theolog, skrev Mantzius til Vennen og forsvarede ivrig den oprindelige Version. Hostrup svarede:

»Scenen i Gjenboerne er allerede trykt i sin sidste Skikkelse, og det er Skade, at du ikke før har nedlagt Protest imod den. Ikke fordi jeg saa havde optaget den gamle, men fordi det gjærne kan være, at den kunde trænge til nogle Pennestrøg. Scenen i sin nye Skikkelse er lavet omtrent 1848, altsaa da jeg endnu ikke var sunket saa dybt under Kulminationspunktet af min korte Forfatterbane, og blev først taget i Brug, da »Gjenboerne« opførtes paa Casino, hvor den altid spilledes. Den blev ikke lavet blot for en ydre, men endnu mere for en indre Sandsynligheds Skyld, fordi Løjtnantens overtroiske Henvendelse til en theologisk Student ikke blot er farce- men buffoagtig. Hvor har Løjtnanten den ubegribelige Overtro fra, hvortil der ikke tidligere findes Spor i hans Karakter? De bedste Repliker i den gamle Scene er helt beholdte; kun Historien om Regensprovsten, som kun er for Studenter, er gaaet tabt. Det, som var mig mest imod ved Forandringen, var netop det, at Klint

skulde ophøre at være Theolog, da jeg den Gang var meget mere belemret end nu med Lavshovmod. Men det er virkelig for galt, at Løjtnanten, som ikke er en jydsk Bondedreng, der har hørt noget om den sorte Skole, men en gammel Soldemester, anser en ung theologisk Student for en Troldmand. Det er saa galt, at jeg har følt det lige fra Begyndelsen af og været lidt flov ved den Scene, lige til jeg fandt, at en Mand i hans Stilling naturligvis i slige Tilfælde vilde tye til en Læge.

Er der ikke Mening deri? Jeg kan ikke se rettere, og dum er jeg ikke bleven endnu. Hils din lille Kone og Slesvigerne fra

din hengivne

slet ikke forgjorte eller skruede, men aldeles menneskelige og endnu temmelig friske

d. 1. Septb. 1865. *C. Hostrup.*«

Om sin dramatiske Ungdomsbagatel »*Damernes Besøg*« skriver Hostrup i et Brev fra Februar 1868 bl. a..

»Spøgen er ungdommelig og uskyldig, saa jeg kan godt være den bekjendt, og den gaar forhaabenlig ogsaa for fulde Sejl (hvad Brandes roser mig for i Illustr. Tidende), hvilket efter min Mening er meget bedre end det, han kalder det bedste: at krydse op mod Vind og Strøm. Det er nu ganske vist meget hæderligt at arbejde sig frem med en Haandfuld Vind, eller at lirke saa smaat op imod

Vinden, men da Digtekunst ikke er et Produkt af en hæderlig Stræben, men først og sidst et Produkt af Aanden, saa har denne min halvt uvillige Beundrer ikke kunnet udtale nogen større Ros over mine Ungdomsarbejder, end at de gaar for fulde Sejl. Dog nok om denne Cl. Petersens yngre Halvbroder.«

I samme Brev skriver Hostrup om Bournonvilles nye Ballet »*Thrymskviden*«:

»Angaaende »Thrymskviden« eller Nordens Guder forvandlet til en Ballet, saa har jeg rigtignok med Forfærdelse kigget i Bournonvilles Program og tænkt: skal nu den sceniske Kunst ogsaa hos os opløse sig i Maskineri og Dekorationsvæsen, saa at man gjør vor Folkestammes dybeste Ideer til Gjøgl og Øjensforblændelse? Jeg har ogsaa tænkt, at hvis sligt sejrede, saa havde vore Rigsdagsmænd fra Landet god Grund til at sige: Nej, det Theater kommer slet ikke Folket i det hele ved; hvis Kjøbenhavnerne vil have saa kostbare og tomme Fornøjelser dér, saa bliver det deres egen Sag, saa maa de selv betale dem, men jeg tænker nu egenlig, at Balletten har vundet en Sejr, som er dens Dødsstød. Kan jeg komme ind til Kjøbenhavn, som ikke er saa let, saa vil jeg rigtignok meget heller se noget andet, men kan jeg faa Thrymskviden at se, skal jeg dog prøve det, skjønt jeg tvivler paa, at det vil inspirere mig til andet end en stor Spytteklat paa Kongens Nytorv.«

Brevet ender med følgende:

»Oppositionen mod *Valgmenighedsloven* er kun :rarkisk, og skjønt jeg ikke sagde noget nyt i :lsingør, er jeg vis paa, at du var bleven overvist derom, om du den Gang havde hørt mig, esom største Delen af Forsamlingen blev det. ; vandt en let Sejr, fordi Sagen er simpel og ır, naar den fremstilles simpel og menneskeligt, jeg er vis paa — som Helsingørs Dagblad siger at jeg vilde vinde den, hvor der holdes et rigt offenligt Møde derom, som jeg kunde bivaane. ›g I véd kun lidt om i Kjøbenhavn, hvad der rer sig rundt i Landet, og du vil sagtens ryste paa ›vedet af min Selvklogskab. Gjør saa det, men kan være vis paa, at vi faar Valgmenighedsven enten i Aar eller ad Aare, og den bringer ‹e en eneste af de Farer, som de 6 store og de v smaa Profeter spaar om.«

Af og til maatte Hostrup skride ind mod antzius, naar denne vilde besætte Rollerne i ns Stykker med sine Protegeer paa Theatret. ı »*Gjenboerne*« først paa Aaret 1868 skal :m, hedder det saaledes i et Brev:

»Da jeg ikke har set [August] Nielsen som ıtter, saa kan jeg ikke stemme for ham og mod mil] Poulsen, som jeg aldrig har set. Din Dom n være fortræffelig, men min Mening maa dog :re min egen. Skal V. Wiehe være Christen adsen? Mærkeligt!«

Ogsaa i et senere Brev fra 1869 hedder det om *Emil Poulsen*:

»Hvad nu Hutter og Nielsen og Poulsen angaar, saa har jeg saamænd aldrig været stødt. Men da det eneste, jeg har set af Nielsen (Lyng), ikke var godt, og da jeg aldrig har set Poulsen, hvor kunde jeg saa føle mig kaldet eller berettiget til at indblande mig i Theaterstyrelsens Arrangement med denne lille Rolle. Det kunde jo dog være, at der var noget i den Mand Poulsen, som kan arbejde sig ud af det maniererte, som du finder hos ham — han er jo ung, saa lad os først se, om det ikke kan blive til noget; de fleste er jo dog enige om, at han ikke er talentløs. Se saadan tænkte jeg — og det er jo muligt, jeg vil tænke anderledes, naar jeg faar ham at se, men du maa huske paa, at jeg ikke har set ham.«

Endnu flere Vanskeligheder voldte Gjenoptagelsen af »*Tordenvejr*«. Med Hensyn til den Skikkelse, hvori Skuespillet kom til at foreligge i det ny Oplag af de samlede Skrifter, 1865, havde Mantzius været taget paa Raad af Forfatteren, og i Forhandlingerne samme Vinter mellem Hostrup og det kgl. Theaters Chef Kranold om Rollebesætningen tog Mantzius baade direkte og indirekte levende Del. De i sidste Bind af Overskous Theaterhistorie (Side 311 og 388) omtalte Artikler i »Fædrelandet« for 18. Jan. og 31. Oktober 1866 skyldtes utvivlsomt

Mantzius. Det hedder her, at da Hostrup fik at vide, at Kranold, »forledt af Phister«, uden hans Vidende og Vilje havde taget den vigtigste Rolle i Stykket, Møllerkonen, fra Fru Sødring og givet den til Fru Phister, protesterede han herimod, men fik til Svar, at det »havde sit Forblivende« ved den tagne Bestemmelse, men at han godt kunde slippe for at faa sit Stykke opført. »Dette valgte han, da han ikke vilde have det mindre godt spillet.«

Papirerne fra Mantzius' Pult giver nærmere Oplysninger. Hostrup skriver Jan. 1866 til Mantzius:

Kjære Ven.

Her er Svaret til Kranold. Jeg spurgte blot for at faa din Mening og blive bestyrket, ikke fordi jeg selv havde skiftet Sind, og var glad over, at du stod saa bestemt paa det »ideale«. Glædeligt Nytaar.

Din

C. H.

Og indeni Brevet laa følgende Kladde til »Svaret«, fra December 1865:

Den mig i Hr. Etats.'s Skrivelse af 27de d. M. meddelte Efterretning, at Mad. Mortensens Rolle i Skuespillet »Tordenvejr« virkelig er givet til Fru Phister, i Stedet for, som det tidligere var paatænkt

og af mig bifaldet, til Fru Sødring, og at dette nu ikke kan gjøres om, har ikke kunnet andet end forbavse mig. Den eneste Grund, som vilde gjøre mig det forstaaeligt, da jeg jo ikke kunde tvivle paa, at Theaterdirektionen, naar den vilde føre mit Stykke frem, ogsaa vilde udstyre det paa bedste Maade, vilde være den, at Fru Sødring ikke havde villet overtage Mad. Mortensens Rolle, da der jo ikke er eller kan være nogen Tvivl om, at hun er den eneste, som i den kan gjøre Fyldest, og det for ethvert kyndigt Øje er let at se, at Møllerkonen er det egenlige oplivende Element i Stykket, den, hvorfra Lyset udgaar over hele Billedet. Men den Grund har Hr. Etatsraaden ikke anført, og skjønt jeg ikke staar i noget personligt Forhold til Fru Sødring, anser jeg det for utroligt, at hun skulde have noget imod at indlade sig paa en Opgave, som hun i den Grad er voxen. Jeg kan derfor ikke se rettere, end at den nuværende Direktion for det kgl. Theater i denne Sag har behandlet mig som dansk Forfatter saa hensynsløst som ingen af dens Forgængere nogen Sinde har gjort, og naar den er saa højmodig at give mig Valget imellem at faa mit Stykke, hvis Fortjenester den selv anerkjender, spillet med halv Kraft eller slet ikke, saa er jeg saa uskjønsom at foretrække det sidste.

Ærbødigst o. s. v.

Sammenstødet med Phister var forøvrigt Hostrup særdeles uvelkomment. Han vender i sine Breve mange Gange tilbage til, at

Phister sidst [1851] ønskede at spille Anders Fesser, hvorved »ikke blot Natmandspartiet, men hele Stykket vilde vinde umaadeligt«. Mantzius' Protektion af Jfr. Müller gjør ham ikke mindre Bryderi. Det hedder i et af Brevene bl. a.:

»Tordenvejr, som blev koldt modtaget, kan kun gjøre sig gjældende ved at besættes saa fuldkomment som muligt i alle Enkeltheder, især da det har en mørk Grundtone uden stærke Lyspartier og ingen dominerende Hovedpersoner. — Phister som Anders Fesser vil jeg nødigt opgive, da Rakkeren sidste Gang gjorde et modbydeligt Indtryk paa Folk. — Jeg kan ikke godt opgive at ønske en mere jydsk Fremstilling af Ann' Mari end Jfr. Müllers. — Faar Ann' Maries Repliker ikke det rette Tonefald, saa vil et grumme væsenligt Parti af Stykket blive Dilettantkomedie. Skal det være Alvor med Ribolt og Anna Svendsen, saa maa det ogsaa være det med Natmandsfolkene og især da med Ann' Mari; ellers faar man det samme uharmoniske Indtryk, som man fik i gamle Dage af Oehlenschlägers Tragedier, og det kan Tordenvejr ikke bære; hvis Opførelsen deraf ikke giver en fuld og ublandet Stemning, giver den ingen Ting. Derfor appellerer jeg fra Jfr. Müllers Beskytter eller hendes medlidende Ven til Kunstneren Mantzius, som vil bringe det Stykke paa Scenen, og beder om din Mening som Kunstner og Ven af Stykket. Spørgsmaalet er: hvem er Stykket bedst tjent med, og Jfr. Müller vinder intet ved at bidrage til at svække dets

Virkning. — — Eller kunde man ikke tale med Phister derom, som det jo maa være om at gjøre at faa en ordenlig Kompagnon, hvis han vil spille Anders Fesser. — Svar mig nu snarest muligt paa alle disse Spørgsmaal, lad mig faa din rigtige Mening derom — uden Hensyn til Personerne — blot med Hensyn til Stykkets Tarv. Thi selv om jeg ikke kan sætte det bedste igjennem, jeg vil dog gjøre derfor, hvad jeg kan.«

Ogsaa om den øvrige Rollebesætning blev der skrevet meget frem og tilbage. Men først da Kranold havde veget Pladsen for Linde og Berner, lykkedes det Hostrup og Mantzius at sætte deres Vilje igjennem med Fru Sødring som Møllerkonen. »Tordenvejr«, der i Efteraaret 1851 kun var spillet sex Gange, blev opført den 8. Marts 1867 og gik i de faa Maaneder, som var tilbage af Sæsonen, ikke mindre end 10 Gange over Scenen. Ved Fru Sødrings Side stod nu Mantzius som Ribolt, og »Tordenvejr« indtog endelig sin berettigede Plads i vort nationale Repertoire.

Dagen efter Opførelsen sendte Hostrup Mantzius følgende Brev:

Kjære Gamle!

Tak for dit prægtige Brev og den glædelige Efterretning. Jeg længes nu efter at se dig som Ribolt og kommer, saa snart jeg kan. Jeg havde

ikke ventet, at det skulde gaa før i Morgen, da Zinck i et Brev havde udtalt den Formening, at I ikke kunde blive færdige til den bestemte Dag. Saaledes har jeg været fri for al Spænding, og saa oven i Kjøbet faaet saadant et Sejrsbud som det, du har bragt. Det er den anden gode Efterretning fra Kongens Nytorv, som du har skaffet mig i Vinter, og den sidste er jo rigtignok den bedste, thi at »Spurven« var morsom, vidste jeg nok, og det vidste mange, men om »Tordenvejr« nogen Sinde skulde blive andet end et respektabelt, men mislykket Forsøg, vidste hverken jeg eller Publikum. Stor Lykke gjør det naturligvis ikke, men det har jeg egenlig aldrig ventet, heller ikke da jeg skrev det; gjør det jævn Lykke og kan holde sig en Stund paa Repertoiret, saa er det al Ære værd. Din Ven Clemens Petersen, som i Anmeldelsen af Uffe Hjelms og Palle Løves Bedrifter (læs endelig den som et Mesterstykke af sort Stil) kalder Længselen for alle Lasters Moder, og alle Venner af det skruede, som der synes at blive flere og flere af, vil næppe kunne bruge det. Men Skidt med dem, om I kan bruge det og Folk vil se det.

Har du læst Cl. Petersens Stykke i Nordisk Tidsskrift om Christiania-Theatret? Om det er Løgn eller Sandhed, kan jeg ikke sige, men jeg er enig med Poul Møller i at hade Stilisterne, og Clemens P. er en af de værste.

Tak, tusind Tak for din Kjærlighed til min skrueløse Muse, som netop derfor har det Fortrin,

at hun ingen Skrue har løs. Hils din Kone hjærtelig!

Hillerød, 9de Marts 1867.

Din

C. Hostrup.

Endnu et Par Linjer af et Brev kan gjengives her. Det er fra Marts 1873, da Mantzius atter var borte fra det kgl. Theater. Hans gamle Ven skriver:

»Jeg synes, at du nu skulde tilbage til det kgl. Theater igjen, naar Phister gaar af og Hall formodenlig ogsaa med det første. Det er den eneste Grund, hvorfor jeg kunde ønske at blive Kultusminister. Ja, jeg tror næsten, at jeg, hvis det kunde hjælpe dertil, vilde forpligte mig til at skrive en Komedie igjen, hvad ellers næppe vil ske.«

Det skete alligevel, men da Hostrup i 1880 endelig med »Eva« gjenoptog sin dramatiske Forfattervirksomhed, var Mantzius ikke længer i Stand til at glæde sig derover. Aaret i Forvejen — paa Grundlovsdagen 1879 — havde han lukket sine Øjne.

* * *

Selv mindes jeg tydelig Mantzius' Glæde, da Hostrup den 4. November 1865 bragte ham

sine »Samlede Skrifter« i Fødselsdagsgave med følgende Linjer paa anden Side af det gule Omslag:

En Flok fremtræder
af mine Børn,
i gule Klæder,
og banker paa Døren
hos ham, der saâ dem
i Vuggen ligge
og huldt dem vasked
og op dem flasked
med stærke Drikke.
Hos ham, den trinde,
som før var smækker,
men altid at finde
i samme Rækker —
hos Scenens Ære
og Kranolds Gru
de venter at være
velkomne endnu.

Gratulerer!

C. H.

Den 27de September 1867 fejrede Mantzius sit 25aarige Jubilæum som Skuespiller (»Erasmus Montanus« og »Den bogstavelige Udtydning«). Efter den smukke Forestilling fulgte Hostrup hjem med Mantzius, og da denne ved Aftensbordet bebrejdede Vennen, at han ikke som i gamle Dage havde lavet en Vise til ham, gik Hostrup en halv Times Tid ind i Studereværelset, hvor han improviserede den nu ogsaa

i »Efterladte Digte« trykte Vise, som han de selv sang til en Melodi af »Gluntarne«:

Jeg kan huske dig, som i Gaar,
i din stumpede Trøje,
med dit lokkede, gule Haar
og en Skjælm i dit Øje.
Sammen sad vi ved Skolebord,
tygged sammen det tørre Foer,
sammen trøsted os Skjaldes Kor.

Jeg kan huske lidt længer hen
dine Ungdoms Bedrifter,
da du skrev med en frugtbar Pen
theologiske Skrifter,
men til Theologiens Kval
pludselig bort dig til Scenen stjal;
Scharling slap for en slem Rival.

Jeg kan huske, da Stormens Kast
vilde Kransen dig røve:
og du, fældet, stod op i Hast
som Provinsernes Løve,
da du fynske Triumfer nød,
da dit Navn gjennem Jylland lød,
da man aad det paa Smørrebrød.

Jeg kan huske, da Kongens Kald
atter drog dig tilbage,
da dig Musernes bedste Hal
ikke mer turde vrage.
Snelt du voxed, mens Tiden fór,
op til Tempelets Matador,
blev i Vægt og i Omfang stor.

Jeg dig husker i Lokkepragt,
[illegible] Ansats til Maane,

kasted bort og i Ærens Dragt,
saa du Fjenden tør haane.
Altid dog du paa egen Fod,
altid dog som min Ven du stod,
altid tyktes mig Bunden god.

* * *

Medens saaledes de Papirer, der vedrører Samlivet med C. Hostrup, af sig selv falder i en særlig Gruppe, frembyder den øvrige Bunke et saa meget mere broget Udseende. Aviser og udklippede Stykker af saadanne, Breve og Kladder til Svar, Optegnelser under Læsningen af en eller anden Bog, Citater til eventuel Anvendelse, henkastede Indfald o. s. fr. vexler i rig Mængde, men overalt har man Mantzius lyslevende for sig. Hvor ligner det ham saaledes ikke ganske at ende et alvorligt Brev til Studenterforeningens Seniorat, som havde nægtet ham Festsalen til en offenlig Oplæsning, paa følgende Maade:

»Behageligt har dette Afslag og især dets Motivering naturligvis *ikke* været mig; dog skal jeg med Taalmodighed finde mig deri, naar jeg turde have det Haab, at Senioratet og dets Sekretær herefter vil skrive Præcedens *uden* t.

Ærbødigst

K. M.«

Eller naar han under Læsningen af et let gjenkjendeligt Drama (Athalia Schwartz' »Ruth«) f. Ex. optegner følgende falske Billeder: »Gaa hjem til Boas' Hus og *læg din Idræt paa dets Tærskel.* — Den *varme Blomsterduft* paa dine Læber. — Jeg vil ej lytte til *din Gløð.* — Væver Forhaabning af Mindets *brustne* Traad, o. s. fr.« — Den bekjendte Underofficers-Replik findes ogsaa: »Se, det var nu Venstre om — nu gjør De Højre om — det er akkurat det samme, det vil sige, det er bare det modsatte.« — Hvorvidt derimod følgende Ord paa en lille Lap: »Da den Tvivl om Goethe er rejst i flere Bryster, saa sig mig etc.« er et Citat, skal jeg ikke kunne afgjøre. — Nedenstaaende Parodi paa en Boghandler-Annonce har derimod tydelig Adresse:

Uden at gjøre sig skyldig i nogen mensonge tør man vel sige, at Oehlenschläger nu er hjemme saavel i Paladset som i Hytten, men det er næppe nok; det er næppe muligt andet, end at den, der elsker den store Digter, nødig undværer ham, naar man f. Ex. vandrer i den Natur, som ingen har forstaaet og gjengivet som han. Undertegnede tror derfor kun at imødekomme et almindeligt Ønske og at handle overensstemmende med hvad Folket skylder den store afdøde, naar han indbyder til Subskription paa en Godtkjøbs Udgave af den største danske Digters bedste Digte i et Format, som vil gjøre det i Stand til at bæres i en hul Tand. Det

vil udkomme til Julen i smagfuldt Omslag og koste den forholdsvis billige Pris af 2 Mk. for Subskribenter, som forhøjes til det dobbelte efter Nytaar.

Med et Billede af vedkommende Kunstnerinde findes efterfølgende Anbefaling:

Fredagen den 15de Juli 1853 Kl. 12 Formiddag lod Jomfru N. N. sig høre for en lille Kreds af begge Kjøn. Uagtet hun fremtraadte uden Kostume og Belysning, havde vi dog rig Anledning til at bemærke og forbavses over det højst ejendommelige i hendes Præstation. Hendes Hovedfag lader til at være det komiske, og man kan ikke andet end paaskjønne hendes højst agtværdige Bestræbelser for at sætte sig ind i »Bonden i det russiske Dampbad«, saa meget mere, som man strængt taget ikke kan nægte, at hendes Kjøn maa lægge hende ikke faa Vanskeligheder i Vejen. Med de bedste Ønsker for hendes Vel meddeler vi paa hendes eget Ønske og Forlangende ovenstaaende Velmente.

Ikke mindre karakteristisk for Mantzius er hans navnkundige Svar paa et Afslag fra daværende Redaktør C. Bille. Brevet lyder i Kladden saaledes:

Hr. Redaktør C. Bille!

Deres Højvelbaarenhed har vist ikke bemærket, at jeg havde sat *mit Navn* under den Artikel, jeg

sendte forleden til »Dagbladets« Redaktion, siden De i Deres behagelige Skrivelse af 19de Jan. taler om »at spekulere paa den formodede indbyrdes Uvilje mellem Bladene« m. m. Jeg tilstaar alligevel, at det var uforsigtigt at sende den til »Dagbladet«; jeg burde vidst, at dette Blad er for »ethisk stærkt« til, at det skulde ville gjøre sig til Organ for noget, der kunde ligne »Animositet«. Men at det undrer Deres Højvelbaarenhed, at jeg i det hele har villet »vælge »Dagbladet« til Organ for mine Bemærkninger«, det undrer *mig*. Herregud! Naar der ingen anden Hyrevogn er at faa, er der saa noget urigtigt i at tage med en Omnibus, selv om man ikke kan lide Konduktøren?

Ærb.

K. M.

Endogsaa rene Løjer kan man træffe mellem Papirerne, f. Ex. følgende fingerede Avertissement:

Om kort Tid vil udkomme:

Ny skandinavisk Kalender,

indeholdende: a) »*Uden Nogetsomhelst*«, Fortælling af Dr. philos. *Schandorph*. b) »*Kongen, Satan og mig selv*«, Livstykke i 3 Handeler af *Bjørnstjerna Bjørnsen*. c) »*Da Prinsens yngste Barn havde Tandpine*«, Digt af *Carl Ploug*. d) »*Valpurgisnatten i Alceste*«, »videnskabeligt Digterværk« af *Honigflug*, Professor i Geografi i Frankfurt an der Mosel, oversat af *Otto Borchsenius*.

Især efter 1864 var Mantzius en saa exklusiv Patriot, at han ikke var til at formaa at læse et Ord Tysk, og selv Oversættelser fra dette Sprog skyede han som Pesten. Han vilde saaledes f. Ex. aldrig høre tale om, hvor ypperlig Fritz Reuters »Landmandsliv« vilde have egnet sig for ham i hans Oplæser-Periode, og det eneste tyske Citat, jeg har truffet imellem hans Efterladenskaber, er da ogsaa skrevet paa et Stykke Papir, der sér ud til at være over halvhundrede Aar gammelt. Det er nogle Ord af Lavater og lyder saaledes:

»Du bist nicht deswegen schon ein grosser Mann, weil viele Kleine dich durch ihre Neckereien wichtig zu machen scheinen; auch nicht deswegen, weil einige Grosse und Verehrungswürdige dich ehren; sondern dann erst, wenn die Neckereien der Kleinen und Verehrungen der Grossen dich von Stolz und Niedergeschlagenheit gleich weit entfernt halten, und beides dich demüthiger und muthiger macht!«

Det tør imidlertid ikke ganske paastaas, at Mantzius selv altid tog sig disse smukke Ord til Efterlevelse. Skjønt han saaledes regnede Theaterrecensenterne til de endogsaa meget »Smaa«, var han dog i højeste Grad pirrelig overfor deres Udtalelser, og en hel Gruppe af hans Papirer drejer sig om disse hans fødte

Fjender. Som Forsvarer af sig og sin Kunst var det jo ogsaa, at Mantzius hyppigst optraadte for Offenligheden som Forfatter. Især med *Clemens Petersen* var hans Fejder legio, og skjønt han med Lænkehunden i Andersens »Snemanden« plejede at sige: »Jeg forstaar ham ikke, men jeg har en Følelse af, at det er noget ubehageligt, han siger mig,« saa kunde dog Clemens Petersen, for at bruge et af dennes egne Udtryk, aldrig »løfte« ham »højt op i Opmærksomheden«, uden Mantzius øjeblikkelig mødte paa Pletten, for i et med Recensentens egne Ord og Vendinger spækket Indlæg at »dryppe Antagonisten i hans eget Fedt«.

Skulde man kortelig karakterisere disse Repliker saavel som Mantzius' Skribenteiendommeligheder overhovedet, vilde det næppe være for meget at sige, at han besad Satirikerens skarpe Blik for sin Modstanders Blottelser og Komikerens Mod til burleske Overdrivelser. I at føre Krigen over paa Fjendens Enemærker var Mantzius en Mester, som naar han f. Ex. i sin lille Pjece om »Clemens Petersen paa Rejse og i Théatre français« paa denne selv anvender følgende af hans egne Ord: »I Danmark er der mindre Velvilje end Vrøvl, og ingen vil nægte, at man selv den Dag i Dag dog kommer længst i Danmark med Vrøvl.« Naar Clemens Petersen vil love ham »ikke at

tage det op som en personlig Uartighed imod ham«, erklærer Mantzius sig fuldkommen enig med ham heri.

Et andet Sted havde Clemens Petersen gjort følgende Bemærkning: »Théatre français har ingen Elsker, Bressant er født 1816,« og Mantzius' skarpe Sans for Logik lod ham øjeblikkelig tilføje, at disse Ord mindede ham om Begyndelsen af en Roman af Johannes Wildt: »Arthur rev sig løs af sin Moders Arme og kastede sig i sin Broders, thi han var Artilleriofficer.« — De mange Indstregninger i en anden af Clemens Petersens Kritiker (over Gjenopførelsen af »Svend Dyrings Hus« i 1864) viser ogsaa, hvor grundig Mantzius har studeret det paagjældende Nummer af Bladet. Især synes de Ord af Anmeldelsen: »Af den grundige Fejltagelse kan man altid lære« at have voldet ham stor Fornøjelse.

Til denne Gruppe Papirer hører bl. m. a. ogsaa følgende Lap:

Kritiken og Kvinderne i 1763, 1863 og 1963.

I Aaret 1863 skrev hin ædle dybsindige Ungersvend *Clemens Petersen* følgende begrebetaldelesudtømmende Karakteristik af *Kvinderne* i Aaret 1763:

»Det attende Aarhundrede i Danmark før Struenses og Caroline Mathildes Tid, der betegner et Omsving (dixi!), havde kun anvist Kvinden en kummerlig Plads i det selskabelige Liv. *Hun var kun en*

Skuepenge, og hun havde sin Plads *langs Væggen, ligesom de blanke Tintallerkener ovenover*, om hvilke der rigtignok var nogle, som sagde, at de saå godt ud, og at de betød noget*), men som ellers ingen vidste nogen rigtig Besked om.«

I Aaret 1963 skriver det daværende ansete Blad »Morgenbladet« om Kritikerne i 1863:

»Det nittende Aarhundrede i Danmark paa Clemens Petersens, Hjerrilds og Athalia Schwartz' Tid, der betegner et Omsving i Kritiken, havde kun anvist Kritikeren en kummerlig Plads i Samfundet. Han var kun en *Regnepenge*, og han betragtedes af sine samtidige ligesom *de skinnende Kalvehoveder*, der sattes udenfor *Slagterboderne*, om hvilke der rigtignok var nogle, som sagde, at de saå godt ud — men det var ikke *mange*, — og at de betød noget — men det var kun dem selv —; ellers vidste ingen nogen rigtig Besked om dem.«

I de sidste Bind af Overskous Theaterhistorie, som Edgar Collin har udgivet, vil man kunne træffe mange andre Prøver paa Mantzius' bestandig løbende Mellemværende med Kritiken og Kritikerne.

Sammesteds findes et ikke mindre rigt Udvalg af Erklæringer og Artikler, vedrørende alle Mantzius' talrige Kollisionstilfælde med Direktører og øvrige Avtoriteter. Han fik i sit Liv

*) Ja! man spiste f. Ex. paa dem.

rig Lejlighed til at sande de Ord af Gert Westphaler, som han brugte til Motto for sin Pjece mod »Berner-Linde-Hall«: »Ja, Mutter; man skal aldrig sætte sig op imod sin Øvrighed; hvorledes gik det ikke Arius, der satte sig op imod sin Bisp?« I de private Papirer findes Udkastet til mer end én af disse Artikler, som f. Ex. til hans bekjendte Repliker til *C. Hauch* og *H. Christensen* fra Sommeren 1858 i Anledning af Sammenstødet med Bournonville. Hvem har saaledes ikke hørt Mantzius' virkningsfulde Sortie, hvor han med Tage Bolts Ord beklager at være kommet i et saadant Forhold til Digteren Hauch:

Med eder, Hr. Dyring! forligtes jeg let.
Men I har der saa bedsker en Blomme;
sér vel til, om hendes Kløgt kan eder fromme.
Farvel!

Det var jo imidlertid kun, naar han, som i dette Tilfælde, vilde forlade Theatret, at han saaledes kunde optræde offenlig imod sine overordnede. Mangfoldige andre Gange maatte han som Embedsmand skjule sig under et eller andet Mærke, og ældre Aargange af »*Fædrelandet*« indeholder saaledes talrige indsendte Artikler fra hans Haand. En Tid lang brugte han f. Ex. Mærket »Andresen«. Et Par Smaating kan anføres som Prøve. Da »Jean de France« i Sæsonen 1864—65 gjenoptoges paa Repertoiret,

foranledigede Udeladelsen af nogle af Holbergs »frie Expressioner« Mantzius til følgende Artikel:

Hr. Redaktør! Etatsraad Kranold har som Theaterdirektør tidt og mange Gange været Gjenstand for hæftige Angreb, ogsaa i Deres ærede Blad. Naar man nu imidlertid finder, at han i det mindste i ét Punkt fortjener Ros, bør dette ikke forholdes Verden. Denne Mand er nemlig nu i Færd med at realisere, hvad end ikke vore mest *nationale* Theaterbestyrelser blot har tænkt paa, ja hvad de maaske endog har manglet den rette Vilje til; og det er i *den højere Morals* Navn, at at vi takker ham af Hjærtet. Vi tænker her paa Udeladelserne af Platituderne i »Jean de France«. Vi har sét Stykket opføre to Gange, og med Glæde bemærket, at det ikke er tilfældig Distraktion af vedkommende Skuespillere. [Herpaa følger Udeladelserne nærmere angivet]. — Naar man vil efterse disse Steder, som min Pen vel skal vogte sig for at nedskrive i deres Helhed, maa man undre sig over, at en saadan Mand blev Baron; men han var nok ogsaa Baron derefter! Og man maa takke Etatsraaden for hans Renhed, og man maa haabe, at Holberg hver Gang maa blive renere og renere, og at Etatsraaden ved Hjælp af Sceneinstruktøren, Professor Holst, hvis Musa altid har været overordenlig proper, vil bibringe det danske Theater og det danske Folk, hvad det i saa høj Grad har manglet: *die deutsche Sittlichkeit.*

—*n.*

En anden morsom Artikel er følgende:

Hr. Justitsraad Berner, R. af D., i Farinelli. Hr. Justitsraaden har i den senere Tid været angrebet i flere Blade for »utidigt Kniberi« i Anledning af f. Ex. Ikkelæggenikakkelovnen i Parkettets hyggelige Forhal. Jeg finder de fleste af disse Anker ubillige. For det første er det godt og *sundt*, at der kommer lidt frisk Luft ind til Publikum fra Siden, da ofte Luften er lidt kvalm fra Scenen, og for det andet er det ligefrem Pligt for Theaterkommissionens *ledende Tanke* (sit venia verbo!) med *Tillæg* at søge at realisere samme Kommissions Ideal: Økonomi i det smaa som i det store. Det er ikke naaet endnu, men med Guds Hjælp: det kommer! Man maa haabe, at Justitsraaden snart vil finde Midler til at undvære de kostbare Skuespillere og, naar han blot faar *Huset fuldt* — hvad ikke falder ham vanskeligt ved Jubilæer og andre uskyldige Smaakneb, ved at lade Publikum faa se altid nye Debutanter, som er *meget billige*, assisterede af Korister og Sangere med og uden Stemme og supplerede med et Par Fotografister til, som ogsaa er *meget billige*, da der er saa mange »ledige paa Torvet«, — saa er derpaa intet at sige! Men hvad der har faaet mig til at gribe Pennen, det er *Sundhedshensyn*, dyb Pligtfølelse som Læge og Trang til at henvende vor nidkjære Stadsfysikus' Opmærksomhed paa Opførelsen af »Farinelli«. Jeg saà det, da det gik anden Gang. De véd, den »daarlige Konge«, der er tvunget til at faste af sine Præster,

skal gives tilbage til sit Folk og sin Forstand ved Farinellis Sang og ved — *hans Frokost.* Denne bestaar, hører man i Stykket, af »Krebsesuppe«, en »Olla, som er Kongens Livret«, »Macaroni, som er lavet paa Italiensk,« og »Kjødsager, som har en god Lugt«. — Nu, at Theatret bruger stegte Duer og Gæs af Blik, herpaa er intet at sige, naar de ikke tabes paa Gulvet, — at »Macaroni« derimod, som Kongen siger er »fortræffelig«, er lavet af Vaskeskindshandsker, klippede i Strimler, forstyrrer, efter min Mening, Illusionen, naar man har en god Kikkert; — *men*, at en Ret, »som er Kongens Livret«, »Olla«, en Ret, som den »daarlige Konge« *maa* spise af paa Scenen, er lavet af Blaar eller Bomuld smurt ind med Rødkridt, — det er usundt. Her maa nedlægges alvorlig Protest, og hvorvel jeg saà Hans Majestæt tage det ud af Munden igjen med stor Ro, saa er det dog farligt; thi sæt han en Gang kommer ind i sin Rolle og spiser det, hvad saa? — Det hele, synes mig, kunde afhjælpes, hvis den driftige Intendant fik Rigsdagens Bevilling til at lade Skuespillerne undervise i at »æde Blaar«, hvad dog vilde være langt billigere end Aar ud, Aar ind at give dem naturlig Føde. Men *sker ikke det*, maa jeg bestemt bede vor, som sagt, nidkjære Stadsfysikus at tage sig alvorlig af Sagen.

En Læge.

* * *

Lad nu være, at Mantzius mange Gange var »Uroen« derovre i det gamle Skuespilhus, saa er det dog umiskjendeligt, at der bag al hans hidsige Blod og Lyst til at træde Krigsstien, pulserer den intelligente Kunstners varme Interesse og brændende Iver for hans Livs Opgave. Følgende Brev til *J. L. Heiberg*, der maa være fra Novbr. 1851, siden Opførelsen af »Hamlet« omtales som nær forestaaende, er saaledes et tidligt og mere alvorligt Vidnesbyrd herom. Den unge Skuespiller drister sig til at betræde den gamle Æsthetikers Enemærker og fremsætte sine Anskuelser om Kunstens Forhold til Naturen. Mantzius' »naturlige« Spillemaade fejrede jo ogsaa i »Polonius« en af sine første Triumfer. Brevet lyder saaledes i den efterladte, usluttede Kladde:

Hr. Etatsraad!

De vil tilgive mig, haaber jeg, at jeg vover at besvære Dem med nogle Linjer i Anledning af vor Samtale i Gaar Aftes, men det er et Livsspørgsmaal for mig i min Kunst, og De vil med Taalmodighed og Overbærelse høre min Anskuelse, om jeg end kun ufuldkomment kan udvikle den. Hr. Etatsraaden mente, at jeg var paa en Afvej i min altfor store Bestræbelse efter at være naturlig i mit Spil. At det har vakt min Eftertanke i høj Grad, vil ikke undre Dem, og De vil tillade mig i al Be-

skedenhed at forsvare mig saa godt, jeg kan, — det er nemlig tungt at skulle tro sig allerede paa Afvej, naar man knap er kommen ind paa Vejen. Min Skuespillerkatekismus har jeg altid fundet i Hamlets Ord: »Retter Gebærden efter Ordet, Ordet efter Gebærden, og vaager nøje over, at I ej overskrider den beskedne Natur, thi al saadan Overdrivelse er mod Skuespilkunstens Hensigt, som er at holde Spejlet op for Naturens Ansigt.« At, som Hr. Etatsraaden sagde, Kunsten har Naturen *anderledes* til Basis, end det daglige Liv, føler jeg vel, men en hel *anden* Natur er det vel ikke. Det, som De, om jeg mindes ret, i en Afhandling i flyvende Post har kaldt *Stoffet* i et Digterværk, maa visselig gjennemstrømme en Skuespiller under Udarbejdelsen af hans Rolle, men det lader sig jo ikke lægge for Dagen i nogen bestemt Maade at gerere sig paa, det beror jo ene paa, om der er Poesi i Skuespilleren; vil han navnlig i en Karakterrolle fremtvinge noget udenfor hans egen eller Rollens Natur staaende, for at følge med Poesien i Stykket, saa bliver han vistnok maniereret. Hr. Etatsraaden vil tillade mig et Par Exempler. I »Kong Renés Datter«, hvor det efter mit Skjøn maa komme an paa at frembringe den milde, vemodige Aftentone, som gaar igjennem dette yndige Arbejde, dér er det vistnok aldeles nødvendigt, at enhver af de Spillende har hele *Stemningen* for Øje og ikke tænker paa at ville skabe ejendommelige Karakterer; men i »Æren tabt og vundet«, som er et Karaktermaleri, maa det være én om at gjøre at udsondre hver

saa skarpt som muligt, og hvad navnlig min Rolle angaar, da forekommer han mig at staa som en prosaisk Modsætning til Seaton; han mener, at denne tager Sagen for alvorlig, ja han raader ham endogsaa til at være forstandig og benytte sig af dette til at komme til Kongens Hof. Nu véd jeg meget vel, at man kan være prosaisk i at skildre en Prosaist og ikke skal være det, men er der ingen Poesi i mig, da var det jo rent galt, om jeg forlod Naturen og ikke blev ved Jorden. Et Exempel paa, hvor farlig en saadan Bestræbelse for at forene Hovedstemningen i Digterværket med ethvert Punkt i sin Rolle, afgiver Phister i Narren i »Kong Lear«, hvor han endogsaa i en rørende Tone siger: »Giv mig et Æg, Far Lear, saa vil jeg give dig to Ting.« Hvad derfor Polonius angaar, som De har vist mig den Ære at tildele mig og hvorfor jeg er Dem inderlig taknemmelig, saa skal det være min Bestræbelse ikke at frembringe nogen disharmonisk Virkning i det tragiske Maleri, men jeg sér ingen anden Vej end at trænge ind i Karakterens Aand for sig; og jeg gaar til det med godt Haab, thi han staar levende for mig som et Menneske med Kjød og Blod, der ved sine Svagheder bliver komisk, som Hamlet ved sine tragisk, men uden at blive Karikatur. Jeg slutter med det sikre Haab, at Hr. Etatsraaden ikke tager mig mine Ytringer ilde op; det var mig en Trang at udtale min Anskuelse efter ringe Evne. Kunsten er mit Liv, og det er saa sjældent, den kommer paa Tale i vore Dage, at den, der elsker den, griber enhver Lejlighed til — —

Med Heibergs Direktion, kan man se af Papirerne fra Pulten, var Mantzius forøvrigt ingenlunde altid lige fornøjet, men at han aldrig glemte den Velvilje, hvormed, maaske mere end nogen anden Kollega, Fru *J. L. Heiberg* fra hans første Optræden var kommet ham i Møde, derom vidner flere smukke Breve. Jeg skal allerede her anføre et Par af disse. Den 1ste November 1863 skrev Mantzius saaledes til

Fru Heiberg!

De optager det vel ikke, haaber jeg, som en utilladelig Frækhed af mig, at jeg vover at skrive Dem til? Det sker kun af en uimodstaaelig Trang til at sige Dem, at jeg længes efter Dem. For Guds Skyld, tro nu ikke, at det er et Hyl af en feutørstig Schakal, der lyder ud til Dem! Nej, det er i Følelsen af den uhyre Tomhed efter en saa fyldig, uforglemmelig Sæson, som den forrige, hvor jeg havde den (det er ikke blot Talemaade) Ære og Glæde at spille saa meget med Dem; det er denne Tomhed, som driver mig til at sige Dem, hvad jeg føler hver Dag: Længsel efter Dem og Taknemmelighed imod Dem. Her er gyselig aandløst i vort skjøntformede Thalias Tempel. — Ja, vel er Valsø*) en Trøst (og Gud ske Lov for ham!); han gaar smilende og vittig om i dette Menageri og »beroliger Dyrene«, som min Kone siger. — — — Men ak, ak, ak! hvor er Kunsten? Hvor er Begejstringen? Hvor er Fru Heiberg? — — — Og maa jeg saa

*) Det bekjendte Theaterbud.

føje det til, at jeg aldrig skal glemme (eller ogsaa maa noget af det lidet, der duer i mig, gaa til Grunde), at De, gode Frue, var den første og saa at sige den eneste, der tog venlig imod mig, da jeg kom hertil for 20 Aar siden, og da alle andre sparkede til mig. — — Det er løjerligt nok, hele Indledningen var vist egenlig overflødig; thi det var i Grunden det, jeg mest følte Trang til at sige Dem. — Dette er vist et taabeligt Brev, men *vred* maa De ikke blive for det.

Med Højagtelse
Deres hengivne og forbundne
K. Mantzius.

Herpaa modtog Mantzius følgende Svar:

Tak for Deres venlige Udtalelser om mig og min Virksomhed ved Theatret! Jeg tilstaar, at jeg har troet, at det var Dem ubekjendt, hvilken Kamp jeg, men især Heiberg, i sin Tid havde for at modarbejde den Fordom og Uvilje, som havde rejst sig imod Dem blandt Theaterpersonalet, der desværre ofte glemmer det vigtigere for personlige Hensyn, en Uvilje, som den gode Collin havde laant saa stærkt Øre, at vi havde ondt ved at bringe ham til at faa et andet Syn paa Sagen. Meget er sket i disse 20 Aar, og, lad mig frimodig sige Dem det, meget, som har smertet mig. Dog, vi er ikke altid Herrer over vore Lidenskaber, og medens disse staar paa, ikke altid billige og retfærdige. Jeg hat haft Lejlighed til at øve min Forsonlighed i disse 20 Aar paa mange Maader, og jeg er virkelig for-

sonet, til en vis Grad, saa godt som mod alle dem, der har sat den paa Prøve.

Man har ikke altid villet tro det om mig, men jeg haaber ikke, at det er en Illusion, jeg gaar i, naar jeg tror om mig selv, at det væsenlige, Theatrets Ære, Værdighed, Kunstens Fremgang, fremfor alt har ligget mig paa Hjærte, og at jeg derfor med Iver har kæmpet, hvor jeg har formaaet det, for at Theatret ikke skulde støde de Kræfter bort, der kunde bidrage til det heles Tarv. At De selv var i Besiddelse af saadanne Kræfter, har jeg altid erkjendt, og disse i Forening med den Varme, De har for Deres Kunst, har gjort, at jeg med Glæde arbejdede ved Deres Side. Bevar Deres Godhed og Hengivenhed for mig, og dersom det er Himmelens Vilje, at jeg atter skal kunne fortsætte min Virksomhed ved Theatret*), da skal det altid være mig en Glæde at arbejde i Forening med Dem.

Tak, fordi De følte Trang til at udtale Dem for mig, og fordi De fulgte denne Trang.

Johanne Luise Heiberg.

D. 4. November 1863.

Ogsaa fra Februar 1865 foreligger et smukt og interessant Svar fra Fru Heiberg paa et Brev til hende fra Mantzius. Det lyder saaledes:

Gode Hr. Mantzius!

Naar jeg først nu besvarer Deres hjærtelige Udtalelser om mig, Deres Bekymring over Theatrets

*) Fru Heiberg havde den Gang nylig været farlig syg.

Skæbne, da er det ikke, fordi jeg med Ligegyldighed har modtaget og læst Deres Brev, tværtimod, men fordi jeg haabede, at kunne komme i Theatret og se Dem i nogen af Deres nye Roller, forinden jeg svarede Dem. Forkjølelse har imidlertid til Dels afholdt mig, jeg siger *til Dels*, thi jeg nægter ikke, at jeg formelig har en Frygt for at komme i Theatret. De skriver, »der er ingen Poesi ved Theatret mere«? Ja, ser De, det er netop denne Følelse, der gjør mig frygtsom for at indtræde paa det Sted, hvor den en Gang fandtes. Man kan leve lykkelig og ikke poesi-forladt, fordi man ikke besøger Theatret, men er man der, da kræver — jeg vil ikke sige *man* — thi mange kræver det slet ikke — men jeg kræver at finde den dér, hvis jeg ikke skal forlade Skuespilhuset forstemt og bedrøvet for mange Dage, og Frygten for en saadan Forstemthed har jeg sjældent Kraft til at overvinde. De er selv Skuespiller med Kjærlighed for Deres Kunst, De vil altsaa kunne forstaa mine Følelser og mit Kujoneri; imidlertid haaber jeg endnu at blive Herre over begge Dele, thi jeg har Lyst til at se Dem i Deres to sidste store Roller. Det har glædet mig at høre, at De har løst Deres vanskelige Opgave, som Andruscius [Hertz' »Advokaten og hans Myndling«], saa godt. Saa meget er vist, at kan et Theater besætte *denne Rolle*, da burde de to Elskende kunne bevare dette Stykke for Repertoiret i mange Aar, men uden Poesi i disse Fremstillinger vil Stykket gaa sine Gange rundt, og dermed forsvinde, som saa mange andre Stykker, dræbt af

dem, der skulde holde det i Live. De ser jo for Resten, at Kritiken er velfornøjet baade med det ene og det andet; det er jo glædeligt at se disse mange, med ét, billige Kunstdommere fornøjede med alt, stort og smaat; i Fald Wiehes og min Bortgang har bidraget til al den Nøjsomhed, da har den jo sandelig haft en Betydning for Theatret, som dette bør være os taknemmelig for.

En Dame fortalte en lille Historie forleden, som er meget anvendelig. Hun sagde: Naar jeg ser, hvad Publikum tager til Takke med, saa maa jeg tænke paa min Bedstemoders svedne Vælling. Vi Børn skulde en Gang om Ugen spise hos hende, og vi fik da altid Vælling, som var sveden; naar vi da sagde: ak, Bedstemoder, nu er Vællingen igjen sveden! svarede hun: Det gjør ikke noget, mit Barn! Naar du har spist et Par Mundfulde, saa mærker du det ikke mere. Men jeg véd, at, om jeg end spiste hver Dag af en sveden Kunstvælling, vilde jeg dog aldrig kunne vænne mig til denne Ret uden bestandig paa ny at lide heraf.

Det er jo ellers en prisværdig Flid, som det kgl. Theater udvikler, det staar jo virkelig nu ikke tilbage hverken for Folketheatret eller Casino, men giver, ligesom disse, to Nyheder i én Uge. Vær derfor taknemmelig ligesom hele Publikum og gamle Nathanson er det. Gamle Rosenkilde sagde, da Heiberg var blevet Direktør: »Kan Theatret nu ikke hæve sig med Heiberg i Spidsen, saa lad det rejse ad H. til, thi saa er det ikke bedre værd«.

Nu vel! Man begynder saa smaat paa denne store Rejse til dette interessante Land; gaar alt efter Ønske, naâr man derhen, men for Deres, for Nationens, for Kunstens Skyld vil jeg haabe, at en eller anden Hindring gjør, at Rejsen maa afbrydes. De maa derfor fatte Mod og, som De skriver, haabe paa bedre Tider; Theatret har sit Forsyn, som alt andet, dette vil vel opretholde, hvad der er værd at opretholde, og vise Resten tilbage. Publikum er, som det altid har været, et Barn, der kaster det gamle Legetøj bort, for at gribe efter det nye, om ogsaa dette er ringere, det er dog altid nyt — saalænge det varer. Ulykkelig den Kunstner, der ikke i Tide gjør sig fortrolig med, hvad et Publikums Gunst betyder, ikke gjør sig fortrolig med, at det ene, at have en Dom, en begrundet Dom, findes saa sjældent hos Menneskenes Børn; de modtager og glemmer, og denne Evne til Glemsel gjør, at de atter kan modtage lige saa godt det ene, som det andet. Derfor maa vi Kunstnere søge vor Glæde helt og holdent i Arbejdet selv og ikke stole eller haabe paa anden Løn; thi ingen Gjæld glemmes saa hurtigt, som den, man skylder os, ja man véd ikke en Gang af nogen Gjæld, men fordrer Taknemmelighed af os, idet man nægter os vor Løn.

Har man først rigtigt klaret dette for sig selv, da bliver man from og resigneret, idet man siger sig selv: vi har dog en Løn, en Glæde, idet vor Sjæl af og til hæves til en Nydelse, som de andre ikke kjender, omend de bilder dem det ind. Glæd

Dem da over denne Løn, som De selv formaar at give Dem, kræv ingen anden, dette vilde kun i Tiden gjøre Dem bitter og mismodig, og standse Dem paa Deres Bane, en Bane, hvorpaa der for den sande og alvorlige Kunstner gives Smerter af en højere Natur end et Publikums Luner. Enhver Kunstner har en hemmelig Lidelseshistorie; i den første friske livsglade Ungdom er man kjæk og tror, at Idealet er let at naa og gribe, man mærker ikke, at for hvert Skridt, man gaar fremad mod Idealet, viger dette et tilbage, men dog maa man vedblive at forfølge dette, thi trættes man og sætter sig ned paa Vejen, da tabes Sporet.

Altsaa frisk Mod!

At De med saa stor Troskab bevarer, hvad mine Evner har formaaet i mit lange Theaterliv, rører mig virkelig, thi Erindring er en saa sjælden Egenskab, og jeg har saa ofte maattet opgive den hos saa mange, hos hvem jeg havde haabet den bevaret. Lad mig derfor af et oprigtigt Hjærte takke Dem, og ønske Dem fremdeles al Held og Lykke: Lykke i Deres Hjem, Lykke i Deres Kunst.

Deres

Johanne Luise Heiberg.

D. 23. Febr. 1865.

Heller ikke paa Oplæseren Mantzius satte Fru Heiberg mindre Pris og sendte ham bl. a. efter en Oplæsning af »Syvsoverdag« i Universitetets Solennitetssal følgende Billet:

Tak, kjære Mantzius! Jeg havde en inderlig, vemodig Glæde af at høre Deres fortræffelige Oplæsning af Heibergs Digt.

Deres hengivne

D. 6. Maj 1869. *Johanne Luise Heiberg.*

* * *

Det var imidlertid ikke alene i Theater-Spørgsmaal, at Mantzius gav Gjæsteroller i Pressen. Især i de bevægede Dage efter Tronskiftet 1863 sendte han mangen vinget Pil ud imod »Fjenden i vor egen Lejr«, som et den Gang meget læst Flyveskrift havde døbt Reaktionen, og baade »Fædrelandet« og »Pjerrot« bragte ofte vittige Smaaartikler fra hans Haand. Nu, da saa mange Forhold og saa manges Synsmaade med dem er forandret, har man ondt ved at tænke sig den Tid tilbage, da »Fædrelandet« ikke blot kaldte »Pjerrot« et »virkelig godt Vittighedsblad« og roste dets »ideale Stræben«, men selv endnu kunde bringe Artikler med et vist studentikost revolutionært Sving. Den Gang var Mantzius endnu baaret højt op af Opinionen i Studenterforeningen, og jeg mindes tydelig hans Taler i den nye fugtige Gymnastiksal, naar han ved Lørdagssoldene enten angreb Senioratet, fordi de sparede paa de »fine« Sale, eller naar han gjorde den usalige Avgustforening

til Gjenstand for utallige Løjer. Det var jo ogsaa en af disse Taler, der nær havde kostet ham hans Embedsstilling (se Overskous Theaterhistorie VII, S. 276—278), og et Brudstykke af en af Mantzius' herhenhørende Artikler i »Fædrelandet« (Nr. 302 for 27. Decbr. 1864) kan sikkert endnu læses med Fornøjelse. Det handler om

Flyveposten m. m.

Vi er nogle besynderlige Væsener, vi Mennesker! — Hvor mange Ubehageligheder vi end er tvungne til, saa søger vi dog ligefrem andre, som vi kunde undgaa. Kommer f. Ex. en til dig med en Flaske og siger: »Du gjør dig ingen Forestilling om, hvor dette lugter væmmeligt!« — saa vædder jeg ti mod én, at du ikke kan modstaa at lugte til den, skjønt du godt kunde undgaa det. Forleden kommer en Ven til mig og siger: »Nej, her staar dog en af de modbydeligste Artikler, jeg nogen Sinde har læst i »Flyveposten« — jeg gaar hen og læser den, endskjønt jeg saa vel som andre skikkelige Mennesker meget godt kunde undgaa det. — Ja, vi er nogle besynderlige Væsener! — Artiklen var rædsom! Det er nu slet ikke, fordi jeg ellers nødig læser »Flyveposten«; de alvorlige Artikler er virkelig meget morsomme; men de vittige, — ja paa mig gjør de samme Indtryk, som naar salig »Kanonjøden« paa Dyrehavsbakken en Hverdag producerede sig i det humoristiske for én Familje i Regnvejr.

I denne ædle »Flyvepost« (ligesom oftere i hans elskelige Broder i Aanden »Berlingske«) blev

det sagt, at de unge Medlemmer af »Avgustforeningen« ved et Rusgilde i Studenterforeningen blev skjældte ud for »Grise«. Dette forholder sig ikke saaledes. Der blev, medens »Avgustforeningen« omtaltes, oplæst et Stykke af en Almanak fra 1663, som vi har haft Lejlighed til at lære at kjende, og som lyder saaledes: »Griser, som fødis i denne Maanet oc Fire eller Fem Maaneder her effter, tien icke gjerne at legge paa, uden de faa fuld op, oc end det gaat er, och flitteljg skjødis«*). — Dette *appliceredes* dernæst paa de unge Avgustinere, anvendtes som Billede, men derfor blev de ikke skjældte ud for »Grise«. For at tage et Exempel: Hvis én talte om »Avgustforeningen« og sagde, at, ligesom *Landevejsrøverne* i Italien lurer paa den fredelige rejsende, der gaar og morer sig nok saa godt og intet ondt aner, røver hans Penge og Liv og saa tilmed siger, at det sker i den hellige Fader, Pavens, Navn, — saaledes ligger »Avgustforeningens« Medlemmer paa Lur efter fredelige, intet anende Selskabsbrødre, for at røve dem deres gode Navn og Rygte, idet de siger, at det er for at bringe »et godt Forhold til Veje mellem Konge og Folk« og saa tilmed kalde sig tutores morum, — saa har denne ene derfor ikke skjældt »Avgustforeningens« Medlemmer ud for »*Landevejsrøvere*«. — Eller om én

*) Skulde »Augustforeningen« ikke gjøre andet Gavn, saa har den dog givet Anledning til at henlede de »udenbyes« Medlemmer paa denne ikke uvigtige Leveregel.

sagde, at ligesom Peder Oxes Frø altid skraaler med Velbehag mellem alt det andet Mosekryb, naar Natten kommer og Sangfuglene tier, og tror, at den gjør det nok saa godt som Lærken og Droslen, saaledes skriger Peder Hjort altid op mellem det andet Kryb, der først rigtig befinder sig vel, naar det er mørkt i Danmark, og synes han gjør det nok saa godt — saa har denne ene ikke derfor skjældt Peder Hjort ud for en Frø, endsige for en Peder Oxes Frø. — Eller for at tage et andet Exempel: Om en faldt paa — thi vi er besynderlige Væsener — at tale om »Flyvepostens« Redaktører, og sagde, at ligesom en Masse agtværdige Mosaiter hver Dag i vore Blade varierer deres Annoncer om Salg af brugte Klædningsstykker med de vidunderligste tillokkende Overskrifter, men Indholdet dog aldrig bliver andet end Handel med aflagte Klæder: — saaledes varierer ogsaa de Herrer deres Anbefaling for de gamle Reaktionære med megen Virtuositet, men det bliver dog ikke andet, end de gamle Reaktionære, — se saa har denne ene, — om han nu endogsaa skjulte den skumle Bagtanke, at Indskrænkningen til de ovennævnte Annoncer vilde have været heldbringende for de Herrers literære Ære, — saa har denne ene, siger vi, dog ikke dermed sagt, at d'Herr. Redaktører handlede med gamle Klæder, eller var agtværdige Mosaiter, eller at de gamle Reaktionære var aflagte Klæder.

En anden morsom Artikel om Bankdirektør Liebenbergs kjendte Pjece »Om at rydde Kongen

af Vejen m. m.« findes i samme Blads Nr. 287 for 8. Decbr. 1864. — I Studenterforeningens Historie har Mantzius, som ovenfor bemærket, overhovedet paa mange Maader indskrevet sit Navn. Liebenberg minder saaledes i sine Erindringer om hans delvise Medforfatterskab til »En Ødeland«, og til Foreningens »Vrøvleblade« har han ligeledes givet mer end ét godt Bidrag. Da Foreningens Festsal derfor en Gang i Slutningen af Treserne nægtedes ham til en Oplæsning, mindede han i den ovenfor berørte Skrivelse til Senioratet med fuld Ret om, at han fra 1837 bestandig havde været til Tjeneste for Studenterforeningen og »efter sine ringe Evner« maaske ikke havde bidraget »saa aldeles lidet til den Sal, hvorom der her er Tale«.

Til Mantzius' sidste Leveaar bringer Papirerne fra Pulten kun faa Oplysninger, men et Par herhenhørende Breve er saa smukke, at jeg ikke paa nogen bedre Maade kan slutte disse Linjer. Det var igjennem Fru *Heiberg*, at Mantzius i Efteraaret 1877 kom til at give de Gjæsteroller paa Nationaltheatret, som var ham og os alle til lige stor Glæde, og de nedenstaaende Breve, der væsenligst i den Anledning blev vexlede mellem ham og Fru Heiberg, er et talende Vidnesbyrd om den Interesse, som den udmærkede Kunstnerinde til det sidste bevarede

for sin Fælle. Mantzius' Brev, der er dateret d. 13. Febr. 1878, lyder saaledes:

Fru Etatsraadinde Heiberg!

Da jeg i Forgaars havde den Ære og Glæde at tale med Dem, gik det mig, som det saa ofte er gaaet mig — og vel ogsaa andre —, at det, jeg vilde tale med Dem om, eller rettere — takke Dem for, slet ikke kom frem.

Da jeg laa syg — uden dog at være hjærtesyg — havde jeg mange halve vaagne Nætter; i flere af disse var der ganske vist »megen Grublen« og »Selvanklage«, der endte med »ydmyg at banke paa Naadens Port« og udbryde, »min Gud, min Gud! vær mig arme Synder naadig!« — — men undertiden var disse vaagne Timer saa milde og venlige, — og der mødte da op hos mig de mange, der havde vist mig Godhed og Kjærlighed, — og jeg følte mig saa lykkelig ved at være disse taknemmelig. — Iblandt dem, der i en lang Aarrække har vist mig Godhed ved altid, naar det gjaldt haardest, at hjælpe mig frem til at dyrke den dejlige Skuespilkunst, stod De forrest, Fru Heiberg! — ligesom De jo ogsaa er den egenlige Ophavsmand til den Glæde, jeg havde i September ved igjen at vise mig paa Scenen. — Alt det sendte jeg Dem mangen Tak for i Nattens Stilhed, og det var min Hensigt i Mandags ret at takke Dem — men det gik ikke!

Det andet, jeg ret af Hjærtet vilde takke Dem for, var Deres dejlige Brev til Bang*) — det var mig i min Sygdomstid til stor Glæde, Trøst og Opbyggelse, og virkede mere hos mig end mangen lang udarbejdet Præken.

Bliv nu ikke vred over eller kjed ad disse Udgydelser. Det var mig en Trang at komme med dem — og saa støder De dem vel ikke bort, men gi'r dem en lille Plads i Deres venlige Erindring.

Med særlig Højagtelse
Deres oprigtig hengivne
Kristian Mantzius.

Fru Heibergs Svar paa dette Brev lød saaledes:

Kjære Hr. Mantzius!

Tak for Deres Brev til mig, og for Deres Udtalelser heri! Jeg kjender saadanne Nætter og al den Velsignelse, der i slige Timer kan ligge i vor Henvendelse til Ham, der ofte slaar os til vor Forbedring, ofte husvaler os, naar vi anraaber ham. De dejligste Timer i mit Liv har jeg selv følt under en haard Sygdom, saa jeg forstaar fuldkomment, hvad nu ogsaa De har prøvet.

Tak, fordi De udtaler Deres Mening om det Brev, jeg for otte Aar siden skrev til Bang. Da jeg ikke har hørt et eneste Menneske, udenfor min

*) Se »Nær og Fjærn« Nr. 287, 30. Decbr. 1877.

nærmeste Kreds, udtale sig herom, var jeg næsten bange for, at min Eftergivenhed mod dem, der ønskede Brevet aftrykt, som et Vidnesbyrd om, at min afdøde Ven ikke var saa flygtig en Natur, som mange mente, havde været en Ubetænksomhed af mig. Slige Breve maa læses med det rette Sind, og dette har ikke alle.

Tak for, at De havde dette rette Sind, saa at De troede paa, at mine Ord var udsprungne af en sand Følelse.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

D. 14. Febr. 1878.

Skulde Dommen over Kr. Mantzius næsten ikke kunne sammenfattes i C. Hostrups ovenfor anførte Verslinje: »*Altid tyktes mig Bunden god*«?

Adolph Rosenkilde.

For den Generation, hvis bevidste T
erindringer kun gaar en Menneskealder tilb i
Tiden, spiller Kunstnere som N. P. Ni (
Hustru eller C. N. Rosenkilde ikke nogen
Rolle. I vore Øjne begyndte den r on
Scenes gamle Højskov først at tyndes ud v
Fru Heibergs Afgang i Sommeren 1864
Michael Wiehes omtrent samtidige Død.
endnu en god Række Aar kunde vi i Kunst
som Phister og Fru Sødring, Mantzius (
Adolph Rosenkilde, Vilhelm Wiehe og Hultmann glæde os over den gamle Kunsts og de store Traditioners Bærere, og først da den ene efter den anden af disse det ældre Slægtleds sceniske Repræsentanter traadte bort fra Skuepladsen, fik vi Øje for, at en ny Tid var i Færd med at tage Arv efter den gamle. Adolph

Rosenkilde var vel ikke den sidste Veteran — vi har jo endnu baade Fru Phister og Schram imellem os — men hans Død mindede os dog atter om, hvorledes vi ogsaa paa Scenen mere og mere er komne til at staa Ansigt til Ansigt med vor egen Samtid. Det kongelige Theaters bedste Kræfter, de, som nu deres Spand af Tid fører an og bærer vor sceniske Kunst, er saa godt som alle selv ude over Ungdomsaarene. Det vil heller ikke vare længe, før et lignende Omslag er endt overalt paa Literaturens, paa den bildende Kunsts og vel ogsaa paa det sociale og politiske Livs Omraader.

Da jeg i Slutningen af Treserne lærte Rosenkilde at kjende, var han en udpræget Nørrebroianer. De nye, lige Gader med deres Tilbehør af Sporvogne o. s. fr. havde den Gang endnu ikke rykket Byen lige ind paa Livet af Forstaden, Voldene var endnu ikke sløjfede, og Vejen indefter gik ad de smaa, bugtede Alleer og over Stadsgravens smalle Broer. Nørrebro følte sig som noget for sig selv, og Rosenkilde var en ivrig Tilhænger af og Forkæmper for denne Selvstændighed. Han holdt paa, at man skulde understøtte den lokale Handel og Vandel, saa at Forstaden kunde leve af sig selv, og han hilste med Interesse hver hidtil urepræsenteret Forretningsgren, der vovede sig til at bryde nye Baner derude. Hvorledes han derimod stillede

sig til Spørgsmaalet om Sporvejens Anlæggelse, hvis rentable Muligheder i længere Tid overmaade hæftig diskuteredes af Broens faste Indbyggere, kan jeg nu ikke bestemt mindes. Han har dog formodenlig i denne Sag staaet paa Fremskridtets Side. I alt Fald vakte Forsøget med at sætte et lille Dampskib i Gang paa Sortedamssøen hans levende Deltagelse — det var jo endnu mere end Sporvognen et stedligt Foretagende — og jeg husker en Sommer-Middag hos ham, hvor Gjæsterne som en Slags Dessert blev trakterede med en Tur frem og tilbage med Skibet. Selvfølgelig tog han sig ogsaa med Iver af de forskjellige Bestræbelser efter at faa Sejladsen paa Søerne givet fri for Sejl- og Robaade. Og som han havde sit smukke, lyse Hjem paa Hjørnet af Broen og Søen, saaledes udgjorde Stierne hans Domæne. Enhver, der har kjendt Adolph Rosenkilde, har spaseret her med ham. Om Morgenen vilde han helst [illegible] alene med sin lille Hund, Sortemand, og [illegible] passer paa ham selv, naar det i en af h[illegible] komiske Smaaskizzer hedder, at »om Morgenen skal man hovedsagelig pleje sin animalske Natur, saa lidt som muligt sætte den sjælelige Organisme i Bevægelse, og i det højeste, naar man ikke ganske kan holde den i Hvil, kun føre en lille Samtale med sig selv om ganske jævne Ting eller med Naturen, der jo nok er i Stand til at

give Svar paa et og andet Spørgsmaal«. Men paa Turene mellem Middags- og Aftensbordet var han til Gjengjæld en saa meget des mere meddelsom Fælle, naar han da ikke Aftenen efter skulde spille en stor ny eller gjenoptage en ældre Rolle, thi i saa Fald kunde man, ved at høre ham fremsige eller opramse denne fra Ende til anden, faa Lejlighed til at lære hans sikre Memorering og derigjennem hans Respekt for sit Kald at kjende. For at kunne spille godt, hævdede han altid, maa Kunstneren først og fremmest fuldt ud være Herre over sine Repliker, og man skal ikke høre »Maskineriet knage«, selv om Publikum er nok saa tilbøjeligt til at klappe mest af de Beridere, der falder af Hesten. Som Instruktør har han lært sine Elever »den Kunstflid, der gaar forud«. Paa den anden Side holdt han sig dog ikke slavisk til den en Gang udarbejdede ydre Form for en Rolle. Man vil imellem hans Aforismer finde den Udtalelse, at en Skuespiller aldrig bør kunne blive færdig, men at han bestandig maa kunne opdage nye Skjønheder og have Finhed og Vittighed til stadig at finde nye komiske og karakteristiske Sider. »De hyppige Gjentagelser«, hedder det, »maa ikke bevirke, at han saa at sige træder Rollen ud som en gammel Sko; han skal bestandig være ny, avancere.»

Som de fleste Skuespillere havde Rosenkilde ikke noget særlig godt Øje til Kritiken, og om det end ikke laa i hans Natur at føre saa aabenlys Fejde med Theateranmelderne, som f. Ex. Kr. Mantzius nu og da fandt en Fornøjelse i, saa glemte han dem dog ikke, hvor Tid og Lejlighed gaves til et Tak for sidst. Hans »Imellem Sæsonerne« — eller »imellem Rollerne«, som de rask henkastede Skizzer og Smaafortællinger med mere Ret kunde være døbte — afgiver saaledes forskjellige karakteristiske Bidrag til hans aandelige Fysiognomi. Foruden at være en udmærket Kunstner, var Rosenkilde jo tillige lidt af en Poet, i det mindste en baade morsom og ejendommelig Skribent. Et af hans A. b. c.-Rim, der bærer Overskriften »Eddikebrygger«, lyder saaledes:

> Af [illegible]
> Han [illegible]

og i den [illegible] Kunst-Kritikus Brams [illegible] om si[illegible] nalistiske og [illegible] endog [illegible] [illegible] [illegible] med [illegible] [illegible] dem [illegible] [illegible]

Det var jo forholdsvis sent og kun Skridt for Skridt, at Rosenkilde vandt Publikums fulde og udelte Sympathi. Han skiftede gjentagne Gange Skueplads, Mindet om Faderen skyggede ligesom en Tid for ham, og endelig kom, som han selv siger, alle hans bedste Børn som oftest lidt svagelige til Verden, for først efterhaanden at vinde deres gode Huld under hans fortsatte omhyggelige Pleje. Dette havde imidlertid Kritikens Repræsentanter efter hans Mening intet Blik for, ja de besad ikke engang den gode Jordemoders Egenskaber: at kunne skjelne imellem et Misfoster og et Barn, der maaske er kommet lidt for tidlig til Verden og er lidt svageligt, men derfor gjærne kan have en lykkelig Fremtid. »Første Gang, jeg spiller en Rolle,« siger han, »er Fødselsmomentet ængsteligt og smerteligt som alle Fødsler; derfor skal Kritikerne være til Stede som Fødselshjælpere og ikke skræmme det lille Nor med Riset, at det ikke strax skal gaa i sin Moder igjen.« Denne hans langsomme Væxt faar ogsaa et morsomt Udtryk i følgende Stump »Avtobiografi« fra 16. Februar 1872:

»Jeg er født den 16. Febr. 1816 og [illegible] Dag mit 56de Aar. Det var første Gang [illegible] at det stod fuldkomment klart for mig, [illegible] man paa den hensigtsmæssigste Maade [illegible] Par Skaftestøvler paa. Ja, det gaar [illegible]

den menneskelige Udvikling og med min i Særdeleshed. Et halvt Aarhundrede om at naa en saadan Sandhedserkjendelse! Det er ikke uden Grund, at Goldschmidt har sagt om mig et Steds, at jeg voxer som et Egetræ. Nu maa jeg se at indhente det forsømte. Ja, vilde Vorherre give mig et Tillæg af 30 Aar med aandelig og legemlig Sundhed, skulde jeg maaske endnu blive til noget.«

Den samme pudsige Blanding af Alvor og Komik var ogsaa i høj Grad egen for Rosenkildes Tale. Han indlod sig ofte paa vidtsvævende og dybsindige Undersøgelser af lærde og kuriøse Materier, uden at det altid var ganske klart for Tilhørerne, hvor Alvoren hørte op og Spøgen tog fat, eller hvor megen Lod og Del Selvironi og Satire havde i hans Vendingers filosofiske Sving. Det var derfor ogsaa karakteristisk for ham at begynde et Par af sine Smaahistorier med saadanne lunefulde Erfaringssætninger som: »At Letsindighed og Udskejelser i den fremrykkede Alder er mere utilgivelige og vækker mere Anstød end i Ungdommen, derom er vistnok [illegible] o. s. v., eller: »At Mennesket lutres i [illegible] Skole, er en gammel Erfaring, som [illegible] til Trøst og Beroligelse for de lidende [illegible].« Men saasnart han omsatte disse [illegible] i sin sceniske Kunst, hævede [illegible] uforglemmelig Virkning op i [illegible] Idealitets Sfære,

som f. Ex. i Justitsraad Vinges og Vielgeschreys Roller.

Naar man efter Spasereturen omkring Søen vendte hjem til hans hyggelige Stue, kunde man være sikker paa en fin Cigar og en med Alvor spillet Whist, under hvilken han, naar Lykken gik ham imod, kunde udtømme sig i de morsomste Beklagelser over en ublid Skæbne*). Lige saa uforlignelig var han som Fortæller,

*) Som en lille Prøve paa Rosenkildes Brevstil kan her indskydes en Skildring af en mislykket Expedition for at finde en Fjerdemand til en Whist:

Min kjære Ven!

I Gaar, c. Kl. 2, besteg jeg et Hus ved Nørrevold. Min Hat blev hvert Øjeblik stødt mig ned over Hovedet af Loftstrappen, eller rettere Trappeloftet. Paa det smalleste mødte jeg en Bonde med Maatter, af hvilken Aarsag jeg maatte ned til tredje Etages Platform, hvor vi nogenlunde kunde passere hinanden. Hans urimelige Forlangende, at jeg skulde kjøbe Maatter, afslog jeg med Indignation. Jeg begyndte atter Bestigningen, naaede op til 5te Sal, efter at have læst »Petersen« paa alle Husets Dørplader. Navnet »Borchsenius« fandtes ikke.

Kl. 2½ foretog jeg Nedstigningen, hvorefter jeg kastede et langt Blik op ad det rigtige Hus, som mine rystende Knæ paa det bestemteste vægrede sig ved at binde an med.

Jeg vilde have haft Dem til en Whist med Holmblad. Jeg haaber snart at se Dem.

Venligst Hilsen fra Hustruen!

Deres

A. Rosenkilde.

naar han glædede sine Gjæster med Historier fra Barndomsaarene eller Ungdomstiden. Som han selv har gjort opmærksom paa, indeholder hans under Titlen »Karstens Skriftemaal« samlede Optegnelser nærmest en Række Erindringer, hvortil hans egen Barndom danner Baggrunden, men alle hans mange glade Anekdoter om hans Skuespillertid i Norge og hans Rejseliv som Ole Bulls Sekretær er, trods alle hans Venners Opfordringer til ogsaa at bevare dem fra Forglemmelse, desværre uden Tvivl gaaede i Graven med ham. Rosenkilde tilbragte over en halv Snes Aar i Kristiania, og ingen vilde som han have kunnet skildre disse hans egne, saavel som Vilhelm Wiehes og Hagens Landflygtighedsdage, samt den hele danske Skuespillerkolonis Liv (Færd i Norges Hovedstad fra 1840—1850. E Bøgh er vel nu en af de faa, der i Slu af det nævnte Decennium har set lidt af Liv paa nært Hold.

Adolph Rosenkilde var gjennemg konservativ Mand. Som hans Kur fornemmelig vil være knyttet til vor r dramatiske Literatur fra Holberg til] saa han ogsaa med lidt mistænkelige ikke en nyere Tids Bevægelse hen imod det mode franske Drama, og hans Haab om Hel var nøje forbundet med Længslen efter optræde i en af sine gamle Holbergske R

Men paa den anden Side holdt baade hans Dannelse og gode Hjærte hans Øje aabent for den Fare, der lurer paa alle gamle og, efter hans egne Ord, truer med at gjøre dem uimodtagelige for alt, hvad en yngre Slægt frembringer, fordi de selv har ophørt at være de principale i Livsbevægelsen. »Man bliver ikke rigtig gammel,« siger han med Rette, »før man taber Evnen til at følge med Tiden.« Overfor sine yngre Kunstfæller stræbte han altid selv herefter. Da hans Kammerater saaledes i Efteraaret 1881 havde fejret 25 Aarsdagen for hans Tilbagevenden til Nationalscenen, sendte han nogle Dage efter Olaf Poulsen, der havde staaet i Spidsen for Festen, følgende varmt anerkjendende Digt til Tak:

Til Olaf Poulsen fra Adolph Rosenkilde.

September 1881.

Min Bro'r i Kunst og kjære Ven!
vi, som saa tidt maa gaa i Spænd
og Thespiskærren trække; —
du nærmer gaar, — som gammelt Øg
jeg trækker fjermer for det Tøj,
(jeg dit Humør skal stække.)

Vær ej fortørnet, naar jeg maa
imellemstunder gaa i Staa,
for ej at bid' i Græsset.
Til Kræfterne jeg ta'er lidt smaat;
det gjør mit gamle Skrog saa godt,
naar du vil trække Læsset.

Dog fryder ogsaa mig lidt Fart:
det klukker i min Krop, saasnart
du slaar til Kærrens Skagler.
Da farer der i Blodet Ild,
jeg trækker ud og bliver vild,
saa Sveden af mig hagler.

Lad Verden sige, hvad den vil,
at vi er daarligt kjørte til,
at vi i Føret ælter —:
Naar Komus sætter os i Spænd
(og gyder Sundhed i min Lænd),
saa let ej Kærren vælter.

Med Digtet fulgte tillige de to Bind »Mellem Sæsonerne« med en længere hjærtelig Tilskrift foran Titelbladet, i hvilken Rosenkilde paa ny udtrykker sin Glæde over den yngre Vens rige Evner og særlig takker ham for de smukke Ord, Poulsen under Gildet har sagt ham om »Anders Tikjøb«, denne hans kjendte Landsbydegn af Klokker Links Familie, hvis Fataliteter i Hovedstaden jo altid har moret saa mange.

Til sit Forfatterskab forholdt Rosenkilde sig iøvrigt overordenlig beskeden og betragtede det selv kun som en Adspredelse i ledige Stunder. Skulde han en Gang læse noget op, valgte han ogsaa hellere et og andet af Faderen end af sig selv. Han var en ypperlig Oplæser, hvad enhver vil vide, der f. Ex. har hørt ham gjengive Faderens autobiografiske Brudstykker, men han var overhovedet ikke meget tilbøjelig til at

efterkomme Opfordringer i saa Henseende og mente, at ligesom den Kunst at læse op er en hel anden end den at spille Komedie, saaledes kunde det at dyrke den første let indvirke skadelig paa den anden og større Kunst. Han fulgte ogsaa i sin Tid med Hovedrysten Mantzius' hyppige Oplæsninger, uden dog, saa vidt jeg kan skjønne, at faa Ret i sin Frygt, da Mantzius igjen betraadte Scenen.

Kr. Mantzius var ogsaa i mange Tider en af Nørrebros notable Personligheder og levede ligesom Rosenkilde den sidste Snes Aar af sit Liv derude ved Søerne. Som de rivaliserede i deres Kunst og dog paa saa mange Maader udfyldte hinanden, saaledes følte de sig ogsaa udenfor Scenen vexelvis tiltrukne og frastødte af hinanden. Rosenkilde var baade af Aar og Væsen den ældre; han var finere, mere fornem og verdensklog, medens Mantzius havde bevaret saa meget af Studentens frie Ubundethed og friske Natur. Kunde den ene være pertentlig, kunde den anden være formløs. Rosenkilde, der altid var særdeles omhyggelig med sit sceniske Kostume, kunde ogsaa nok hakke lidt paa Mantzius' berømte sorte Frakke, der, naar den var knappet højt oppe og forsynet med en højrød Roset, passede for Folk af den fine Verden, medens den slaaet til Side med brede Opslag røbede den velhavende Bourgeois, og

endelig løsthængende angav Personer endnu et Stykke lavere paa Samfundsstigen. Men det var dog egenlig ogsaa en Kunst at kunne bære en Frakke saaledes. Paa Scenen mødtes de to Medbejlere derimod altid i et beundringsværdigt Sammenspil — hvem mindes ikke de to Holbergske gamle, Præsten og Krigsraaden i »Intrigerne«, Assessoren og Birkedommeren i »Æventyr paa Fodrejsen«, Kobbersmedden og Løjtnanten i »Gjenboerne« o. s. fr. — og naar, hvad dog kun sjældnere skete, en eller anden Lejlighed førte dem sammen i det daglige Liv, og den enes selskabelige Triumfer ikke tillod den anden at hvile, kunde deres Kappestrid blive overmaade fornøjelig. Det var ved saadanne Lejligheder, at Rosenkilde maatte føre sine norske Tropper i Ilden: En Nat ved en Dampskibsstation i Norge. Han sidder og spiller Skak med en Kammerat og venter paa Skibet. Begge falder i Søvn, Vennen bagover paa Stolen, Rosenkilde med Hovedet ned paa Brikkerne. Pludselig skingrer Dampskibsfløjten, og Rosenkilde farer op med »Dronningen«, som han har sovet paa, hængende fast i Kinden. Men en saadan Anekdote skal ageres og høres, ikke skrives og læses.

Adolph Rosenkildes Død den 14. Oktober 1882 kom uventet og overraskende, fordi Lægerne havde givet Haab og han selv følte sig bedre,

men den var let og hurtig. Han var den sidste, der hævdede det berømte Navns Ære paa vor Scene. Hans Søster, Fru Julie Sødring, havde allerede i 1875 taget sin Afsked, og hans Hustru havde den yngre Generation saa godt som slet ikke kjendt.

Anna Rosenkilde havde, da jeg fik min Gang i Hjemmet, allerede trukket sig tilbage fra Scenen, men der laa dog endnu bestandig en vis Glans over hende. Selv de, der aldrig havde set hende spille Komedie, tvivlede intet Øjeblik paa de begejstrede Frasagn om al den Ynde og Elskværdighed, hvormed hun i sin Ungdom havde fortryllet saa mange.

Anna Christine Paasche var en Kjøbenhavnerinde af Fødsel, men blev som ganske ung knyttet til Theatret i Kristiania. Her lærte hun Adolph Rosenkilde at kjende, blev 17 Aar gammel gift med ham i 1844 og fulgte ham som hans Hustru tilbage til Kjøbenhavn, hvor hun paa Kasino snart blev alles Yndling. Som sin Mand lagde ogsaa hun Vejen til det kgl. Theater over Hoftheatret, hvor Adolph og Anna Rosenkilde sammen med Michael Wiehe og Høedt udgjorde den »berømte Sæsons« Firkløver. Den 19. Septbr. 1857 debuterede hun paa Nationalscenen som »Cendrillon«, og hendes smukke Sangstemme syntes ogsaa her at skulle bane Vejen for hende. Hendes Virksomhed paa Kongens Nytorv blev

imidlertid hverken lang eller af større Betydning. Triumferne, hun var saa vant til fra Kasino og Hoftheatret, blev færre og færre, og da Bestyrelsen i Begyndelsen af Treserne kun sjældent tildelte hende nye Roller, søgte hun i 1864 sin Afsked og trak sig, resolut som hun altid var, tilbage til Privatlivet.

Hun fortalte gjærne om sin Theatertid, dvælede med Glæde ved de mange smukke Minder fra de unge Dage, da hun i den Erik Bøghske Vaudeville, i Chiewitz' »For Alvor« eller i »Til Sæters« sang og spillede sig ind i alle Hjærter, men ingen kunde nogen Sinde efter hendes Afsked bevæge hende til saa meget som at synge en Sang ved Klaveret eller yde det mindste af Oplæsning eller sligt. Hun satte sin Ære i at være en ualmindelig flink Husmoder og var en utrolig vindende, gjæstfri og livlig Værtinde. Enhver, der nærmere eller fjærnere er kommet i Berøring med hendes skinnende propre og hyggelige Hjem, vil aldrig glemme de gode Timer, han var under hendes Venskabs Vinger. Hvad enten det gjaldt en lille festlig Middag, en Smule Dans for Familiens og Vennekredsens Ungdom, eller blot den ovenfor nævnte Tremands-Whist med Mand og Kone, altid var der her godt at være.

Som sin Mand elskede Fru Anna Rosenkilde lange Spasereture. Daglig vandrede de alene

eller med en Ven langt ud i Omegnen. Om Sommeren var hun heller ikke bange for at snøre sin Randsel og med den paa Ryggen tage Del i en eller flere Ugers Fodtur. Hvor tilbagetrukket hun derfor, især efter sin Mands Død, levede, var hun dog vel kjendt, og ingen skulde tro, at den lille rørige og raske Frue, der til det sidste foretog sine lange Udflugter i det fri, til Fods eller med Dampsporvognen ud til Skoven, saa stærkt nærmede sig de 60, da en Gigtfeber i Maj 1885 pludselig rev hende bort.

Anna Rosenkilde var en dygtig Personlighed, et viljestærkt Menneske, en udpræget Karakter. Under sin Mands lange, farlige Sygdom var hun den mest opofrende Hustru og Plejerske. Stor var hendes snævrere Vennekreds aldrig, men den, hun en Gang havde draget til sit Hjem, blev hun en trofast Kammerat i Medgang og Modgang.

Det Faberske Hjem.

Mine bedste Minder om *Villiam Faber* ligger nu en Række Aar tilbage. Det var i Høsten 1865, at jeg i Studenterforeningen lærte den unge attenaarige Rus at kjende, og det varede ikke mange Dage, før vi havde knyttet et af disse Ungdomsvenskaber, der, om de end for dristigt rutter med saa store Ord som »Troskab til Døden«, dog vedbliver at leve i vor Erindring sammen med alt, hvad der i de unge Dage kastede Lys over vor Vej og varmede vore Hjærter. Endnu ser jeg lyslevende for mig den skjægløse Yngling med den noget usikre og leddeløse Holdning, men hvis store livlige Øjne lyste saa fornøjeligt i de bløde Træk, og hvis smittende Munterhed aldrig blev træt, hvad enten han gav den frie Tøjler i Kammeraternes Kreds eller, halvt om halvt skinsyg paa Faderens Lune, i Hjemmet søgte at

kappes med denne i Tale og Sang. Respekt for meget havde hans Vid ikke, og den gamle Faber kunde stundum nok ryste paa Hovedet, naar Kaadheden helt syntes at overskygge Gemyttet og Hjærtet, der hos ham selv altid i saa rigt et Maal var med i Spøgen; men var der noget, hvorfor Sønnen overhovedet var bange, var det sikkert for at blive eller blot synes sentimental og rørende, og han havde en saadan Mistillid overfor sin egen Evne til at udtrykke sine Følelser, at han f. Ex. i et af de faa alvorlige Breve, jeg ejer fra denne Tid, og hvori han glæder sig til den følgende Dag at hente »sin kjæreste Ven her paa Jorden«, øjeblikkelig tilføjer et »NB. NB. Jeg er ikke fuld«.

Villiam Faber var i et og alt en ægte Student fra Treserne. Han saavel som de fleste af hans jævnaldrende havde alle deres Væsens Rødder i den foregaaende Tid, og 1864 havde truffet dem altfor unge til at kaste andet end flygtige Skygger over deres Livsglæde. Først ind i det næste Tiaar dukker en Slægt op, der ser alvorligere paa Livet og utvivlsomt ogsaa er arbejdsdygtigere, men til Gjengjæld baade haardere og koldere. Et Brev skal naturligvis ikke altid tages lige efter Bogstaven, men det er dog ikke desmindre ret betegnende, naar det i et saadant — der maa være skrevet under de

franske Journalisters og Deputeredes Besøg i Kjøbenhavn 1867 — bl. a. hedder:

»Det kunde maaske interessere dig at vide, hvad jeg bestiller herinde i Byen. Svaret er hurtigt givet. Ingen Ting. Jeg driver op og ned ad Østergade, i Haab om at faa et Glimt af »hende« at se. Men ak, det er forgjæves. Og imidlertid gaar min ærværdige Fader ude i Taarbæk og saâr Ræddikefrø og tror, at hans kjære Søn er i botanisk Have og er flittig. Men dette maa naturligvis have en Ende, og i Morgen begynder en ny Æra. Saa bliver vi voldsomt flittige, gaar paa Hospitalet, læser Botanik o. s. v. — I Gaar var der, som du vel nok véd, stor Fest for de franske Sjofelister og Deporterede paa Klampenborg. Jeg tog ikke med, da det forekom mig, at 12 Rigsdaler var altfor lidt til, at man kunde faa noget ordenligt at spise for den Betaling. — — Men noget skal man jo bestille, og jeg har derfor benyttet disse Hviledage til at udkaste en storartet Krigsplan, hvorved det skal lykkes os begge at komme i det Hus, som ligger paa Hjørnet af —stræde og —gade, og som skjænker de to Smaapiger Husly, der har røvet vor Hjærtero. Planen er vel noget dristig, men det er jo alle store Planer, og jeg føler mig overbevist om, at den kan gaa.«

Og herpaa følger saa en nærmere Udvikling af det formaalstjenlige ved til den kommende Vinter at skaffe sig et Par Staapladser i samme

Loge, hvor de »to« har abonneret. »Er vi først komne saa vidt, gaar Resten af sig selv.« En hel Skare af Smaabilletter, der laa imellem Vennens Breve, sætter én Stævne paa alle mulige Steder, »i Knejpen paa Hjørnet«, »hos den enarmede Hansen i Tivoli«, i »Syvstjærnen« eller i »Dyrekredsen«, Benævnelser, der er saa tomme for den uindviede og dog rummer saa mange Minder om glade Timer. »Min mærkværdige, skjønt ikke usædvanlige Pengemangel« er et oftere varieret Thema, og Paamindelserne om, at man skal have spist til Aften hjemme, før man indfinder sig, tyder ikke paa store materielle Krav. En enkelt Billet kan maaske finde Plads her til Prøve:

For det første har du aldrig noget Papir liggende paa dit Bord, paa hvilket man kan tilskrive dig et Par venlige Ord. Dette er galt; men det gjør dog ingen Ting — især naar den besøgende er saa forsynlig som jeg og gaar med en Notérbog, af hvilken han ser sig i Stand til at udrive det ham manglende Blad.

For det andet har du aldrig nogen Cigar liggende fremme. Dette er strax værre. Thi Cigarer hører til den Slags Artikler, som en besøgende ikke altid gaar med i Lommen.

For det tredje er du aldrig til at træffe hjemme. Dette er nu det allerværste; ja det er saa galt, saa jeg vel ikke engang behøver at udvikle

dig Grundene hvorfor; skjønt det i den Sindsstemning, hvori jeg er i Dag, vilde være mig den letteste Sag paa Jorden i den Anledning at levere dig et længere Foredrag.

For *det fjerde* — ja for det fjerde vil jeg tillade mig at undertegne mig som

Din
hen-
giv-
ne
og
over-
giv-
ne
Ven
Villiam Faber.

Men hyggeligst og bedst var der dog altid i ans eget Hjem, det uforglemmelige gjæstfri og ıuntre Hjem fra disse Aar, før Døden brød et første Led i Kjæden. Fint og fornemt unde der være paa store Festdage, naar Telegrafirektøren selv mødte med Brystet fuldt af Kors g Stjærner, men intet kunde dog overgaa en lmindelig Søndag Aften, naar Familiens gamle 'enner og Sønnens unge Kammerater sad ænkede sammen om et Glas Puns. Der var t vist Præg af vederhæftig Soliditet over Huset, oget, der ligesom mindede om, at *P. Faber* elv var udgaaet fra Borgerstanden, og ligesom

han roste sig af at have givet en udtømmende Oversættelse af det tyske »gemytlig« med det selvlavede danske Ord »jævnglad«, saaledes var den lykkelige Familiefader selv bestandig en jævnglad Vært. Stundum kunde han ogsaa en Sommeraften tage hele Bunken af unge Gjæster med sig ind i Tivoli, hvor han da, efter at have løst Billet til dem og givet hver enkelt en Mark til at more sig for, lod Ungdommen tumle sig paa egen Haand, hvilket øjensynligt var et personligt Offer af ham, der altid befandt sig selv saa vel i de unges Kreds. Af falsk Embedsmandsværdighed har jeg aldrig set Spor hos ham, og som han elskede sine Børn, var han god og venlig imod alle, der kom i hans Nærhed. Lige saa lidt var hans Digterry steget ham til Hovedet, og han saâ snarere med en vis Angst, at den Atmosfære, der fra hans egne Bedrifter i Ungdomsdagene havde fyldt Hjemmet, nu udøvede den Virkning paa Sønnen, at Visedigtning og Studenterkomedier ogsaa lod til at skulle spille en Rolle i dennes Liv. Villiam var hans førstefødte, hans Haab og Stolthed, og han fulgte hans aandelige Udvikling med nok saa skarpt et Blik. Men ingen kunde paa den anden Side glæde sig oprigtigere end han over Villiams første Smaasejre, og jeg gjemmer endnu et Brev, hvori han beder mig tegne ham til et Gilde efter Opførelsen af en af Sønnens Komedier:

/illiam skulde ikke vide noget derom, og ımmer jeg, ønskede jeg en Plads ved Siden ham.« Det var derfor heller intet Under, at ınnens Hjærte hang ved Faderen, og at det aaske mere end noget andet virkelig var dennes ıvrbær som Komedieforfatter og Visedigter, r tilskyndede ham til en Kappestrid. Ved emlige Højtideligheder fik disse Følelser ogsaa te et smukt Udtryk; jeg hidsætter saaledes et ır Vers af en Sang ved Forældrenes Sølvyllup:

Tusind Tak da, for I tog hinanden,
— »Sancho« takker ogsaa med et Bjæf —
Mo'er blev Brud, og Fa'er blev Ægtemanden,
ja, det var dog ret et heldigt Træf.
Tak for alt, hvad os af jer blev givet,
Tak, du gamle Mo'er, du gamle Fa'er,
mange Tak, fordi I gav os Livet;
det er dog det bedste, som man har.

Og det Løfte vil vi nu levere:
Hver af os skal altid være glad,
vi skal aldrig slaas og skjændes mere,
aldrig klage paa vor Middagsmad.
Klipfisk, Plukfisk, Torsk og Risenvælling,
Løgsavs med Kartofler, stegte Sild —
vi Tallerknen tømme skal paa Tælling,
sige »Velbekomme« med et Smil.

Og saa vil vi love med det samme,
— bare det nu ikke bliver Lyv! —
At I aldrig skal ved os jer skamme,
men ha'e Glæde af os alle syv.

Og naar dette Løfte vi opfylder,
skal det muligt lykkes os en Gang
at betale lidt af det, vi skylder.
Med det Haab vi ende vil vor Sang.

Det var »*Den trekantede*«, der blev Villiam Fabers første »Komedie paa Salen« i Studenterforeningen. Den overgivne Farce, der blev opført i Marts 1868, er ikke noget Mesterværk, hverken i dramatisk eller nogen anden Henseende, men der er saavel i Replikskiftet som i de indlagte Sange saa meget ungdommeligt godt Humør, at den endogsaa taalte et Par Aar efter i en noget udluftet Skikkelse at gaa over paa Folketheatrets Repertoire. Endnu samme Efteraar opførtes i Foreningen en saakaldet »utilgivelig Kaadhed i 1 Akt«: »*Det allerhelligste*«, af hvilket jeg dog nu ikke mindes synderligt andet end den morsomme Begyndelsesscene, der præsenterede et Sovekammer med et Par Ægtefolk i deres respektive Senge. Fra nu af var Villiam Faber selvskreven ved alle Studenterfestligheder, og den, der skulde gjennemgaa hans hele herhenhørende »Literatur«, vilde faa nok at gjøre. Komedier, Karnevalsløjer, Festprogrammer, Juletræsdeviser, for ikke at tale om enkelte Sange og Viser, blev spredte omkring med rund — vel sagtens for rund en — Haand, men det meste af hvad der falder efter 1870 har andre bedre Rede paa end jeg. Et Par Vers af en

Vise »blandt Medicinere«, hvori hans kortvarige medicinske Studium for saa vidt dog har sat nogen Frugt, kan maaske indskydes her:

Til Hverdag vi Gaasesteg ikke faa
og hverken Puns eller Vin,
med Hospitalskost vi nøjes maa,
dér nyde vi kun Medicin.
I Stedet for Gaffel og Kniv
med Pharyngo-Laryngo-Ophtalmo-Oto- og Stethoskop
den lærde Hob
maa pleje sit fattige Liv!

Fra Stue til Stue vi rende omkring
og se paa de Folk, som der dør,
og dersom man blot havde Tid til den Ting,
man blev s'gu i daarligt Humør.
Men vi har for travlt, som man véd.
Nephritis, Metritis, Pleuritis, Bronchitis og Podagra —
Uh ha! Uh ha!
Ja sikken en Svagelighed!

Saa ile vi ud til vort Akademi,
vi slaas om at faa os en Plads.
I Fingrene faa vi saa Mogigraphi,
og er vi saa færdig med Das,
vi tage paa Bøgerne fat,
og Patholo-Physiolo-Pharmakokatagraphologi
studere vi
den hele dejlige Nat!

Størst Haab satte dog saavel Villiam Faber selv som hans nærmeste Venner til hans første alvorlige Forsøg som dramatisk Skribent. I sin to Akts Vaudeville »*Landliv*« havde han, ligesom

Molt Wengel i sine morsomme Tableauer »Fra ni til fire«, skildret kjøbenhavnsk Landliggeri, og de to Familiers Smaahaver, der saa at sige løb i ét, afgav en fornøjelig Tumleplads for den, med mange gode Sange krydrede, noget spinkle Intrige. Stykket blev indleveret til det kgl. Theater, men da C. Hauchs Censur lød paa, at man »uden at miskjende det Talent, der paa flere Steder var synligt«, dog ikke ansaa det for egnet til Fremstilling, gik det sammen med »Den trekantede« til Folketheatret. Store Honorarer vankede der ikke. I et Brev fra afdøde Direktør Lange bydes der Forfatteren for »Landliv« 25 Rdl. for den første Opførelse og 5 for hver af de paafølgende 10 Opførelser — altsaa i det hele 75 Rdl., efter at Stykket er givet 11 Gange — og for »Den trekantede« 10 Rdl. for den første Opførelse og 4 Rdl. for hver af de paafølgende 10. Villiam Faber har forhaabenlig senere lært at sætte større Pris paa paa sit Arbejde.

I den sidste halve Snes Aar af hans Liv falder saa hans Delagtighed i Firmaet *Peter Sørensens* — hans og Carl Møllers — mangfoldige Bearbejdelser og Oversættelser for vore Privattheatre. Om Arten af dette Forfatterskab er vel Meningerne delte, men at det har været i høj Grad populært og har glædet mange, saås bedst af den Deltagelse, som Budskabet om den

afholdte Forfatters tidlige Død vakte i vide Kredse. Hans sidste Arbejde var det lille Syngespil »*Spanske Studenter*«, der med Musik af E. Lange-Müller blev opført paa det kgl. Theater. Det er mig sagt, at de Venner, der nu stod Villiam Faber nærmest, tillagde dette Arbejde en vis Betydning for Retningen af hans fremtidige Produktion. Hans Evner sad sikkert endnu inde med mange Muligheder.

Efter at have opgivet sit medicinske Studium opnaaede Villiam Faber en Ansættelse i Telegrafsekretariatet, hvilken Post han beklædte til sin Død. For en tærende Sygdom søgte han et halvt Aars Tid Helbredelse i Syden, og havde i Mentone den Glæde at leve en Stund under Tag sammen med en af de Digtere, der af alle var ham kjærest, nemlig C. Hostrup. Han vendte tilsyneladende rask tilbage, men det var et skuffende Haab. Sygdommen tog til igjen, og denne Gang var ingen Frelse mulig.

Det blev sagt ved hans Grav, at han ingen Fjender havde. For mangen en anden vilde disse Ord ingen Ros være, men Villiam Faber tjente de til Ære. Selv hans mest løsslupne Vid havde sjældent nogen stikkende Braad, og han gik stille og fordringsløs sin Gang igjennem Verden. Langt ringere Begavelse end hans har før gjort Spræl og krævet Plads baade i Livet og Literaturen.

Det er Skade, at ikke en Vennehaand har samlet et lille Udvalg af Villiam Fabers elskværdige Digtning, og deri medtaget Prøver paa hans private Viser, der trods deres ofte improviserede Form og de stundum kaade Paafund baade sprudler af Liv og røber den Hjærtensgodhed, han bly ellers unddrog for Verdens Øjne. Der vilde i et saadant Udvalg da ogsaa have været Plads til et Par af de »*Sange for Børn*«, han under sine Forbogstaver *A. V.* skrev til Melodier af E. Horneman, og hvori Toner fra Faderens med Rette saa berømte Børneviser klinger smukt igjennem.

Det Faberske Hjem, i hvilket Livsglæden saa ofte sad til Højbords, blev stille, dobbelt stille, efter at Sønnen fulgte sin Fader. Men det var med Tak for mange gode og glade Minder, at vi i de første Dage af Maj 1883 lagde en Krans paa den Grav, der nu for længst dækker Vennen fra de unge Dage.

F. L. Liebenberg.

Foran mig paa mit Skrivebord har i mer end en Menneskealder staaet et Billede af Studenterforeningens kjendte Bygning paa Gammelholm. Jeg fik det i Julegave 1863 af Liebenberg, ledsaget af følgende Vers:

Til Otto Borchsenius,

med et Fotografi af Studenterforeningsbygningen.

Naar i Tiden du ser paa dette Hus,
og gamle Erindringer frem sig liste
om Venner, med hvem du her drak Dus,
lad den ældste da ikke staa som den sidste.

December 1863.

F. L. Liebenberg.

Da jeg i Eftersommeren 1863 som ung Student kom til Kjøbenhavn og søgte op i Foreningen, der om Foraaret med saa megen Festlighed havde indviet sin nye Bygning, lærte jeg

strax Liebenberg at kjende. Studenterforeningen, til hvilken han i en lang Aarrække havde været saa nøje knyttet som vel næppe nogen anden, var endnu den ugifte og barnløse Mands Hjem og Tilholdssted. Han indtog sine Maaltider dér, var en trofast Gjæst ved Gilderne, Koncerterne og Foredragene, men først og sidst var han en opmærksom Iagttager af hvert nyt ungt Ansigt, der dukkede frem i de røgfyldte Sale. I en af sine »Rundsange« for Vennekredsen havde Hostrup en Gang sagt om ham:

Han studerer stadig hen
gamle Bøger, unge Mænd,

og i disse Ord er utvivlsomt ogsaa Liebenbergs tvende Ungdomskilder nævnede.

Liebenberg var den Gang kun en Mand paa et Par og halvtreds, men Haar og Skjæg var allerede kridhvide, og hans Venner kaldte ham kun »den gamle«. Skjønt han altid var en saare flittig og arbejdsom Mand, fik han dog stadig Tid til at samle Ungdom om sig. Ved Vintertid mødtes man ude i hans hyggelige Kvistlejlighed paa Nørrebro, for at høre hans fortræffelige Oplæsninger — jeg lærte saaledes dér Carl Plougs utrykte Atellaner og Hostrups mange ligeledes uudgivne Ungdomsarbejder at kjende. Men om Foraaret og Sommeren gik det til Skovs. Med Undtagelse af det for ham som for andre ufor-

glemmelige Studentertog 1851 til Kristiania og nogle Smaaudflugter til Kullen og Skaane, havde han aldrig været og kom heller aldrig udenfor Danmark. Men til Gjengjæld havde han ogsaa set sig om i sit eget Land som faa andre. En varmere Elsker af vor skjønne Skovnatur har ikke været til, og enhver, som enten i Ferier har ligget paa Landet sammen med ham, paa Møen, paa Frederiksværk, i Tryggerød o. s. fr., eller som kun fra Morgen til Aften har vandret omkring i Nordsjælland med den utrættelige Fodgænger, vil kunne vidne, hvor ofte den gamle har gjort sine unge Fæller til Skamme med sit Hjærtes Friskhed og sin jublende Glæde over Livets Herlighed.

Oehlenschlägerske Strofer laa ham altid paa Læben. Jeg hører ham endnu, da vi en Sommerdag fra Rungsted kom ned imod Smidstrup, Thomas Thaarups sidste Hjem, begejstret fremsige de skjønne Linjer:

Og medens Fiskerlejet staar
paa Danerkyst ved Havets Tang,
og mens en Baad i Bølgen gaar,
forglemmes ikke Ewalds Sang.

Men heller ej forglemmes din,
o Thaarup! aldrig skal den dø,
saa længe Luft ved Leens Hvin
faar Kryder af det friske Hø.

Heller ikke helmede Liebenberg, før han fik sine unge Venner til at gjøre et grundigt Studium af Oehlenschläger. Det hedder saaledes i et Brev fra Jan. 64:

»Du har ganske Ret, at *Aarets Evangelium* er noget af det bedste, Oehl. har skrevet, og noget af det herligste, Poesien har at opvise. At det vilde slaa an hos dig, havde jeg ventet; men ellers har jeg sjælden haft den Fornøjelse med mine Kyllinger. Hostrup, Edv. Black, August [Wedersø] — naturligvis, og vel flere; men i det hele har jeg dog tabt meget af Lysten til at byde Oehl. frem; thi jeg finder sjælden Sympathi deri. Inderlig skulde det glæde mig, ja blive mig en sand Sjælefryd, om du ved denne Lejlighed kom til at ære ham; af dit Brev om denne Gjenstand ses, hvor langt du hidtil har været derfra. Dog har jeg troet, at det kun var Tidens Aand, som forhindrede dig; og haabet noget af din nuværende Beskjæftigelse med ham, skjønt den jo ikke kan blive grundig. Ja, sikkert er han vor største Digter! Den Sætning kan I udenad af jer Børnelærdom, men der er ikke mange af jer unge, der tror den, ellers læste man ikke saadanne Domme om hans Værker, som man nu ved alle Lejligheder ser (vide nylig Dagbladet om Erik og Abel, Clemens Petersen om Axel og Valborg).«

Jeg gjemmer endnu et lille Hæfte, hvor han, som i Brevet antydet, havde ordnet alle Oehlenschlägers Arbejder kronologisk, saaledes at man

læste dem i den Rækkefølge, hvori de var blevne til, i Stedet for i den gængse Inddeling af Tragedier for sig, Lystspil for sig, Digte for sig o. s. fr. »Kan du huske,« skriver han til mig i et senere Brev fra Marts 1876, »at jeg i min Opsats i Univ.-Tidsskriftet foreslaar at give Oehl. *ganske* kronologisk, slet ikke klassificeret? Det blev ikke indrømmet 1857, og jeg holdt ikke stærkt derpaa; men maaske det kunde bruges nu?« I det samme Brev hedder det med Gru: »Jeg fandt forleden G. Brandes læsende Langelandsrejsen i Pragtudgaven!« I nogle kritiske Optegnelser under Gjennemlæsningen af Georg Brandes' »Danske Digtere« fra 1877 hedder det ligeledes, at S. 156, 161 og 162 findes »Citater af Oehl. efter daarlige Udgaver« og en Note lyder: »Intet Under, om G. B. mangler den rette Forstaaelse af Oehl., naar han kun kjender dennes Værker i deres senere Forvanskning.«

Oehlenschlägers Ære var Liebenbergs. I det samme Brev er han meget vred over, hvad Brandes fortæller (S. 241) om Paludan-Müllers Løjer med Oehlenschlägers »Der er en Ø i Livet«. Liebenberg skriver:

»Hvis G. B. havde haft Følelse for den omtalte Romances Skjønhed, havde han ikke anført F. P.-M.'s Taabelighed. I »En Hverdagshistorie« spiller Romancen en anden Rolle! F. P.-M. kunde

ellers godt skjønne paa miskrediterede oehl.-ske Produkter, i det mindste har jeg hørt ham rose Partier i Fyensrejsen; Indholdet af Supplementbindene.« *)

At saavel Liebenbergs Samtale som Brevvexling — i Ferier, under Bortrejse — hyppig drejede sig om literære Spørgsmaal, er en Selvfølge. Som et smukt Exempel paa, af hvad Art hans Indvirkning paa hans unge Venner var, skal jeg anføre nogle Uddrag af et Par Breve fra Sommeren 1865. Naar nogen viste ham sine poetiske Forsøg, var han altid mild i sin Dom, men gjentog dog altid, at det kom an paa, hvorledes vedkommende udviklede sig, og om det gode eller det onde fik Magten over ham; »thi kun et udmærket Menneske kan være en udmærket Digter«. Det hedder videre:

---

*) Ogsaa mod Brandes' Ord S. 258, at han »nu og da har kunnet spore, at Paludan-Müller var Chr. Winther for Byronsk i Tonen og ikke dansk nok«, samt »Til Gjengjæld var da Winther ham for umandig«, nedlægger Liebenberg her Protest. Han skriver: »Hvor har Brandes uden at omgaas Chr. Winther kunnet spore, at F. P.-M. var Chr. W. for Byronsk? Jeg har altid hørt Chr. Winther (og hans Orakel, Konen) omtale F. P.-M. med største Anerkjendelse.« — Naar Brandes S. 294 omtaler »Adams og Evas mislykkede Naivetet« i P.-M.'s »Paradiset«, skriver Liebenberg: »Dette er den almindelige Mening, ja. Jeg deler den ikke.« — Ogsaa andre kritiske Bemærkninger om »Danske Digtere« er nok saa skarpe i Brevet.

»Min Sætning om Digterne synes mig saa uimodsigelig som nogen, og om det med adskillige kunde lade anderledes, er det vist kun tilsyneladende. Skal Digteren lære os at forstaa Livet, maa han dog selv forstaa det. Skal han skildre os ophøjede Følelser, maa han dog selv rumme dem. Et Menneske som H. C. Andersen er vel i mine Tanker i det hele en Pjalt; men derfor er hans Digtervirksomhed ogsaa for største Delen Pjank. Han maa have *enkelte* ypperlige Egenskaber; derfor har han givet *enkelte* Slags ypperlige Produkter. Saaledes hos enhver af de andre Digtere. Deres Mangler som saadanne udspringer af deres Mangler som Mennesker. Ewald havde store Fejl og store Fortrin; har ikke ogsaa hans Arbejder begge Dele? Shakespeare maa have været et af de største Mennesker paa Jorden, ellers havde han ikke kunnet magte hele Tilværelsen og rumme alt menneskeligt i sig. Fejl har han dog ikke været fri for; derfor findes ogsaa Fejl i hans Værker, men smaa og forsvindende i Sammenligning med deres Ypperligheder. Oehlenschlägers Fortrin og Fejl er saa tydeligt lagte for Dagen i hans Digterværker, at man uden al Hjælp andensteds fra kunde konstruere hans Personlighed ud af Værkerne. Digteren er jo ikke et Kar, hvori Guden har hældt et poetisk Fluidum, som strømmer ud, naar Tappen drejes; han virker paa os ved at gjengive sin udmærkede Personlighed i sine Skildringer, som han kun tager af sin egen Erfaring, af sit eget bearbejdede, gjennemkæmpede Indre. Vil han skildre os noget, som ikke gjennemtrænger ham selv, skal vi nok

mærke, at han lyver, og Forsøget bliver til Vind. Carl Bagger, ja Meisling og Schaldemose havde, saa vidt jeg kan se, af Naturen faaet alle de fornødne Digter-Egenskaber, Forstand, Fantasi og Følelse; men deres Karakterer mislykkedes, og deres Produkter blev Brudstykker eller Glimt. Ingemann manglede Selvkritik og slog sin Forstand ihjel med mystisk Overtro eller i det mindste formørkede den fælt; deraf hans digteriske Mangler. Chr. Winther er vistnok ikke noget udmærket Menneske; men han har jo ogsaa kun én Stræng paa sin Harpe: Forelskelsen (ikke Kjærligheden), og i Forelskelse har han vist uddannet sig til stor Virtuositet; der er altsaa *noget* udmærket i ham. For at komme et Øjeblik tilbage til Ewald, vil jeg blot bemærke, at hans Geni i mine Tanker ikke havde nogen Grænser; men hans Aand var bunden af pietistiske Fordomme, og hans Fantasis Vinger havde i Sølen tabt meget af deres Svingkraft; derfor kunde han ikke rigtig bryde igjennem; derfor satte han Svulst (som er Løgn) i Stedet for sande Følelser, naar disse skortede for ham; derfor fik han kun *faa* Strænge paa sin Lyra, dem han rigtignok (ligesom Paganini paa Kvinten alene) spiller paa med en utrolig Virtuositet. Oehlenschläger tror jeg bør kaldes et udmærket Menneske, uagtet hans iøjnefaldende Fejl. Det er fremdeles min Mening, at med nok saa store naturlige Anlæg bliver Digtere kun udmærkede som saadanne, *for saa vidt* de er det som Mennesker; de naturlige Anlæg er uundværlige, men Karakterens Uddannelse ligesaa.«

Man vil se, at Liebenberg hverken var enig med Digteren i »En Sjæl efter Døden«, der lever slet og digter godt, eller med Holger Drachmann, naar denne et Tiaar senere i »Tannhäuser« sang: »Jeg er kun det skjøre Kar« — »jeg er kun et Instrument« o. s. v.

* * *

»Kjender du *En i alle*, i hvis Hovedperson mange af mine Venner til forskjellige Tider har fundet en Skildring af mig?« spørger Liebenberg i et Brev. Man vil maaske mindes Fru Gyllembourgs Fortælling om den gamle Pebersvend, hvis hele Liv har været en Kjæde af Forelskelser og Kjærlighedsforbindelser. Hver Gang han træffer en Kvinde, der har en eller anden Lighed med hende, han elskede som ung, fantaserer han sig ind i et Forhold, men efter en Stund hæves Fortryllelsen, Uligheden med det søgte Ideal træder frem, og Forelskelsen dunster bort. Det er den ene, han elsker i de mange, den ene i dem alle.

Liebenberg har selv i sine nu udgivne Erindringer fortalt om sine mange vexlende Venner. »Som andre Sangvinikere« — siger han — »har jeg i Livets mange Haande Forhold stundum letsindig paataget mig større Byrder, end jeg i Længden kunde bære, og altfor ofte i min

letvakte Enthousiasme taget meget for lidet Hensyn til, hvad de mere besindige vilde dømme om mig«. Men lige saa sandt tilføjer han strax: »Sørge længe har jeg aldrig kunnet. Det var mig altid let at elske og ikke svært at glemme. Jeg kunde aldrig være lykkelig uden at have nogen at elske, helst tillige at sørge for, og led mit Hjærte et Tab, da søgte det altid snart og fandt Erstatning for Tabet.«

Hvad Rolle Kvinder har spillet i Liebenbergs Liv, véd jeg kun lidet om. Han var som alle Mænd af den gamle Skole en diskret Natur. Men jeg tror, at han i sin Ungdom har haft en anden og dybere Kjærlighed end den til Hostrups Søster, som han løselig berører i sine Erindringer. Men hvad der i saa Henseende mulig havde formørket hans Liv, var, da jeg lærte ham at kjende, for længst svundet hen. De anførte Ord i Erindringerne gjælder hans unge Venner og skiftende Plejesønner. Han var Evdaimonist, som han ogsaa i mange andre Henseender var en Hedning fra det gamle Hellas, en Skjønhedsdyrker, der ikke mægtede at gjøre nogen Røverkule af sit Hjærte. Men skjønt han paa sin Vis saaledes var ustadig nok, en Sommerfugl, der helst vilde flagre fra den ene nys udsprungne Blomst til den anden, var han alligevel trofast mod dem, han en Gang havde faaet kjær og staaet nær. Selv naar den nærmere Omgang var holdt op,

vedblev han at følge den enkeltes Liv og Udvikling med den største Opmærksomhed og var til enhver Tid rede til med Raad og Daad at skride ind. Literære eller politiske Uoverensstemmelser kunde ogsaa skille hans tidligere Vennekreds indbyrdes ad, men han vedblev ligefuldt at staa i det gamle Forhold til hver for sig. Helst undgik han — især paa sine gamle Dage — Disput om det, der kunde skille. Han vilde ikke af med nogen af sine Venner; saa maatte de selv om ellers at vandre hver sine Veje. Men for sit inderste Hjærtelivs Vedkommende var og blev han altid selv den søgende. Et nyt ungt Ansigt var den Livssol, hvori hans Sjæl badede sig, den Ungdomskilde, hvoraf hans hele Væsen drak, for atter og atter at fødes paa ny. Led han Skuffelser, eller opløstes et knyttet Forhold hurtig paa ny, var altid Claus Frimanns »Ved at mødes paa Søen« ham en Trøst:

Vi komme, vi mødes, vi hilse vor Ven,
saa vinke vi Afsked og skilles igjen;
saa fører os Strømmen og Vindene bort.
Den sejlende Samling hvor flyvende kort!

Her skuer jeg Livet i klareste Spejl:
et Møde, en Samling, et Vink under Sejl.
Hvad andet paa Kloden er Selskabets Navn
end rejsende Brødre til modsatte Havn?

Dog kan vi ej nyde den favnende Arm,
kun se den at række fra broderlig Barm:
den talende Taare, det sukkende Bryst
paa Rejsen i Livet endnu er en Trøst.

Og hans Venner forstod ham. Kredsen omkring ham kunde vexle, det snævrere Baand løses, den daglige Omgang høre op. Venskabet holdt alligevel. Fra Hostrup, hvem han lærte at kjende, da denne kun var en elleve Aars Dreng, og hvem han knyttede et Venskab med, der stod sin Prøve i over tresindstyve Aar, til hans Plejesøn fra de sidste Dage, har ikke en eneste af Vennerne nogen Sinde haft et bittert eller nedsættende Ord om ham. Disharmonierne, naar »Vind og Strøm« bar ham til andre Egne, klang hurtig bort, og faa Mennesker lukker deres Øjne saa afholdt og elsket af forskjellige Individualiteter og fra indbyrdes uenige Lejre, som den gode gamle lukkede sine.

Derfor giver ogsaa de sidste tolv, tretten Blade af Liebenbergs Erindringer — Tillægget fra 1889 — et misvisende Billede af ham. Hvis nogen kunde sige med Sofokles' Antigone: »Jeg kan ej hade med, jeg kan kun elske med«, var det sikkert Liebenberg. Han var af Naturen blød og kjærlig, og overfor Omverdenen snarere vigende og eftergivende, end stejl og stridbar. Men som alle svage Karakterer kunde han blive hidsig, og længe indeklemt Harme kunde slaa ud i lidenskabelige Ord. Men han plejede sjældent at lade Solen gaa ned over sin Vrede, og jeg blev derfor ikke lidet forbavset, da jeg en Dag i Septbr. 1890 modtog et Brev fra ham,

hvori det hed, at der var noget, »som han i længere Tid havde ønsket at afhandle med mig«:

»I mine Optegnelser, især i det Tillæg, hvormed jeg i Fjor forøgede dem, forekommer der adskilligt om G. Brandes, som det synes mig i sin Tid maatte være dig vanskeligt at udgive uden Indsigelse, medens en saadan i *samme* lille Bog vilde tage sig hæsligt ud. Kunde du ikke faa Tid til at besøge mig og læse Tillægget? saa kunde vi tale om denne Vanskelighed.«

Jeg stillede selvfølgelig strax Liebenberg det frit at lade Erindringerne udgive af en anden, men herom vilde han ikke høre tale, og jeg havde let ved at berolige ham med, at det aldrig kunde falde mig at undertrykke hans Meninger, hvor uenig jeg end var med dem; jeg kom desuden jo nok til *anden Steds* at skrive om ham og kunde saa sige, hvad jeg vilde. Ogsaa senere kom vi flere Gange tilbage til de stærke Udtryk, og jeg lagde ikke Skjul paa, at de efter min Opfattelse vilde give fremmede efter hans Død en aldeles falsk Forestilling om ham. Men dels kunde Liebenberg nok være stædig, dels havde han ladet Optegnelserne cirkulere i forskjellige Kredse og følte sig saaledes maaske bundet ved sine Ord.

Nogen dybere Interesse for Politik har jeg aldrig sporet hos Liebenberg, og skjønt han i de

sidste Par Tiaar tro fulgte sine Venner og blev en varm Tilhænger af Venstre, var og blev han et Barn af vor æsthetiske Tid, hvor alt drejede sig om Digtekunst og Digtere. Derfor var ogsaa de to Aar, hvori han var Bladredaktør — af »Avertissementstidende« — de ulykkeligste af hans Liv, og kun ét mindedes den forhenværende Redaktør med Glæde og Tilfredshed: at han havde kæmpet for Anna Nielsen, da Fru Heiberg vilde fortrænge eller fordunkle hende. Ogsaa heri var han sin Oehlenschlägers tro Vaabendrager.

Georg Brandes havde Liebenberg fulgt med den største Opmærksomhed lige fra hans første Anmeldelser i »Fædrelandet« af Paludan-Müllers »Ungdomskilden« og Oehlenschlägers »Lille Hyrdedreng«. Liebenberg kom i hans Forældres Hjem og traf ogsaa oftere sammen med ham hos Frederik Nutzhorn og Julius Lange. Jeg gjemmer endnu et Brev, hvori Liebenberg fortæller mig om, at han har drukket Dus med Brandes:

Tirsdag, d. 14. Aug. 66.

Jeg lod mig i Søndags forføre af Brandes til at ville gjøre Parti med ham først til et Besøg hos Fr. Paludan-Müller i Fredensborg og derefter til en Spaseretur fra Helsingør over Hellebæk; og disse Planer udførte vi i Gaar. F. P.-M. har noget i Trykken; mere fik jeg ikke at vide, og dette var en

lyb Hemmelighed. Besøget hos ham var meget behageligt, og vilde have været det endnu mere, naar ikke hans Kone havde snakket saa meget intet. Til Helsingør kom vi Kl. 1 1/2, gik i Vandet, vandrede ad Stranden til Odinshøj, spiste til Middag i Kroen, gik forbi Bondedam, Klaresø og Sortesø tilbage til Helsingør. Brandes havde ikke set noget af alt dette, siden han var Barn. Vejret var godt, og mit Selskab højst underholdende. I Helsingør drak vi Dus et Glas Toddy og kjørte hjem.«

Med den største Interesse hørte Liebenberg derfor ogsaa Georg Brandes' første Forelæsninger og tog levende Del i alt det Røre, disse vakte. Helt og fuldt gik han over paa de unges Parti, og færdedes med Liv og Lyst saavel med Georg Brandes og dennes snævrere Venner, som med en anden Kreds, hvor bl. a. Kaalund og Kristian Arentzen, Drachmann og Schandorph holdt til. Man vil i Liebenbergs Erindringer finde skarpe Ord om de nationalliberale Magthavere, der i Datidens literære Komiteer som det Holbergske Selskab og Samfundet til den danske Literaturs Fremme saa ofte havde forbitret ham Tilværelsen, og hvis Rethaveri og Selvklogskab atter og atter havde bragt hans Planer til at strande. Hvad havde vel heller været rimeligere, end at man i dette Tid havde gjort Brug af Liebenbergs Fortrolighed med vore Klassikere og ladet ham besørge en samlet Udgave f. Ex. baade af Holberg

og Oehlenschläger. Men Liebenberg maatte nøjes med at knytte Haanden i Lommen og privat udøse sin Harme over de indflydelsesrige Herrer. Hvad Under derfor, at han i Halvfjerdserne gjærne saå et baade literært og politisk Opgjør med Nationalliberalismen. Georg Brandes blev ham ligesom »Befrieren og Hævneren«, og trods mange kritiske Bemærkninger overfor hans enkelte Skrifter fulgte han ham og hans Virksomhed med baade Beundring og Taknemmelighed. Han saå næppe nogen Sinde Forskjellen paa den oprindelige og den senere Georg Brandes og forstod ikke, hvorfor saa mange med stigende Uvilje vendte sig fra ham. Derfor vilde han ogsaa, og det tjener ham personlig til Ære, bekjende Kulør i sine Erindringer og — saa gik det ham, som det er gaaet andre, der er komne ind i den Brandes'ske Atmosfære; de banaleste Vendinger om »frække Hyklere« og om »Dumheden som Livvagt om Løgnen« bliver »eminente«, naar der blot er Had og Fraade, Galde og Forgift deri. Og Liebenberg, der var saa god, som Dagen er lang, og saa øm over sine unge Venner, som Hønen over sine »Kyllinger«, han er virkelig ogsaa efter sin Død blevet taget til Indtægt af Folk, hvis hele aandelige Habitus naturnødvendigt maatte være ham lige saa fremmed som frastødende. Jeg ejer i Hundredvis Breve fra Liebenberg til hans unge Venner, hvori

den gamles Aand og Hjærte taler et helt andet Sprog end det, der desværre lyder os i Møde fra Erindringernes sidste Sider.

Nej, vil nogen kjende Liebenberg, skal man læse hans ovenfor anførte Udtalelser om sin elskede Oehlenschläger. Eller f. Ex. følgende Linjer i et Brev fra 1864 om nogle Digte af Schack Staffeldt:

»At det er dunkelt, nægter jeg ikke; men hvorfor? fordi det er fuldt af Anelser om det højeste. Det højeste kan dog kun anes, og Staffeldt har i mange Glimt maaske givet mere deraf end nogen anden Digter. Du sagde en Gang, at du ikke agtede et Digt, der trængte til Anmærkninger; men den Sætning kan ikke ubetinget være rigtig. At det var bedre, om et Digt ikke trængte dertil, er vist nok; men uagtet sin Dunkelhed kan et Digt jo indeholde saa meget herligt, som ikke 100 gode klare Digte ejer. Ingen kan udtale det uudtalelige; kan en Digter stamme nogle Toner deraf, maa vi gjærne finde os i det manglende.«

Eller af et samtidigt Brev om et Digt, der var skrevet af en af hans unge Venner (!):

»Hvis du dør før jeg, hvor vil jeg da gjentage det Digt utallige Gange! Men du skal leve et skjønt Liv paa den skjønne Jord, den trods alle Trængsler

og Forkertheder saa skjønne Jord, og jeg vil dø i dine Arme; du skal i min sidste Time læse mig dette Digt, Repliken af »Sokrates«, Nattevagt og Gjensyn [Fr. Paludan-Müllers] — give mig et Blik, et Haandtryk, et Afskedskys — saa vil jeg flyve bort og vente dig i Elysium! Det ske!«

I saadanne Udbrud, véd alle Liebenbergs Venner, havde man den gamle, som han levede og aandede.

Selve den første Tanke om overhovedet at optegne nogle Minder fra sit Liv og sin Virksomhed havde hos Liebenberg sit Udspring i hans Karakters Blødhed eller Svaghed. Han skildrer selv i Erindringerne, hvilke Kvaler hans Eftergivenhed overfor I. Levin voldte ham, da denne fremdeles vilde gjøre Penge paa Holbergs Komedier, og i sine Breve kommer han ofte ind paa, hvor ulideligt det hele Forhold til Levin efterhaanden var blevet ham. Atter og atter klager han over, at han er gaaet forgjæves til »Jøden« og »Røveren«, eller at Levin er faldet i Søvn midt under deres Gjennemgang af Korrekturerne. Her saaledes et Brev om det endelige Brud. End ikke den ham sendte Beretning om Studenterforeningens Fest for Vennen Hostrup i Anledning af »Gjenboernes« 25 Aars Jubilæum har kunnet fængsle ham. Han skriver:

Birkerød, Onsdag d. 24. Febr. 1869.

Kjære Otto!

Tak for de tilsendte Sager fra Festen! Det glæder mig, at den lykkedes saa godt. Sangene har jeg kun læst flygtigt, thi mit Sind er optaget af det holbergske Anliggende, med hvilket der har været nye Spektakler og Korrespondance med Røveren. Jeg siger *har været*, og haaber at det omtrent er saa; men faar jeg Sagen til at gaa, bliver det ikke uden store Opofrelser. Forlagsbureauet vil have en Erklæring fra ham, at han ikke har Ret til at gjentage Etbindsudgaven; for denne Erklæring kommer jeg til at give 500 Rdl., saa at jeg i heldigste Fald faar 300 Rdl. for mit Arbejde, og i værste Fald 100 Rdl., af hvilke omtrent 20 vil gaa med til Porto mellem dig og mig og med Trykkeriet. Vil jeg ikke føre Proces med ham, bliver det ikke anderledes. Du vil maaske sige: før Proces; men jeg kan ikke. Jeg staar i Taknemmelighedsgjæld til Personen, og jeg kan ikke leve i Kvalm og Uro. Derfor vil jeg lade mig flaa for Penge, naar jeg maa beholde min Rolighed.

Men i Anledning af dette Vrøvl, som ikke er endt og ikke bliver endt før om en Uges Tid, er jeg i Forlegenhed med Bureauet, der venter endelig Besked fra mig hver Dag. Nu kunde jeg jo skrive til Gad (som er Forretningsføreren); men saa skulde jeg dog anføre nogen Grund til Forhalingen. Det var meget lettere, om du endnu i Morgen vilde

gaa op til Boghandler Gad, som jo er din gode Ven, hilse ham fra mig og bede ham undskylde, at han ikke hører fra mig før midt i næste Uge. *Spørger* han hvorfor, saa sig, det véd du ikke, men du tror nok, det maa være I. L., der gjør Knuder. Vil du ikke nok gjøre mig den Tjeneste, og det saa snart som muligt?

Jeg lider under alt dette, sover daarligt om Natten, spilder Tiden, har Hovedpine o. s. v.; men det bliver vel bedre.

Skjønt jeg ikke gider skrevet ret meget om Vrøvlet, maa jeg dog tilføje, at I. L. stadig optræder som den forurettede, hvem jeg af Pengegridskhed vil berøve hans soleklare Ret o. s. v., o. s. v.

Farvel!

Din

F. L. L.

Fra sin, i Erindringerne omtalte, Strid med Boghandler Thaarup om Ewald havde Liebenberg faaet den mest afgjorte Uvilje mod offenlig Polemik, ligesom han ogsaa altid klagede over, at det voldte ham uforholdsmæssig Møje at sætte Pen til Papiret, gjaldt det end kun en Fortale eller nogle Anmærkninger. Da han nu altsaa ikke vilde bide fra sig, og Levin truede ham med Angreb i Bladene, laa det nær, at hans Venner bad ham i det mindste til privat Brug at fremstille Sagen, for at andre kunde forsvare ham, om ikke andet saa efter hans Død, hvis

Levin f. Ex. overlevede ham og vilde tilegne sig Æren for Holberg m. m. Heraf opstod saa Erindringerne.

* * *

Men som det hedder i et Vers af den kjendte Agent Holk — jeg citerer efter et af Liebenbergs egne Breve:

> Hver den, som uskjønsom har godt oppebaaret,
> ham burde hver Gadehund bide i Laaret,
> ja sexten Matroser udrykke ham Haaret,
> og det skulde ske ham tre Gange om Aaret.

Jeg skylder derfor at aflægge et Vidnesbyrd om, at samme *Israel Levin* ikke altid var saa sort, som han her skildres, og som Verden vilde gjøre ham. I mine første Studenteraar kom jeg med Liebenberg ofte ud til ham, baade medens han boede i Mezzanin-Etagen paa Frederiksberg Slot med de underlig lave, dybe og mørke Værelser, og da han var flyttet ned paa en af Villavejene ved Gamle Kongevej. Det var en mærkelig Mand baade af Udseende og Væsen. Jeg glemmer aldrig, da jeg en Dag ringede paa hans Dør, hvorledes han splitternøgen kom ud og lukkede mig op og derpaa igjen krøb ned i det store Kar med Vand, der stod midt paa Gulvet. Med

den platfodede Gang, det store Hoved, de lange Arme, der naaede ned til Knæene og det stærkt haarede Legeme lignede den lille, svære undersætsige Skikkelse et fuldstændigt Skovmenneske, men medens han plaskede rundt i Karret, begyndte han en af de Samtaler, der ved Siden af deres kolossale Paradoxer og grænseløse Fjendtlighed mod alt og alle i Samfundet, kunde være af saa stor Originalitet og baade vækkende og lærerige. Man kjender fra hans Smaaskrifter og Pjecer hans polemiske Stilling overfor Sprogvidenskabens andre Dyrkere, og han nægtede sig endnu mindre noget i mundtligt Samkvem, men traf han en ung Mand, der studerede nordiske Sprog og Literaturer, kunde han ogsaa Time efter Time være den hjælpsomme Lærer og Ven. Stødte han under sin Læsning paa noget, der forekom ham urigtigt eller som kunde danne Udgangspunktet for Undervisning, sendte han Bud efter den unge, og saa gik det løs med Rettelser og Forklaringer, medens Beviserne hentedes frem af det lille Skab med de mange Skuffer, hvor den berømte »Ordbog« endnu laa — og altid blev liggende — i det første Udkast paa de smaa Papirlapper. Jeg finder bl. a. følgende Billet fra ham til Liebenberg i en saadan Anledning:

Den Borchsenius ligger mig altfor meget i Tankerne. Jeg har i Dag læst en Artikel i Nordisk

Konvers. Lexicon, *Dansk Sprog*, underskrevet N. M. Petersen, der er ubetalelig for Borchsenius. Artiklen er ganske kort, vel en 2 Oktavsider, lad B. tage Bogen eller Heftet og dig med en Dag, og lad os læse den sammen. Det vil ogsaa interessere dig.

Lieb., du koster mig snart vel mange Frimærker.

Din
I. L.

Et andet Brev til Liebenberg fra sidst i Maj 1864 giver et nok saa karakteristisk Billede af hans Sarkasme og Galgenhumor:

Gode L.!

I hvor overflødigt de evige Guder have begavet mig med alle Lykkens Gaver, har jeg dog virkelig endnu Ønsker, som ikke opfyldes. Jeg vilde f. Ex. nok have et skikkeligt Helbred, en lille Smule Penge, et noget anstændigere Rygte. Du, gode L., kommer mig aldrig til Hjælp, du kan ikke gyde ny Livskraft i disse mødske Lemmer af mosaisk Trosbekjendelse, eller føre Dagens fulde Straaler tilbage til mit halvt udslukkede Syn — du vil ikke skaffe mig Penge hos din Broder — du vil ikke med dit store Heltemod træde i Skranken for min Ære, og udæske Ploug, Bøgh, Bille, og Matadorerne i Studenterforeningen — — — Du vil slet ingen Ting gjøre for mig.

I Guds Navn, saa lad det være, men laan mig et Vækker-Uhr, hvis du NB. har et saadant, og hvis du ikke selv bruger det. Saa faar det s'gu være det samme med det andet Rageri, og bryder jeg mig om det, kan jeg s'gu selv skaffe mig det ved Hjælp af Uhret. Thi saa kan jeg staa tidligt op og atter komme til Kræfter. Og har jeg Kræfter, saa vaagner Livslysten igjén, og jeg virker og tjener Penge som Græs. Og vaagner Livslysten igjen i mig, og jeg faar Lyst til ogsaa at være med om Hesten, saa gjør jeg mig til Kammerad med Flabene, bliver Aktionær i alle Koterierne, og en af Matadorerne i Hafnia.

Guds Død, kjære L., skaf mig Vækker-Uhret, og du skal se, hvad Mand jeg bliver. Jeg bliver atter stærk og fager, jeg bliver rig og giver 10 Tusinde 500 Rdr. til de faldnes Minde, jeg kommer i Velten og er med ved alt det kbhvske Sjou. Ikke muligt F. g. m., at her kan være nogen Folkefest, nogen Folke-Demonstration, uden *jeg* er med, den ene Gang kommer jeg med Ploug og Bøgh under Armene, den anden Gang med Bille og Lieutenant Hartwigsen, og den tredje Gang, F. g. m., kommer jeg kjørende udi forgyldt Karosse, med Grevinde Danner ved den ene Side og Fru N. N. ved den anden. En Deputation med Hr. Abrahams til Ordfører modtager os ved Ankomsten; Hr. Barfod udbringer et kraftigt Hurra for Danmarks tre Gratier, hele det forsamlede Publikum vræler Hurraer af fuld Hals, og langt borte i den gemene Hob vulgus

ıar du og Nebelong og Vroblevsky [ɔ: Borchsenius]
; vræler med af fuld Hals.

Skaf nu Uhret, saa skal du se Løjer.

Din

I. L.

P. S. Svar, du gode, eller Fanden skal slaa dig.

Levin blev tilsidst en ensom Mand. Hans tterhed bragte ham paa Kant med Verden, ns aandelige Arbejde gik i Staa, og Sygdom ; Pengesorger lamslog ham. Men at det arpe Hoved ogsaa havde Hjærte, derom vidner lgende lille smukke og rørende Billet til Liebenrg, sikkert ogsaa fra 1864 eller 1865:

Kl. er 5 1/2 (Morgen), jeg har gaaet længe frem tilbage her i Stuen, har spaseret en lang Tur det fri, har nu atter gaaet længe, længe op og d ad mit Gulv — jeg kan ikke faa Ro i mit ærte. Ligesaa forrige Nat, ligesaa mange forrige ætter.

Jeg har i denne Morgen talt efter, hvor mange ənner jeg har. Jeg har en huld og trofast Vende, der hænger ved mig, der vurderer mig. Jeg r nogle Børn, der holder af mig, iblandt dem ;saa *du*.

Et glædeligt Nyaar, kjære L., og Gud bevare g dit lette Sind og dit barnlige glade Hjærte!

2den Januar.

Din

I. L.

*   *   *

Hverken af Ydre eller af Indre forandrede Liebenberg sig synderlig i de tredive Aar, jeg kjendte ham. Af og til kunde han skrante og tabte da ogsaa gjærne en Smule Humøret, men næppe følte han sig rask igjen, før Livslysten tog sin Ret tilbage. Det hedder i et Brev til mig fra Febr. 1876:

»Hegel sagde forleden Dag, at der tænktes paa et Udvalg af Oehlenschläger; om jeg vilde overveje et saadant. Næst efter en hel, vil jeg en halv Oehl. — Men tænk, at jeg, som troede mig færdig med alt, nu har gjort 3dje Udgave af Aladdin, Halvdelen af Holbergs Komedier i 3dje Udgave, og har Udsigt til det bedste af Oehl.! Jeg lever op igjen og tror ikke, jeg kan dø, før det altsammen er færdigt.«

Men trods sin knapt tilmaalte Tid stillede han dog altid med en Uegennyttighed uden Lige sin rige Erfaring og sin sikre Smag til Raadighed for enhver, der bad ham om en Haandsrækning, og alene de Korrekturer, han har læst for andre, er sikkert nok utallige. Han har selv i Erindringerne fortalt om Fr. Paludan-Müllers Ytring til ham: »Du gaar jo og bliver efterhaanden en Formynder for de danske Digtere«, og der var i Virkeligheden næppe heller ret mange danske samtidige Forfattere, der ikke havde Liebenberg at takke for et eller andet. Selv med sine Prædikener kom Hostrup til ham,

trods deres indbyrdes saa forskjellige religiøse Standpunkt, ligesom ogsaa N. G. Blædel nu og da søgte sin Assens-Vens literære Bistand. Og bag Offenlighedens Kulisser, hvor mange unge har ikke i Liebenbergs Hænder nedlagt deres spæde literære Forsøg, hvor ofte har han ikke hjulpet og støttet dem under deres første Skridt ud i Livet. Da jeg i 1866 ikke kunde finde nogen Forlægger til min første Bog — en Oversættelse af Clemens Brentanos Æventyr »Gokkel og Hinkel« — satte Liebenberg sit Navn som Udgiver paa Titelbladet.

Det var derfor ganske naturligt, at hans yngre Venner paa Oehlenschlägers Hundredaarsdag den 14. Novbr. 1879 tog Initiativet til at hædre Liebenberg med den vellykkede Fest, han selv skildrer i Erindringerne. Dagen efter Festen modtog jeg følgende Brev fra ham:

Lørdag.

»Tak, kjæreste Otto! for den skjønne Dag i Gaar, som jeg skylder dig fremfor nogen anden! Jeg er endnu dybt bevæget af alt hvad der blev mig sagt, og kjendte jeg mig ikke selv for godt, kunde det gjøre mig stolt.

Jeg længes efter at tale med dig om Gaarsdagen; ses vi ikke før, saa kan vi maaske paa Mandag efter G. B.'s Forelæsning faa en halv Times Tid dertil.

Tak!

Din gamle.«

Hverken af Ydre eller af Indre forandrede Liebenberg sig synderlig i de tredive Aar, jeg kjendte ham. Af og til kunde han skrante og tabte da ogsaa gjærne en Smule Humøret, men næppe følte han sig rask igjen, før Livslysten tog sin Ret tilbage. Det hedder i et Brev til mig fra Febr. 1876:

»Hegel sagde forleden Dag, at der tænktes paa et Udvalg af Oehlenschläger; om jeg vilde overveje et saadant. Næst efter en hel, vil jeg en halv Oehl. — Men tænk, at jeg, som troede mig færdig med alt, nu har gjort 3dje Udgave af Aladdin, Halvdelen af Holbergs Komedier i 3dje Udgave, og har Udsigt til det bedste af Oehl.! Jeg lever op igjen og tror ikke, jeg kan dø, før det altsammen er færdigt.«

Men trods sin knapt tilmaalte Tid stillede han dog altid med en Uegennyttighed uden Lige sin rige Erfaring og sin sikre Smag til Raadighed for enhver, der bad ham om en Haandsrækning, og alene de Korrekturer, han har læst for andre, er sikkert nok utallige. Han har selv i Erindringerne fortalt om Fr. Paludan-Müllers Ytring til ham: »Du gaar jo og bliver efterhaanden en Formynder for de danske Digtere«, og der var i Virkeligheden næppe heller ret mange danske samtidige Forfattere, der ikke havde Liebenberg at takke for et eller andet. Selv med sine Prædikener kom Hostrup til ham,

trods deres indbyrdes saa forskjellige religiøse Standpunkt, ligesom ogsaa N. G. Blædel nu og da søgte sin Assens-Vens literære Bistand. Og bag Offenlighedens Kulisser, hvor mange unge har ikke i Liebenbergs Hænder nedlagt deres spæde literære Forsøg, hvor ofte har han ikke hjulpet og støttet dem under deres første Skridt ud i Livet. Da jeg i 1866 ikke kunde finde nogen Forlægger til min første Bog — en Oversættelse af Clemens Brentanos Æventyr »Gokkel og Hinkel« — satte Liebenberg sit Navn som Udgiver paa Titelbladet.

Det var derfor ganske naturligt, at hans yngre Venner paa Oehlenschlägers Hundredaarsdag den 14. Novbr. 1879 tog Initiativet til at hædre Liebenberg med den vellykkede Fest, han selv skildrer i Erindringerne. Dagen efter Festen modtog jeg følgende Brev fra ham:

Lørdag.

»Tak, kjæreste Otto! for den skjønne Dag i Gaar, som jeg skylder dig fremfor nogen anden! Jeg er endnu dybt bevæget af alt hvad der blev mig sagt, og kjendte jeg mig ikke selv for godt, kunde det gjøre mig stolt.

Jeg længes efter at tale med dig om Gaarsdagen; ses vi ikke før, saa kan vi maaske paa Mandag efter G. B.'s Forelæsning faa en halv Times Tid dertil.

Tak!

Din gamle.«

En anden lille Billet fra ham har ogsaa historisk Interesse. Den er fra d. 21. Avgust 1880 og lyder som følger:

Lørdag Aften.

En stor Nyhed: jeg er i Færd med at læse et nyt Skuespil af Hostrup, der ønsker at erfare din og min Mening om det og faa Raad af os angaaende Udgivelse, Opførelse og Honorar. Jeg har endnu kun læst 1/4, i Morgen faar jeg intet læst; men paa Mandag bliver jeg nok færdig og bringer dig saa Manuskriptet. Vi maa begge tie som en Mur.

Din

F. L.

Det var »Eva«, hvormed Hostrup efter 25 Aars Hvile atter gjenoptog sin Virksomhed for Scenen.

Andre Breve og Billetter omhandler hans Læsning — og hans literære Domme falder ikke altid ganske sammen med Udtalelser i Erindringerne — eller bringer Indbydelse til hans smaa Middage, hvor man fik god Vin, men ikke Tobak — f. Ex. fra Jan. 1887: »Vil I ryge (du og Magnussen; for de andre er ikke Røgmænd), saa maa I gjøre jer en Spaseretur. Ellers ønsker jeg at beholde jer til henimod Kl. 10. Jeg modtager jer i min Morgenfrakke.«

For literær Anerkjendelse var Liebenberg meget taknemmelig, ikke mindst naar den kom

fra en Kant, hvor han ikke havde ventet den. I et Brev sendte han mig saaledes følgende Venligheder til ham fra Vilhelm Møller:

»Jeg kan ikke lade være at sige Dem, at jeg — under nogen Syssel med Wessel i den sidste Tid — har ærgret mig saa smaat over, at ikke De har givet os en kritisk Textudgave af ham. For hvor er dog Levin lille imod Dem!«

Og paa en medfølgende Lap skriver Liebenberg om Udtalelsen:

»Her er den; den undrede mig som kommende fra en Side, hvor jeg troede at finde en Modstand mod den gunstige Bedømmelse, min Udgiverfærd — med Ret eller Uret; jeg véd det ikke — faktisk har fundet.«

Skæbnen havde været Liebenberg god. Efter en flittig, men tarvelig Manddomstid, hvor det tidt kneb med at komme igjennem, havde dels hans Statsunderstøttelse, dels Familielegater sikret ham en sorgfri Alderdom. I de senere Aar blev han meget tunghør, men hans Øjne var usvækkede, og til det sidste kunde han sysle med det store Udvalg af Oehlenschläger, som laa ham saa meget paa Hjærte og som han ogsaa inden sin Død naaede at gjøre færdigt til Udgivelse. Stille sad han derude i sine sollyse og pilne, med Bøger og Billeder smykkede Stuer paa Harsdorffsvej, glad

sin Sygeplejerske. Hans Ansigt bevarede i D
sit milde og venlige Udtryk.

En lang Række af Minder drager
Minder fra de unge Dage, fra de første S
ud i Livet og til de sidste Samtaler med
gamle. Med Vemod tænker man paa, at to
er lukkede, der i en Menneskealder fulgte
al ens Gjærning, i hele ens Liv. Og d
med en dyb og inderlig Taknemmelighed
hans yngre Venner vil mindes disse gamle,
trofaste Øjne.

C. Hostrup.

C. Hostrup døde »roligt og mildt« Mandag Morgen den 21. November 1892 Kl. halv ti i sit Hjem paa Christian Winthers Vej ude ved Frederiksbergs Jærnvejsstation. »Et godt Menneskes Liv paa denne Jord var afsluttet,« siger Digterens Hustru i Efterskriften til de af hende udgivne »Senere Livserindringer«, hvori hun skildrer sin Mands sidste Dage og Timer.

Op ad Formiddagen gjæstedes det kjendte, rummelige og hyggelige Studereværelse paa første Sal i Villaen af Slægt og Venner, der bragte Blomster og Grønt til Dødslejet. Den lille, smalle Seng ved Væggen mellem de kjendte Statuetter af Saxo og Grundtvig stod nu tom. Digteren hvilede midt paa Gulvet paa et fritstaaende Leje. Hans gamle Salmebog laa under Hagen, og de voxblege Hænder var foldede over Brystet. Hovedet med de tynde, graa Haar

var vendt en Smule til Siden. Ansigtsudtrykket var fuldstændigt roligt, men uendelig alvorligt. De venlige Øjne var lukkede, de kjendte Smilerynker omkring Øjenkrogene var ligesom udglattede, Munden, der altid havde et skjæmtende eller et godt Ord til store og smaa, var gribende fast tilsluttet.

Rundt om stod de gamle Bogreoler og de andre kjendte Ting fra det daglige Liv. Alt var højtidelig stille i det store, lyse Rum, hvor saa mange glade Ord havde lydt, og hvor han, der nu laa bleg og hvid paa Dødslejet, havde været Sjælen i et lykkeligt Hjem og blandt en hengiven Venneskare.

Den skjønneste Sol lyste ude over den hvide Villavej, hvor Naboer og Gjenboer var i Færd med at hejse Dannebrog paa halv Stang til Ære for den gamle døde Digter, det hjærtensgode Menneske.

* * *

I et af sine ypperlige folkelige Foredrag har Hostrup en Gang fremhævet, at St. St. Blicher havde sin Styrke i Jævnheden, i den dæmpede Udtryksmaade, hvor man er bange for de store og de stærke Ord og ligesom med tilbagetrængt Inderlighed bruger et halvt spøgende Udtryk for de alvorligste Ting. »Det er en saadan Tone,«

siger Hostrup, »som jeg er nærved at tro er egenlig den danske Folketone.« Noget lignende lægger ogsaa Henrik Hertz sin unge Pige i »Sparekassen« i Munden, naar hun, medens hun smiler gjennem Taarer, siger, at hun har hørt, at det højeste, et Menneske kan drive det til, er at le og græde paa én Gang. Hostrup kunde i hvert Fald tale med om disse Solglimt, der bryder igjennem Skyer. Hans digteriske ikke mindre end hans menneskelige Personlighed laa paa den altid flydende, altid skiftende Grænse mellem Alvor og Glæde. Han var ingen Tragiker eller Pathetiker, og Verden har ejet større Digtere, mægtige Aander end han. Men i Lunets lyse Rige, hvor de alvorligste Ting kan siges med et Smil om Læben, og hvor Hjærtet og Gemyttet spreder Varme omkring sig, havde Hostrup hjemme og var en Mester paa sit Omraade. Han var Lysets og Dagens Digter, selv om han ogsaa evnede at gjengive den danske Sommernats egne Stemning. I »Æventyr paa Fodrejsen«, i »Mester og Lærling« skvulper Sundets Bølger, hvisker Bøgens Kroner hørligt gjennem Digtningen.

Et ungt, modtageligt Sind faar maaske det første Indtryk af Hostrups Komedier gjennem disse Naturstemninger, der er i saa nær Slægt med det bedste af, hvad al dansk Romantik har ydet. Det satiriske Element gjør sig for den

unge kun i anden Række gjældende. Saa stor en Menneskekjender Digteren var, og saa rigt et Galleri af nationale Typer han end har skabt, hørte han som Komediedigter aldrig til Tugtemestrenes strænge Orden. Ogsaa han opdrog, idet han lo, og tilmed lo godmodigt. Derfor blev han heller aldrig nogen Ven af de sidste Tiaars sorte Literatur, saa lidt som han sympathiserede med dem, der kun vilde finde Dyret i Mennesket. Alene for Henrik Ibsens digteriske Alvor nærede han stor Respekt, skjønt Bjørnstjerne Bjørnsons lyse Optimisme laa hans Hjærte nærmere. Begge de norske Digtere spillede forøvrigt en stor Rolle for ham i den sidste Snes Aar af hans Liv. De har ogsaa sat Spor i hans senere Sang og Tale.

»Følg ej med Strømmen, men følg med Tiden, hvis du vil holde dig ung i Striden,« har Hostrup selv sagt, og i Modsætning til saa mange af sine samtidige, der enten sluttede deres Udvikling af, eller endogsaa bittert vendte sig mod de nye Aandsstrømninger, holdt Hostrup aabent Vande omkring sig. Ingenlunde dog paa ukritisk Vis. Tværtimod var han den første til at gjøre Front mod saadanne aandelige og sociale »Hovedstrømninger«, der vilde skylle det nationale og hjemlige bort. Derfor priste han ogsaa Hjemmet og Arnen i en af sine sidste Komedier. Derfor mødte han personlig

i Kampen, uden at ænse, hvor meget Dagspressen stænkede ham til. Den Avtoritet, han havde vundet som Digter og Folketaler, følte han maatte kastes i Vægtskaalen. For mange af os herhjemme var under Literaturens og Politikens vexlende Skærmysler Hostrup ligesom Garantien for, at vi var paa ret Kjøl og stadig styrede fremad.

Faa danske Digtere har sunget til Ungdommens Pris som Hostrup. Faa staar som han gjennem hele deres Liv som et lysende Exempel for alle unge. Og det er her i Livet en stor og sjælden Lykke, naar en fremragende Personlighed, som man har elsket fra sine tidlige Barndomsaar, bliver den samme lige til det sidste. Ens Kjærlighed til Hostrup led selv i de vanskeligste Tider intet Skaar. Digteren og Mennesket smelter sammen til en Helhed i Erindringen.

Var der noget, vi Drenge paa Sorø Akademi elskede i Halvtredserne og Treserne, saa var det, trods baade Holberg, Hauch og Ingemann, Hostrups Komedier. Peter Heise var utrættelig til at indstudere dem ved de aarlige Forestillinger, og den halve Skole kunde, hvad enten man selv spillede med eller ikke, alle Sangene og det meste af Dialogen udenad. For den unge Student var Hostrup, jævnsides Ploug, om muligt endnu mere. Jeg mindes

derfor min Glæde, da det en Aften i min første Studentertid — den 7de Decbr. 1864 — faldt i min Lod at komme til at sidde ved Siden af Hostrup ved et Gilde paa Skydebanen i Anledning af »Fædrelandet«s 25 Aars Jubilæum. Den Aften lagde Grunden til et Venskab, der hører til det bedste, jeg har fristet i Livet. De følgende Somre var jeg sammen med Hostrups gamle Ven, F. L. Liebenberg, en hyppig Søndagsgjæst ude i Hillerød. Det var godt at sidde i den langagtige Studerestue i den røde Præstegaard, og der var dejlige Vandringer rundt omkring i de store Skove, Præstedammen, Funkedammen, Dyrehaven, og hvad de alle hedder. Rygtet havde den Gang travlt med, at Hostrup havde brudt Staven over sine Komedier. Man havde misforstaaet hans Digt »Drøm og Liv« saavel som hans pludselige Tavshed, efter at han var blevet Præst. Selv forklarede han nu Sammenhængen. Han havde aldrig kunnet skrive noget større Værk uden fuldstændigt Otium, saa længe Arbejdet stod paa. Derfor havde hans Venner i gamle Dage glædet sig, naar han trak sig tilbage fra dem og var optaget af sig selv; saa vidste de, hvad det betød. Hans præstelige Gjerning, der paa saa mange Maader fyldte hans Liv, tog ham helt fangen. Først da han, efter at have søgt sin Afsked, var flyttet til Kjøbenhavn, kunde han overraske os alle

ved — efter 25 Aars Afbrydelse — at gjenoptage sit Arbejde for Scenen.

Da jeg interesserede mig for den ikke ganske lille Række utrykte dramatiske Smaating, der til Dels ligger forud for »Gjenboerne«, og hvori der findes mange fornøjelige og ikke mindst i literærhistorisk Henseende interessante Ting, søgte Hostrup i disse Aar dem atter frem. — Jeg har igjen fundet »noget Affald« til Dem, skrev han oftere til mig. — De er nu alle bevarede i flere Afskrifter. Et Par af dem var forøvrigt vanskelige nok at faa fat i; et Manuskript var endogsaa havnet i Norge. Saa sang Hostrup de gamle Viser for sine Gjæster, eller han fortalte om Frederik VII, der altid havde været ham en god Ven. Kongen tog ham tidt med i Baaden, naar han laa og fiskede i de smaa Søer dernede, og Hostrup fremhævede udtrykkelig, at naar det ellers hed sig, at Kongen kunde være baade bred og drøj i glade Lag, saa var han altid her det bedste og braveste Menneske under Solen. Hostrup satte stor Pris paa hans hele folkelige Væsen, og han har jo ogsaa siden sunget mangen en smuk Sang til hans Minde. Se forøvrigt Erindringerne.

Hvad Hostrup var for sin Menighed og som Folketaler for videre Kredse, er nu kjendt af alle. Den, der en smuk Sommermorgen har hørt ham prædike i Frederiksborg Slotskirke, vil kunne forstaa den Hengivenhed, hvormed den

lille By følte sig knyttet til sin Præst og Sjælesørger. Overalt ved Møder og paa Folkehøjskole-Sammenkomster tog Hostrup nu ogsaa levende Del i det store Oplysningsarbejde, der har været den sidste Menneskealder til saa megen Ære herhjemme, og hans fremskudte Stilling blandt Grundtvigs saavel kirkelige som folkelige Venner var for længst en Kjendsgjerning. Og selv om hans Embedsforretninger som sagt slog Dagen i mange Stumper og Stykker for ham, kom der dog altid, — foruden hans Prædikener og Foredrag — en Sang i Ny og Næ, ved en eller anden festlig Lejlighed som et Bryllup eller et Folkemøde. Kun i sit første Præsteaar, 1856, var han fuldstændig tavs. Efterhaanden blev Sangene, som hans senere Digtsamlinger vidner om, endogsaa til en ganske anselig lille Flok, og mer end én af dem gik vide om Land og kom paa alles Læber. I Efterskriften til den nye Udgave af Komedierne fra 1865 greb Hostrup derfor ogsaa Lejligheden til at nedlægge en Indsigelse mod den gængse Opfattelse af hans Digt »Drøm og Liv« fra Sommeren 1862 som en Afsked med Literaturen. »Det var ikke« — hedder det her — »min Hensigt at gjøre mig selv til Helten i dette Digt. Jeg kan godt forstaa, at det af mange er bleven optaget saaledes, da jeg i flere Aar ikke har ladet høre fra mig, men det var ikke *min* Mening dermed. Hvad jeg

vilde udtrykke i dette Digt, var kun den Tanke, at Menneskelivet selv er højere end dets højeste Produkt, saa at den, som i aandelig og hjærtelig Henseende sætter Livet til paa sin Gjerning, gjør bedst i at redde Livet og lade Gjerningen fare. — — Jeg har selv altid betragtet Digtekunsten som en af Menneskeaandens højeste Idrætter; jeg har aldrig tvivlet paa, at en saadan Virken *kan* forenes med et sundt og dygtigt Menneskeliv, og jeg har heller aldrig angret min egen Syslen dermed, uden naar jeg følte, at den var mislykket. Naar nogen derfor«, ender han, »har erklæret min Digterbane for afsluttet, saa tør jeg vel ikke nægte Muligheden af, at han kan faa Ret, især da jeg ikke véd, om jeg lever til i Morgen, men jeg maa dog bemærke, at jeg selv ikke endnu er kommen til at betragte den saaledes eller overhovedet har forsvoret nogen Art af poetisk Virksomhed, hvortil der gives mig Tid og Kræfter.«

Liebenberg og jeg, der hjalp Hostrup med Korrekturen paa Komedierne, fik da ogsaa Vidnesbyrd nok om — hvis vi for Resten havde haft dem behov — hvor meget hans digteriske Produktion laa ham paa Hjærte. Som altid, naar hans Manuskripter eller Korrekturer gik gjennem vore Hænder, udtalte han sig gjærne om sit Liv og sine Værker. Et Par Uddrag af herhen hørende Breve vil bedst vise dette.

I et Brev, der tilfældig er skrevet paa Liebenbergs 55. Fødselsdag, den 16. Avgust 1865, og hvori han ønsker »Fritz« til Lykke »paa hans 20. Fødselsdag!« hedder det bl. a.:

»Kjære Venner og Medarbejdere! I »Mester og Lærling«, som jeg er nær ved at anse for det betydeligste, skjønt ikke fuldkomneste, af mine udødelige Værker, kunde maaske nogle Forkortninger være hensigtsmæssige ogsaa i de tre første Akter. Kompagniets Raad med Hensyn til de to sidste har jeg i ét og alt fulgt, skjønt stundum med Tvivl. Vilde De ogsaa raade mig med Hensyn til de første.«

Et andet Brev oplyser, at Hostrup for sine Komedier den Gang af Eibe fik 20 Rdl. for Arket i 1000 Exemplarer, og lige saa meget for sine Prædikener. Om disse sidste skrev Hostrup en Gang til mig følgende:

Kjære Hr. Borchsenius! Hermed følger den begjærede Attest — gid De maa have Lykken med Dem! Vil De nu ogsaa gjøre mig en rigtignok meget større Tjeneste? Vil De spørge Liebenberg eller Dem selv, om han eller De vil hjælpe mig med et meget kjedeligt Arbejde ved at læse første Korrektur derpaa. Det er — reverenter talt — en Samling Prædikener og — tænker jeg — henimod 20 Ark, hvis Trykning nu skal begynde. Eibe er Forlægger, og hvis De vilde lægge Besked ind hos

ham, saa er det nok; kan De ikke, saa gjør han det, men jeg vilde helst have Dem. Det skal som sædvanlig gaa i en Ruf. De kan — for at trøste Liebenberg — sige ham, at det næste, jeg lader trykke, bliver af en anden Skuffe.

d. 28. Aug. 1866.

Deres hengivne
C. Hostrup.

I et senere Brev hedder det bl. a.:

»Thorvald Strøm gjør mig til en Discipel af Hertz. Er han er gal? Om han havde sagt af Heiberg (ɔ: »Nej«, som virkelig paavirkede min Dialog i de første Smaastykker, som »Regnvejr«, saa var der noget deri, skjønt meget lidt*).«

*) Norske og danske Literærhistorikere har nu og da brudt en Lanse om Holbergs Nationalitet: om han var Norsk eller Dansk eller Verdensborger. Vi Danske har holdt paa, at Holberg i alt Fald i sine Komedier er Dansk og et stort Stykke endog af en Kjøbenhavner. Saa meget er i det mindste uomtvisteligt, at alle hans Arvtagere paa den danske Scene, alle vore komiske Skuespildigtere er Kjøbenhavnerbørn. Lige fra Heiberg, Hertz og Overskou til Chiewitz, Erik Bøgh og Fritz Holst er de fødte i Hovedstaden. Det samme er Tilfældet med Hostrup, der danner Overgangsleddet fra den ældre til den yngre dramatiske Skole. Og selv om Hostrup senere tidt henlagde sin Scene til andre Egne af Landet, har han i »Gjenboerne« og i »Spurven« det ægte Kjøbenhavnerblod i sine Aarer. Hans Skildringer af danske Studenter midt iblandt kjøbenhavnske Haandværkere og det nationalliberale Bourgeoisi er udødelige i dansk Literatur som typiske Tidsbilleder.

Ogsaa et Par langt senere Breve kan medtages her. Det første gjælder »Intrigerne«:

Kjære Borchsenius.

I »Morgenbladet«s venlige Omtale af »Intrigerne« savnede jeg ganske Rosenkildes (C. N.) Navn. Mantzius spillede kun Præsten ved første Opførelse (han havde nemlig af Collin faaet Tilladelse til at give 3 Gjæsteroller: I »Ude og hjemme«, »Gjenboerne« og »Intrigerne«, og var den Gang Provinsskuespiller), men saa tog C. N. Rosenkilde fat i Intrigerne, og hans uforlignelige Naturlighed og Elskværdighed gjorde egenlig Stykkets Lykke og gav det en Præstegaardsstemning, som jeg ved senere Opførelser har haft ondt ved at gjenfinde deri. Dette fortæller jeg Dem kun til Deres egen Efterretning; Adolf Rosenkildes Præst var naturligvis ligesom Kr. Mantzius' meget brav, og den unge Mantzius har jeg slet ikke set endnu i dette Stykke, men jeg undrer mig næsten over, at Morgenbladet, som ikke har set gamle Rosenkilde som Præsten, kan kalde Intrigerne *stemningsfuldt*, skjønt det selvfølgelig glæder mig.

3. Maj 87.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Det næste Brev er en Tak for et kort Omrids af hans Liv og Virksomhed i Roms Almanak:

Kjære Borchsenius.

Tak for Roms Almanak, som det vistnok er Dem, der har skaffet mig, og særlig Tak for den varme og smukke Maade, hvorpaa De har omtalt mig! Nu kun et Par Bemærkninger om Enkeltheder. 1) Som jeg allerede har skrevet til Dem, var det hverken af Misfornøjelse med mine Stykkers Modtagelse eller under Trykket af nogen anden Slags Skuffelse, jeg søgte Præstekald. Jeg følte personlig Trang til en saadan Virksomhed og trods Indsigelse fra Venner og literære Velyndere (jeg mindes saaledes N. M. Petersen og C. N. Rosenkilde), stod Præstestillingen ligesaa højt for mig som Theaterforfatterens. Jeg var mig fuldt bevidst, at Præstegjerningen vilde tage mig helt, og at jeg saa næppe vilde skrive flere Skuespil; jeg har heller ikke prøvet paa sligt, før »Eva« selv tvang sig frem, og jeg, paa Grund af, at mit Helbred blev nedbrudt i Frederiksborg Slotskirke og Regeringen ikke vilde give mig noget lettere Embede, hvorom jeg har søgt flere Gange, som afskediget fik et ufrivilligt Otium i Kjøbenhavn.

2) Feriegjæsterne er ikke skrevet for Kasino, hvor det aldrig er spillet, men for det kgl. Theater og blev i Vinteren 1854—55 af Heiberg antaget til Opførelse, men vilde efter hans Ord først kunne blive spillet til næste Sæson. Jeg trængte imidlertid til Penge, og da Studenterforeningen trængte til at faa en Forestilling, tilbød jeg den at skaffe den en saadan inden Foraaret, hvis den vilde give mig en

vis Del af Indtægten — det var første Gang, jeg har tjent noget ved mine Stykker der. Jeg sagde det til Heiberg, som ikke havde noget imod, at jeg brugte »Feriegjæsterne«, ligesom »Soldaterløjer« jo ogsaa i sin Tid først var gaaet til et Par Studenterforestillinger, og satte saa nogle Viser ind i den gamle »Familietvist«, som aldrig før var kommen frem. Denne Forestilling gik saa 3 Gange paa Hoftheatret til almindelig Fornøjelse. Men da jeg saa om Efteraaret kom igjen til det kgl. Theater, erklærede Heiberg, at det stred mod det kgl. Theaters Værdighed at optage saadanne udspillede Studenterstykker*). Jeg sagde til Heiberg, at jeg nu blev

*) Se ogsaa i Hostrups »Erindringer fra min Barndom og Ungdom«, S. 213—215, om Heibergs Stilling til Hostrups ældre Komedier, efter at han var blevet Direktør. Heiberg erklærede, at hverken »Gjenboerne«, »Spurv i Tranedans« eller »Intrigerne« mere vilde komme til Opførelse paa det kgl. Theater, »hvortil de efter hans Mening aldrig burde have faaet Adgang [!]«. — Flere af Heibergs utrykte Theatercensurer, der, som andensteds i denne Bog berørt, alle findes i den Collinske Manuskriptsamling, er forøvrigt offenliggjorte i »Morgenbladet« for 13. Dcbr. 1891; for Hostrups Vedkommende saaledes Censurerne over »Intrigerne«, »Æsthetisk Sans« og »Æventyr paa Fodrejsen«. Heibergs Domme er unægtelig ofte ensidige, og hans Mangel paa Forstaaelse af Hostrups Komedier er særlig dobbelt mærkelig, da han selv i sin Tid saa haardt havde maattet kæmpe for sine Vaudeviller, der blev haanede som baade Farcer og Fjællebodsgjøgl. Nu næppe 30 Aar efter er Heiberg borneret nok til at lægge Hostrups Komedier det til Last, at de havde deres Udspring fra Studenter-

ræst, og at disse Stykker saaledes sagtens blev de
lste, jeg indsendte til Theatret, men han rystede
a Hovedet og paastod, det havde ingen Nød;
g skrev nok alligevel. Det var den Sæson, da
inge efterat have forladt Kasino spillede paa Hof-
eatret og havde erobret Høedt, M. Wiehe, Rosen-
lde og Hustru; jeg gav dem »Familietvist«, men
emte »Feriegjæsterne« i det Haab, at det senere
inde faa Indgang paa Kongens Nytorv. Da Mantzius
midlertid et Par Aar efter gik til Folketheatret, fik
in mig ogsaa til at overlade dette Theater det af
e to Smaastykker, jeg satte mest Pris paa.

Undskyld, at jeg disker op med disse Erindringer,
g især, at jeg gjør det saa flygtig og jasket, at
e maaske har ondt ved at finde ud af det.

20. Septb. 88.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Endvidere et Brev om »Gjenboerne« i
tykkets oprindelige Skikkelse med de smaa
Udfald mod Ingemann og Andersen*). Jeg

---

kredse. — Det er endelig ikke uden Interesse at sammenligne ovenstaaende og efterfølgende Brev med Hostrups senere Omtale i Erindringerne af samme Fakta.

*) Valget af Dronning Gunild i »En Spurv i Tranedans« indeholder ligeledes en let literær Satire. Der blev nemlig i Slutningen af Trediverne i en Mose ved Haraldskjær ikke langt fra Vejle fundet et kvindeligt Lig, der var sværtet kaffebrunt af Tørvejorden, men forøvrigt vel bevaret, og i dette Fund saâ N. M. Petersens dristige Fantasi strax Erik Blodøxes Enke, den norske Dronning.

havde spurgt, om det var sandt, at Ingemann, der forøvrigt var en Smule i Slægt med Hostrup, var blevet stødt. Hostrup svarer:

Espergjærde pr. Helsingør.

Kjære Borchsenius.

Historien med Ingemann er dog vist sand. Det var i et af de første Efteraar efter at »Gjenboerne« var opført i Studenterforeningen — jeg antager 1844 eller 45 — at en Discipel i Sorø Skole — vistnok St. Andersen Bille — bad mig om Tilladelse til at spille det og fik mit Manuskript til Laans; den Gang var Stykket nemlig ikke trykt. Der gik længere Tid hen — maaske et Aar eller mere — inden jeg hørte noget fra Ingemann derom, og det var først efter en senere soransk Opførelse deraf, som han havde bivaanet og som gav ham Anledning til at bevidne mig sin Paaskjønnelse af Stykkets Morsomhed, at han udtalte sin Beklagelse over Udtrykket »smægtende Melodier«. Det hjalp ikke, at jeg skød Skylden paa Ahasverus og hans Digterhad; Ingemann synes villig til at tro, at jeg ikke mente noget slemt dermed, men det kreperede ham alligevel og laa ham aabenbart paa Hjærte at faa det forandret, og deri kunde jeg jo sagtens føje ham. Hvad skulde jeg imidlertid sætte i Stedet for det fatale »smægtende«? I. foreslog »sværmende« eller »vexlende«, og da jeg skulde være spag, saa valgte jeg naturligvis det sidste som

det, der slet ingen Ting sagde. Dette staar da ogsaa i alle ældre Udgaver af »Gjenboerne«. Men efter Ingemanns og hans Hustrus Død fandt jeg ingen Grund længer til at gjøre min Jøde hensynsfuld, saa i de Hegelske Udgaver har den kjære Digter igjen faaet Skyld for de smægtende Melodier og vil næppe tage sig det nær, hvor han nu er, saa meget mindre, som det ikke rammer hans »Blade af Jerusalems Skomagers Dagbog«, men en ganske anden Side af hans Produktion.

De véd vel, at H. C. Andersen ogsaa følte sig krænket ved »Gjenboerne«, og han havde naturligvis mere Grund dertil. Han saâ Stykket i Studenterforeningen i dets første Skikkelse, hvori det er ham, Ahasverus flygter fra, og der endnu slet ikke er Tale om Digteren Tuborg. Jeg havde aldrig talt med Andersen den Gang, men hørte fra mange Sider, at han beklagede sig bittert over Behandlingen. Men saa snart Stykket kom offenlig frem, blev han strax god igjen. Paa det kgl. Theater gik det jo ikke an at omtale da levende Digtere; dér kom Tuborg i Stedet for Andersen, og da Stykket blev trykt, holdt jeg vel dér baade paa ham og Ingemann, men saaledes, at Tuborg tog hele Stødet af, og der blev lagt et dybt Svælg mellem ham og de to andre i den ny Replik:

De store Poeter — de kan saa gaa —
hvad man for Resten paa dem vil klage o. s. v.

Hermed var Andersen kaldt en stor Digter, og saa var han god igjen og opsøgte mig med stor Venlig-

hed og sendte mig den næste Bog, han udgav, med den Paaskrift: »Kjære Hostrup, regn mig mellem Vennerne!«

Jeg skal endnu blot tilføje, at jeg selv bedst kjendes ved mine Komedier i de nyeste Udgaver, de to Hegelske, især den allersidste. Større Forandringer har jeg naturligvis ikke gjort med dem, men jeg har omhyggelig rettet Stil og ønsker dem helst læste og opførte i deres nyeste Skikkelse.

22. Juni 89. Med venlig Hilsen

Deres hengivne

C. Hostrup.

Slutningen af Brevet har, som man ser, bl. a. Interesse for kommende Udgaver og Opførelser af Hostrups Komedier.

Men, for at vende tilbage til Treserne, det var Tiden, den samlede Arbejdstid, det den Gang kneb med. En Anmodning om et Bidrag til en Studenterkalender besvarede Hostrup bl. a. saaledes:

Kjære Hr. Borchsenius!

De gjør Dem for store Forventninger om mig. Jeg er oprigtig talt meget lidt skikket til være Forfatter blandt andet af den Grund, at jeg har for meget fast at bestille. Hvad det folkelige Foredrag angaar, da har jeg visselig holdt mange saadanne

: Fjor Vinter i Regelen et hver Uge), men ingen f dem egner sig efter min Overbevisning til at ptages i en saaden Samling, selv om nogen af em lod sig trykke i en anden Forbindelse. Saa liver der kun Digtene tilbage, og her vil jeg nødig ge Nej, men hvor kan jeg love dem? Jeg har indfriede Løfter hvilende paa mig, hvis Opfyldelse ænger mig truende over Hovedet; hvor skal de da omme fra, som De venter, hvis De ikke kommer herned g sætter mig en ladt Pistol for Brystet og lukker mig ıde i min Stue og siger: Du bliver skudt, naar du ommer ud af det uden med et Digt. Ellers gaar 'iden med det nødvendige, og naar det nogen-ınde er besørget, saa melder sig en anden Nød-endighed: den at leve og trække Vejret og lege ıed mine Børn og læse en Smule o. s. v.

Se, saadan gaar det — hvad skal vi gjøre ved et? Kan De tvinge mig ved en daglig Mulkt eller aa anden Maade, ellers er jeg bange for, at De ıke faar noget ud af mig.

Hillerød, 5. Septbr. 1869.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Fra samme Aar er følgende paa sin Vis istoriske Brev:

Kjære Hr. Borchsenius!

Hvis det gaar an at optage Pladsen for en ngre, saa vil jeg bede Dem skrive mig som Del-

tager i det norske Tog. Jeg har nemlig allerede halvvejs lovet en Ven i Norge at komme med, om det lader sig gjøre, og da jeg ikke er nogen politisk Personlighed, kan det vel ikke skade Togets Karakter. Er der noget til Hinder, saa beder jeg Dem sige mig det rentud.

Hillerød, 20. April 1869.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Det var jo Hostrup, der ved sine Sange og — i Særdeleshed — sine Taler saa at sige anslog Tonen for det hele Møde og paatrykte dette et Præg, der var saa vidt forskjelligt fra de tidligere Studentertogs politiske Skandinavisme. Den nye Tid, der indvarsledes med 1864 og 1866, kom vel først ret til Udbrnd et Stykke ind i det næste Tiaar, men Carl Ploug, der ogsaa var med i Kristiania i 1869, har sikkert ikke været den, der med mindst Forundring har set sin gamle Ven og Fælle Hostrup her tage Têten som Ungdommens Fører. Medens den politiske Opposition i Fyrrerne rykkede frem mod Magten, havde Jens Kristrup jo ikke været andet end en glad Studenterpoet, der levede i — og lod andre leve med i — sine Komedier og Viser. Selv har Hostrup en Gang sagt, at han, da Frihedstoget gik mod 1849, kun stod »ved Musiken« og altsaa ikke hørte til de egenlige

politiske Kombattanter. Hvad han vandt i den nye Tid efter Regeringsforandringen, var derfor ogsaa kun Ry og Anerkjendelse, og dette stundum endogsaa knapt nok tilmaalt. I materiel Henseende — se bl. a. hans Breve til Kr. Mantzius — ventede der ham i hvert Fald trange Aar i Begyndelsen af Halvtredserne. Tilsidst maatte han jo ogsaa søge bort fra Hovedstaden, for at leve.

Men ovre paa den jydske Hede var Studenterdigteren i Stilhed blevet Folketaler og Folkevækker. Og Halvfjerdsernes stærke indre Brydninger kaldte ham nu frem paa selve den politiske Kampplads. Sin Ungdoms frisindede Idealer tro, tøvede han ikke med at vælge sit Stade i Striden, og hverken hans politiske Modstandere eller personlige Fjender — om han da, naar det kom til Stykket, kjendte til sidste Slags — har nogen Sinde tvivlet om hans Overbevisnings Alvor eller hans Karakters Uplettethed. Og naar han saaledes lidt efter lidt blev en Kampens Mand og i Modsætning til saa mange af sine jævnaldrende samtidige netop søgte ud i Livet, medens de som gamle trak sig tilbage derfra, fulgte han heri ikke blot sin Lærers og Mesters, Grundtvigs, Exempel, men selv det flygtigste Blik paa, hvad han nu i en Række af Aar traadte i Skranken for, vil vise, at kun den inderligste Kjærlighed til Folk

og Land trykkede denne fra Ungdommen af saa fredelig anlagte Natur et Sværd i Haanden. Den Kamp, der i Halvfjerdserne og Firserne blev udkæmpet herhjemme, havde Front til forskjellige Sider. Den var politisk, social, religiøs, ethisk, literær. Men naar Hostrup, som i en af sine kjendte Sange, spurgte sig selv, hvad denne Brydningstime varslede, saa vidste han ogsaa, at herpaa kunde kun de unge, Fremtidens Bærere, svare, og det betydningsfuldeste ved al hans Deltagelse i Dagens Kamp var derfor ogsaa hans Forsøg paa at slaa Bro mellem nyt og gammelt, mellem den yngre og den ældre Slægt. Med lige Uforfærdethed vendte han sig mod gammel Stilstand og ung Forvorpenhed, og gaar en ny, paa Sjæl og Legeme sund og livsmodig dansk Ungdom ud af den hele hjemlige Strid, har Hostrup ikke mindst Æren derfor. Det hedder i et lille Vers af ham:

Jeg mener, det var daarlig fat,
om Jorden blev os vammel;
jeg kalder nødig Solen mat,
fordi jeg selv blev gammel.
Lad dem, som skal det, slaa Allarm,
men gjælder det en Dyst,
saa maa vi dog ha' Tro i Barm
og Øjet være lyst.

Eller som Hostrup selv et andet Sted har sagt:

Husk, naar Striden gaar paa Livet,
saa maa Fredens Mænd gi' Møde,

og Fredens Mand blev virkelig en Kampens Mand. Digteren, som hans Samtid havde fundet for blød og kaldt et Talent uden Kraft, tog som faa andre af Studentervennerne sin Ungdomstids Konsekvenser.

* * *

Skulde man nemlig i kort Begreb nævne Samtidens Dom over Hostrup, er det altid Mangelen af Knokkelsystem og Muskelkraft, der fremhæves. Et Par Exempler vil vise det. Der er selvfølgelig til de forskjellige Tider af højst forskjellige Forfattere sagt meget om Hostrup, noget hvast og bittert nok, som f. Ex. af Poul Chiewitz i »Det kjedelige Drama«, men det meste dog til Hostrups Pris og Ære.

Op over den hele Mangfoldighed af kritiske Domme hæver sig dog tre Udtalelser. Man vil have Interesse af nærmere at gjennemgaa, hvad der her kun antydningsvis kan berøres.

M. Goldschmidt kommer i »Nord og Syd« hyppig tilbage til Hostrup. I 4. Bind af dette Tidsskrift for 1848 findes saaledes en længere Anmeldelse af »Æventyr p. F.« og »Spurven«. Goldschmidt undersøger — og bekræfter derved som samtidig en Kjendsgjerning — hvori egenlig den hemmelige Magt ligger, »som denne unge Digter allerede udøver over Publikum, ja som tilfaldt ham

øjeblikkelig, da han traadte frem«. Svaret lyder, at Hostrup har gjort en ny Opfindelse, har opfundet de danske Studenter. Men den Hostrupske Student er dog langt fra at ville være privilegeret Ordensmedlem; han spørger ikke om Examen, men anerkjender ethvert »virkelig ungdommeligt« Menneske som Broder i Aandens Rige. Og medens den tyske Student f. Ex. blandt alle »Filistre« ubarmhjærtig forfølger Haandværkerne, har Hostrups Student netop en særlig Forkjærlighed for denne Klasse.

I denne Sammenhæng følger saa de ofte senere fremdragne Goldschmidtske Ord om Hostrups Komedier: »Livsfriskhed og Sandhed karakteriserer de fleste af de Personer, Digteren fører frem paa Scenen; en fremmed vilde lære Nationen at kjende af disse Skuespil, han vilde maaske blot gjøre den Bemærkning: *hvor dette Folk er blødt!* — Maaske antyder disse Ord et Savn, vi andre ogsaa kunde være berettigede til at føle: alt er saa blødt, saa mildt, der mangler undertiden Kraft; Hostrups Skildringer er som en frisk Bøgeskov, hvor Øjet efter nogen Tids Forløb søger efter en haard, knudret Eg.«

Ogsaa ved en anden Lejlighed (i en Anm. af »Familietvist«) karakteriseres Hostrup af Goldschmidt som »*et ubestrideligt Talent uden Kraft*«, og Politikeren nedlægger en Indsigelse imod, at det nævnte lille Stykke, der som Undertitel

kaldtes »det mærkværdige Aar«, skulde give et nationalt Genrebillede fra 1848. »Saadan« — hedder det — »saå Hr. Sørensen ikke ud 1848. Netop 1848 havde han taget sig sammen, han spillede en Rolle i Verden, var vred, opflammet og urolig.« En lignende Anke fremsættes mod en af Hostrups utrykte dramatiske Scener, »Politikerne i Ølhuset«, der i 1848 spilledes ved en Aftenunderholdning. Her protesterer Goldschmidt paa den formentlig karikerede »fjerde Stands« Vegne. Poesien skal være retfærdig, den maa ikke træde i noget Partis Tjeneste, den ser ikke Ensidigheden og Bornertheden blot hos »fjerde Stand« og fører ikke Viddets og Lunets Blænkere imod den for at glæde første, anden og tredje Stand. I Modsætning hertil roser Goldschmidt varmt »Soldaterløjer« og anfører til Hostrups Ære, at Digteren ikke her draperer sig med Dannebrog for at modtage en Hyldest, der egenlig gjælder Flaget.

Medens Goldschmidt saaledes kan repræsentere en Del af den med de paagjældende Skuespil samtidige Kritik, særlig udenfor de egenlig akademiske Kredse, har vi i *P. L. Møllers* »Det nyere Lystspil i Frankrig og Danmark« fra 1858 et Afsnit om Hostrup, der i alt væsenligt kan siges at være et Udtryk for den siden da almindelig gjældende literære Opfattelse af Digteren. P. L. Møller drager en interessant Sammenligning

mellem Hostrup og hans to nærmeste Forgængere: Heiberg og Hertz. Medens disse staar mere over deres Tid end Hostrup, lader denne med næsten ukritisk Naivetet selve Tiden tale og gebærde sig. Hostrup synes os langt mere født Dramatiker, en Art Naturbarn som dramatisk, og navnlig som komisk Digter. Vi skylder ham et meget talrigt national-komisk Galleri af danske Studenter, sjællandske, fynske og jydske Herremænd, af Bønder og Tatere, af Justitsraader og Krigsraader, ja selv af Lysestøbere og Urtekræmmere, som vi alle kjender af Livet, men ikke før havde set paa Scenen, og hvortil maaske intet samtidigt Theater kan opvise noget lignende. Dertil kommer, at *Sproget* hos Hostrup er »et uafbrudt *nationalt Ekko*, hvori der ikke klinger en eneste falsk Tone«.

Hvad Møller savner hos Hostrup, er noget af den kraftige Personlighed, det sikre selvstændige Blik paa Livet, som i enhver Kunstart er nødvendig, for at give Værket fast Holdning, bestemt Fysiognomi og et robust udpræget Aandsliv. Han besidder alle de komiske Nerver, men mangler Knokkelsystem og Muskelkraft; derfor staar Udførelsen hos ham stedse langt over Konceptionen, i hvilken man savner Stringens og Energi. Maaske — siger Møller — har det, hvad der i vore smaalige Forhold er forklarligt, manglet Hostrup paa sjælelige Rystelser, paa

udbredte personlige Livserfaringer og stærke Berøringer med de alvorlige Sider af Livets Realitet. Hostrup har saaledes ikke kunnet tilkæmpe sig den ironiske Selvbevidsthed om personligt Værd og højere Intelligens, som gjør, at de store Komikere fra Aristofanes til Molière og Holberg synes os at staa over deres Tid, idet de taler »som de, der har Myndighed«, og gjennemskuer og dømmer Tilværelsen i samme Øjeblik, som de fremstiller den i leende Billeder. Men selv i sine svagere Arbejder er Hostrup endnu stedse *national* og giver et daguerreotyptro Billed af det nuværende danske Folks Karakter og Tænkemaade. Maaske deler selve Folket ogsaa denne sin Digters væsenlige Svagheder, en Frygt for Overdrivelse, en Disposition til det simple og naturlige.

Endelig skal her nævnes en fortræffelig Føljeton om Hostrups Sangspil i *Erik Bøghs* »Dit og Dat« for 1865. I en baade varmt skrevet og træffende Karakteristik viser Bøgh her, hvilke Fremskridt Vaudevillen har gjort fra Heibergs til Hostrups Tid. Ikke alene i Figurernes Tegning og Kolorit, saavel som i den musikalske Behandling, men først og fremmest i Dialogen. Det er Talesproget, der har afløst Bogsproget, og endnu mere: hver Person taler sit eget saavel som sin Stands Maal. Det er Hostrups Fortjeneste, siger Bøgh, at have bragt frisk og

dansk Blod ind i Sangspillet. Ved sine Komedier har han mer end nogen anden bidraget til at bringe Folkelivet og Folkesproget, med ét Ord det nationale, ind paa den Scene, der kun kan bestaa som Nationaltheater.

* * *

Men medens man saaledes dømte æsthetisk om Digteren og kun beklagede, at han saa tidlig, kun 37 Aar gammel, havde opgivet sin poetiske Virksomhed — og medens man jublede over hans Komedier, der, maaske netop fordi Forfatteren betragtedes som afdød, aldrig havde gjort større Lykke paa Scenen, men rigtignok heller aldrig var blevne givne med et Sammenspil som i Overgangstiden mellem Treserne og Halvfjerdserne, da Phister, Mantzius, Fru Sødring, Adolph Rosenkilde og Hultmann endnu bar dem over Brædderne — dukkede pludselig en hel ny Hostrup op i Synskredsen.

En skjøn Dag bragte Sofus Høgsbros »Dansk Folketidende« (for 26. April 1877) følgende Digt af Hostrup i Anledning af den nys udstedte provisoriske Finanslov:

Til C. Ploug.

Skrevet den 16de April 1877.

Folkesanger, vort Hjærte kjær,
i Slægt med Hedens stigende Lærke,

som højt i det gyldne Morgenskjær
vort Fribrev løfted paa Toner stærke!
    Det var dit Haab, der stort og klart
    meldte, at Afmagts Tid var omme,
    tykkes det nu dig bedst bevart,
    puttet i Herremænds Lomme?

    Tænk dog lidt paa den »Tolvaars-Knægt
i Lærredsbuxer og Vadmelstrøje,
af simpel Borger- og Bondeslægt,
men med en Solstraale i sit Øje!«
    Blev dig hans Vadmel grovt og grimt?
    Synes dig Straalen i Øjet bleget?
    Var det i hans, der sluktes Glimt,
    var det ej før i dit eget?

    Husk paa dem, du til Værn har kaldt
for Frihedsvældet, der sprang herhjemme,
paa Jyllands Bønder, der stod, hvor det gjaldt,
og heller ej nu vil Kaldet glemme!
    Dér er din Sang, i deres Lag,
    ikke, hvor Vældet man ud vil tørre,
    ej, hvor man stempler som Selvbedrag
    Troen fra *otte og fyrre.*

    Se dig om, kan *du* være glad,
skjønt larmende stiger Jubelens Bølge?
og alt, hvad til Folkelighed har Had,
du nu tilsidst fik med i dit Følge?
    Gav du vor Frihed din bedste Røst,
    fulgte du den fra Morgenrøden,
    klinger dog vist et Suk i dit Bryst,
    mens man den dømmer til Døden.

- - -

[Efter Læsningen af »Fædrelandet« for den 21de April.]

Saadan nys i min Vraa jeg kvad,
men nu har »Bladet« mig alt forklaret;
jeg vilde spørge en Sanger ad
og fik nu af en Politiker Svaret.
Om hvad Nødvendigheden har budt,
om de var falske vor Ungdoms Drømme,
om mit Folk har sin Ret forbrudt,
maa nu Historien dømme.

Ploug svarede Dagen efter i »Fædrelandet« med et andet Digt, hvis sidste Strofer — der sikkert har skurret stærkt i den folkelige Hostrups Øren — lød saaledes:

Det Ideal, hvorfor jeg en Gang
paa Vers og Prosa var Tolk:
i Danmarks blomstrende, rige Vang
et ædelt og dygtigt Folk —
endnu er min dyreste Arv;
men ikke jeg skjønner, at alle Slags Bønder, og ikkun de,
er værdige
at raade for Rigens Tarv.

Jeg kryber ikke for »Herremænd«,
fordi vi stride i Flok;
maaske vi skilles en Dag igjen,
naar Sejren er sikker nok.
Und dem deres Gods, deres »Blod«
og Glansen og Pragten, naar Styrken og Magten dog ligger i
et Kompagni
af borgerlig Ære og Mod.

Og mellem begge jo mangler ej
en Fælled, luftig og vid,
hvor Kunst og Kundskab kan tumle sig
med hæderlig Næringsflid;

hvor *vi* føle bedst os tilpas;
men ren maa den luges og li'saalidt bruges til Degnevaas,
som And og Gaas
maa indtage Svanernes Plads.

Vær derfor rolig, min gamle Ven!
Jeg har ej »forandret Signal«;
men satte helst imod Maalet hen
min Kurs efter en Lineal.
For Modvind jeg gaar over Stag,
og stræber at kæmpe med Slid og med Læmpe mod Blæsten op;
men fra min Top
der vejer det gamle Flag.

Som Hostrup havde spurgt paa en Melodi fra en af Plougs mest kjendte Grundlovssange, svarede Ploug paa en ikke mindre kjendt Melodi fra flere af sine egne og Hostrups Studenterviser. Digterne mødte endnu den Gang til deres Turneringer i Rhythmer og Rim. Kaalund fulgte Exemplet, da han i Februar 1878 sendte sin »aabne Hilsen« til Holger Drachmann, og saavel hans »Brændende Spørgsmaal«, »Idealitet og Realitet« m. m. fra Aaret efter som S. Schandorphs og andres Svar derpaa og Indlæg i Kampen var paa klingende Vers. Selv Drachmanns og Schandorphs Stormløb i »Morgenbladet« mod Ploug — »Paradehesten Parmo«, »Den rumler endnu den gamle Kærre« o. s. fr. — mellem Jul og Nytaar 1879 gik for sig paa samme Vis, og Ploug svarede Schandorph i »Fædrelandet« paa en Bellmansk Melodi. Senere

er unægtelig vore hjemlige »Opgjør« blevne afleverede paa bred Prosa.

I et Brev fra Hillerød den 20. Januar 1880 skriver Hostrup om sine yngre Fællers — endnu dog ikke Kampfællers — Indlæg bl. a.:

Kjære Borchsenius!

Jeg vil gjerne ved Lejlighed give et Bidrag til »Ude og Hjemme«, ogsaa fordi jeg sætter Pris paa, at der er fredlyste Pletter, hvor Røster fra forskjellige Sider kan faa Lov til at lyde mellem hverandre, saa der dog er nogle Steder, hvor man kan vise sig, uden strax at sluges og stemples af et Parti.

Lyngs Artikel i Morgenbladet*) har jeg ikke læst, men da jeg hører, at den drejer sig om Brandes' Ansættelse ved Universitetet, saa vil jeg dog sige Dem, at jeg længe har ønsket den. Striden med Ploug har ikke forfærdet mig (som Kaalund), men den har indigneret mig ved sine Personligheder, sin Uretfærdighed og Plumphed. Ploug har unægtelig meget til gode; han har, synes mig, meget bidraget til at fordærve Tonen i vor offenlige Forhandling ved sine idelige Angreb paa Motiver, men det er skammeligt at sigte ham for at

* Se »Morgenbladet« for 20 Jan. 1880, hvor Prof. i Filosofi ved Kristiania Universitet G. V. Lyng »i sin Egenskab af Grundtvigianer og Medredaktør af Grundtvigianernes Tidsskrift« (ↄ: »Nord. Maanedsskr.«) havde taget Ordet for, at Grundtvigianerne — ihukommende deres eget Valgsprog om Frihed for Loke saavel som for Thor — ikke burde rejse Modstand mod Georg Brandes' Ansættelse ved Kjøbenhavns Universitet.

ıave giftet sig for Pengenes Skyld, da hans Ægteskab er sluttet af inderlig Kjærlighed fra begge ider, og det er oprørende uretfærdigt at give ham kylden for Sønderjyllands Tab. Schandorphs Digt l Kaalund har jeg imidlertid læst med Glæde.

Hillerød 20 Juni 80.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Et andet Brev kan medtages her. Jeg ıavde ønsket i en af mine literære Skizzer fra 'yrrerne at omhandle Hostrups ovenfor omtalte trykte dramatiske Ungdomsarbejder*) paa samme laade som Plougs Atellaner. Hostrup svarede:

*) Den større Almenhed véd næppe, at der existerer en hel lille *utrykt Hostrups-Literatur,* Sange, Impromptuer, versificerede Vennebreve, satiriske Poesier o. s. fr. fra Ungdomsdagene, først og fremmest dog en Række *dramatiske Smaating,* hvori Digteren dels i Vennekredse, dels paa Studenternes Scene halvt i Spøg prøvede sine Vingers Bærekraft. Hostrup er virkelig i saa Henseende født Dramatiker, som han uvilkaarlig strax søger til Scenen. Hans Skolekammerat fra Metropolitanskolen, den senere Fremstiller af saa mange af hans ypperste typiske Figurer, *Kristian Mantzius,* gjennemløb alle Stadierne med ham fra Hjemmets private Theater til den nationale Skueplads.

Foruden de to dramatiske Bagateller, som Hostrup i senere Udgaver af sine samlede Skuespil selv har offenliggjort, nemlig »En Scene i Nyboder« og Karnevalsspøgen »En Børnekomedie«, foreligger der fra Hostrups Haand i Aarene mellem 1838 og 1843 over en halv Snes lignende dramatiske Smaaarbejder. En

Kjære Hr. Borchsenius!

Deres Skizzer fra Fyrrerne har jeg haft meget Fornøjelse af og takker Dem hjærtelig derfor. Jeg

---

Biograf vil en Gang have et nyt og interessant Stof her at sysle med. Afskrifter ejes, som alt berørt, saavel af private Samlere som af Studenterforeningens Arkiv. Titlerne paa disse Arbejder er følgende: »Om Forladelse«, »Amors Triumf«, »En Plade«, »En Buk«, »En Selvmorder«, »Medgift og Modgift«, »Politikerne Ølhuset«, »En Stump nyt«, »En Regensknejpe«, »Et Forspil«, »Frøkenens Pris«, og »Damernes Besøg«. Største Delen af »Et Forspil« er trykt i mine »Fra Fyrrerne« I. »En Selvmorder«, »Medgift og Modgift« samt »Politikerne« er i Følge Erslew opført halvt offenligt henholdsvis i Odense og Kjøbenhavn.

En kommende Biograf vilde ogsaa have baade nyt, rigt og taknemmeligt Stof at fremdrage i en Skildring af Kampen om *Mester og Lærling* paa Kasino i 1852. Et Par i Studenterforeningens *Vrøvleblade* trykte Digte om Edvard Meyer hører herhen. I samme »Vrøvleblade« findes ogsaa mange andre morsomme Smaating af Hostrup, lige fra Juletræs-Deviser til den berømte Parodi paa franske Dramer, »*Chateau Lafitte* eller Hævnen«, der i alt Fald delvis skylder Hostrup sin Tilblivelse.

Et andet Medarbejderskab foreligger i den ovenfor nævnte, fra Privattheatrene vel kjendte Folkekomedie *En Ødeland*, der oprindelig fremkom ved en Studenterforestilling paa Hoftheatret under Forfattermærket K. L. M., ɔ: Kristrup (Hostrup), Liebenberg og Mantzius. Hele det overnaturlige Element og alle de indlagte ypperlige Sange er originalt fra Hostrups Haand. Det er derfor et Spørgsmaal, om der ikke burde gives denne Bearbejdelse en Plads mellem Hostrups samlede Skuespil.

er ganske vist ikke enig med Dem alle Vegne; det var da ogsaa en Umulighed, at vi kunde være helt enige om den nærmeste Fortid, da vi aabenbart i meget har et forskjelligt Syn paa Nutid og Fremtid, men Deres Dom over »Fyrrernes« Mænd er saa billig og upartisk, som det vel er muligt, og De kjender jo den Tid næsten ligesaa godt (i visse Maader bedre) som vi, der har gjennemlevet den. De skulde dog — mere for Mandens, end for Tidens Skyld — en Gang se at faa fat paa Cl. Rosenhoffs dramatiske Digtning »Bissekræmmeren« fra 1848, som De næppe har læst, siden De ikke nævner den.

Jeg finder det glædeligt, at De vil fortsætte Deres Skildringer, men jeg er bange for selv at komme med deri. Mine utrykte Arbejder fra Ungdomsdagene har jo ingen historisk Interesse; de hører jo helt Privatlivet til. De er ikke som Plougs Komedier halvoffenlige Indlæg i Forhandlingen, det er kun mine egne Øvelser og poetiske Forstudier, som man aldrig plejer at fremdrage i en Forfatters Levetid. Jeg kan finde mig i, at man i Kjøbenhavn betragter mig som død, men jeg vil ikke behandles som død, og det kan De nok forstaa. Vil De behandle mig, som De har behandlet Erik Bøgh, holde Dem til hvad jeg selv offenlig har vedkjendt mig og dømme mig derefter, saa er det jo i sin gode Orden, skjønt der med Hensyn til mit Forfatterskab neppe trænges synderlig dertil, men det gaar neppe an at gaa ud over det. I alt Fald kan jeg ikke tænke mig det, og kan ikke

i dette Punkt være saa imødekommende mod Dem, som jeg ellers gjerne vilde være.

Tak ogsaa for Deres Oversættelse af Ebers' »Homo sum«, som jeg ogsaa har læst med Fornøjelse. Forfatteren maa vel snarere kaldes en poetisk Lærd, end en lærd Poet, men i poetisk Henseende synes mig dog, at hans sidste Bog er meget mere tilfredsstillende end den, jeg har læst før, »Den ægyptiske Kongedatter«, og skjønt jeg ikke føler mig tiltalt af Forf.'s Forklaring af det berømte Terentsiske Ord, saa tiltaler hans Menneskelighed mig i høj Grad.

Tak altsaa og lev vel!

Hillerød 6 Maj 1878.

Deres hengivne
C. Hostrup.

I et Brev faa Dage efter hedder det bl. a.:

Kjære Hr. Borchsenius!

De har Ret i, at Ufordragligheden er vor største Ulykke, og jeg vilde ønske, at de yngre, som har en Følelse deraf, maatte faa Lykke til at slaa den Bro mellem de stridende, som maa til, for at man kan virke sammen og ikke blot arbejde paa at ødelægge hinanden.

Med Hensyn til »Grundtviganismens« folkelige Betydning var det meget ønskeligt, at saadanne Mænd som De kom i lidt mere personlig Berørelse med den levende Bevægelse omkring paa Landet blot som Tilskuere. Bevægelsen er ikke blot meget

større, men ogsaa besindigere og menneskeligere, end man i Regelen aner i Kjøbenhavn, den er ogsaa langt tilgængeligere paa nært Hold, end man tror. Det at gjæste en af de store Højskoler (Askov, Vallekilde, Testrup) i nogle Dage, staar aabent for alle; man bliver altid venligt modtagen, fra hvad Lejr man saa kommer. Stærkest Indtryk af den grundtvigske Paavirkning paa vort Folk, naturligvis især Landbefolkningen, faar man dog maaske ikke i den egenlige Skoletid, men ved Skolemøderne i Slutningen af August eller allersnarest ved de Møder, der i Vallekilde og paa Askov holdes i Oktober nærmest for ældre, bosiddende Folk, baade Mænd og Kvinder. Man betaler en hel Ubetydelighed for Kost og Ophold paa Skolen i de Dage, man er der, og faar et Par Foredrag at høre hver Dag, man lever ellers sammen med flere hundrede Mennesker af alle Samfundsklasser og fra alle Landets Egne. En saadan Menneske-Lighed er jeg vis paa De aldrig har tænkt Dem mulig i vore Dage, og hvor meget De ikke vil kunne billige i hvad De faar at høre, De vil dog føle, at det er et stort Fremskridt, der er gjort, og at der er en mærkelig aandelig Udvikling hos mange af disse sjællandske, fynske og jydske Bønder, der ikke blot kjender Grundtvigs Psalmer og Ingemanns Romaner, og ikke blot Aladdin og nogle af mine Komedier, man kjender Bjørnson og Ibsen og kjøber Bøger trods mange Kjøbenhavnere; ganske vist nærmest af poetisk og historisk Indhold. Man véd ikke i Kjøbenhavn hvad der udrettes ved Folkehøjskolerne og vil vel i det hele næppe faa

det at vide, før det bærer sin Frugt i den næste Slægt, men Folk, som De, der ikke er stivnede i akademiske Fordomme, bør se lidt derpaa med egne Øjne, ogsaa for at faa klarere Lys over hvad Grundtvig har villet.

Med Hensyn til »den sorte Skole« er det vel overflødigt lige overfor Dem at gjøre opmærksom paa, at jeg, hvor tidt jeg er sigtet derfor, aldrig har angrebet Universitet og Videnskabelighed, ja ikke engang den vistnok meget forbederlige Embedsdannelse, Staten nu giver, men blot den lærde Drengeskole, fordi den ikke tager de tilbørlige Hensyn til, hvad Drengealderen kræver og hvad den duer til. Jeg ser af Deres Omtale af Erik Bøgh, hvem Ploug — hvis han var Venstremand — utvivlsomt vilde kalde halvdannet, at De ikke tror paa den latinske Grammatiks Monopol paa at danne Mennesker, og jeg takkede Dem strax i Hjærtet derfor. Min Bemærkning om, at jeg kunde finde mig i, at betragtes, men ikke i at behandles som død, var mere en Spøg end en Bitterhed, jeg er overhovedet slet ikke bitter, og min Forfængelighed fristes heller ikke dertil, da jeg møder al ønskelig Anerkjendelse i en stor Kreds. Jeg har en Gang læst et Ord af Dem om min demokratiske Natur, og det fornøjede mig, at De har sporet den ogsaa igjennem min Ungdomsproduktion. Ja jeg er Demokrat, er det vist af Natur, og derfor er Ploug nu næsten bleven min Antipode, og intet Blændværk synes mig farligere end det akademiske. Men derfor vilde det ogsaa være underligt af Studenterne,

om de ikke betragtede mig som en af deres Modstandere, og grumme underligt af mig, om jeg blev bitter derover. Men det er kjønt af Dem, at De tror paa Mennesker, paa forskjellige Naturer og forskjellig Udvikling, og det vil jeg takke Dem for.

9. Maj 1878.

Deres hengivne
C. Hostrup.

En lille Gruppe Breve om Halvfjerdsernes nye Literatur hører ogsaa herhen. De to første gjælder *Drachmann:*

Kjære Hr. Borchsenius!

Tak for Drachmanns »Ungdom«, som imidlertid ikke vil smage mig saadan, at jeg kan skrive noget derom. I den første Part er der jo nok paa mange Punkter Kraft i Satiren, og det ungdommelige Overmod, som hele Samlingen synes mig gjennemtrængt af, er der noget friskt ved, men det er næsten det eneste ungdommelige, jeg finder i Samlingen. Jeg savner en virkelig Ungdomshigen deri, et Liv eller i alt Fald en Drøm derom, ud af hvilket Sangen fødes; dens Friskhed er en Friskfyrs, synes mig, og det strømmende i Versene skyldes i mine Tanker saa grumme meget dels en stor Mangel paa Kritik og dels en Routine. Jeg har ikke haft Tid til at læse Bogen helt igjennem, men hvad jeg har læst finder jeg saa fattigt paa hvad jeg kalder Poesi, hvor meget Talent den aabenbarer, at jeg ikke har Lyst til at skrive derom. J [illegible] rtid, naar

jeg faar Lejlighed, søge at gjøre mig bekjendt med Bogen, og det er maaske ikke umuligt, at den kunde gjemme Skatte, som jeg endnu ikke har opdaget.

Med venlig Hilsen og Tak!

Hillerød 15. Decb. 1879.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Hr. Borchsenius!

Tak for »Lars Kruse«, som jeg har læst med Glæde. Jeg var ikke betaget af dens Forgænger: »Derovre fra Grænsen«; den gjorde de National-Liberale, der altid roser hvad de kan bruge og næppe meget andet, altfor meget Væsen af, og for mig var den ikke rigtig ægte, skjønt jeg naturligvis ikke tvivler paa Drachmanns Fædrelandskjærlighed. Men her er han ganske anderledes hjemme baade i sin Skildring af Naturen og sit Syn paa Befolkningen. I sin Indignation over den officielle Farisæisme, som Helten har lidt under, har Dr. naturligvis min fulde Sympathi. Det at fremstille den kjøbenhavnske Aandrighed i Belysning af Skagens Natur og Folkeliv, hvorved den blottes i al sin Hulhed, kan jo ogsaa være berettiget nok, men det kan jo nok være, at Forf. derved træffer mange flere end dem, han egenlig vil ramme, saa der er sagtens adskillige af dem, han holder paa, som heller ikke taaler den Belysning, og han taaler den næppe selv. Derfor har jeg imod, at han i den lille Mand har

villet tegne et Portræt; der er ogsaa Farisæisme deri, thi det bestaar jo i at dømme andre uden at fælde Dom over sig selv. Ja jeg kunde ønske adskilligt anderledes i Bogen, f. Ex. det flove Digt Side 115, hvori Bogens Helt slet ikke ligner sig selv, hvad der for mig er den væsenligste Anke derimod, skjønt jeg ogsaa maa kalde det en Brøst ved Forfatterens Folkelighed, en hovmodig kjøbenhavnsk Overlegenhed, at han leger med den Himmel, som hans Helt dog sagtens tror paa, saa han og hans brave Kammerater vil det formodenlig støde, naar de faar fat paa Bogen. Imidlertid forstaar De jo nok, at jeg har været glad ved Bogen i dens Helhed, glad ved Drachmanns varme Hjærte for en vis Kreds af vore Smaafolk og hans Digterevne til at give et i Hovedsagen simpelt og sandt Billede af den.

Ogsaa hans Digte, som De sendte mig, har jeg ved nærmere Bekjendtskab fundet mere i, end da jeg forrige Gang skrev til Dem derom. Jeg finder naturligvis i alle de skildrende Digte en stor Evne til at male og megen Vid i Satiren (saaledes fornøjede jeg mig i Sommer ved efter Universitetsfesten at læse hans Kantate, som sagde adskilligt af det, der trængtes til); tomme er hans Digte sjældent, skjønt der ogsaa blandt de mindre er nogle, som næppe var Trykningen værd, og et, som gjør dets Forf. Skam, fordi det, som Ploug bemærker, er uridderligt. Det er en Mands egen Skam, naar han fanges af en daarlig Kvinde, men det er værre, naar han vil retfærdiggjøre sig ved at

kaste Skarn paa hende. Men hvad der mangler i de fleste af Drachmanns Digte, det er et Totalsyn, hvoraf de er fødte. Der er Strømning nok i det, men det strømmer ingen Steder hen; det er Rimbrevstilen, han saa sjældent kan komme ud af, saa det gaar, som af sig selv, naar han faar Pennen i Haanden, men det er ikke tidt, man faar et helt og samlet Indtryk deraf. Der er overordenlig megen Livlighed deri, men — synes mig — ikke meget Liv, megen Glød, men liden Varme i det hele taget. Man faar en Følelse af, at han kan blive en stor Lyriker, naar han faar et Liv at synge ud af, men at det er det, han mangler.

Ja nu skal vi se, om De ikke kan aabne mine Øjne for hvad jeg endnu kan være blind for hos denne unge Digter, om hvem jeg ogsaa ønsker og haaber, at der maa blive noget rigtig godt af ham. Hans Digt imod Ploug, hvori han vil gjøre ham til en stivbenet Paradehest, træffer ikke, synes mig, da Ploug, trods sine gammeldags Anskuelser, er ualmindelig vivace og ungdommelig lidenskabelig i Forhold til sin Alder; han gjør i mine Tanker alle sine Kunster endnu med en højst respektabel Lethed.

Dog det faar vel være nok for denne Gang.
Tak for det gamle Aar og glædeligt Nytaar.

Hillerød 31. Decb. 1879.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Det næste Brev handler om *Herman Bang*, der i »Ude og Hjemme« for 14. Novbr. 80 havde skrevet nogle „*Aforismer*" eller »dramaturgisk Causeri« om Aage i »Mester og Lærling«. Hostrup gav forøvrigt i det nævnte Ugeblad for 5. Decbr. s. A. Bang offenligt Svar, men Brevet er et interessant Supplement til den lille Replik. Det lyder:

Kjære Borchsenius!

Kun et Par Ord om Herman Bangs »Causerie«, som jeg heller vilde skrive med V end med K. Forf. kjender jeg kun af »Tunge Melodier« (hedder den ikke saaledes?) og Bogen om Realismen. Han minder mig pudsigt om den Tid, da Martensen traadte op ved Universitetet og vi var saa glade ved at anvende de Hegelske Kategorier paa alt i den salige Indbildning, at vi derved havde vundet en dybere Forstaaelse, mens det i Virkeligheden kun var en Leg med Ord, som i hans Mund Romantik og Realisme. Naar han forkaster Aagefiguren som ikke blot ikke tidssvarende, men hel usand, saa er det, fordi han ikke anerkjender nogen anden Ungdom end den, der styrer efter Dioskurerne Brandes og har drukket af Vældet fra Balzac og Zola. Fulgte han virkelig med Tiden her i Landet, saa vilde han vide, at der er et helt Samfundslag af unge Mennesker, som er groet op i Mørket og nu vil ind i Sagaen. Han vilde vide, at det ikke

er Tørst efter Magt og Nydelse, der driver dem alle, men ligefrem Trang til Liv og Lys, at der altsaa er ædle Naturer imellem dem, som ser med Længsel op mod det højere Liv, der føres i den dannede Verden. Det er Aage. Hans Ubekjendtskab med Forlovelse osv., hvorved han bliver komisk, er kun Æventyrets Billedsprog, dens Udtryk for, at han kommer paa Hovedet ind i et Kulturliv, som han ikke forstaar. Hans Romantik er Ungdommens, og at det ikke er Forfatterens Stade, viser sig deri, at han behandler den med Ironi, at han først lader Aage tro blindt paa alle, og saa mistro alle, da han har gjort de første bitre Erfaringer. Lad os tænke os, at en ung Bondekarl, hvem intet aandeligt har traadt i Møde, først søger den Oplysning, han trænger til, gjennem sin Egns *Avis* med dyb Beundring for det trykte Ord, saa har De Aage og Grønholt, Lærlingen og Mesteren. Se det kunde man jo svare paa Bangs Bemærkninger, naar man har Tid og Lyst til at skrive det op, og man kunde jo ogsaa minde ham om, at jeg har skildret andre Figurer i mine Stykker end unge Mennesker, at Klint og Basalt og Halling osv. ikke er de absolute Hovedpersoner i mine Lystspil, ligesaa lidt som Henrik og Leander i Holbergs, men at de komiske Figurer i de fleste er det nok saa meget. Saaledes udtaler ogsaa Edv. Brandes sig i sin Bog om Skuespillerne, som om jeg blot havde givet mig af med at skildre Studenter, for at kunne prise en Studenterskildrer i Paris (Henri Murger — tror jeg), som viser, hvorledes de

virkelig studerer og [illegible] og lever med Grisetter — og jeg véd ikke hvad.

Hillerød, 16. Novbr. 1880.

Deres hengivne

C. Hostrup.

I et Brev fra 1882 udtaler Hostrup sig om *Georg Brandes* saaledes:

Kjære Borchsenius!

Det er jo rimeligt, at der er nogen Forskjel paa vor Betragtning af de nyeste danske Digtere, og jeg har slet intet imod at blive modsagt, som De vil modsige mig. Kun vil jeg bemærke, at mit Ønske om at vort sidste Hold Poeter t maa vende hjem fra Pariserrejsen, ikke bel nærmest at være møntet paa Schandorph og mann, som snarest tykkkes mig at være i Færd at komme hjem — det gjælder nok saa ı Jacobsen og Gjellerup — for ikke at nævne literære Jean de France, Herman Bang, der endc har glemt sit Modersmaal. Naar De mer Schandorph og Drachmann slet ikke har ı fransk Skole, saa ligger det vist i vort for elli Syn paa G. Brandes. Efter min Mening er h æsthetiske Stade mere fransk eller parisisk, end dansk eller germansk; jeg kan godt indr , det for Tiden er det evropæiske, som hyl i Hovedstæder, men det er jo ikke første C ,

den franske Smag har været dominerende i dem. G. Brandes forekommer mig efter sin store Udenlandsrejse ganske at have tilegnet sig den særlig franske Opfattelse af, hvad Poesi er, og dermed da ogsaa den til Grund liggende parisiske Livsopfattelse. At Pariserne ikke ved Poesi forstaar ganske det samme som de nordiske Folk, ligesaa lidt som ved amour-Kjærlighed, gloire-Ære, Kyskhed osv. osv., er vi nok enige om, der er et Svælg imellem dem og os, og Brandes er i mine Tanker mere og mere bleven fremmed for det Folk, han voxede op iblandt. Svend Trøsts Digte og Drachmanns Udtalelser, da vi sidst var sammen, vidner om, at han heller ikke kan følge Brandes saa godt som før, og da De selv udtalte Dem i samme Retning, saa kan der kun være Uenighed mellem os om, hvad det er hos Brandes, han ikke længere kan bruge; om det er med Rette eller Urette, jeg kalder det Franskhed, eller jeg hellere skulde have betegnet det anderledes.

19. Maj 1882.

Deres

C. Hostrup.

Det fremgaar af Slutningen af Brevet, at Drachmann — der paa det givne Tidspunkt fra »Gjennembrudsmand« af første Klasse stod i Færd med at blive »Udbrudsmand« eller »Frafaldsmand«, kort sagt en fredløs Skovgangsmand, som intet brandesiansk Organ i en Række af

Aar engang maatte nævne ved Navn — var kommet Hostrup nærmere.

Jeg husker saaledes nogle Timer fra Kr. Mantzius' Jordefærd i Sommeren 1879. Hostrup holdt en af Talerne ved sin Vens Kiste, og efter Biskop Fogs højtidelige kirkelige Ord gjorde det et velgjørende menneskeligt Indtryk, da Hostrup jævnt og simpelt bl. a. takkede den døde for alt, hvad han havde været for hans sceniske Digtning. Det lille Kapel ude paa Holmens Kirkegaard kunde ikke rumme det talrige Følge. Da Hostrup skulde tale, bar man derfor Kisten ud i det fri, og i den skjønne Junisol, mens Blomsterne duftede og Fuglene sang, tog Digteren til Orde. Efter Begravelsen fulgtes Hostrup ind ad Byen til med nogle Venner, bl. a. Schandorph og Drachmann. Vi gik op i Schandorphs Hjem i Frederiksborggade, Hostrup byttede Præstekjolen med en af Schandorphs Jakker — hvori den lille spinkle Mand ganske druknede — og ved et Glas Vin mindedes vi alle, hvad vi hver paa sin Vis havde den afdøde at takke for.

»Eva« havde slaaet Bro mellem den gamle Digter og de yngres Lejr. Det var i de Dage, da det literære og det politiske Venstre forsøgte at gjøre Kampagne sammen og bl. a. ogsaa den 27. Jan. 1881 i Forening holdt en smuk Fest paa Angleterre for den gjenopstandne Digter og

hans Hustru, Hauchs Datter, paa saa mange Maader Hostrups aandelige Fælle og Medkæmper. Paa sin Mands og egne Vegne takkede Fru Hostrup for Festen med følgende Ord, der indvarslede det venskabelige Forhold og Forbundsfælleskab mellem Hostrup og det kjøbenhavnske Venstre i hele Decenniet:

Hillerød, d. 29. Jan. 81.

Kjære Hr. Borchsenius!

Rigtig hjærtelig Tak for den dejlige Fest i Torsdags, jeg har aldrig været med til en bedre, Stemningen var udmærket lige fra Begyndelsen til Enden. Vi er dem, som har foranstaltet denne smukke Fest, ogsaa Tak skyldige, fordi de har givet os Lejlighed til at vise, at vi ikke hylder den bornérte Ensidighed, som indsnævrer Hjærtet og begrænser Synskredsen og gjør uimodtagelig for det fælles menneskelige, der knytter gode og sandhedskjærlige Mennesker sammen, hvor megen Forskjellighed der end paa mange Punkter kan findes. Inderlig Tak til Dem og alle dem, der ved denne Lejlighed har glædet os! Hjærtelig Hilsen fra Hostrup og mig!

Elisabeth Hostrup.

Hostrups Deltagelse i Festen fremkaldte forøvrigt bl. a. i »Dansk Folketidende« for 4. Febr. 81 en Del kritiske Udtalelser, mod hvilke Hostrup i »Morgenbladet« for 6. Febr. nedlagde »en Indsigelse«. Han skrev bl. a.:

»Det Partistade, hvorfra man sætter sig til Dommer over andre Menneskers Hjærtelag, har jeg aldrig kunnet indtage; jeg er under Meningskampen her paa Jorden bleven gammel i den Tro, at der findes Mennesker i alle Lejre, og uden den Tro, synes mig, jeg hverken vilde due til at være kristen Præst eller til at være Menneskeskildrer.«

Hostrup slutter med at sende alle de Mænd og Kvinder, som var med til at hædre ham »hin mindeværdige Aften«, sin hjærtelige Tak. »Jeg vil« — siger han — »bede dem være forvissede om, at ingen af de uvenlige Udtalelser, som er fremkomne efter den skjønne Fest, i mindste Maade vil være i Stand til at forstyrre min Glæde over den.«

Efter at Hostrup var flyttet til Kjøbenhavn, blev han ogsaa en ivrig Oppositionsmand, der tog Del i og skrev Sange til den liberale Vælgerforenings Grundlovsfester og andre politiske Sammenkomster. Allerede i *C. Bergs* Hjem i Hillerød havde Hostrup selvfølgelig været en lige saa kjær som skattet Gjæst, og hans Vise om »Andemad« ved Bergs Opbrud fra Byen er klassisk i sin Art og karakteristisk netop for Hostrups eget Frihedssind. Berg havde heller ikke trofastere Ven og *„Morgenbladet“* ingen paalideligere Kampfælle i disse Aar, efter at Berg havde brudt med Hørup & Brandes, og »Morgen-

bladet« — samtidigt med Holger Drachmanns »Opgjør« med Brødrene Brandes — styrede frem ad nye Baner. Tiderne blev alvorlige, og Hostrup gav Tusenders Sorg og Harme et uforglemmeligt Udtryk, da han i »Morgenbladet« for 8de November 1885 offenliggjorde sit store Digt *„I Farens Stund“*. I et Brev fra 25. Oktbr. s. A. havde Hostrup allerede skrevet til mig:

»Jeg har en bestemt Følelse af, at hele vor Fremtid som Folk nu staar paa Spil, og at det snart vil afgjøres, om vi skal taales eller knuses.«

I dette Lys maa ogsaa Hostrups direkte Deltagelse i Valgkampen 1887 ses. Han følte det som en Pligt at give Møde paa en kjøbenhavnsk Valgtribune, og ligesom han »i Farens Stund« havde sunget, at han ikke vidste, hvor langt han efter den nye Presselov maatte gaa, eller hvad der overhovedet turde siges offenlig, gjentog han her:

Lige godt jeg kan ej sove,
hvad jeg har, det maa jeg vove;
hvad jeg har, er kun min Stemme,
den skal aldrig blive hjemme,
hvor det gjælder Danmarks Sag.

Forhaabenlig vil man en Gang gjøre Alvor af at samle Hostrups Taler og Artikler fra disse Dage, saavel som hans talrige Indlæg i literære

og andre Diskussioner gjennem hele Tiaaret. Baade i »Morgenbladet« og »Tidens Strøm« vil man kunne gjøre en rig Høst. Vor Literatur ejer ikke et tro Billede af Hostrups hele Personlighed, før en saadan paalidelig og upartisk Samling foreligger*).

Jeg minder dog ogsaa om her, at da Berg senere paa ny gjorde en politisk Svingning, fulgte Hostrup ham ikke. Han blev det forhandlende, det danske Venstre og dets Organ

---

*) Det vilde ligeledes heller ikke være uden Interesse at fremdrage adskilligt fra Hostrups Virksomhed i »Fædrelandet«, til hvilket Blad han, særlig som Theateranmelder, var knyttet en kort Tid i den første Halvdel af Halvtredserne.

Hostrup som Journalist kunde overhovedet fortjene en Karakteristik. Et smukt ældre Exempel fra Hostrups Bladvirksomhed kan opfriskes. Clemens Petersen havde i Efteraaret 1861 skrevet en nedsættende Anmeldelse af Hauchs skjønne Digtning »Valdemar Atterdag«, og fra Silkeborg sendte nu Hostrup en varm Imødegaaelse til »Fædrelandet« (28de Decbr. 1861). Den Karakteristik, der her tillige gives af Hauchs digteriske Ejendommelighed, er en interessant Forløber for Hostrups senere ypperlige literære Pennetegninger af mange andre danske Digtere.

I samme Antikritik griber Hostrup tillige Lejligheden til at udtrykke sin Beklagelse over, at ingen offenlig havde taget til Gjenmæle mod N. M. Petersens Behandling af Ewald og Oehlenschläger i sidste Bind af Literaturhistorien, »hvor mange Petersens Adfærd mod disse Digtere end rimeligvis har bedrøvet og forarget«.

»Morgenbladet« fuldt ud tro til sin Død, skjønt det i de sidste Aar hverken manglede paa Fristelser eller delvis Bejlen fra Høruppernes Side. For Georg Brandes var og blev han derimod en Daarlighed, for Edvard Brandes en ligefrem Vederstyggelighed.

* * *

En Række Breve om »Eva« og Stykkets Skæbne paa Scenen kan maaske finde deres Plads her. Jeg meddeler dem i kronologisk Orden.

Kjære Hr. Borchsenius!

Hjærtelig Tak for Deres gunstige Dom om mit Stykke, for Deres gode Raad og tilbudte Hjælp! Jeg modtager det altsammen med Glæde. Rigtignok ogsaa med Blusel, fordi det er gloende Kul, da jeg — optaget af mit Stykke i Foraaret — hverken takkede for Deres 2den Del »Fra Fyrrerne«, som jeg dog var saa glad ved, eller overhovedet svarede paa forskjellige Epistler, men skrev kun et halvt eller et Par halve Breve, som De aldrig fik.

Jeg er ganske enig med Dem i, at jeg bør se at faa mit Skuespil ud hos Hegel og er grumme taknemmelig, hvis De i mit Navn vil tilbyde ham det. Jeg kan ikke tro, at jeg for mine ældre Arbejders Vedkommende er bunden til Eibe længere, end til de nuværende Oplag er udsolgte.

De vil høre af Liebenberg, at »Eva« allerede i Maj er bleven indsendt til det kgl. Theater, men da det var adresseret til Molbech, som har været udenlands hele Sommeren, har jeg intet Svar faaet endnu. Skulde den indsendte Afskrift være bortkommen, kan vi jo, som De foreslaar, sende et Aftryk, naar det bliver færdigt.

Med Hensyn til Deres Betænkeligheder vilde jeg dog gjærne sige et Par Ord. Jeg har allerede bemærket lige overfor Liebenberg, at Prokurator Hatting slet ikke ledes af egennyttige Motiver, men kæmper for hvad han fra sit Stade anser for Ret. Hvad han i den første Scene, hvori han træder frem, opgiver som Grunden til, at han ønsker Rønnov valgt, det er hans virkelige Grund. Ligeledes er det ogsaa for at hævde Principet om Mandens Enevælde i Ægteskabet, at han prøver paa at opdrage Eva, og da Sagen tykkes ham i god Gang, vil han ikke lade sig narre for Sejren, fordi det sociale Spørgsmaal i Grunden er ham nok saa vigtigt som det politiske. Prokurator Hatting har i begge Henseender saa mange Brødre iblandt os, saa jeg tror ikke De ved den anden Læsning af Stykket vil finde ham vanskelig at forstaa.

Hvad det angaar, som for mig er et Hovedpunkt i Stykket, at Eva som den sidste Udvej for at hævde sin Moderret over Harald, slaar paa, at ingen uden hun kan vide, hvem der er Barnets Fader, saa vil jeg bede Dem bemærke, at Prokuratoren selv har lagt hende det Ord i Munden, at hun fremfører det i den højeste Ophidselse og kun lige

overfor sin Mand. Hvis jeg ikke troede paa Ægteskabet, og derfor vilde ende med en Forsoning, saa kunde jeg jo lade Manden bruge sin Magt til at krænke Moderfølelsen paa en meget værre Maade, og saa var det ikke umuligt at tænke sig, men ægte kvindeligt, at en højhjærtet Moder ligefrem kaster Skam paa sig selv for sit Barns Skyld, og denne Mulighed dæmrer i Evas Slutningsreplik i 3dje Akt. Men da jeg tror paa Ægteskabet, har jeg kun ladet en Antydning deraf slippe hende ud af Munden, som hun saa øjeblikkelig selv bliver forfærdet over, og jeg tvivler ikke paa, at det er psykologisk forsvarligt. Hun er sjælden lykkelig gift, og da det saa, efter mange Aars Ægteskab, træder hende i Møde, hvad mange gifte Kvinder aldrig har faaet at vide, at Loven stiller hende retsløs lige overfor sit eget Barn, saa løber hun igjennem hele 3dje Akt rundt i sit Fængsel for at finde en Udvej, og da saa Manden kommer, som hun har troet paa, men til hvem hun nu ser sig solgt som Slavinde, saa faar han at høre, hvad en Kvinde kan gjøre, naar man nægter hende Menneske- og Moderret.

Kan De forstaa disse Antydninger, skal det meget glæde mig. Med Hensyn til Besætningen paa vort Theater har jeg tænkt mig, som De, E. Poulsen og Fru Hennings som Rønnov og Fru Rønnov. Derimod ikke O. Poulsen til Prokuratoren, ligesaa lidt som jeg i sin Tid vilde bruge Phister dertil, da han er en blot komisk Skuespiller og Hatting egenlig ikke nogen komisk Figur. Til ham véd

jeg ingen bedre end Jerndorff. Desuden har jeg nødvendig Brug for O. Poulsen til en af de smaa komiske Figurer, da disse paa Grund af, at jeg har været optaget af det ene, at faa Eva i Fængsel, ikke er blevne saa morsomme, som de helst maatte være, og som de første 2 Akter trænger til. Jeg vilde, synes mig, helst have O. Poulsen til Lavs Hjort og Schram eller Rosenkilde til Tokslund. Til Margrete og Fru Hatting, som heller ikke er uvigtige, véd jeg ingen at nævne; den sidstnævnte vil sagtens ikke være vanskelig at faa skikkelig udført, men det bliver vistnok værre med den første. Dog derom bliver der vel altid Lejlighed nok til at forhandle, hvis Stykket bliver antaget paa vort Theater, hvad jeg hele Tiden har tvivlet paa. Jeg vil dog sige Dem, at jeg har haft Planens Hovedtræk, længe førend »Et Dukkehjem« udkom, saa det er ikke Ibsens Mesterstykke, som har bragt mig paa Tanken om at skrive en Ægteskabskomedie.

Mener De og Liebenberg fremdeles, at der hører mere Motivering til paa enkelte Punkter, vil jeg grumme gjærne høre noget derom.

Hjærtelig Tak for Deres gode Tilbud, som altsaa modtages i alle Punkter.

d. 29. Aug. 1880.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Hr. Borchsenius!

Naar man viser sig meget forretningsdygtig og tjenstvillig lige overfor Personer, der selv er Stympere

i Forretningssager, udsætter man sig for, at de benytter sig af det, og saaledes er det til Dels Deres egen Skyld, at jeg nu tyer til Dem om et godt Raad. Eibes Boghandel har nemlig skrevet til mig om Tilladelse til at optrykke »Soldaterløjer« og »Den tredje«, der tilsammen udgjør omtrent 8 Ark, for et Honorar af 60 Kr. pr. Ark for et Oplag paa 1500 Expl. Enkeltvis gaar nemlig nogle af mine Stykker, og vel især de smaa, stadig i Handelen til Privatkomedier og desl. For saadanne Særtryk antager jeg det for en god Betaling — Eibe har aldrig før tilbudt mig nær saa stort Honorar derfor — og jeg vilde jo gjærne vise min gamle Forlægger al mulig Venlighed, men jeg ønskede tillige, hvad jeg ikke har skjult for Eibe, at Forlaget af mine ældre Skuespil, naar de nuværende Oplag er udsolgte, gaar over til Hegel. Jeg frygter for, at jeg ved at lade Eibe igjen optrykke disse 2 Smaastykker vanskeliggjør Overgangen af den hele Samling til en anden Forlægger eller i alt Fald skyder den længere ud i Fremtiden, end det er ønskeligt. Det er naturligvis ikke min Mening, at Soldaterløjer osv. kan trykkes paa et andet Forlag, saa længe hele Samlingen er i Eibes Vold, det er mig heller ikke for Øjeblikket om Honoraret for dem at gjøre, men hvad mener De, jeg bør gjøre derved? Jeg vilde gjærne være saa imødekommende, som det kan forsvares.

Deres Forslag om, at E. Poulsen og Jerndorff byttede Roller, vilde jeg i Grunden gjærne have talt med Dem om, men jeg har ikke haft Tid til

at komme til Kjøbenhavn og faar det næppe i de første Uger. Det at De mente, at begge Roller vandt ved Ombytningen, var det mig vanskeligt at forstaa, thi efter min Mening vilde de begge være bedst tjente med Poulsen.

Hillerød, 30. Septbr.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Hr. Borchsenius!

Hjærtelig Tak for Deres nye Bog! Jeg føler mig altid tiltalt af den Maade, hvorpaa De skriver om vore mærkelige Mænd, og har da ogsaa med Glæde begyndt at gjøre Bekjendtskab med dette Arbejde af Dem.

Samme Dag, jeg havde talt med Hegel, traf jeg endelig Theaterchefen, der gjorde forskjellige Indvendinger mod den af mig foreslaaede Rollebesætning. Han vilde som De have Jerndorff til Rønnov og E. Poulsen til Prokuratoren (hvis jeg da ikke, som han syntes at ønske, vilde bruge O. Poulsen til den sidste), han vilde have Rosenkilde i Stedet for Schram til Tokslund og fandt, at Lavs Hjorts Rolle var altfor ringe til en Skuespiller som Olaf Poulsen, samt at Fru Eckardt ikke passede til Margrete. Jeg gik ind paa at tilbyde Rosenkilde Tokslund, fordi jeg selv i Grunden har anset ham for den bedste dertil, og sagde, at jeg med Hensyn til Rønnovs og Hattings Roller vilde raadføre mig med E. Poulsen. Hvad Lavs Hjort angaar holdt jeg paa

O. Poulsen, men var villig til at modtage gode Raad angaaende Besættelsen af Margretes Rolle, hvilke jeg dog ikke fik. Jeg har siden skrevet til Emil Poulsen og meddelt ham, hvorfor jeg helst vil have ham til Rønnov, men iøvrigt overladt Valget til ham, og for at lette ham Læsningen af Stykket har jeg laant ham de 2den Korrektur-Ark, jeg havde i Behold. Jeg vil nu haabe, at han vil vise lidt Interesse for Stykket og ikke vente altfor længe med at svare mig.

Og saa skal De have mange Tak for al den Ulejlighed, De har haft med »Eva«. Ved at læse Korrektur paa Stykket er jeg desværre bleven bestyrket i, hvad jeg nok vidste lidt om i Forvejen, at det er mere tørt, end det var ønskeligt, saa det trænger til en meget god Udførelse for at tage sig ud paa Scenen, og den er det vel for dristigt at vente. Imidlertid rører det jo ved et Spørgsmaal, der næppe saaledes er behandlet af nogen anden, saa jeg antager ikke, det kan gaa saa ubemærket hen, som f. Ex. Paludan-Müllers sidste Skuespil, selv om det paa Brædderne kun bliver en flygtig Gjæst. Fallesen mente nok, at det blev opført i denne Sæson, men nærmere Besked om Tiden fik jeg ikke.

Hillerød, 15. Oktbr. 1880.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Hr. Borchsenius!

Jeg har allerede tilmeldt Liebenberg — med det Haab, at det ogsaa skulde naa til Dem — at min

Forhandling med Emil Poulsen har ført til, at vor Rollebesætning ikke forandres saa grumme lidt, nemlig:

Rønnov	Jerndorff.
Margrete.	Fru Nyrop.
Hatting	E. Poulsen.
Fru Hatting . . .	Fru Eckardt.

Da Poulsen er sikker paa, at Fru Eckardt er umulig som Margrete og Fru Nyrop den eneste, der kan bruges dertil, men at Fru Eckardt vil være mange Gange bedre end Fru Hilmer til Prokuratorens Kone, saa har jeg sprunget i det, fordi hans Brev gjorde et stærkt Indtryk paa mig af Overbevisning og virkelig Interesse, og jeg selv ingen Mening havde. — Om Stykkets Udgivelse strax har jeg talt med Fallesen og skrevet til Hegel. Jeg ansér det af stor Betydning for Stykkets Virkning paa Scenen, at det spændende, som er i den simple Handling, hvor den først kommer i Gang, kan træde Publikum frisk i Møde ved den første Opførelse. Der er snakket saa gruelig meget derom i Forvejen, og naar man nu begynder at føle sig skuffet ved, at det komiske Element er saa svagt, saa skulde vi dog have vore Trumfer i Baghaanden, have dem ubrugte, saa vi kan vinde Slaget ved en Overraskelse. Selv om Fallesen, som er meget imod Udgivelsen, skulde maatte finde sig deri, hvis jeg renoncerer paa Antagelses- og Slutningshonorar, er jeg dog yderst betænkelig derved og har meddelt Hegel mine Grunde. I dette Øjeblik har jeg imidlertid

modtaget et Brev derom, som jeg vil bede Dem læse og ved Lejlighed sige mig Deres Mening derom. Jeg skal selv skrive til Dr. Warburg og takke ham for hans gode Tilbud. Men jeg vil naturligvis ikke have »Eva« udgivet paa Svensk, ogsaa for Hegels Skyld, og selv om de Theatre, til hvem Stykket er sendt (i Stockholm og Gøteborg), vil opføre det, véd jeg jo ikke, om jeg skal besørge det oversat, eller de paatager dem det selv.

Fra Eibe har jeg intet Svar faaet. Jeg fulgte Justitsraad Hegels Raad, fordi han jo skal være min fremtidige Forlægger, saa Sagen er ligesaa godt hans som min, men maaske dog især, fordi jeg derved slap nemmest, blev fri for at forfatte Dokumenter og deslige*). — Jeg skal blot tilføje, at Fuldmægtig Larsens Grunde ikke har overbevist mig om, at det ikke vil skade »Evas« Theatervirkning, om det udgives i Forvejen. Molbechs Mening lægger jeg ingen Vægt paa; han var saa paafaldende interesseløs, lige overfor »Eva«, da jeg talte med ham derom, saa han ønsker det næppe megen Lykke. Man kan heller ikke drage nogen Slutning fra »Et Dukkehjem«. Ved Opførelsen af det anser jeg det for gavnligt, at Tilskuerne er forberedte, for at de ikke

*) Ved en Fest paa Skovgaard holdt Hostrup en Gang en Tale til F. Hegel, hvori han spøgende udviklede, hvorledes han, efter at være kommet paa den Gyldendalske Boghandels Forlag, havde begyndt at forstaa, at Holberg tjente sig en Formue ved sine Skrifter.

skal blive altfor pinligt overraskede; i mit idylliske Skuespil, hvor alt ender i Harmoni, kan Overraskelsen kun være behagelig og forstærke det første Indtryk deraf.

25.—10.—80.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Kjære Hr. Borchsenius!

Efter indtrængende at have anmodet Theaterchefen om at faa »Eva« opført først i December, har jeg faaet det Svar, som man beklager at maatte meddele mig, at Stykkets Opførelse først kan finde Sted en Maaned efter Nytaar, hvilket næppe er $^1/_2$ Aar efter dets Antagelse. Hertil er naturligvis intet at sige, og jeg er nu bleven lidt usikker paa, om »Eva« dog ikke helst maa udkomme nu eller i Begyndelsen af December. Det at Fru Hennings har sagt til Dem (jeg har ikke hørt fra hende), at Evas Rolle ikke ligger for hende som Noras, har forøget min Frygt for, at Stykkets Fremstilling næppe vil blive saa god, som det var ønskeligt, og jeg kan ikke nægte, at det at Jerndorff skal spille Rønnov ogsaa bidrager sit dertil. Men hvis Udførelsen bliver svag, er det muligt, at den Sag, Stykket vil bringe frem, bedre er tjent med først at forelægges Offenligheden literært, og i saa Fald bør man naturligvis benytte den fordelagtigste Tid for Bogsalget. Jeg

er derfor nu mindre utilbøjelig til at føje Hegel i dette Punkt, skjønt jeg ikke tvivler paa, at jeg i pekuniær Henseende vil tabe derved, og at Udgivelsen af Stykket vil bevirke, at dets første Virkning paa Scenen bliver svagere og Theaterbesøget mindre, end det ellers kunde blive.

Hillerød, 3. Novbr. 1880.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

De skal dog have at vide, at jeg i Gaar fik Brev fra Fru Hennings. Hun fraraader, efter Raadførelse med Emil Poulsen, »Evas« Udgivelse før Opførelsen og begynder sit Brev saaledes: »Da De har bevist mig den Ære gjennem Hr. Borchsenius at forespørge om min Mening med Hensyn til Udgivelsen osv.«; hun har altsaa forstaaet det, som om jeg gjennem Dem har tyet til hende om Raad i denne Sag. Denne Fejltagelse gjør det naturligvis endnu vanskeligere ikke at følge Raadet, men jeg maa dog bemærke, at min Bestemmelse i saa Henseende efter hendes egen Erklæring ikke vil influere paa den Lyst og Kjærlighed, hvormed hun gaar til den Opgave at fremstille Eva.

Da jeg fra først af henvendte mig til Dem og Liebenberg med Stykket, havde jeg egenlig opgivet dets Opførelse, efterat det i 3 Maaneder havde ligget

hos Molbech, men efterat det var antaget, har jeg altid været sikker paa, at det, hvis det fik en god Udførelse, vilde gjøre stærkest Virkning paa Scenen, naar det ikke var kjendt forinden. Jeg venter ikke synderlig Sympathi for Stykket hos vore Blade, og mere end selve Læsningen af det vil det, at de fortæller det simple Indhold af Skuespillet forud, berøve det Interessen hos en stor Mængde. Ogsaa derfor vil jeg nødig have opført det først i Sverige; dér er man vant til stærk krydret Theaterkost, og »Eva« kan let i Stockholm falde til Jorden som en ren Ubetydelighed, naar det ikke først har vundet lidt Stemning for sig her til Lands, og saa kommer den Dom i vore Blade, før Stykket er vort Publikum forelagt, med den Gjengivelse af Indholdet, som man først skulde have gjennem det. Havde jeg tidligere kunnet forudse Konsekvenserne, havde jeg ikke sendt det til noget af de fremmede Theatre, da den forøgede Indtægt, skjønt jeg i Vinter godt har Brug for den, for mig er det underordnede, og havde mit Stykke (som f. Ex. Et Dukkehjem) Vægt nok til at bære sig selv uden Theaterhjælp, saa betænkte jeg mig nu heller ikke paa at lade det udkomme, hvad jeg ogsaa gjerne gjorde for Hegels Skyld, men om jeg bestemmer mig dertil for at komme ud af Vrøvlet, saa er det med en Følelse af, at der opgives noget derved, som helst ikke burde være opgivet, hvis Stykket kan spilles godt paa det kgl. Theater.

Dr. Warburg har skrevet, at den Indtægt, der kan ventes fra Helsingfors Theater, hvis »Eva« an-

tages der, er meget ubetydelig, og jeg har ikke Lyst til for den Sags Skyld at prakke det paa flere og forlange et nyt Manuskript-Expl. af Hegel. Jeg venter ikke, at »Eva« skal blive noget Kassestykke (Fallesen sagde det samme til mig, men det er ikke derpaa, jeg bygger det), og jeg er lidt trykket af, at jeg med mit Smule Navn har trængt det frem saa mange Steder. Christiania-Theatret ønsker at opføre det, hvis det »med sine smaa Midler kan tilfredsstille mine Fordringer«, og Hegels Fuldmægtig har raadet mig til at forlange 1500 Kr., men skjønt jeg kun vilde gjøre det med den Tilføjelse, at jeg kan nøjes med mindre, hvis de ikke kan overkomme saa meget, er jeg betænkelig ved, at Kjøberen maaske ikke kan staa sig derved. — Det er imidlertid ikke min Mening, at De skal svare paa alt det Vrøvl; jeg skriver blot, fordi jeg har faaet Pennen i Haanden og havde kun haft i Sinde at fortælle Dem om Fru Hennings' Brev.

Min Taalmodighed lige overfor Theaterdirektionen, som De lidt ironisk beundrer, har sin Grund deri, at jeg ikke kan sige til nogen: Plads, for jeg skal frem! Der er ingen Tilsidesættelse vist mig, og jeg finder det i sin Orden, at en Institution følger sine Regler og ikke vender op og ned paa dem, fordi jeg har skrevet et Stykke, som maaske slet ikke engang vil bringe Theatret synderlig Fordel.

9. Novbr. 1880.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

Fallesen betragter »Eva« som et meget svagt Arbejde, som vel, naar det ikke er bekjendt før Opførelsen, ved mit Navn vil trække fuldt Hus flere Gange og forhaabenlig gjøre et Slags succès d'éstime, fordi man ikke nænner andet imod mig, men som ingen gider se, naar de først har læst det. Han sagde det selv ganske aabent til mig forleden, og jeg har derfor ingen Lyst til at bede ham sætte Stykket i Scene, som De foreslaar. Men derimod er jeg siden denne Samtale bleven meget stemt for, at lade Stykket udkomme strax, fordi jeg føler, at det ikke taaler at betragtes blot som Theaterstykke. En Opførelse, der strax stiller Publikum paa det rette Standpunkt til Forstaaelse, kan vi ikke vente paa vort Theater, og derfor er det voveligt at lade det først komme frem paa Scenen, især da Forventningen er saa spændt. Udgivelsen af Stykket vil nedstemme Forventningen hos mange og saaledes formindske Skuffelsen ved Opførelsen. Nogle Venner vil det jo nok samle sig i sin trykte Skikkelse, saa der bliver sikkert nogle, der vil se det for dets egen Skyld, og det er jo ikke umuligt, at det kan tage sig bedre ud paa Scenen, end de andre venter. Men saa burde det udkomme strax, naar jeg blot kan være det bekjendt lige overfor Theatrets nuværende Imødekommen. Pekuniært taber jeg maaske noget derved, men det er mig ikke saa vigtigt, og naar jeg opgiver mit Antagelseshonorar, synes jeg nok, jeg kan forsvare det lige overfor Theatret. Sig mig imidlertid Deres Mening derom, da det haster,

og jeg ikke før Samtalen med Fallesen rigtig har tænkt paa, hvad det er for et Theaterpublikum, Eva faar med at gjøre.

Hillerød, 29. Novbr. 1880.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

Efter min Udtalelse om Emil Poulsen maa jeg dog sige Dem, at jeg nu fandt ham fortrinlig, men at han først er bleven til Hatting, efter at jeg har set ham paa Prøven. Han har naturligvis haft Personen i sig, (skjønt han ogsaa sagde til mig i Gaar, at mine Udtalelser havde hjulpet ham til at udforme den), men den var ikke kommen frem paa nogen af de to Prøver, som jeg saà, og jeg blev overordenlig glædelig overrasket strax, da han i Gaar viste sig paa Scenen*). Ogsaa Fru Hennings var jo udmærket, mere helstøbt end paa nogen af Prøverne, men nogle af Scenerne i den sidste Halvdel af tredje Akt har hun spillet endnu inderligere paa en af Prøverne, saa der bliver hun ganske vist bedre endnu. Fru Nyrop vilde gjøre mere ud af det end ved Prøverne, og det var ikke til Gavn for Margrete, som hun tidligere tog mindre heroisk og skruet. Rønnov er der vel intet at gjøre ved; jeg fandt ham god i første Akt, men den vanskelige Tale kom han uheldig fra. Min Mening med Talen er, at Rønnov leder efter at faa noget sagt, der kan

*) »Eva« opførtes første Gang den 12. Januar 1881.

viske enhver Plet af Eva; han kan ikke gjøre andet end prise hende og faar saa det frem, at hun har haft Ret deri, at han ikke var sit Barns Fader, da han vilde tage det fra hende. For at faa det sagt uden Salvelse, men inderligt, med dyb Følelse, vilde jeg saa gjerne have E. Poulsen til Rønnov. Nu kan jeg ganske vist ikke ønske Poulsen paa nogen anden Plads end Hattings, men Stykket faar ikke den Afslutning, det skulde have, fordi Jerndorff er for lille. Ellers gik det jo rigtig godt, og jeg har kun imod, hvad jeg ønsker Bladene vilde røre ved, at man, for at faa Tid til den tossede Ballet, forkorter de fleste Mellemakter utilbørligt. Jég protesterede til Fallesen imod, at 4de Akt gaar Slag i Slag med 3dje, da Publikum skal have lidt Tid til at sunde sig efter Explosionen i 3dje Akts Slutning, og det bliver formodenlig forandret, men vist nok saaledes, at Mellemrummet mellem de andre Akter bliver endnu knappere beskaaret. I et musikløst Stykke gjør en Smule Mellemaktsmusik ligefrem Gavn, men enten det fra Fallesens Side sker for at berøve mig en Hel-Aftens Indtægt eller af bedre Grunde, var det godt, om han blev mindet om, at der ikke behøver at hastes, og at der intet er vundet ved at faa en Ballet ovenpaa.

Der kommer naturligvis Opposition, og efter hvad jeg har hørt i dette Øjeblik, dæmrer den allerede i »Nationaltidende«, men det har jeg intet imod, naar blot det, der er Stykkets Tendens, maa komme under Debat med det samme. At Evas Ustyrlighed i Slutningen af 3dje Akt er i Overens-

stemmelse med hendes Karakter er jeg saa sikker paa, saa jeg smiler ad alle Indvendinger derimod; men dette Træk er ligesom Rønnovs Svaghed i 2den Akt ganske vist mere realistisk, end vort Publikum endnu godt kan taale det i et Drama i Skildringen af de Personer, for hvilke der gjøres Regning paa dets Sympathi. Thi Svaghed hos en Mand (selv i et Punkt, hvor næsten alle Mænd er svage) og Ustyrlighed hos en Kvinde er jo ikke blot forfærdelig for Ægteparret Hatting; de hører til de Synder, som berøver Synderen alle dannede Menneskers Agtelse, og derfor vil de fleste sagtens sige om Rønnov, at han er en Pjalt, og om Eva, at en ædel Kvinde umulig kan sige noget saadant om sig selv.

Hillerød, d. 13. Januar 1881.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Tak for alt, hvad De har gjort for dette i mine Tanker meget hæderlige og lykkelige Ægtepar.

Kjære Borchsenius!

Tak for det tilsendte! Af alle Anmeldelserne har jeg været gladest ved »Fædrelandets«, skjønt det af Politik ikke vil forstaa Stykket, og for at lægge Slør over Lovens Uretfærdighed vil lade, som om det er først efter dets 7de Aar, at en Fader maa skille et Barn fra dets Moder mod hendes Vilje. Thi det synes at forstaa Evas Udbrud i 4de Akts Slutning, og det er for Øjeblikket næsten for mig blevet en Hovedsag.

deri, at hun
Jeg har hos Fallesen forlangt, a Øjeblik, hvori
det sædvanlige Mellemrum, helst me ar kommen til
som er til Gavn for et saa musikløst ner hvad hun
har foreholdt ham det usømmelige i, at ingen
Arbejde af en gammel Forfatter skal sammentræ kets
og berøves Karakteren af et Helaftensstykke for er
give Plads for en Ballet, og at hvis jeg taber
Indtægt derved, burde Theatret dog tage Hensyn til
det mangeaarige Forhold, hvori jeg har staaet til det.

Hillerød, 15. Jan. 1881.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

Ligesom jeg fik Fallesens høflige, men ikke behagelige Svar, sendte jeg det til Dem og gad nu blot vide, om min eventuelle Indtægt af »Eva« bliver halveret eller endnu mere formindsket derved, at Stykket er 10 Minutter for kort. I gamle Dage fik Skuespil, der ikke varede en hel Aften, ikke Procenter af Aftenens Indtægt, men en fast Sum hver Gang, hvilket nok paa det lille gamle Theater kunde gaa an, men paa det nuværende store let kan gjøre en umaadelig Forskjel. Da »Livjægerne paa Amager« neppe trækker mange til Huset, burde »Eva« dog have nogen Fordel af, om der vedbliver at være godt Hus ved dets Opførelse. Kunde De ikke hos Krohn eller nogen anden Theaterkyndig skaffe mig lidt Oplysning om mine forandrede Udsigter i pekuniær Henseende? Jeg tænker, Fallesen

... ndes Karakter er jeg saa sikker ...g smiler ad alle Indvendinger derimod; ...tte Træk er ligesom Rønnovs Svaghed i 2den Akt ganske vist mere realistisk, end vort Publikum endnu godt kan taale det i et Drama i Skildringen af de Personer, for hvilke der gjøres Regning paa dets Sympathi. Thi Svaghed hos en Mand (selv i et Punkt, hvor næsten alle Mænd er svage) og Ustyrlighed hos en Kvinde er jo ikke blot forfærdelig for Ægteparret Hatting; de hører til de Synder, som berøver Synderen alle dannede Menneskers Agtelse, og derfor vil de fleste sagtens sige om Rønnov, at han er en Pjalt, og om Eva, at en ædel Kvinde umulig kan sige noget saadant om sig selv.

Hillerød, d. 13. Januar 1881.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Tak for alt, hvad De har gjort for dette i mine Tanker meget hæderlige og lykkelige Ægtepar.

Kjære Borchsenius!

Tak for det tilsendte! Af alle Anmeldelserne har jeg været gladest ved »Fædrelandets«, skjønt det af Politik ikke vil forstaa Stykket, og for at lægge Slør over Lovens Uretfærdighed vil lade, som om det er først efter dets 7de Aar, at en Fader maa skille et Barn fra dets Moder mod hendes Vilje. Thi det synes at forstaa Evas Udbrud i 4de Akts Slutning, og det er for Øjeblikket næsten for mig blevet en Hovedsag.

Jeg har hos Fallesen forlangt, a deri, at hun det sædvanlige Mellemrum, helst me Øjeblik, hvori som er til Gavn for et saa musikløst ar kommen til har foreholdt ham det usømmelige i, at ner hvad hun Arbejde af en gammel Forfatter skal sammentræ ingen og berøves Karakteren af et Helaftensstykke for kets give Plads for en Ballet, og at hvis jeg taber er Indtægt derved, burde Theatret dog tage Hensyn til det mangeaarige Forhold, hvori jeg har staaet til det.

Hillerød, 15. Jan. 1881.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

Ligesom jeg fik Fallesens høflige, men ikke behagelige Svar, sendte jeg det til Dem og gad nu blot vide, om min eventuelle Indtægt af »Eva« bliver halveret eller endnu mere formindsket derved, at Stykket er 10 Minutter for kort. I gamle Dage fik Skuespil, der ikke varede en hel Aften, ikke Procenter af Aftenens Indtægt, men en fast Sum hver Gang, hvilket nok paa det lille gamle Theater kunde gaa an, men paa det nuværende store let kan gjøre en umaadelig Forskjel. Da »Livjægerne paa Amager« neppe trækker mange til Huset, burde »Eva« dog have nogen Fordel af, om der vedbliver at være godt Hus ved dets Opførelse. Kunde De ikke hos Krohn eller nogen anden Theaterkyndig skaffe mig lidt Oplysning om mine forandrede Udsigter i pekuniær Henseende? Jeg tænker, Fallesen

stemmelse m· : højeste Honorar for et Ikke-Heaftens
paa, saa jeg hvorledes mon det vil forholde sig til
men dette T hvis »Eva« var langt nok?
2den Akt g·
Publilllerød, 16. Januar 1881.
Skil Deres hengivne
Re *C. Hostrup.*

Kjære Borchsenius.

Efter Hegels gode Raad, som jeg er ham meget taknemmelig for, har jeg svaret Lobedanz, at jeg ikke tror paa »Eva«s Lykke i Tyskland og derfor ikke vil vove noget paa den Sag.

I Brandes' Anmeldelse er jeg baade misfornøjet med hans Dom over Fru Hennings, som kun skulde have Ros, og over Eva. Det er ubegribeligt, at han, som har læst Stykket, beskylder Eva for, at hun anklager sig selv for Utroskab, »medens næsten alle Stykkets Personer er paa Scenen«, hvad der ganske vist vilde være hende en Umulighed. Kun fordi hun er ene med Rønnov, faar al hendes Bitterhed Luft, og hun siger ikke engang, at Harald ikke er hans Søn, hun peger paa Vaabenet, Prokuratoren har rakt hende, og siger: hvad vilde du gjøre, hvis jeg brugte det? men forfærdes i det Øjeblik, det Ord kommer over hendes Læber, og flyr. Overhovedet er Brandes' Betragtning af hvad der er kvindeligt mere beslægtet med Fru Hattings end med min; jeg kan godt se Fejl hos Eva, men ikke deri, at hun paa Forespørgsel ikke skjuler, at hun afgjort og aabent misbilliger Rønnovs Opførsel

lige overfor Bønderne o. s. v., men deri, at hun støttet og ægget af Margrete i et Øjeblik, hvori hun i Følge sin Natur og Udvikling var kommen til næsten at hade sin Undertrykker, glemmer hvad hun skylder ham og koger over. Margrete, hvem ingen af Anmelderne forstaar, kunde i Følge Stykkets Økonomi ikke blive en udført Skikkelse, men hun er uundværlig for dets Udvikling. Schandorph har ikke set nogen lignende, og der er heller ikke mange af dem endnu, men jeg har truffet hende i Virkeligheden, skjønt først efterat Eva var skrevet, og der kommer snart flere af dem. Hun hører til dem, der altid gaar forud for en Revolution og bebuder den, saadanne Skikkelser, i hvem Indignationen samler sig over Aarhundreders Uret, i hvem den ligger og ulmer, indtil den faar Luft. Jeg har set det af Anmeldelserne over »Eva«, at jeg, netop paa Grund af mit Forhold til Kristendommen, er meget mere frisindet og gjør langt større Ligheds-krav end mange af vore yderligstgaaende Venstre-folk, saa de er blevne forskrækkede over, hvor radikal jeg er med Hensyn til de sociale Spørgs-maal. Men i Forholdet mellem Mand og Kvinde gaar vi, efter min Overbevisning, en Revolution i Møde, og skjønt jeg ønsker den undgaaet, vil jeg ikke være med til at dysse de undertrykte i Søvn; den maa undgaas derved, at de selv faar Øjnene op for Fornedrelsen og med de Vaaben, de har, som ikke er faa eller svage, kæmper for deres Ret.

Hermed følger et Expl. af »Eva«, som jeg vil bede Dem modtage som et Minde om — ikke just

al Deres Ulejlighed med dette Arbejde, for det er ikke videre fornøjeligt, men om at det nu forhaabenligt er overstaaet og at jeg er Dem meget taknemmelig derfor. Vil De levere det andet Expl. til Liebenberg, der, som jeg haaber, nu har det bedre igjen.

Hillerød, 18. Januar 1881.

Deres hengivne
C. Hostrup.

For ikke at misforstaas maa jeg dog tilføje, at Brandes naturligvis i sin Anmeldelse siger meget godt, som det var at vente, og at han kun — synes mig — for saa vidt gjør Fru Hennings Uret, fordi han tillægger hende eller hendes personlige Mangler (i Forhold til Eva-Figuren) for megen Skyld i, at en stor Del af Publikum sympathiserede med Familien Hatting. Det er ganske vist, at det var saaledes, men Fru Hennings spillede mere end »nydeligt og forstandigt«, og hendes spinkle Figur og Stemme havde ikke skadet det mindste, hvis en stor Del af Publikum ikke havde været uvillig til at trænge ind i den Sag, som hun er Talsmand for. Stykket kunde ganske vist trænge til en bedre Rønnov, ogsaa fra Forfatterens Side, men baade Eva og hendes Fremstillerinde holder jeg stærkt paa. For Resten er jo baade Schandorphs og Brandes' Anmeldelser saa anerkjendende, at jeg i det hele har al Grund til at være fornøjet og efter den Modtagelse, Stykket har fundet i Pressen, trøstig kan

lade det gaa sin Gang, for det har i mine Tanker, i Forhold til den store Dristighed, hvormed det er tænkt og udført, hidtil haft Lykken med sig.

C. H.

Kjære Borchsenius.

Nogen exklusiv Tilladelse til at oversætte »Eva« har jeg ikke givet Lobedanz, og jeg skriver ikke til Lange derom, da jeg, efter hvad jeg har hørt om ham, der er Ibsens Oversætter, hellere vilde have ham til min end L. Jeg venter intet af Stykkets Oversættelse — saa maa Ravnene slaas om det, som de kan bedst.

Det er en Skam, at jeg har gjort Dem og Krohn al den Ulejlighed, og jeg fortryder det nu. Jeg var i Gaar i Theatret, og skjønt Huset var udsolgt, fik jeg det bestemte Indtryk, at »Eva«s Theaterliv snart er forbi. Publikum var maaske lidt bedre orienteret end første Gang, men den Gjenklang, Stykket fandt, var overmaade svag, og en vanvittig mere end timelang Ballet, som fulgte ovenpaa, kvalte saa fuldkommen alle de Indtryk, som »Eva« muligvis havde fremkaldt hos nogen, at Resultatet af den hele Forestilling kun var Kjedsommelighed, efterat man havde siddet i Theatret til Klokken over $10^1/_2$. Allerede i Gaar Formiddags havde min Hustru hørt af Jens Busk, som hun mødte paa Gaden, at han og flere (deriblandt Berg) var meget forargede over den Følgesvend og Efterfølger, som Fallesen havde givet »Eva«, men

jeg har allerede gjort saa megen Kvalm, saa jeg lader dem nu begrave Stykket, som de bedst kan; det er vist nok hurtig gjort.

Hillerød. d. 20. Januar 1881.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Fru Hennings var imidlertid fortrinlig i Gaar. Emil Poulsen næppe saa god, som ved første Opførelse; han sluger i sit Hastværk altfor meget af Rollen. Jerndorff forekom mig i sidste Akt endnu svagere end første Gang. Men at sætte »Livjægerne« efter »Eva« er komplet Vandalisme.

Kjære Hr. Borchsenius.

Nu har jeg da pligtskyldig skrevet baade til Minister og Theaterchef — at tage ind til Kjøbenhavn var der ikke Tale om — skjønt jeg intet venter deraf. Jeg kan ikke se rettere, end at »Eva« *kan* henregnes til de under Regulativets § 12. 1. S. omtalte, som kun behøver et Koncertnummer, et Divertissement o. s. v. for at fylde en hel Aften, og jeg har gjort gjældende, at *kan* det henregnes til dem, saa skylder Theatret mig at henregne det dertil. Om det hjælper, at Bladene omtaler Sagen, véd jeg ikke. Det værste for mig er ikke Pengetabet, det er i Øjeblikket mere »Livjægernes« alt

opslugende Kjedsommelighed, der aad »Eva« med Hud og Haar.

Hillerød, 21. Januar 1881.

Deres
C. Hostrup.

*　　*　　*

De nye Hostrupske Skuespil, ikke alene »Eva«, men ogsaa de derpaa følgende »Karens Garde« og »Under Snefog«, var ikke saa lidt forskjellige, maaske næsten væsensforskjellige, fra hans gamle Komedier eller Sangspil, som han selv kaldte dem. Den Udvikling i hans dramatiske Forfatterskab, som »Tordenvejr« i 1851 bebudede, blev jo faa Aar efter knækket i sin Væxt. Da han 25 Aar senere paa ny vendte sig mod Scenen, laa Bjørnson og Ibsen imellem.

Det har derfor ogsaa sin Interesse at lægge Mærke til, hvorledes Hostrup, naar han i sine folkelige Foredrag eller literære Indlæg taler om Literatur, gjærne vælger at tale om de Digtere, der — efter hans egne Ord om Hauch — har Syner, i Stedet for om dem, der ser, og den æsthetiske Vægt fra dette Aarhundrede, »den, som hos os nærmest kunde kaldes den heibergske,« har ingen særlig Tilhænger i ham. Han viser klart, hvorledes Grundtvigs Skjaldskab paa Grund

af sit Livsformaal og Læreindhold er for tungt til at vejes paa denne Vægtskaal, og da, trods al Forskjel iøvrigt mellem Grundtvig og de nyere Realister, det samme er Tilfældet med disse sidste, medbringer han allerede af denne Grund en sympathetisk Forstaaelse af dem og af vore Dages aandelige Strømninger overhovedet.

For sit eget Vedkommende var Hostrup, hvad jo ogsaa hans Skuespildigtning bærer flere Vidnesbyrd om, ikke bange for Romantiken. Snarere frygtede han for »fantasiløse Tider«, hvor hele Livet bliver hverdagsagtigt og fladt og Tankerne flyver lavt over Jorden. Men, hvad jo ogsaa de mange prægtige Virkeligheds-billeder i hans Komedier viser, han forargedes heller ikke over, »at Poesien belæsses med alt det Virkelighedsstof, som den har Vinger til at bære«. Forskjellige Tider har forskjellige Krav. »Der er Tider,« — hedder det saaledes et Steds — »hvori man nærmest søger Digternes Hjælp for at kunne stige ned i Menneskelivets Dybder, til at sprede den underlige Blanding af ondt og godt i Mennesket, til at forstaa de blandede og tvetydige Karakterer og blotte Samfundslivets skjulte Kroge.« Derfor haabede Hostrup ogsaa, at vor Digtning, som i dette Aarhundrede gjennemgaaende har baaret Ungdommens Præg, maatte blive efterfulgt af en Manddomsdigtning, og

henviser navnlig i saa Henseende til de nynorske Dramatikere. Han var hverken bange for »hvad man har kaldt Tendensdigtning« eller »for at bruge Poesien som et Vaaben i Dagens Kamp«. Det er tværtimod godt, sagde han, om Digteren kan bruge sine Gaver i det virkelige Livs Tjeneste og gribe ind deri. »Men« — og denne hans Udtalelse bør heller ikke overspringes — »der kommer idelig Tider igjen i Folkenes og de enkelte Menneskers Udvikling, da man trænger til at se mere enfoldigt paa Tilværelsen, da det, man behøver, er et stort Syn paa Menneskelivet og en følelsesfuld Fremstilling deraf som en Kamp mellem godt og ondt.«

Disse Tider kom for Hostrup selv i Slutningen af Firserne. »Den nuværende Slægt«, skrev han i en af sine Artikler, »er trods al sin Visdom og Forstand ikke en lykkelig Slægt, fordi den mangler Troens Gave, Hjærtets umiddelbare Syn; derfor er det, den midt i sin Klogskab staar Fare for at løbe vild i det allerførste, i hvad der er godt og ondt, sædeligt og usædeligt«. Skjønt Hostrup, som Ploug en Gang har sagt, i sin Stræben efter at lægge sit Lod i Retfærdighedens Vægtskaal helst »tilbød sin Voldgift som upartisk Mand«, slog han nu i disse Aar mer end én Gang djærve Slag for sit Livsyn og for alt, hvad der for ham stod som Livets bærende Magter. Loyal til det

yderste som politisk Partifælle haaber han endnu i Oktober 1887 i »Morgenbladet«, at selv om »Politiken« i sit journalistiske Program »aabent optager den sædelige Reform, som Dr. Brandes arbejder for, kan dens og mine Venner efter min Mening fremdeles godt holde sammen i Kampen mod det nuværende Regeringssystem«. Han selv finder dette i høj Grad ønskeligt, men — tilføjer han — gjør »Politiken« det samme, »beder jeg den blot for Fremtiden at være lidt hensynsfuld mod sine allierede og ikke tage det for flot og overlegent med, hvad *der er Alvor for os*«. Og Artiklen ender:

»Der er jo nemlig altid Grænser for, hvad man kan byde en saadan Alliance. Jeg forlanger ikke af en politisk Forbundsfælle, at han skal ofre til mine Husguder — lad ham have saa ringe Tanker om dem, som han vil! Men jeg taaler ikke, at han spytter paa dem.«

Det var derfor ogsaa en Selvfølge, at Hostrup, der altid havde hævdet, at »Kvindesagen og Sædelighedssagen ikke kan adskilles«, ufortøvet stillede sig paa *Bjørnstjerne Bjørnsons* Side, da denne — efter en skarp Forpostfægtning i »Morgenbladet« med Georg Brandes og »Politiken« — pludselig brød op fra Paris, for i selve Brandes' Hjemstavn og efter dennes eget Exempel at »sætte Sædelighedsspørgsmaalene under Debat«.

Allerede i September 1887 skrev Hostrup: »Vi er grumme mange, som er Bjørnson hjærtelig taknemmelige for hans Optræden i denne Sag, der skete med al den Kjækhed, Varme, Kraft og Aabenhed, som vi elsker hos ham.«

Og i samme Artikel hedder det:

»Naar Dr. Brandes paastaar, at vort Samfund er bygget paa de to Hjørnestene: Ægteskab og Prostitution, og at det førstnævnte er en Svinesti ligesom den anden, saa er det vel ikke underligt, om de, der i Ægteskabet og det faste Hjem har fundet det bedste, Jorden kan give, føler sig udæskede, og heller ikke, at den Digter ikke kan tie dertil, som har sunget om »de tusend Hjem«.«

Hostrup var klar over, at det ikke var heldigt for »Venstresagen«, at denne Strid fortsattes, men — siger han — »før eller senere maa den naturligvis bryde løs, thi der kan ikke være dybere Kløft mellem Mennesker end den, der skiller os fra dem, der kalder *det* moralsk godt, der for os er moralsk ondt«.

Og han ender sin Artikel med følgende alvorlige Ord:

»Men skal der nu, indenfor Venstre, rejses aaben Krig om Folkets Ungdom, der skal bære dets Fremtid, saa falder det af sig selv, at ikke blot alle de Kristne, men ogsaa alle de, der holder alvorlig

paa den kristelige Moral i kjønslig Henseende, maa slutte sig sammen, uden politiske Hensyn, til en Kamp paa Liv og Død, *pro aris & focis*, for de sædelige Idealer og de faste Hjem.«

Derfor fremhævede ogsaa Hostrup selv, at det centrale i hans sidste Skuespil »Under Snefog« var Hymnen til Hjemmets Ære og Pris:

Naar Somrens Sang er sungen,
og Kulden knuger Støvet,
og Tonen dør paa Tungen,
af Stormen overdøvet,
mit *Hjem*, du rige, varme!
i dine Moderarme
jeg lever op paa ny.

Og alt hvad Blæsten skræmmed,
hvad Frostens Magt mon kue,
det skjærmes huldt i *Hjemmet*
og tø'r ved Arnens Lue,
hvert Lysglimt bli'r til Glæde,
hvert Suk la'r ud sig græde,
hvert Haab faar Luft i Sang.

Mindst af alt skal jeg personlig glemme en Aften, da Hostrup kom til mig paa »Morgenbladets« Kontor og stille trak et Papir op af Lommen med de Ord: »Jeg har her skrevet lidt om Dem.« Der havde den foregaaende Dag staaet en fulminant Artikel imod mig i »Politiken«. Uden Spor af Opfordring eller Tilskyndelse fra nogen som helst Kant stillede Hostrup sig her ved »Morgenbladets«

og min Side. Hvis »Politiken« nogen Sinde faar sin Historie skrevet, bør denne Hostrups Karakteristik af Bladet og dets Mænd ikke glemmes.

Et Par »literære« Breve kan indskydes her. Endnu i Februar 1887 kunde Hostrup lægge »Morgenbladet« paa Hjærte at fare varlig frem mod »Politiken«. Han skriver bl. a.:

»Efter Valget har jeg ikke fundet noget i »Politiken«, der opfordrer til at fortsætte eller gjenoptage Krigen, og da intet har styrket Højre mere end Spliden mellem Oppositionsbladene, saa vilde jeg benytte Lejligheden til at bede Dem fra Deres Side gjøre, hvad De kan, for at holde paa Anstanden. — Undskyld, at jeg skriver saa frit.«

Men i samme Brev hedder det ogsaa:

»Derimod véd jeg med Sikkerhed, at ogsaa jeg er glad ved Morgenbladets Behandling af Albertine-Sagen. Selv vil jeg ikke skrive derom, da der er sagt nok, og min Omtale af Bogen snarest vil bidrage til at forøge Lysten hos vor Landsby-Ungdom til at gjøre dens Bekjendtskab.«

Med en Artikel til »Morgenbladet« om de yngste »Digteres« Stilblomster m. m. fulgte en Dag følgende Linjer:

Kjære Borchsenius!

Kan De bruge indlagte, skjønt det kommer saa sent? jeg har nemlig været Patient. Er det for langt, maa De gjerne bortskjære Begyndelsen af det sidste Digt — eller udelade det hele — hvad maaske er nok saa godt, da Hr. Claussen slet ingen Svar behøver.

Deres
C. Hostrup.

De har vel ikke »Piraten« eller V. Stuckenbergs eller Johannes Jørgensens Digte! Jeg har kun nogle faa Hæfter af »Ny Jord« og kunde sikkert i de andre og i de nævnte Samlinger finde et Par langt kraftigere Expl. paa Volapük. Hvis De skulde have nogen af de nævnte Samlinger, og De først vilde bruge mit Bidrag om et Par Dage, var det ikke galt at faa et Par Udtryk med som

Maanelysets lydfri hvide Klirren

eller

Den fosterkrumme Maanekim
slog Lyn af Dalbysøens staalgraa Flade,

hvilke jeg begge mindes fra et af disse Steder. Hvis De havde noget af dette, kunde jeg komme til Dem paa en af Dem foreslaaet Tid, og der foretage Rettelsen.

Et andet Brev lød:

Kjære Borchsenius!

Jeg angreb kun den sølle Pirat for at faa det sagt, at »Politiken« siden i Sommer har baaret Bohêmeflaget paa Stortoppen. Jeg er vis paa, at Polit. har forstaaet det som en Krigserklæring fra min Side, og at dette nok skal vise sig i Bladet. Jeg anser det for meget sandsynligt, at de, der nu raader alene i denne Avis, i Stedet for at tage lidt Reb i Sejlene, vil blive frækkere og frækkere, og jeg sporer det allerede i Anmeldelsen af Sophus Claussens Digte fra i Gaar, og saa kan det sagtens ikke vare længe, inden vi aabent maa optage Kampen paa Liv og Død mod Ungdomsfordærverne. Men jeg er bange for det for vor politiske Stillings Skyld; det er især Hensynet dertil, som hidtil har holdt mig tilbage fra at prøve min Indflydelse paa Landbefolkningen i Sædelighedssagen.

26. September 87.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Et Par andre Breve handler om Gjenoptagelsen i 1888 af »Tordenvejr« og Edvard Brandes' Kritik af Stykket i »Politiken«. De lyder:

Chr. Winthers Vej 5. V.

Kjære Borchsenius!

Desværre har jeg ikke set det »Morgenblad«, hvori De viste Edv. Brandes' Artikel om »Torden-

vejr« tilbage. Den er kommen i de Dage, hvori vi tog ind fra Landet og maa være kommen bort under Flytningen. De skulde ikke kunne sende mig et Expl. deraf. »Politiken«, hvori jeg kaldes en Pudsenmager, har jeg derimod læst. Det er for Resten morsomt at se, hvorledes dette Blad har forandret sin Dom om mig og mit Forfatterskab, siden jeg traadte op imod G. Brandes i Sædeligheds-striden. For mindre end to Aar siden kaldte det mig endnu Danmarks største nulevende Digter eller noget lignende — nu synker jeg hver Dag dybere. Saavidt jeg mindes, skrev G. Brandes i gamle Dage om »Tordenvejr«, at det var den Slags Skuespil, vi nu trængte til.

d. 12. Septbr. 88.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Kjære Borchsenius!

Megen Tak for, hvad De har skrevet til Forsvar mod E. Brandes' Dom over mig og »Tordenvejr«; det glæder mig hjærtelig, at den er bleven modsagt. Kun vil jeg for Sandhedens Skyld privat bemærke til Dem, at det var ikke af Misfornøjelse med det kjøbenhavnske Publikum eller Theatret, at jeg trak mig tilbage i en Præstegaard, det var kun af Trang til en mere personlig Virksomhed end Komedie-skriverens. At »Tordenvejr« første Gang kun nød en Succés d'éstime laa i Udførelsen af næst nogle af de vigtigste Roller ogsaa Møllerkonens, der ikke den

Gang (hvad Overskou har glemt) blev spillet af Fru Sødring, men af Fru Nielsen (den berømte), der her var yderst uheldig og talte en Dialekt, der lignede gebrokkent Tysk. Først i 1867 fik Fru Sødring Rollen, samtidig med at Mantzius fik Ribolt og Vilhelm Wiehe Morten; alle 3 var lige fortræffelige. Phister og Fru Phister var Hornum og hans Kone, og ikke saa lidt morsommere end de nuværende.

Af de nu spillende synes jeg bedst om Fru Eckardt, Fru Phister og Fru Sinding (*hun* er god). Fru Emma Nielsen forekommer mig utilladelig daarlig; Taterne, især Frøken Antonsen, er mig altfor theatralske. Ribolt burde maaske heller være spillet af Emil Poulsen, der skal have ytret Lyst til den. Olaf var gjennemgaaende ikke livlig nok, og i den lange Monolog i 5te Akt ligefrem kjedelig. Baade Lyng, Morten og Skarre fandt jeg gode.

14. Septbr. 88.

Deres hengivne
C. Hostrup.

Om Henrik Ibsens »Fruen fra Havet« skriver Hostrup:

Kjære Borchsenius.

I Anledning af den Rollebesætning til »Fruen fra Havet«, Morgenbladet foreslog i Søndags, havde jeg Lyst til at gjøre et Par Bemærkninger. »Politiken« har senere meddelt, at man ved Theatret tænker paa Emil Poulsen til Dr. Wangel, og jeg

antager, han er den eneste, der kan gjøre Fyldest her. Hvis jeg havde dermed at gjøre, vilde jeg saa foreslaa Olaf Poulsen til »den fremmede«, hvis han selv turde paatage sig den. Sømanden skal slet ikke være nogen Adonis — Ellida har aldrig været forelsket i ham, kun betaget, magtstjaalen af ham; han maa gjerne være en undersætsig, grov Skikkelse, med noget vildt over sig. Hvis han ikke turde, vilde jeg vælge en ny Kraft, Theatret har erhvervet sig, nemlig Lindstrøm. Har De set ham spille Brendel i Rosmersholm, Ludvig XI i Gringoire, den unge Landmand i Fru Agrells »Frelst«, saa vil De vide, at han kan bruges til andet end smaa komiske Roller; han har mange Muligheder i sig og har vist, at han med Forstaaelse og i den rette Stemning overraskende godt kan løse vanskelige Opgaver. Hvis Olaf turde binde an med Sømanden, saa vilde jeg give Lindstrøm Lyngstrands Parti. Jeg har aldrig set denne unge Skuespiller udenfor Scenen, men jeg ønsker baade for Ibsens og hans Skyld, at det kgl. Theater, i Stedet for blot at bruge ham til mindre komiske Roller, vilde anvende ham, hvor der var nye Opgaver at løse.

Tænk paa det, hvis Morgenbladet atter kommer til at røre ved denne Sag.

4. Decb. 88.

Deres hengivne

C. Hostrup.

Det er næsten komisk, hvor vedholdende »Politiken« nu ogsaa med Henrik Pontoppidan til Medhjælper arbejder paa at faa mig sat helt udenfor Literaturen.

Ogsaa følgende Brev vil have Interesse, ikke mindst fordi Hostrup her griber Lejligheden til at imødegaa Ytringer, der i Anledning af Opførelsen af Gunnar Heibergs *„Kong Midas“* i sin Tid fra flere Sider fremkom om *„Mester og Lærling“*. Det lyder:

Kjære Borchsenius!

„Kong Midas“ er i mine Tanker slet ikke noget betydeligt Arbejde; der er gjort urimelig meget Væsen af det. Det er kun Fru Hennings, der giver det Interesse, og det faar ikke noget langt Liv. Anvendelsen af Midas-Historien er søgt; det, der skal være komisk (1ste Akt), er kjedeligt og viser næppe Spor af Evner for Lystspildigtning. Og den alvorlige Del er sandelig heller ikke synderlig ægte; jeg venter mig efter denne Prøve slet intet af Gunnar Heiberg. Det er Højres og Bohêmernes forenede Had til Alvor og Sandhed (og Bjørnson), som danner Grundlaget for Begejstringen. Bjørnson kan tage sig det Angreb grumme let; det er hverken rammende eller vægtigt, skjønt alle vist maa føle, at det er efter ham, det har taget Sigte. Min Hovedindvending mod Stykket er imidlertid den, at

det ikke blot i moralsk, men i poetisk Henseende er saa hult, og det er for mig et stort Vidnesbyrd om Brandesianernes kritiske Upaalidelighed, at de i deres Henrykkelse over Tendensen slet ikke har opdaget, hvor lidt det i Grunden vejer.

Jeg har ikke i »Mester og Lærling« angrebet Edv. Meyer, der vel som en journalistisk Latterlighed var hjemfalden til Satiren, men personlig var et enfoldigt, naivt og godmodigt Menneske, som ganske var fri for Grønholts Snuhed og Giftighed. Jeg har for at karakterisere dennes Berettigelse til at være Folkeleder laant nogle Træk fra Datidens mest læste Dagblad, og at saa Edv. Meyer særlig følte sig rammet og en Snes Aftener i Rad lod opføre en Pibekoncert i Kasino, beviser jo kun, at Satiren var træffende. Men selv om jeg var gaaet Edv. Meyer meget nærmere ind paa Livet og havde f. Ex. skildret min Redaktør som en entreprenant, udannet *Jøde*, hvad meget andet kunde tale for, men jeg netop undgik for ikke at gjøre Satiren personlig, saa havde der været en himmelvid Forskjel paa, hvad *jeg* gjorde, og paa, hvad Heiberg har gjort, fordi det i sidste Tilfælde er en Stormand, det gaar ud over, en *virkelig* Folkehøvding, der fylder paa den Plads, hvor han staar. Mon ikke de fleste, selv af Grundtvigs Modstandere, vilde finde det usømmeligt at trække ham — mere eller mindre direkte — ind paa Scenen? Sligt kan man gjøre ved Grundtvigianerne eller Bjørnsonianerne, men Mestrene selv burde holdes udenfor.

Jeg tror ikke paa Begejstringen for »Kong Midas«. Den Gang jeg saa' det, var Publikum ikke engang synderlig med undtagen ved Fru *Hennings*' Spil i Slutningen af 2den Akt. For hendes Skyld glæder det mig, at hun har faaet en Lejlighed til at vise, at hun burde have spillet »Fruen fra Havet«.

8de Febr. 90.

Deres hengivne
C. Hostrup.

* * *

Den 20. Maj 1888 fyldte Hostrup sit 70. Aar. Det glædede ham, som man nedenfor vil se, at »Morgenbladet« skrev, at blandt Aarets mange Festdage laa denne Dag ikke mindst det danske Folk paa Hjærte. Selv om man vilde stille den sammen med den største af alle Mindedagene, var der en naturlig Forbindelse mellem Bondestandens Frigjørelsesfest og den Digter, der som ingen anden af sine samtidige var bleven det danske Demokrati tro og netop »i Farens Stund« havde staaet rede til med al sin Folkeyndest og baade literære og personlige Anseelse at træde i Skranken for dets Frihed og Ret. Det var jo ogsaa saa langt fra, at Hostrup havde været nogen Folkesmigrer, at han udtrykkelig til sit Opraab: »Frem, Bondemand, frem!« havde føjet:

Ja, frem, thi Maalet du ikke har naaet
med Sulet paa Bord;
fra Frimands Ret og til Stormands Daad
saa gaar Vejen i Nord.

Siden Ingemann, hed det videre i Morgenbladet, den 28. Maj 1859 fejrede sin 70aarige Fødselsdag i Sorø og modtog saa mange Beviser paa sit Folks Taknemmelighed og Hengivenhed, havde ingen dansk Digter vundet — og til det sidste bevaret — saa almen en Folkeyndest som Hostrup. Hans Studentervenner, hans Højskolevenner, hans Kvindevenner, hans Trosvenner kappedes om at bære ham paa Hænderne. Det var et helt Folks Kjærlighed, der slog ham i Møde. Man kunde bringe Hostrup sin Tak for de Komedier, hvormed han havde bygget videre paa Holbergs gamle danske Skueplads, og man kunde udtrykke sin Glæde over, at der efter lange Tiders Tavshed atter var sprunget nye Kildeaarer i hans Digtning, men samtidig stod man Ansigt til Ansigt med den ufortrødne Deltager i alle Tidens afgjørende Kampe, Kristentroens, Folkefrihedens, Hjemmets og de sædelige Livsidealers varmhjærtede Stridsmand. Enhver kunde takke Hostrup for, hvad der i Digterens Liv og Gjerning var ham særlig kjært og dyrebart. Bedst var det dog at kunne takke ham for Sammenhængen i hans Liv, Enheden i hans Gjerning. Fra alle Sider lød det

derfor — med de to sidste Linjer af »I Farens Stund« — om Hostrup, hans Digtning og hele folkelige Virksomhed i Sang og Tale:

Noget af vort bedste Eje
klinger med i denne Sang.

Fødselsdagen blev i Virkeligheden ogsaa en folkelig Festdag. Fra alle Samfundslag, Kjøn og Aldere modtog Hostrup Tak og Hyldest. Ogsaa hans gamle Ungdomsven og senere Modstander, *Carl Ploug*, gav Møde i hans Hjem. I »Morgenbladets« Festnummer, der bragte en Række Hilsener til og Artikler om Hostrup, skrev bl. a. *Bjørnstjerne Bjørnson* den smukke Karakteristik, som Fru Hostrup nu har optrykt i Efterskriften til »Senere Livserindringer«.

Hostrup takkede offenlig med et Digt i »Morgenbladet«. Samtidig modtog jeg følgende Brev fra ham:

Kjære Borchsenius.

Endnu har jeg ikke faaet Dem takket for alt, hvad De har gjort for mig i denne Tid. Ganske særlig er jeg Dem taknemmelig for »Morgenbladet« d. 20de Maj baade for hvad De selv har skrevet deri og hvad De har foranlediget — især da naturligvis Bjørnsons Brev. Artiklen »Hostrup gjennem egne Udtalelser« har fornøjet mig meget; ogsaa Udtalelsen af, hvad jeg aldrig har hørt eller tænkt før, at jeg efter Ingemann er den mest folke-

yndede Digter i Danmark. Ingen af os hører til de største, men populære er vi ganske vist blevne i en ualmindelig Grad, og det sætter mit demokratiske Hjærte Pris paa, mere end paa at roses af de fine Æsthetikere og være læst udenfor Danmark.

Jeg har faaet flere ganske rørende Hilsener fra Smaafolk paa Landet, deriblandt fra en Husmandsenke, der ikke kan skrive orthografisk, men selv erklærer, at hun har haft en Sangeraand fra Vuggen og beviser det i et kjønt, i rhythmisk Henseende helt vellykket Digt i raske, daktyliske Vers.

Altsaa Tak for denne Gang og for mange Gange!

$^{31}/_{5}$ 88.

Deres hengivne

C. Hostrup.

»Hvor dette Folk er blødt!« var efter Goldschmidts Ord Indtrykket af Hostrups Komedier. Med Rette har hans Hustru i Livserindringerne dog ogsaa mindet om, at selv om den milde, kjærlige Side i Hostrups Natur var fremherskende, saa var han dog fuld af Ild og Kraft, naar noget af det, han elskede, truedes. Hvad her er fremdraget af hans Udtalelser, vidner ikke mindre derom.

Men var Hostrup blød, saa var han det i hvert Fald i Ordets bedste og ægteste Forstand. Med Hostrup er vi endnu paa Gemyttets, Hjærtets og Følelsens Jordbund, paa Muldjorden med